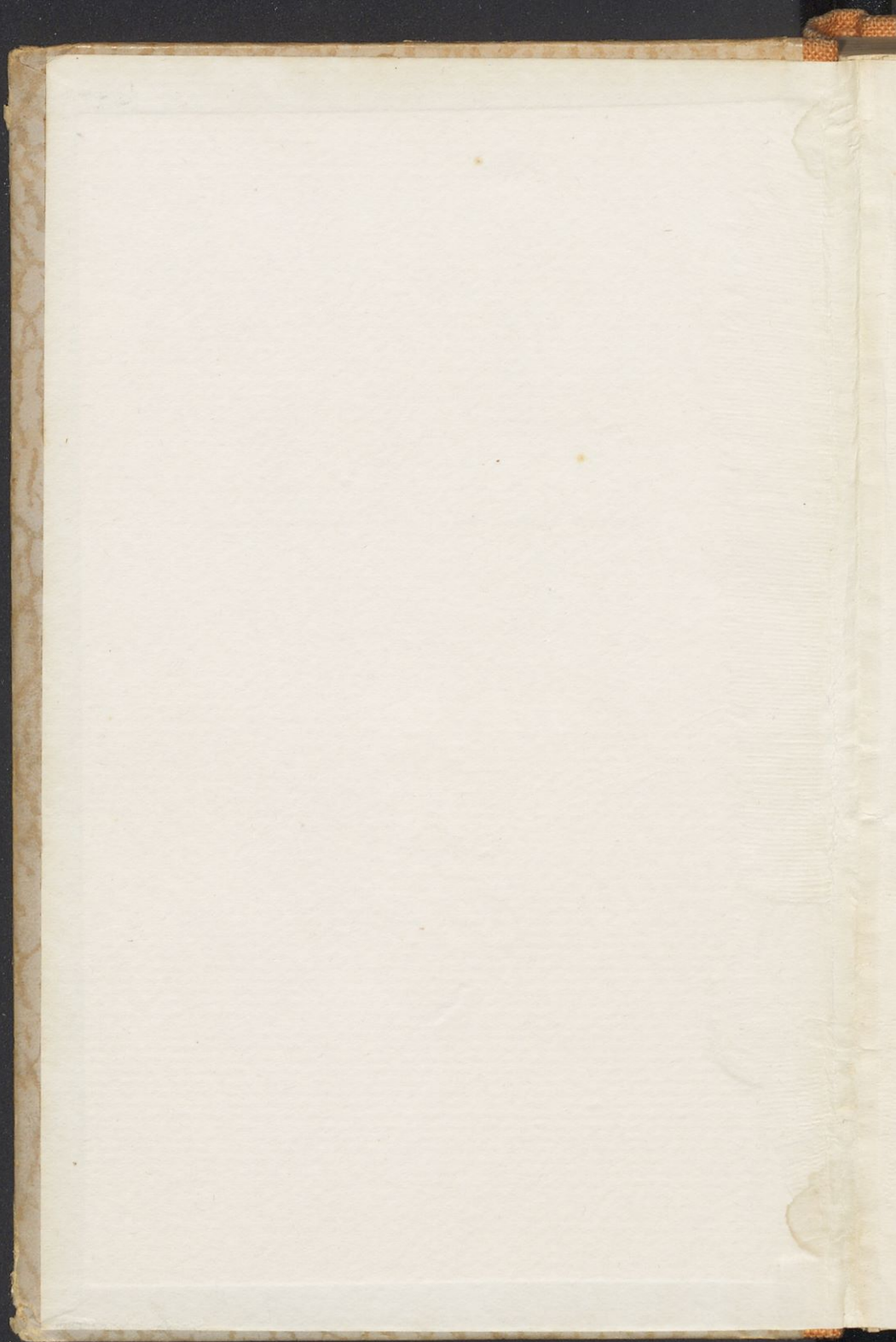

**Domače in tuje
živali v podobah**

Domače in tuje živali v podobah.

Domače in tuje Živali v podobah.

Slovenski mladini v pouk in kratek čas
popisal

Fran Erjavec,

c. kr. profesor.

Izdala in založila

≡ Družba sv. Mohorja v Celovcu. ≡

Tretji natis.

1910.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

65 I 725 387

Domace in tuje
Zivali v podobah.

ODPISNO
14

20.10.2009

Slovenski mladini v park in knjižnica čas

popisi

Fran Erjavec

Erjavec, Fran

Z dovoljenjem prečastitega krškega knezoškofijstva.

Država sv. Mohorja v Celovcu.

~~D~~ 6252

20118893

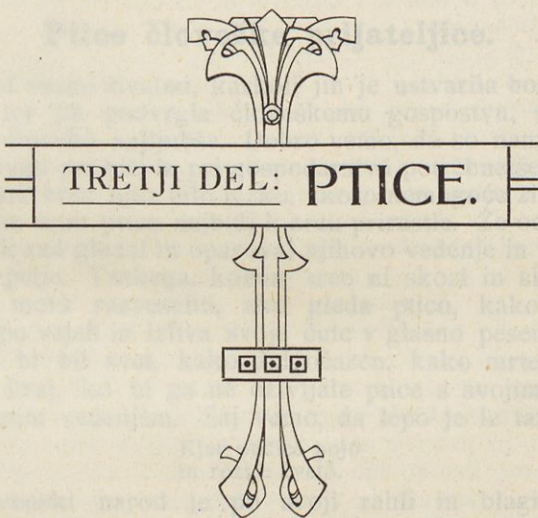

N 7216/1961

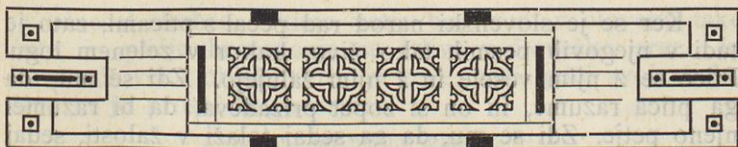
1911

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana

UVOD.

TRETJI DEL: PTICE.

UVOD.

Ptice človeške prijateljice.

Med vsemi živalmi, karkoli jih je ustvarila božja roka ter jih podvrgla človeškemu gospostvu, so ptice človeku najljubše. Dobro vemo, da so nam mnoge druge živali pri hiši in pri gospodarstvu potrebnejše; vemo, da bi nam brez njih bilo težko, skoro nemogoče živeti; ali vendar so nam ptice najbolj k srcu prirastle. Že od nekdanj je človek rad gledal in opazoval njihovo vedenje in poslušal njihovo petje. Vsakega, komur srce ni skozi in skozi popačeno, mora razveseliti, ako gleda ptico, kako veselo skaklja po vejah in izliva svoje čute v glasno pesem. Kako žalosten bi bil svet, kako dolgočasen, kako mrtev bi bil najlepši kraj, ko bi ga ne oživljale ptice s svojim petjem in živahnim vedenjem. Saj vemo, da lepo je le tam:

Kjer ptičice pojó
in rožice cvetó.

Slovenski narod je po svoji rahli in blagi naravi zmerom nagibal k mirnemu poljedelstvu in pastirstvu, rad je opazoval naravo, zato se je pa tudi ž njo sprijaznil in ostal naraven. V posebnem číslu je imel ptice, one so že od nekdanj bile njegove ljubljénke. Prepričal se je, da ptice marsikaj poprej spoznajo in čutijo, nego on sam; oznanjevale so mu zlasti premembe vremena, in ni se mu čuditi, da je v starih časih skušal po njih izvedeti svojo prihodnost. Še sedaj — akoravno vraže pojemajo — deklica zvesto šteje, ko na pomlad prvokrat začuje kukavico v zelenem bukovju. Nikar ji ne zamerimo tega nedolžnega veselja, saj pravi, da ne veruje ptici. Vraže naj se zatró, ljubezen do ptic naj pa ostane na veke.

Ker se je slovenski narod rad pečal s pticami, zato je tudi v njegovih pesmih tako živo, kakor v zelenem logu. Ptice se ž njim vesele in ž njim žalujejo. Zdi se mu, da ga ptica razume, in on si zopet prizadeva, da bi razumel njeno petje. Zdi se mu, da ga sedaj tolaži v žalosti, sedaj ga izpodbujaja na delo, a sedaj se zopet šegavo posmehuje njegovemu trudu. Mnogo ptičje petje si je človek tudi prestavil v svoj govor. Kadar na primer spomladi sliši peti škrjanca visoko nad seboj, dozdeva se mu, da ga kliče k delu, govoreč: „Delaj, delaj, delaj, orji, orji, orji, sej, sej, vrzi, vrzi!“

Slovenski narod ima sto in sto pesmi, v katerih nago-varja ptico, a ona mu odgovarja. Tako na primer v lju-beznivi pesmici:

Poj mi, tiček, poj,
ljubi tiček moj!
„Kak' bom revček pel,
skobec mi je drugo vzel.“

Poj mi, tiček, poj,
ljubi tiček moj!
Če boš pel vesel,
skobca ti bom jaz ujel.

Deklica ptici odkriva svoje skrivne misli, ki so se ji rodile v mladem srcu; mladenič ptici izroča srčni pozdrav, naj ga nosi v daljni kraj. Nasproti pa drobna ptica tudi svarí in uči neizkušeno deklico, in deklica ji veruje, misleč:

I kaj, ko vse res bi bilo!
Ptič leta nad nami, on vidi ljudi,
vé dobro, kako se po svetu godi.

Ubogega jetnika, ki zdihuje za trdnim zidovjem v železju, pride ptica na okence tolažit in kratkočasit. V neki narodni pesmi pride klicat slavnega kralja Matjaža, naj se pripravlja na vojno, in pozneje mu prileti na bojišče oznanjat, da naj hiti domov, ker so mu Turki uplenili kraljico Alenčico.

V vseh pesmih so ptice človeške prijateljice, ki mu zmerom samo dobro žele. Neka srbska narodna pesem pravi: Tri ptice so goro preletele, vsaka nosi neko znamenje; prva pšeničen klas, druga vinsko trtico, tretja pa zdravje in veselje. Prva je sedla v Banatsko polje, druga na Fruško goro, tretja se spušča med nas, da bomo zdravi in veseli.

Največ so se ptice prikupile s petjem. V sladko pesem izliva ptica vse svoje čute, kakor jih čuti njeno drobno srce; veselje in žalost, ljubezen in hrepenenje. Kakršen je čut, taka je tudi pesem. Sedeč blizu gnezda, kjer mu zvesta družica vali, oznanja svojo radost z donečim glasom, sedaj zopet v strahu tiho cvrči in toži za tovarišico, ki mu jo

je odnesel skobec. Ptičje petje budi tudi v človeku take čute, in ptičje hrepenenje se izlija v človeško srce. In ko so človeka objele skrbi in reve, toži ptici svoje bolečine in jo proseč nagovarja:

Zapoj mi ptičica glasno,
zapoj mi pesem žalostno,
ki bo mi v srce segala,
občutkom se prilagala.

Ptice so torej v resnici človeške prijateljice.

Ptičje življenje.

Ptica živi veselo brez skrbi in ne vpraša, kaj bo jutri. Zato je ptica podoba dobrovoljnega in brezskrbnega življenja. „Živi kakor ptica pod nebom“ govorimo o človeku, ki ga ne tare nobena nadloga, ki mu dan za dnevom uhaja brez vse skrbi. Tudi sveto pismo nam stavi ptice v zgled, ko nam priporoča, da se nikar preveč ne preusopihavajmo za posvetno blago: „Glejte ptice pod nebom, ne sejejo, ne žanjejo, in vendar jih preživi nebeški oče.“

Ptica zna pa tudi uživati življenje, kakor nobena druga žival. Nji najdaljši dan ni predolg, vedno si najde opravka, nikoli ne miruje. Zjutraj na vse zgodaj, ko se je komaj začelo jasni na vzhodu, že se prebudi iz kratkega spanja in z drobno pesmico pozdravlja novi dan. Večji del dneva stikuje za hrano; eden je išče na polju, drugi v gozdu, ta ob vodi, oni v vodi, po zemlji, v grmovju, na drevju, pod mahom in listjem, med kamenjem in po zidovju. Letanja in skakljanja ni konca ne kraja. In če si tudi na poln želodec privošči malo počitka, ne traja dolgo. Začne si rediti in čistiti perje, potem gre zopet na lov. Proti večeru se zbirajo navadno v družbo iskaje si ugodnega prenočišča, zaspé pa šele po dolgem cvrčanju in šepetanju. Tako jim hitro mine dan za dnevom.

Ptica je zračna žival, ustvarjena, da plava na lahkih perutih po neizmernem prostoru. Dočim so sesavcem kosti debele in polne mozga, so ptičje kosti tanke in prazne. Tudi so v zvezi s pljuči in ptica jih more po vsečnosti z zrakom napolniti in ravno tako tudi vse druge votline v svojem truplu. More se torej narediti lažjo ali težjo, kakor se ji zdi. — Res je, da se morejo tudi nekatere druge živali, na pr. netopirji in žuželke, vzdigniti v zrak, ali kako

neokretno, kako omahljivo, rekel bi izgubljeno, je to njihovo letanje. Niti netopir, niti metulj se ne more skušati s ptico, ne more viseti v zraku. Samo ptica leti, netopir pa prhuta.

Kdo še ni občudoval malega škrjančka, kako se v neprestanem žvrgolenju vije pod oblake? Kako lepo je gledati mogočnega orla, kadar se mirno plavajoč suče v velikih krogih, ali pa kakor črna pika visi v sinji višavi. — Ali pa naša ljubezniva lastavica! Kakor strela hitro šviga okoli oglov, sedaj ob tleh, sedaj zopet visoko okoli cerkvenega zvonika, požene se na desno, poigrava na levo, kakor lahka misel. Lastovica s pristriženimi peresi, z okrnjenimi krili, ni več prava lastovica, ampak pomilovanja vredna pokveka.

Zaradi letanja človek zavida pticam. Kdo izmed nas si ni že želel ptičjih perutnic? Koliko jih je že vzdihnilo: „Oh, da imam krila, letel bi sem, letel bi tja po željah svojega srca!“ Zato si je človek že od nekdaj ubijal in belil glavo, kako bi se s pticami vred mogel povzdigniti nad črno zemljo ter vzleteti v čisto ozračje.

Ako hočeš poznati ptico, jo moraš opazovati zunaj. Le tam jo moreš videti, kako veselo in brezskrbno skaklja, kako je urna, kako je živa. Z veje zleti na vejo, z drevesa na drevo, na zemljo, k potoku, v grmovje, pod nebo, pod nebom naprej, in to vse tako hitro, da je ne moreš dolgo imeti na očeh. Ptica je pa vesela samo v prostosti. Kakor ji vzameš svobodo, kakor jo zapreš v gajbo — naj bo še tako velika — vzel si ji pol življenja. Zato v slovenski narodni pesmi odgovarja ptica gospé, ki jo vabi k sebi v grad, obetaje ji vsakršnih slaščic:

Nečem, nečem, mlada gospa, k tebi,
ti bi mene v belí grad zaprla.
Raj odletim si jaz v log zeleni,
se nazobljem rumene pšeničke,
se napijem lepe frišne vode,
no zapojem z moje drage volje.

Gnezditev in valitev.

Ko na pomlad oživi vsa narava, zbudi se tudi v ptičjem srcu novo življenje, in ptiči, ki bodo sedaj kmalu leto stari, si izbirajo svoje družice. Pri tem gleda vsak, kako bi razveselil in kratkočasil izbrano tovarišico, kako bi si pridobil

njeno srce. Nekaterega je prav lepo gledati, kako snubi svojo nevesto. Pred izvoljeno ptico pleše in se vrti kakor vrtavka; drugi se ji hoče prikupiti z drznim letanjem in z umetnimi igrami po zraku; tretji pa skuša s sladkim petjem omečiti njeno srce. Ako ima samica več snubačev, skušajo se ti med seboj in večkrat se tudi hudo stepó, da perje okoli leti in dostikrat tudi kri teče. Boj je šele končan, kadar se zmagovalcu pridruži samica.

Sedaj si iščeta pripravnega mesta, kjer si bodeta delala gnezdo. Ko najdeta dobro in varno mesto, znaša navadno samec za gnezdo potrebne stvari in zraven s petjem kratkóčasi ali z letanjem in skakanjem razveseljuje samico, ki dela iz prinesene šare gnezdo. Pri nekaterih pticah je pa tudi narobe, da stavi namreč gnezdo samec, samica mu pa streže.

Vsaka ptica si dela gnezdo po svoje, bolj ali manj umetno. Gnezditev je ptici prirojena. Nagon, ki ga je stvarjem dal Stvarnik, jo žene, da si stavi gnezdo, kakor ga je stavila njena mati in vse prednice njenega rodú. Ne smemo misliti, da bi jih stari pri tem delu poučevali, ker tačas, ko mladi gnezdijo, se stari že davno več ne pečajo za nje. Pri onih pticah, ki gnezdijo samo enkrat na leto, tudi ni mogoče, da bi mladi gledali, kako stari gnezdo znašajo. Takrat, ko so bili še sami v gnezdu, jim je bila v číslu sama jed, ne pa gnezdo.

Nekatere ptice — sosebnó na mrzlem severu — ne delajo gnezda, ter znesó svoja jajca na zemljo ali pa celó na goli kamen. Druge si že izkopljejo malo jamico v zemlji, na pr. prepelica, škrjanec, jerebica, nekatere si pa kopljejo dolge luknje pod zemljo, na pr. podkrivka, vodomec, legat. Navadno pa vendar stavijo gnezda v višave, nekatere na strme, nepristopne pečine, druge na visoka drevesa, zopet druge v dupla, v gosto grmovje, v trstovje, pod mlinski jez, sred močvirja ali pa tudi na vodo.

Ravno tako tudi stvari, iz katerih delajo ptice gnezda, niso pri vseh enake. Nekatere nanesó samo malo suhljadi ali dračja, druge vzemó nekoliko vejic za podlago ter jih pokrijejo in nasteljejo z mehko travo, z mahom in ličjem ali s koreninicami. Ptica potem sede sred nanesene šare in vrteč se na okoli naredi kotanjo, s kljunom in, če je treba, tudi z nogama in s kriloma pa popravlja, gladi in spleta. Narejeno kotanjo nastelje potem z najmehkejšimi in najtoplejšimi stvarmi, kar jih more dobiti, namreč z dlako,

z volno, s perjem. Da se vse te stvari dobro sprimejo, pomeša nekatera ptica malo blata ali gnoja med snov, ali pa vsako stvarco poprej oslini, da se k drugim bolj prileže.

Táko je navadno ptičje gnezdo. Nekateri ptiči so pa v tem še posebni umetniki. Med našimi je znana lastovica, ki si zida gnezdo iz blata, ki ga je s slino zmeščala in z vpletenimi dlakami in slamicami učvrstila. Neka druga naši lastovici sorodna ptica — imenuje se *salangana* — pa dela gnezdo iz same sline, ki se ji obilo cedi izpod jezika in se potem strdi v belkasto skorjo. Med evropskimi pticami dela najumetnejše gnezdo neka mala sinica — plašica imenovana. Obeša namreč svoje gnezdo, ki je podobno veliki hruški, na konec šibke vrbove vejice, ali pa tudi na trst. Spleteno je iz belkaste tanke volne, ki jo nabira ptica po semenskih vrbah in topolih. To volno oslini ter jo potem tako splete in spolsti, da je skoro klobučini podobna. Vhod v gnezdo je zmerom na strani.

Še lepše stkana so gnezda mnogih afrikanskih ptičev, katerim so zategadelj tudi dali ime *tkalci*. Njihovo gnezdo visi zmerom na dolgi vrvici, da kače in opice ne morejo tako lahko do mladih. To gnezdo delajo samci sami. Neki tkalci pa delajo tudi velika skupna gnezda. Okoli drevesnega debla naredé namreč široko strmo streho in pod njo si potem stavijo gnezdo do gnezda. Po sto ptičjih parov gnezdi včasih pod tako skupno streho.

Ali vse te umetnike še prekosi šivec iz vzhodne Indije. On si namreč poišče pripraven list na koncu veje, ga prebode s kljunom na več mestih ob krajéh, potem poišče kakovo vlakno ali trak ličja, ali pa si iz bombaža sprede nit in ž njo oba roba na listu sešije. Nit namreč pretika skozi narejene luknje, zvleče robova skupaj in si tako napravi tulec za gnezdo. Ako bi bil en sam list preozek, sešije dva lista skupaj.

Redke so ptice, ki si ne delajo nikakršnega gnezda, niti ne valé, temveč podmetajo svoja jajca drugim pticam, ki morajo potem tudi skrbeti za mlade. Med našimi pticami počenja to dobro znana kukavica.

Ko je gnezdo gotovo, začne samica vanje jajca nesti, navadno znese vsak dan po eno. Nekatera precej obsedi na gnezdu, nekatera pa sedeva le ponoči in popolnoma obsedi šele takrat, ko je število polno. V številu je tudi velika razlika, vendar se more reči, da največe ptice znesó najmanj, male in srednje pa največ jajec. Tako na pr. ima

orel samo dve, sinica in mali palček pa 10—14 jajec. Toda tudi tukaj ni pravega vodila; najmanjša ptičica kolibri znese tudi samo dve jajčici grahove velikosti, velikanski noj pa navadno po 10—12. Najrodovitnejše so kure, race in gosí, posebno, ako jim človek znesena jajca sproti pobira.

Jajca so ali bela ali prstena ali pa zelenkasta, navadno tudi pikčasta ali pegasta; torej največ taka, da jih ni lahko opaziti. Navadno vali samica, le za oni čas, kar ga potrebuje, da se očisti in najé, jo nadomešča samec; pri nekaterih se pa tudi redno vrstita, le noj vali sam. Samec donaša valeči samici tudi hrane in ji prepeva za kratek čas svoje najlepše pesmice. Čudno navado ima kljunorožec. Zazida namreč valečo samico v duplo in ji pusti samo majhno luknjo, skozi katero ji podaja potrebno hrano in vodo.

V jajcu se med valitvijo godé znamenite in čudovite premembe. V ravnokar znesenem jajcu ni videti drugega, nego beljak in rumenjaki. Človeku se zdi, da je mrtvo, ali je vendar živo. Treba mu je samo prave topline in pa zraka, ako ima to oboje, se bode v zaprtem prostoru razvila živalca — mlada ptica. Potrebno toplino dobiva od valeče matere, kateri se je sedaj kri nekako vnela, da je mnogo toplejša nego navadno. Nekateré ptice si tudi po potrebu oskubéjo perje, da z vročim truplom jajca bolje grejejo. Tudi jih vsak dan preobračajo, da pride zrak do njih.

Mladiči.

Kakor ptica obsedi na jajcih, takoj se začne v njih snovati novo življenje, in jajce je vsak dan nekoliko lažje. V kurjem jajcu je moči že drugi dan zapaziti kapljice krvi, tretji dan se po njem razprezajo tanke žilice in majhno srce začne utripati. Peti dan moreš razločiti drob in debelo glavo, sedmi dan pa tudi že tanke koščice. Trinajsti dan se odločijo noge in kreljuti od trupla, petnajstega začne poganjati mah po truplu, živalca se jame gibati in odpirati kljunček, devetnajstega se že glasi, edenindvajseti dan se pa z nožicama upira proti lupini in jo kljuje s kljunčkom; hišica se zdobi in pišče se izvali v veliko veselje materi koklji.

Valitev ne traja pri vseh pticah enako dolgo, čim manjše je jajce, tem prej se mladič izvali. Naše male ptice pevke valé dva tedna, večé pa potrebujejo po tri tedne in

tudi več. Kokoš na pr. vali 21, raca 25, gos 28, labud 42, noj pa blizu 50 dni.

Ptica je zgled dobre in skrbne matere. Sedaj ji ni nič drugega v mislih, nego drobni otročiči. Njena prva skrb je spraviti iz gnezda jajčne lupine, katerih pa ne pomeče naravnost iz gnezda, temveč jih v kljunu nosi dalcč proč, ker se boji, da ji ne bi izdale zaroda kakšni požrešni zverci. Ponoči in ob grdem vremenu greje mladiče s svojim telesom, podnevi pa od prvega svita do poznega mraka oba iščeta in donášata potrebno hrano, rada sebi odrečeta in voljno stradata, da se le malim ne godi krivica. V nevarnosti pogumno brani svoj zarod, neustrašeno se zakadi v sovražnika, najsi bode tudi večji ali močnejši od nje. Ako pa vidi, da je preslaba, skuša z zvijačo odpraviti neprijatelja od gnezda. Valitev in odgojitev starko jako izdelata, včasih je ni nič nego kost in koža.

Mladički v svoji prvi mladosti nimajo pri vseh pticah enakih lastnosti. Nekateri so prav grdi, iz jajca se namreč prokljujejo goli in slepi, tudi so tako slabotni, da ne morejo niti stati na nogah, niti sami jesti. Drugega ne znajo nego čivkati in nenasitni kljun odpirati. Pri takih kilavih otrocih imata stara dva hude čase, po ves dan nimata miru, zmerom morata biti na lovu, da nasitita male vedno zevajoče požeruhe. Pri manjših pticah traja tri tedne, dokler se mladiči ne zgodé, to je, da jim naraste perje. Pri večjih, na pr. pri orlu, pa traja po več mesecev, predno morejo mladiči leteti. No tudi potem, ko sta mladiče že izpeljala iz gnezda, morata stara dva še tako dolgo zanje skrbeti, dokler se ne naučé si sami hrane iskati. Vrabec, lastovica, orel, jastreb, sova, golob itd. so take ptice. Imenujemo jih goliče ali kilavce.

Vse drugače preživé nekatere druge ptice svoje otročje dneve. Te so že prinesle s seboj na svet prav čedno in toplo mahasto suknjico, in komaj so se iz jajca izkobacale, že morejo hoditi, tekati ali pa tudi plavati in same jesti. Toda tudi tem je starka neizrečeno dobra mati, vodi jih okoli, kliče k sebi, išče jim hrane, greje jih pod svojimi kreljuti, svari jih pred nevarnostjo in brani sovražnikom. Takim pticam pravimo mahovci ali kebčki. Za primer nam je: kokoš, raca, gos, prepelica in dr.

Mnoge ptice, posebno pa one, katerim valjenje in odgojevanje dolgo traja in jim zadaje mnogo truda, valé samo enkrat na leto. Druge pa valé po dvakrat ali pa še po večkrat, na pr. kos, vrabec, zlasti pa golob.

Selitev.

Mrzel veter tebe žene,
drobna ptičica od nas.

V. Orožen.

Ko v krajših jesenskih dneh podlesek poganja na pokošenih travnikih, ko mrzlejša jutranja sapa piha po dolini, ko se list za listom trebi z orumenelega drevja, začno se ptice zbirati v večja krdela ter se pripravljati za odhod na dolgo pot. Takrat večkrat čujemo zvečer in ponoči v zraku čudno vršenje in šumenje, zategnjene brlizgajoče in pivkajoče glasove. To so čaplje, divje race, gosi in druge močvirnice, ki hite sedaj pred zimo z mrzlega severa proti toplemu jugu. Glasno črčeč se zbirajo tačas lastovice po strehah, kakor za slovo obletujejo še enkrat vse znane kraje; dolgopete štokrlje (štrki) se posvetujejo dan za dnevom na močvirni senožeeti; črne vrane in kavke imajo svoje kričeče zборе na visokem hrastu; krdelo divjih golobov pa nemirno leta iz gozda na polje, s polja v gozd. Nekega dne pa ni več videti krdela, čez gore in čez vode je odletelo v dežele, kjer sneg ne pokriva polja in gozda; v kraje, kjer vode ne zmrznejo.

Kaj žene te ptice od nas že o takem času, ko imajo še hrane dovolj, ko se jim še ni bati zime? Kakor pri gnezditvi, tako tudi glede na selitev ne moremo dati boljšega odgovora, nego da jim je prirojen neki nagon za preseljevanje, da jih iz njihovih rojstnih krajev žene neka slutnja, da bode tu zima gospodovala, in da jim bode hrana pošla. Ta nagon se oznanja tudi pri zaprtih pticah, celo pri takih, ki so mlade iz gnezda vzete v gajbici dorastle. Ob selitvi tudi one nemirne prihajajo, nekako zbegane so in tudi ponoči skačejo in frfetajo.

Ne da se ustanoviti dan, kdaj se odpravi ta ali ona ptica. Eno leto nas zapuste nekoliko dni poprej, drugo zopet malo poznej, kakor slutijo vreme. Zato tudi ljudje prorokujejo vreme po odhodu ptic. Ako odrinejo zgodaj v velikih tropih, in ako se na potu mnogo ne mude, pomeni to hudo in zgodnjo zimo. Kadar se pa pozno odpravljajo ter se na potu obotavljajo, imelo bi to pomeniti lepo jesen in ugodno zimo. Med našimi selivkami nas navadno že pred Veliko Gospojnico prva zapusti hudournica, kmalu za njo gre kukavica, kobilar, zelena vrana in srakoper. Okoli Male Gospojnice se odpravlja slavec, prepelica, penica,

muhovček, šmarnica, grlica, čibre in galebi. Proti sv. Mihelu se poslove škorci, lastovice, tresorepke ali pastiričice, cipe, škrjanci, drozgi in bobnarice, kmalu za njimi odrinejo taščice, pivke, samice od ščinkovca — samci gredo pozneje ali pa celo ostanejo, — divji golobi (grivarji in duplarji), pribe, kljunači, liske, divje race, gosi in tudi

hripavi
 žerjavi
 visoko kričé,
 na južno hité.

Po Vseh svetih še zmerom letajo skoz naše kraje severne ptice, na pr.: njivske gosi, race, sluke, črne vrane in kavke. Ves mesec listopad, včasih tja do Božiča, so naše nezamrzle vode vse polne severnih gostov.

Nekatere ptice leté podnevi, druge ponoči; prve navadno visoko, druge pa nizko. Nekateré potujejo posamezne, druge na par, zopet druge pa v večjih ali manjših družbah, ki potoma vedno naraščajo. Nekaterim uidejo samice v posebni družbi, samci gredo pa nekoliko dni pozneje za njimi. Manjše ptice lete brez reda raztresene, večje pa, na pr. žerjavi, gosi, race itd., se rade postavijo v vrsto, največ v podobi klina ali črke \vee . Tako lažje režejo zrak in hitreje lete. Prvec največ trpi, zato se tudi izmenjavajo. Kakor se eden utruji, zaostane, in drugi se pomakne na njegovo mesto, utrujeni prvec se pa postavi zadnji v vrsto. Na potu tudi počivajo in si iščejo hrane, slabi letavci za premembo tudi dalje tekajo ali pa plavajo. Vse take ptice, ki zapuste vsako leto ob svojem času rojstni kraj ter potujejo vedno v isto mer v stanovite topleje kraje, odkoder se o gotovem času zopet povrnejo, vse take ptice imenujemo selivke ali potnice.

Vsako dete vé, da se ne selijo vse naše ptice, ampak da ostanejo mnoge tudi pozimi pri nas. Ostanejo pa vse one, ki se ne bojé niti mraza niti snega, ki si znajo tudi v najhujši zimi najti, ako tudi ne dovoljne, vsaj najpotrebnejšo hrano. Take stalne ptice so pri nas: vrabec, strnad, ščinkovec, povodni kos, stržek, šoja, siva vrana, ruševac, divji petelin in tudi nekateri ponirki in potapljavci.

So pa še nekatere ptice, ki jih ne moremo prištevati niti selivkam niti stalnim. Te ptice se namreč samo umikajo prehudi zimi. Huje ko zima pritiska, dalje gredo; ako je pa zima ugodna, ostanejo v svojem kraju. Tak

vlačugar je lna pr. kos. Po zimi se pomakne s hribov v doline, v hudi zimi gre vedno dalje, ali kakor zima malo popušča, je že zopet v domačiji. Taki klateži ali skitalci so tudi: liščki, popkarji, švrljuge (čopasti škrjanci), brglezi, detli, krokariji in orli.

Cilj ptičjega potovanja je različen. Mnoge zaostanejo že v južni Evropi, namreč po Laškem, Španskem, Grškem, v Mali Aziji in po otokih; druge pa prelete Srednje morje in prezimujejo v deželah severne Afrike, zlasti v Egiptu; nekatere pa, kakor na pr. lastovica, pastiričica, kobilar, kukavica in še druge gredo tje v srednjo Afriko. Sila malih potnikov pogine potoma. Mnogo jih požro ž njim vred potujoče ujede, še več jih opeša in popada v morje, najgrozovitejši sovražnik jim je pa človek. Na milijone potujočih drobnih ptičkov polovi človek v nastavljene mreže in zanke in na limanice. Najhuje se jim godi na Laškem, kjer preži nanje izza vsakega grma lakomen Lah, ki podavi vse, kar nosi perje, naj ima še tako malo mesa. Baš na Laškem se polovi na koše naših najmilejših pevcev: penic, taščic, slavcev, kovačkov in drugih. Samo ob „Velikem jezeru“ (Lago maggiore) v gornji Italiji jih na leto polove okoli 60.000 in v napoljski dragi so v enem dnevu ujeli 100.000 prepelic. Velika je sreča za vse potujoče ptice, da jih afrikanski narodi prijazno sprejmó v goste; ako bi tudi oni posnemali izobražene Evropejce, bilo bi že vseh davno konec. V tem bi se za petje in godbo vneti Lahi in tudi mi Slovenci mogli kaj učiti od črnih divjakov.

Akoravno ima toplo afrikansko podnebje za naše selivke obilno hrane, vendar ne ostane ondi nobena. Zanje so te dežele ipak le tujina, zato ondi tudi nobena ne poje, niti ne gnezdi. Ko začne spomladi kopneti sneg po naših holmih, govori jim neki notranji glas, da sije v njihovi domačiji zopet toplejše solnce in s čudnim nagonom gnane vračajo se v svoj rojstni kraj. Vračajo se pa v obratnem redu. Katere so zadnje odhajale, se vrnejo prve, katere so se pa najzgodneje odselile, dohajajo zadnje. Kakor na jesen po odhodu, tako tudi pomladi po dohodu ugibljejo ljudje vreme. Ako se namreč vračajo pozno in posamezne, in ako začno takoj znašati gnezda, prorokujejo vremenski vedeži hladno pomlad. Včasih se pa tudi ptice prevare in pridejo prezgodaj. Tako na pr. jih je leta 1865. neizrečeno mnogo poginilo v poznem snegu in mrazu.

Vračajoča se ptica poišče svoj rojstni kraj in z veselim petjem pozdravlja svoje gnezdo, v katerem se zopet prične novo življenje, novo trpljenje.

Ptice naše dobrotnice.

Ptice pa niso samo naše ljubeznive prijateljice, ampak so tudi naše največje dobrotnice. Ako bi iz naših krajev hipoma izginile vse ptice, kmalu bi bilo drevje po gozdih in vrtih okleščeno in golo; senožeti in polja bi bila postrižena in do zadnje bilke opustošena, in to vse brez kose in brez srpa. Temni roji vsakršnega škodljivega mrčesa, kakor so na pr. črvi, žužki, kebri, gosenice, metulji, molji, muhe, komarji, mravlje, ušice, kobilice, cvrčki in še druga taka drobna golazen, bi uničila v kratkem vse rastje. Človeška moč omaga pred takim, akoravno majhnim ali strahovitim sovražnikom, kateremu se mora naposled umakniti tudi človek, kar se je tu in tam že tudi v resnici dogodilo.

Ptiči neutrudno preganjajo vse te nadležne gomazni, ptiči skrbé, da se nikjer preveč ne zaplode; vedno so jim za petami, vedo jih poiskati v njihovih najvarnejših kotih in skrivališčih. Ptičje bistro oko ne izgreši niti najmanjšega črvička, ravno tako lahko zapazi zeleno gosenico na zelenem listu, kakor drobna sivkasta jajca pod razpokano skorjo.

Kjer pusti človek ptice v miru, ondi se rade nastanijo, ondi rade gnezdiijo, in taki kraji ne trpe toliko od požrešne golazni. Le pogledjmo na vrt in polje samotnega hribovca, ki je svojim otrokom prepovedal loviti ptice in razdirati gnezda. Njegov kapus (zelje), repa in drugi poljski sadeži so zdravi in neobjedeni, sadno drevje se pa jeseni šibi pod težo obilnega sadja. Kako pusti in žalostni so pa pogosto vrti in zelniki na ravnem polju, kjer je le malo ptičev po iztrebljenih preredkih gozdičih, in še tu jim zanikarna in malopridna mladina ne da v miru gnezdit. Po golih obgrizenih vejah lazijo grde požrešne gosenice, na zelniku stoje pa kapusovi koceni in kažejo mesto zeljnate glave sama gola rebra. Žalosten je navadno pogled v vrte večjih vasi, trgov in mest, kjer strežejo leni postopači in sprijeni paglavci na vsako ptico, ki se oglasi v soseščini.

Da bi se prav natanko prepričali o koristi ptičev, in da bi mogli potem tudi druge ljudi o tem preveriti, so opazovali mnogi ptičji prijatelji take drobne ptice v njihovem dejanju in vedenju, zlasti takrat, ko so imele mladiče v gnezdu.

Bradley je opazoval vrabca, ki je pital mlade v gnezdu. Vsako uro je prinesel do 40 vsakršnih gosenic, torej v dvanajstih urah 480, v enem tednu pa 3360. Ni mu torej zameriti, ako se jeseni včasih nazoblje prosa, saj si ga je pošteno zaslužil. — Mogočnemu pruskemu kralju Frideriku Velikemu so se vrabci hudo zamerili, zato se jim je zagrozil, da bo dal vse pokončati. Zapovedal je vrabce loviti in streljati in za vsako vrabčevó glavo je plačal 6 vinarjev. Res so povsod planili na vrabce, davili so jih, da je bilo groza, in država je v nekaj letih izplačala tisoče in tisoče goldinarjev za ujete vrabce. Ali kmalu so se pokazali škodljivi nasledki tega neopravičenega divjanja. Gosenice in drugi požrešni žužki so se tako zaplodili, da so požrli vse sadje in tudi listje. Kaj je bilo storiti? Kralj je spoznal, da ni pametno ravnal ter je preklical svojo zapoved. Pa kaj še! Drugod so morali za drag denar kupovati vrabce, katere so potem spustili po opustošenih vrtih. In tako je prišel zaničevani in preganjani vrabec zopet do prave veljave.

Ravno tako koristne so sinice, ki stikujejo posebno rade za metuljevimi jajci. Grof Kazimir Vodicki piše: Leta 1848. so snedle gosenice listje na mojem drevju do dobrega tako, da je bilo popolnoma golo. Jeseni sem videl milijone s kosmato odejo pokritih jajčič viseti po vejah in deblih. Mnogo delavcev sem najel, da bi jih obirali, pa kmalu sem izprevidel, da človeške roke ne morejo odpraviti te nadloge, in že sem mislil, da se mi bodo posušila najlepša drevesa. Ko je nastopila zima, so prileteli vsak dan celi tropi sinic in šmarnic. Pomladi je delalo deset parov gnezda na vrtu, prihodnje leto je bilo že malo gosenic in leta 1850. so ti mali pernati vrtnarji že tako očistili drevje, da je ostalo celo poletje lepo zeleno.

Neizrečeno mnogo mrčesa pokončajo tudi škorci. Škorec pozoblje vsako uro 10 slinastih polžkov brez hiše, ona ravno toliko, mladiči pa še več. Recimo, da lovi škorec poletnega dne po 14 ur hrano zase in za svojo družino, torej ne bode preveč, ako štejemo na vsak želodec 150 slinarjev na dan.

Pri Grünheimu na Saškem je delal neki žužek na drevju strašno škodo. Lastnik je plačal delavcem čez 2000 kron, da bi zatrli škodljivca — ali vse ni nič pomagalo. Potem mu nekdo svetuje, da naj napravi hišice za škorce, in gospodar ga je poslušal. In glej, škorce so prišli, se nastanili v lesenih hišicah, pregnali in ugonobili žužka, in drevje si je zopet opomoglo.

Ta ali oni bo morebiti zmajal z glavo, rekoč: Bog vedi, ali je pa to tudi vse res, kar se tukaj piše o pticah. — Ako nočeš biti samo neveren Tomaž, temveč ako ti je do resnice, prepričaj se sam prav lahko o veliki koristi, ki jo imamo od ptičev. Eno uro ali kaj pazi na lastovice, ki gnezdijo pod tvojim nadstreškom. Videl boš, da se trudita oba od 4. ure zjutraj do 8. ure zvečer, da bi nasitila požrešne širokoustne paglavce; vsako uro je vsaj 20krat pri gnezdu in vsakikrat prinese po 10—20 mušic in druge take drobnjave. Recimo, da jih prinese samo 10, to je na dan že 6400 mrčesjih glav. Sama zase jih pa gotovo potrebujeta kakih 600, torej pokonča ena rodovina v enem dnevu 7000, v enem mesecu 210.000, vse poletje vsaj 500.000 vsakršnega mrčesa. Ako gnezdi v eni vasi 100 parov lastovic, pokončajo v enem letu čez 50 milijonov sitnega in škodljivega drobiža.

Veliko in izdatno korist ima človek tudi od nekaterih večjih ptic, kakor na pr. od sove, kanje, postolke in drugih manjših ujed, ki so napovedale posebno poljskim mišim hudo vojsko. Anglež White je opazoval navadno sovo in videl, da je skoro vsako uro prinesla miš v gnezdo. Celo mali skovir je naložil poletnega večera svojim mladim 11 miši. Razen miši zoblje tudi gosenice, in dr. Martin je našel v sovinem želodcu razen nekoliko miši tudi 75 gosenic.

In kako povračuje budalast človek svojim dobrotnicam? Strelja jih ali iz neumne vraže ali pa iz prešerne objestnosti ter jih mrtve — sebi v največjo sramoto — še celo pribija na paž ali na hlevna vrata.

Ali si je mogoče misliti večje nehvaležnosti, večje bedastoče in večje surovosti?

Ne preganjajte ptičev!

Po vsem, kar smo doslej že slišali o koristnosti ptičev, jih ni treba pametnemu človeku še posebej priporočati in

na srce polagati. Naj torej tukaj le na kratko omenim, kako si boš najhitreje te male delavce privabil v svoje vrte in gozde. Tvoje zemljišče naj bode pticam gostoljubno zavetje, kjer jih ne sme nihče vznemirjati in preganjati. Otrokom, zlasti pastirjem, ostro prepoveduj stikati za gnezdi, razdirati jih ali jemati iz njih jajca in mladiče. Tudi jeseni ne pusti loviti malih ptičkov, in nikoli ne daj streljati sov in kanj. Ako bodo takisto delali tudi tvoji sosede, se bodo kmalu pokazali dobri nasledki takega ravnanja.

Ako hočeš, da se ti ptiči popolnoma udomačijo, stori tudi ti njim včasih kaj dobrega. Onim pticam, ki ostanejo tudi pozimi pri nas in dostikrat hudo stradajo, vrzi včasih pest slabejšega zmesnega žita, krušnih drobtinic ali kaj takega. Videl boš, da se ti bode ta malenkost dobro izplačala, ptice ti bodo to prijaznost gotovo povrnilo.

Pa še tudi drugače jih moreš privabiti v svoj vrt. Skrbi jim za priležna mesta, kjer morejo gnezditi, naredi jim hišice iz otlih vej ali pa iz deščic in pribij ali obesi jih v košate vrhove. Videl bodeš, kako vesele jih bodo ptice, in kako hitro se bodo v njih nastanile. Malim ptičkom, kakor na pr. sinica, so najbolj všeč hišice kakih 18 cm dolge in 7 cm široke; okrogla luknja, skozi katero ptice ven in noter hodijo, naj bode nekaj čez 2 cm široka in pred njo napravi palico, da bodo na njej lahko sedele. Tudi je dobro hišico z mahom oviti. Škorci imajo radi večje, 50 do 60 cm visoke hiše, in luknja mora biti nekaj čez 5 cm široka. Na Nemškem bodeš v vsakem vrtu našel po nekoliko večjih in manjših takih hišic, zato je pa drevje ondi čisto in zdravo in vrt donaša gospodarju velik dobiček.

Znamenito je, da so zamorci, ki jih radi pitamo z divjaki, posebni prijatelji pticam, da bi mogli biti v zgled tudi mnogim takoimenovanim omikanim narodom. Baron Decken, ki je popotoval in živel med zamorci, piše o Džaga-zamorcih v vzhodnji Afriki: Pri teh ljudeh je treba posebnega dovoljenja za ptičji lov, jastrebov pa nihče ne sme streljati, ker čistijo zemljo od smradne mrhe. Vse ptice varuje posebna postava; ptice se tukaj spoštujejo kakor najboljši zavezniki in pomagači kmetovi.

Bržčas bodemo tudi mi to skoro dobili, kar zamorci že davno imajo, namreč postavo, ki ustanavlja, katere ptice se smejo loviti in kdaj in katere se ne smejo nikdar. Potem bode pa vaša skrb, očetje, župani in občinski odborniki, da ta postava ne bode samo na papirju.

Največ pa bodete opravili vi iskreni prijatelji mladine, vi učitelji duhovni in svetni, vi bodete najlažje dopovedali mladini, kako potrebne so nam ptice, vi bodete znali v mehkih mladih srcih zbuditi ljubezen in milosrčnost do živali sploh, do ptičev pa še posebno. Vem, da za to od mene ne potrebujete nauka, saj vam vaše srce samo pravi, kako morate govoriti, da zanetite v srcih vdane vam mladine čutje usmiljenja.

Nočem torej nobenega poučevati, ali vendar naj se mi ne zameri, ako bodem tu povedal, kako je mene moja babica (stara mati) učila in v meni budila rahločutnost do ptičev.

Bil sem velik prijatelj ptičev in rad sem stikal za gnezdi. Neko pomlad najdem na vrtu med rogovilami stare jablane ščinkovčevo gnezdo in v njem pet že skoro godnih mladičev, ki sem jih bil neizrečeno vesel. Stara dva sta me plaho obletavala in činkala sta prav žalostno, a jaz jih nisem utegnil poslušati. Vzel sem gnezdo z mladiči in v eni sapi jih hitim kazat babici v hiši. Ali tu sem se opekel. Takoj sem jih moral nesti nazaj, zvečer pa, predno sem šel spat, mi je pravila babica to-le povest:

V starodavnosti, katere nihče več ne pomni, je zbral neverni Turek silno vojsko v deželah, kjer solnce vzhaja, in se zagrozil, da bode spravil vse krščanske zemlje podse. Turška vojska je premagala vse cesarske in še druge armade, venomer se je valila naprej proti solnčnemu zahodu. Turška vojska je bila strah in trepet vsem kristjanom, kamorkoli je prihrumela, skrunila je cerkve, požigala vasi in mesta in morila ljudi vse poprek. Pridrveli so se tudi v naše kraje in našo sv. Petra cerkev so oropali in zažgali. Jok in stok je šel pred njimi, jok in stok je sledil za njimi. Turek ni imel usmiljenja, z eno roko je prijel kristjana za lase, govoreč mu: Brate, ne boj se! — z drugo mu je pa odrezal glavo. Kar ni poklal — zlasti dečke in deklice — je povezal in odpeljal s seboj v daljno Turčijo. Koliko solz se je prelilo, koliko ubogih starišev je ostalo brez otrok, in koliko sužnjih otročičev je zastonj zdihovalo po svojih stariših. Le misli si, ko bi zopet hudi Turek prirohnal k nam in bi tebe vzel očetu, materi in meni, te z drugimi otroki pobral in peljal v deveto deželo, kjer žive duše ne poznaš. Kako hudo bi bilo tvojemu očetu in pa tvoji materi, kako hudo bi bilo tebi! — In vidiš, ti si ravno tako neusmiljen, kakor neverni Turek. Ti si

uboge mladiče vzel skrbnim njihovim starišem, ki imajo ž njimi največje veselje. Te nedolžne živalice je tudi ustvaril dobrotni nebeški oče in jim priskrbel živeža, da se vesele svojega življenja in njemu hvalo pojo, te živalice si hotel vzeti njihovemu očetu in njihovi materi, da bi bili v tvojih rokah storili žalostno smrt! Ali misliš, da bi bilo to vseč Bogu, ki ti je dal dobre stariše in mene, ki te učim, kaj je prav, kaj ni prav?

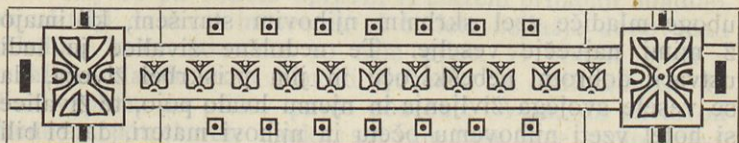
Tako mi je govorila babica, in meni so šle njene besede do srca. Neizrečeno me je veselilo, ko sem čez nekoliko dni videl mladiče, ko so jih stari izpeljavali iz gnezda in glasno oznanjali svoje veliko veselje nad njimi.

Na zemlji ga ni mesta, kjer ne bi prebivale ptice. Nahajajo se povsod, na snežnih planjavah ob ledenem morju ravno tako, kakor v najbolj vročih pokrajinah. Najvišje gore, gole puščave, polje in gozd, reko in morje oživljajo ptice, vsak kraj, vsako podnebje ima svoje goste.

Do sedaj je znano okoli 8000 ptičjih vrst in od teh jih samo kakih 600 živi v Evropi, ki je v tem najsiromašnejša. Najbogatejša je Amerika, zatem Azija, onda Afrika in naposled Avstralija.

O pticah se more sploh reči, da živijo dolgo. Naši mali ptički živijo v gajbici zaprti po 12 let, ako se jim dobro streže. Zunaj pa čakajo tudi 15—20 let. Posebno dolgo živi papiga, labud, krokar (vran) in orel. Na Dunaju so imeli nekega orla zaprtega 104 leta, in ravno ondi je leta 1809. poginil orel, ki je bil 80 let jetnik.

Domača perotnina ali živad.

Kura.

Na vzhodu se še ni jelo jasni in že se z gredi ali drevesa na dvorišču razlega glasen kikeriki mladega petelina, in takoj mu z grčavim kukuriku odgovarja sosedov stari petelin, temu se zopet oglasi tretji in tako gre naprej po vsi vasi. Petelinov glas je prav enostaven in nima nič posebnega v sebi, ali vendar mora biti ljudem po godu, ker petelinu pravijo v nekaterih krajih pevec.

Petelinov jutranji glas z veseljem čuje zgodnji voznik in popotnik na cesti, ker mu naznanja zaželjeni dan; neugodno pa doní na ušesa zaspanemu hlapcu, ki je pozno v noč kolovratil po vasi, nevoljen se obrne v senu in mrmra nekaj nerazumnih besedi. Petelinovo petje dobro dé bolniku, ki vso noč ni mogel zatisniti očesa ter je že težko pričakoval belega dne, tolažeč se, da mu bo potem odleglo; pobožna ženica pa, ki ji starost ne dá spati, potiplje o petelinovem klicu na steno in vzevši molek v roke začne prebirati jagode na njem.

Ko je napočil dan, zleti petelin z gredi na dvorišče, poravna zmršeno perje po sebi, ogleda se z bistrim očesom okoli sebe, stopi z eno nogo malo naprej, stepe s perotnicama, stegne vrat in krepko zakokorika iz jasnega grla. — Petelin je res lep ptič, mogočen in ošaben gospod. Le poglej ga, kako gizdavo se useda, kako moško prestavlja nogo, kakor bi bilo vse njegovo. Pa ima tudi res prav lepo in gosposko obleko. Rdeč, lepo nazobčan greben mu krasi glavo kakor plamena krona, in tudi rdeči viseči podbradček ni kar si bodi. Živo oko se sveti kakor bi se v njem iskre utrinjale. Svetlo perje, zlasti ono na vratu in v zavihanem repu, se mu kaj lepo izpreminja na solncu,

posebno pristojno se mu pa vihate dve sabljasto zakrivljeni repni peresi, in da je vitez ves gotov, ima na piščali koničasto ostrogo.

Sedaj tudi kokoši zapusté svoja prenočišča, petelin jim gre naproti, jih spodobno pozdravlja in takoj začne voditi po dvoru. Petelin ima vse svoje kokoši rad, ne bom rekel, da ne bi imel te ali one rajši od druge, ali vendar nobene ne zanemarja, vsem bi rad prav storil. Ako je našel kako zobanje, hitro skliče vse svoje pute skupaj, vsaka

Petelin.

mora nekaj dobiti, kajti požrešnost in samogoltnost nista njegoví napaki, dasi tudi on ni brez njih.

Še predno se vežna vrata odpró, je obhodil petelin s svojo družbo dvor že devetkrat. Ko zaškripljejo vrata in se prikaže gospodinja na prag, steče se vsa kokošja drhal pred vežo, zvesto spremljajoč gospodinjó pri vsaki stopinji, ker dobro vedó, da bode kmalu stopila z žitnim peharjem v roki prednje. Kako hité pobirati zrnje, le petelinu se ne mudi tako zeló, ali vendar jezno kavsne po vrabcu, ki je iz podstrešja prifrčal mednje.

— Ko je žito pozobano, gredó pit. Pijoča kura vzdigne glavo in pogleduje na nebo. Pod petelinovim vodstvom se potem sprehajajo po dvorišču in po vrtu, gredó tudi na cesto in k potoku, na travnik in na polje, vedno brskaje z nogami in pridno pobiraje semenska zrna, črve, žužke, majhne polžke in drugo golazen. Da jim želodec hrano rajši prekuha, zobljejo tudi pesek, kokoši pa tudi jajčje lupine in apno, vmes smučejo tudi travo in druga zelišča. Sedaj se ta, sedaj zopet ona kokoš loči od družbe in poišče svoje gnezdo na svislih, v hlevu ali na nahišju in znese jajce. Ta srečni dogodek oznani z glasnim kokodakanjem. O lepem vremenu se rade kopajo v suhi prhki zemlji, kar jim posebno dobro dé ter jim neki tudi služi na zdravje, zlasti si s tem preganjajo sitne tekute (uši).

Ravno so vse zamaknjene v kopanje, konec hiše na zelniku sedi vsaka v svoji kotanji, stoplje s krili in meče prst náse. Kar se za podom oglasi sosedov mladi petelin, ki se klati okoli, ker ga stari domači petelin odganja ter mu ne dá živeti v družbi. Petelin, ki se baš koplje sredi svojih kokoši, je že nekolikokrat pognal pritepenca, huda jeza ga torej zgrabi danes, ko ga zopet začuje v svoji oblastniji. Hitro stepe prah s perja in razkačen hiti proti sovražniku, ki se — kakor je videti — danes ne bode dal tako izlahka odpraviti. S stegnjenim vratom in napol razprtimi kreljuti pričakuje pritepuh domačina, na katerem se je vzdignilo sleherno peresce. Jezen pridrvi domačin, z vso silo se zažene v klateža in ga vrže nazaj. Že je mislil, da je sovražnik premagan, ali ta si hitro zopet opomore, in še predno se drugi prav zavé, ga puhne nazaj. Vname se hud boj, drug hoče drugega izriniti, bijeta se s kreljuti, gazita in sujeta se s ostrogami. Včasih zasopljena in utrujena prenehata, človek bi mislil, da je boja konec, ko se toliko huje zopet spopadeta. Naposled se začneta s kljuni obdelovati, krona in obradek krvavíta, in tudi iz vrata se cedi rdeča kri. Oba omahujeta, ali nobeden noče odjenjati. Sedaj je domačin ubral pravi trenotek, na vso moč useka s kljunom tekmeča po glavi. Omamljen od strašnega udarca klecne v stran, stori dva tri korake nazaj, pobesi rep in glavo in beži domov, kar ga noge nesó. Bitka je odločena in končana. Zmagalec hiti za njim, mu potoma še založi par krepkih kavsov in ne odjenja, dokler se premagani in upehani sovražnik ne zavleče pod pód. Z žarečimi očmi se zmagalec ponosno vrne domov med svoje pute, zleti na

voz in oznanjuje od ondod z glasnim kikeriki svojo zmago. Nekateri narodi v Indiji in na Kitajskem so zaljubljeni v take petelinje boje, in tudi omikani Angleži jih v tem posnemajo. Petelini se za take boje skrbno odgojujejo in vadijo, pred bojem jima privežejo železne konice na ostroge, da se toliko bolj razmesarita. Take zabave pa gotovo Angležem ne služijo v čast.

Petelin ima v živalskih basnih mnogo opraviti, zmerom se vede dostojno in si mnogo domišljava zaradi svoje modrosti in previdnosti, ali navadno ga vendar prevejani lisjak spelje na led. Povsod ga čislajo za dobrega čuvaja, zato so ga vojaki nekdam jemali s seboj na vojno — tudi na vojne ladje — za stražo. Njegovo petje je presunilo sv. Petra tisti večer na dvoru velikega duhovna, spomnil se je svojega greha ter se bridko zjokal. Zato še dandanes pobožnega opominja na pokoro, zategadelj ga tudi radi stavijo na cerkve vrh zvonika. Po petelinjem petju in po njegovem vedenju tudi prerokujejo vreme; neka narodna pesem pravi: „Petelinček belček, skoči na hlevček, jarica na gredi, da se lepo zvedri.“ Praznoverni in vražasti ljudje pa pripisujejo staremu petelinu — zlasti črnemu — še posebno čudne moči. V sedmem letu, ali kali, znese jajce, ki takoj zleze v zemljo, kjer se godi toliko časa, da se iz njega izvali strašen zmaj ali pozoj. Ta pošast prileze na zemljo in potem zleti po zraku, za letečim se pa podirajo hiše in drevje, skale in celo gore tako dolgo, da ga naposled podsujejo. — Ni mi treba dostavljati, da so to prazne čenče.

Kokoš je manjša od petelina in nima tako velikega grebena in obradka, niti tako lepega perja. Tudi druge njene zmožnosti so slabejše. Pohlevna je in tiha, mirna in krotka, z vsem zadovoljna, prav kakor se ženski spodobi. Pametna ni ravno, da bi dejal, ali zato je pa neizrečeno dobra mati; rekel bi, vse njene zmožnosti so zajete v materini ljubezni, in celo Kristus je s kokljo primerjal sebe in svojo neizmerno ljubezen do svojega naroda, rekoč: „Jeruzalem, Jeruzalem, ki moriš preroke in kamenuješ one, ki se k tebi pošiljajo; kolikokrat sem hotel zbrati otroke tvoje, kakor kokoš zbira piščance svoje pod peruti, in niste hoteli.“

In res je ni skoro tako ljubeznive in dobrodejne podobe, kakor je koklja s piščeti. Že vsako jajce, katero znese, jo navdaja z neizmernim veseljem. Ona, ki je sicer

tiha in pohlevna, takrat ne more molčati, z veseljem kokodajskom bi vsemu svetu rada naznanila svojo radost. In ko ji je človek pustil jajca v gnezdu, da sme valiti, sedi na njih noč in dan, zapusti jih le toliko, da se najé in napije. Kaj pa šele potem, ko se 21. dan mali kebčki začno valiti iz jajec. Kokljo s piščeti človek lahko zmerom gleda z veseljem. Sedaj kokoši skoro ni več poznati, vsa je spremenjena. Sedaj nima časa urejevati svoje perje, vsa zmršena hodi okoli svoje drobne čivkajoče družine, dela se široko, kolikor mogoče. Ves dan kloče in vabi kebčke k sebi, hodi skrbno okoli njih, uči jih zobati, vsako zrno jim izlušči, vsako drobtinico jim pribrska pred kljunček. Našopiri se kolikor mogoče, kliče jih pod se, vse pokrije s svojim truplom, vse odene s svojim perjem. Otročiči so včasih malo razposajeni, nagajivo se zaganjajo vanjo in ji kljujejo kožnati podbradek, drugi še predrznejši skačejo ji objestno celo na hrbet — ali ona vse to mirno trpi, saj je mati, in to so njeni otročiči.

Sicer plaha in boječa kokoš je sedaj hrabra in drzovita, zažene se v vsakega, ki bi ji hotel vzeti kakega otroka. Ne boji se tudi velikega psa, togotna se mu zaganja v glavo ter mu kljuje oči in nos. Ako zagleda skobca nad seboj v zraku, daje to s posebnim skrbečim glasom na znanje in poplašeni kebčki leté pod njo.

Milo in zraven tudi smešno je gledati kokljo, ki so ji bili podvrgli račja jajca. Svojim pastorčicam je ravno tako previdna in skrbna mati, ali kadar pridejo prvikrat do vode in male račice veselo capljaje poskačejo vanjo, jo sprehaja strah in groza. Zbegana skače ob vodi semtertja, kloče in kliče, svari in vabi k sebi — ali zastonj, kajti račicam ploskanje in brodenje po vodi neizrečeno dobro dé. Sčasoma se koklja umiri, njej sami se dozdeva, da njeni otroci nekaj znajo, česar ona ni znala v svoji mladosti, niti se ni pozneje temu priučila.

Kura je že od nekdanj domača ptica in je sedaj udomačena po vsej zemlji, Amerika jo je pa dobila šele od Evropejcev. Človek si jo je udomačil od neke azijske divje kokoši, bankiva imenovane, ki še sedaj divja živi v Indiji. Bankivska kura je podobna naši, samo da je pametnejša in lepša, zlasti velja to za petelina. Divja bankivka ne znese več nego kakih 10 jajec, dočim naša domača dožene do 120 in še črez, ako se ji sproti jemljó iz gnezda. Mlade bankivke se sčasom privadijo človeka ter

so v vsem podobne našim. Čudno je pa, da naša kura nikoli in nikjer ne podivja, tudi ondi ne, kjer je hosta blizu, in kjer se človek ne peča toliko ž njo. Semtertja so celo poskušali domačo kokoš podivjačiti, ali ni se jim posrečilo.

Kakor smo videli pri četveronogih domačih živalih, sprevrgla se je tudi domača kokoš v mnoge vrste in pasme, ki se razlikujejo po velikosti, po perju, v nogah in v grebenu. Najlepše in najtežje pasme so angleške, holandske in hamburške. Pri nas so najnavadnejše: čopke, kosorepke, golice, sršice, pritlikavke in dr. Od nekoliko let sem se je jako razširila tudi tako imenovana kohinkinska kokoš, ki je znatno večja od naše navadne.

Kura koristi človeku z jajci in z mesom. Jajca so sama ob sebi mehko kuhana prav zdrava in tečna jed, še več se jih pa potrebuje za raznovrstna druga jedila. Kokoš nese 4—5 let, živi pa kakih 12 let. Stara kokoš dobi večji greben in ostroge na nogah, tudi začne posnemati petelinovo kukurikanje.

Petelin učaka 15—20 let, navadno ga pa zakoljejo poprej, ker čim starši je, tem trje in pustejeje je meso. Mlade petelinčke kopunijo, da imajo okusneje in prhkejše meso.

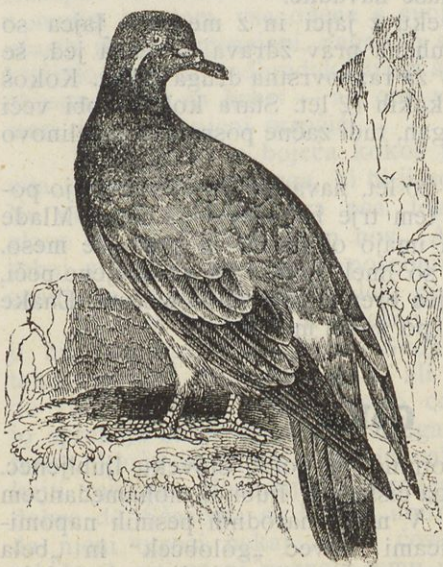
Že stari Egipčani so imeli nalašč za to narejene peči, kjer so se iz kurjih jajec brez koklje valila piščeta. Enake peči so zopet v navadi po večih mestih.

Golob.

Med domačo perotnino je golob človeku ljubljenec. Po vsem širnem svetu ga čislajo in ljubijo, mohamedancem je pa celó sveta ptica. V naših narodnih pesmih napominja se med vsemi pticami največ „golobček“ in „bela golobica“. Golob je nam podoba nežnosti, čistosti, nedolžnosti in ljubezni. V podobi goloba se je prikazal tudi sv. Duh pri krstu na reki Jordanu, v podobi goloba zleti tudi duša iz pravičnika. Golob je čista, živahna, občutljiva in previdna ptica. Med seboj se radi družijo in živé v lepem miru. Milo je pogledati goloba in golobico, kako zvesto držita skup, njihova ljubezen ni od danes do jutri, le smrt jo more razdružiti. In kako lepo ravna golob s svojo tovarišico, kako ji streže, kako skrbno teka in pleše okoli nje, kako se napihuje, kako se ji priklanja. Prijaznega

gučanja in poljubovanja ni konca ni kraja. Golob je zares podoba zveste ljubezni.

Na vso moč je tudi privržen svoji hišici — golobnjaku, kjer mu starka mlade godi. V največji nevarnosti se ne umakne iz nje, pri požaru strahoma leta okoli hiše, nikakor se ne dá odvabiti. V vedno ožjih in ožjih krogih obletava golobnjak in naposled osmojen pade v ogenj. Ako ga človek ujetega odnese daleč proč in ga zopet izpusti v tujem kraju, se vzdigne takoj visoko v zrak, vrti se nekaj časa in potem kakor strela hitro leti proti domu. Zaradi te lastnosti pošiljali so že v starih časih po golobih pisma in poročila v daljne kraje, črez vode in črez gore.

Golob.

Za ta posel je najboljši tako imenovani turški golob, ki mu ravno zato tudi pravijo: pismonos. Že stari Grki in Rimljani so jih za to rabili. S pismonosom se tudi lahko prepričamo, kako hitro golob leti. Izkušnje so pokazale, da preleti v eni uri nad 113 kilometrov (15 milj) daljave. Gotovo pa nobeden golob ni bil sprejet s takim veseljem, kakor tisti, ki je Noetu v barki prinesel zeleno oljkovo vejico.

Poglejimo si malo bliže to milo ptico. Kratek kljunček je malo izbočen in okoli nosnic in na korenu z mehko voskasto kožo obrastel. Na kratkih nogah ima štiri prste, trije so obrnjeni naprej, eden nazaj; zadnji stoji s prednjimi v isti višini. Gosto perje je trdo in se prilaga k truplu. Golt se mu razširi v veliko gušo ali grbanec, kjer se hrana meči, preden gre v pravi želodec. Žolča nima. Dasi ima kratke noge, vendar hodi dosti dobro, gredoč pa kima za glavo. Njegovo lepo bistro oko posebno dobro

vidi, in tudi sluh je izvrsten. Glas je grgljajoč; pravimo: gručice ali gruli.

Domači golob ima mlade večkrat v letu, vsaj trikrat, toda samo po dva. Največ vali sama golobica, le za nekoliko ur — navadno okoli poldne — vali namesto nje golob. Mladiči se izvale 16.—18. dan in so kilavi, slepi in neokretni. Prve dni jih stari pitajo z neko sirasto kašo, ki se jim tačas dela v guši, pozneje pa dobodo z mehčanega zrnja. V štirih tednih so godni, popolnoma pa dorastejo konec prvega leta.

Goloba štejejo navadno med škodljive ptice, ker rad leta na polje v žita. Ne bom rekel, da o sestvi ne pobere vmes tudi kako žitno zrno, ali večjidel se hrani s plevelovim (glotnim) semenom, zlasti s ptičjo grašico, znanim sitnim in škodljivim plevelom. Nekdo je ubil domačega goloba, ko je priletel ravno s polja, in mu razparal želodec. Pa kaj je našel? — 3582 grašičnih zrn! Taisti je izračunal, da pozoblje eden golob z enim mladičem na leto 800.000 grašičnih zrn. Sedaj naj pa sodi vsak sam, ali je golob škodljiv ali ne.

Poljski golobi, to so oni, ki letajo na polje, niso nikdar tako krotki in domači, kakor kure, včasih še celó zopet podivjajo, in to ne samo na kmetih, temveč tudi po mestih, če nimajo gospodarja. Taki divjaki gnezdiyo po cerkvah, v podrtinah starih gradov itd.

Tudi golobe je človek udomačil že v najdavnejših časih, sedaj je v neštevilnih pasmah in vrstah, ki jih pa tukaj ne moremo opisovati, razširjen po vsej zemlji. Angleži se največ pečajo z golobarstvom.

Golobovina je jako nežna, prhka in okusna.

Vsem tem pasmam je prvi zarodnik divji ali skalni golob. Divji golob je pepelastega perja, prek perotnic ima dva črna pasa, na hrbtu je bel, vrat se mu pa izpreminja v zelenkasto in bagreno (škrlatasto). Očesa je rumenega, kljuna črnega, nog pa temnovišnjevih. Stanuje daleč po Evropi, na Škotskem in Norveškem ravno tako, kakor na Laškem in Grškem. Na jugu je stalna ptica, na severu se pa umakne zimi, leteč v topleje kraje. Divji golob prebiva v starem zidovju in precevju, v luknjah in podzemeljskih podmolih, nikdar pa na drevju, in v tem se razlikuje od vseh drugih naših golobov. Na našem Krasu,

ki je poln strmih pečin, jam in brezden, živi ta golob v mnogoštevilnih krdelih, zlasti pa v Primorju.

Divja golobica valí vsaj dvakrat na leto. Gnezdo je kup suhljadi, dračja in slame, ki jo je on nanosil.

Skalni golob je neizrečeno plah in oprezen, nikomur ne upa; kmetu ali pastirju, ki se mu bliža golih rok, ravno tako malo, kakor lovcu s puško.

Razen tega divjega goloba, živé po naših lesovih še trije drugi golobi, med katerimi je največji grivar ali grivnjač. Ime je dobil od vratne grivne. Na vsaki strani vratú ima namreč belo polmesečasto liso; sicer je pepelast, le perotnice in rep so temnejši, in vrat se lepo izpreminja na zelenkasto. Oko je jasno rumeno. Grivar živi po vseh naših lesovih, rajši vendar v jelovih, videti je pa redko, ker je neznano plah, ter mu bister vid in tanek sluh kmalu človeka ovadita. Pozno v jesen se umakne zimi, na prvo pomlad je pa že tukaj, dostikrat se vrne prezgodaj in takrat jih v poznem snegu in mrazu mnogo pogine. Tako jih je pomladi 1865. leta na Hrvaškem velika možina pocpala od gladú in zime.

Grivnjač gnezdi v goščavah. Gnezdo je plitko in redko brez vse umetnosti. Če ga je kdo motil ali spodil iz gnezda, kadar valí, popusti jajca ali pa tudi že izvaljene mladiče in noče več sedeti. Hrani se največ z jelovim in borovim semenom, vmes pa tudi z drugim zrnjem, celó z želodom in z bukovico. Četudi pobere semtertja na polju kako žitno zrno, zato se vendar ne more prištevati škodljivim, temveč koristnim pticam, ker požre po njivah mnogo plevskega semena.

Temu podoben je duplar, samo manjši je, nima grivne na vratu in ima rjavo okó. Akoravno ga je manj od poprejšnjega, živi vendar tudi ta po vseh naših gozdih. Gnezdo ima v kakem duplu in valí navadno trikrat na leto, ali vsakikrat v drugi luknji. Gnezdo se mu namreč tako zasmradi, da ni mogoče v njem zrediti drugi zarod; do leta se pa smrad posuši ali pa ga žužki pojedó in potem je gnezdo zopet pripravno za valitev. Tudi duplar nas zapusti jeseni. Hrani se po njivah, na senožetih in v gozdu od vsakršnega zrnja.

Naposled je še grlica. Grlica je med našimi golobi najmanjša, pa tudi najlepša in najljubeznivejša. S tožečim, kruljajočim glasom se mora prikupiti vsakomur, in trdega srca more biti lovec, ki strelja grlice. Perja je jako pisana. Na glavi in po bokih je modro siva, pepelasto perje na perotnicah je rjavkasto zarobljeno, na vratu ima pa z vsake strani štiri črno žametaste belo obrobljene preke. Grlo in prsi so rujne kakor vino, oko je rjavkasto, noge pa rdeče.

Vali dva- ali trikrat na leto, jajec in mladih pa ne zapusti v nobeni nevarnosti. Na polju ne dela škode, koristi pa mnogo. Jeseni se zgodaj poslovi od nas in pride pozno nazaj, navadno prve dni meseca malega travna.

Lahko jo je udomačiti, hitro se privadi človeku in ljudje jo radi držé po hišah, ker je v vsem svojem vedenju nežna in prijetna, posebno pa razveseljuje človeka s svojim sicer enostavnim ali milim in prijetnim glasom.

Semtertja po hišah vidimo še neko drugo krotko grlico rjavožoltega perja in črne — spodaj belo obrobljene — grivne ali ovratnika. Doma je iz Afrike, Arabije in Indije, k nam je donesena preko Laškega, zato ji tudi pravijo laška grlica. Povsod se je ljudem priljubila milim glasom, pogosto gruče in gruli, vmes se pa glasi, kakor bi se smejala, odtod je tudi dobila ime smeja čica.

Ne bi bilo prav, da tukaj ne bi omenil nekega severoamerikanskega goloba, ki se včasih iznenada prikaže v tako neizmernem številu, da se človeku, ki ni sam videl te prikazni, zdi neverjetno. Ta golob je večji od našega in se od drugih razlikuje z daljšim repom. Imenuje se selec, akoravno bi mu boljše pristojalo ime klatež, ker ni pravi selec in nima odločnega časa za potovanje. Ti golobje preletajo severno Ameriko, nastanijo se sedaj tu, sedaj tam v kakem velikem gozdu, kjer gnezdiyo; za hrano pa letajo daleč okoli, po 150 kilometrov in še dalje. V enem kraju ostanejo tako dolgo, dokler ima gozd in polje zanje kaj hrane. Ko so mirijametre na dolgo in široko vse pozobali in ugonobili, izginejo za leta in leta iz takega opustošenega kraja ter si poiščejo drugo plodno okolico.

Audubon, ki posebno dobro pozna ptice v severni Ameriki po njihovih navadah in posebnostih, ki pa tudi rad malo pretirava, piše o njih: Ti golobi se preseljujejo

le tačas, kadar hrane nimajo, in niso vezani na določen čas. Kadar se napravijo na pot, vzdignejo se v neizrečeno velikih množicah. Leta 1813. sem videl tak golobji vlak. Vse obnebje, kar ga je moglo oko premeriti, je bilo polno golobov, tako da je solnce potemnelo, kakor da bi mrknilo; golobjek je pa padal iz zraka kakor sneg. Kaj lepo jih je bilo videti, in però ne more te prikazni dostojno popisati. Ako je bil vlak v nevarnosti od kake strani, zagnali so se golobje v drugo stran s strašnim hrupom, kakor bi grmelo. Ko živa reka je zigraval vlak sedaj v levo, sedaj zopet v desno, včasih so se bližali zemlji, včasih so se zopet vzdigovali naravnost kvišku, da je

Selec.

bil vlak podoben velikanskemu stebru. Skušal sem zračniti po priliki, koliko golobov bi utegnilo biti v takem vlaku. Recimo, da je bil vlak samo pol ure širok, da je letel tri ure, in vzemimo na vsak štirijaški meter samo dva goloba, nam dá račun: 1 bilijon, 115 milijonov, 136 tisoč golobov.

Koder so leteli golobje, pričakovalo jih je ljudstvo z orožjem. Na bregovih reke Ohio, prek katere so nizko leteli, je vse gomazelo od možakov in dečkov, ki so streljali v leteč oblak. Pobili so jih na cente; cel teden in še dalje je jedlo vse samo golobe.

Gozd, kjer golobje prenočujejo, popisuje isti Audubon blizu tako-le: Večkrat sem prehodil na „zeleni reki“ tak gozd, ki je nad 60 kilom. dolg in 7 kilom. širok.

Ko sem ga videl prvokrat, izvolili so si ga golobje pred 14 dnevi za prenočišče. Prišel sem še za dne. Golobov je bilo prav malo videti, vse črno je bilo pa ljudi s konji in vozovi, s puškami in strelivom. Dva gospodarja sta pritirala 300 svinj, da bi jih pitala z golobjim mesom. Povsod si videl, kako čistijo in solé golobe, ki so v velikih kupih ležali okoli. Po vsem gozdu je skoro decimeter na debelo lažal golobjek kakor temna odeja. Mnoga drevesa so bila glo-

boko v deblu prelomljena, debela odkrhnjena, veje so pa vse križem ležale, kakor po najhujšem viharju. Solnce je že zatonilo, a niti enega goloba še ni bilo videti, ljudje so se pa že pripravili, kako jih bodo sprejeli: vseh oči so bile uprte na nebo. Mahoma se zasliši glas: Že gredó! Dasi so bili golobje še daleč, sem že čul vršenje kakor pred nevihto. Sedaj so prihrumeli in pobijanje se je pričelo. Na tisoče so jih ljudje pobili s kolmi, ali neprestano so drugi sedali na drevje. Vse polno je bilo golobov, na drevju so se držali v gostih gručah, kmalu so pokrili vse veje. Ljudje so zakurili ognje, ki so mrko razsvetljevali strašno morišče. Pod pticami so se lomile veje, in vsaka je pobila sto in sto ptičev, na spodnjih vejah sedečih. Nastal je strašen hrup in metež. Gromečega Boga ne bi bilo slišati. Polnoč je prišla, golobje so še zmerom dohajali v brezštevilnih množinah. Vso noč ni bilo mirú, poldrugo uro daleč se je razlegal vrišč in krik. Šele proti jutru je malo potihnilo, pa še predno se je zdanilo, jeli so golobje zopet odhajati, in pred solničnim vzhodom že ni bilo nobenega več, razen mrtvih in ranjenih. Sedaj so jeli tuliti in rjoveti volkovi, lisice, risi, medvedje in druge manjše zveri, prišli so tudi orli in jastrebi, da bi ž njimi delili. Ljudje so pobirali mrtve in ranjene, metali so jih na kupe tako dolgo, da je imel vsak dosti. Potem so spustili svinje iz ograje, da so pobrale, kar je ostalo.

Še grje se mesari v gozdih, kjer golobje gnezdijo. Indijani so teh gozdov zmerom veseli, ker brez velikega truda dobivajo živež za dalje časa. V deželi Kentuki so pred nekoliko leti gnezdili golobje. Ko so mladiči dorastli, pa vendar ne tako, da bi bili mogli odleteti, so prišli bližnji prebivalci z vozovi, s posteljami in s kuhinjskim orodjem ter so se utaborili za dalje časa. Šum in hrup po gozdih je bil tolik, da so se konji plašili, ljudje pa so si morali na ušesa vpiti, da so se razumeli. Po tleh vse križem so ležale veje, jajca in mladiči, ki so iz gnezd popadali; črede prašičev so se redile ž njimi; orli, jastrebi kragulji so letali okoli in si mlade iz gnezd pobirali. Po drevju ni bilo drugega nego golob pri golobu. Svrčanje perotnic se je čulo, kakor bi v daljavi grmelo, vmes se je pa čul polom dreves, sekali so namreč drevesa, ki so bila najbolj z gnezdi obložena. Na enem drevesu so dobili po sto tolstih mladičev, ki niso mnogo manjši od starih. Tak gozd si opomore šele čez mnogo let.

Raca.

Kakor pri kuri in pri golobu, tako tuči pri raci nihče ne pomni, niti ni nikjer zapisano, kdaj jo je človek udomačil. Da se je pa to že zdavna zgodilo, bi sodil človek po tem, ker to udomačenje človeku gotovo ni prizadelo nikakršnih težav.

Raca je plavačica. Trije prednji prsti so namreč zvezani s plavno pečico, zadnji prst je pa krnjast. Tako je noga podobna veslu ter je ustvarjena za plavanje in veslanje. Na suhem je pa raca težkonoga in počasna, kajti kratke in proti zadnjemu koncu pomaknjene noge ne morejo lahko nositi zaokroženega, težkega trupla. Zato se raca pri hoji ziblje sedaj na eno, sedaj na drugo stran; pravimo, da racá. Račji kljun je spredaj plošnat in tako širok, kakor zadaj; gornja čeljust je na robih nazobčana. Naša domača raca je večidel bela, nahajajo se pa tudi take, ki so divji sestri v perju popolnoma podobne. Glava in vrat se izpreminjata kakor temnozeleni žamet, pod belim ovratnikom so prsi kostanjaste, hrbet je sivkasto rjavkast, perotnice pa sive. Najlepše se pa sveti sredi perotnic okno ali zrcalo, tako se namreč imenujejo ona plavkasta ali vijoličasta, kovinsko se leskeča peresa, ki so zgoraj in spodaj črno in belo obrobljena. Racaka, ako je tudi bel, je poznati po peresih, ki se mu nad kratkim repom kvišku krivé.

Raca ni tako nagizdana in ima prav ponižne in skromne barve. Glava in vrat sta prstena, sicer je pa rjava in s temnejšimi pegami in lisami poškopljena. Pri obeh so noge pomarančaste, oči črne, kljun pa rumenzelenkast.

Akoravno raca težko hodi, vendar je videti spretnejša od gosi, tudi je bolj umna, opreznejša in živahnjša. Rade so v društvu med seboj, pa tudi z drugo perotnino na dvorišču se rade družijo. Racak vabi z glasnim: vèk, vèk, one mu pa odgovarjajo: kva, kva, kva. Kadar so skupaj, neprestano prav jezično čebljajo med seboj, gledajo se, otresajo z repki, čistijo si perje, ali pa si brbajo iz prijaznosti druga drugi po glavi. Da se jim perje v vodi ne premoči, si ga mažejo z neko mastjo, ki si jo s kljunom iztiskajo iz neke žleze nad repom. Rade stoje na eni nogi, speče pa vtikajo kljun med perje na plečih.

Ali njihov pravi živelj je vendarle voda, brez nje raca ne more biti srečna. Kako veselo pozdravljajo dež, kako

živahno racajo po blatu, kako se čistijo in peró, zlasti take, ki nimajo priložnosti vsak čas priti do vode. V najmanjši mlačici pod kapom se zna okopati, vidi se ji, kako dobro ji dé, ako vrže s kljunom nekoliko vode po sebi. Najbolje se pa počuti v vodi, kjer more plavati. Zna se tudi potapljati, akoravno ne baš posebno dobro, vsaj v

Raca.

globoki vodi ne; rep ji navadno gleda iz vode, kadar s kljunom brodi po blatu v plitkih vodah.

Kakor smo raco pohvalili zaradi njene čistote, moramo ji očitati njeno neizmerno požrešnost. Raca je veliko in nič ne izbira, v tem je podobna svinji in podgani. Z največjo slastjo prebrba najsmradnejše stvari, prežveka in precedi najmastnejše blato. Zunaj vode trga travo, zoblje

zrnje, stika na smetišču po kuhinjskih odpadkih in žre tudi mrhovino; po vodi pa pobira polže, črve, žabji krak, ribje ikre, semtertja si ujame tudi kako, žabico ali ribico. Da pa želodec vsó to sodrgo laže prokuha in prebavi, zoblje tudi pesek kakor kokoš.

Pomladi začne raca nesti in znese, ako se ji jajca sproti pobirajo, do 80 jajc. Račja jajca so za spoznanje debelejša od kurjih, tudi so, bi rekel, bolj osladnega okusa. Vali okoli 25 dni. Mlade račice so prav lepe in prijetne živalice, kakor so se izlegle iz jajca in se jim je posušil mah, takoj tekajo in same jedó. Prvi dan že spretno plavajo, poskušajo se tudi potapljati in sploh začno zgodaj same zase skrbeti.

Racak (racman) ne pomaga raci valiti, sploh se ne zmeni za zarod, kakor tudi petelin ne.

Naša domača raca izvira od divje race, ki se sedaj pogosto nahaja po severni Evropi, Aziji in Ameriki. Iz mrzlih severnih krajev se na zimo seli in prileti v velikih jatah na naše vode. Če zima ni prehuda, prezimi tudi pri nas; kadar pa naše vode zamrznejo, gre dalje na jug, od koder se spomladi zopet povrne. Posamezni pari zaostanejo tudi pri nas in gnezdiyo sredi nepristopnega močvirja, v gostem trstju in ločju. Vrnivši se s pota, razkropé se na paré in začno iskati ugodnega mesta za gnezditev; najbolj jim je všeč gost šaš in grmovje, včasih si pa izvoli raca tudi kako drevo, zlasti ako najde na njem kako staro zapuščeno gnezdo. Na kup listja, trave in šaša znese 10 do 16 jajec, izlegle mladiče pa takoj vodi v svoj živelj — v vodo. Račice, ki so se na drevju izvalile, poskačejo brez škode iz gnezda na tla in hité v vodo. Dokler mladina ni godna, skriva jo starka skrbno v najgostejšem ločju, kjer jih človek čuje med seboj čebljati, ali videti ni nobene, tudi pes je ne bode našel izlepa — tako se zna skriti mali spak. V resni nevarnosti dá starka glasno znamenje, potem zbeži; drobna družina se potakne semtertja med vodne bilke in ostane skrita tako dolgo, da mine nevarnost in se jim zopet starka pridruži. En sam njen glas mahoma zbere ves drobiž okoli nje. Mlade hitro rastó, v šestih tednih že morejo leteti, in potem se šele upajo na čisto vodo.

Ujete račice se v družbi domačih rac hitro privadijo človeka ter se v kratkem času popolnoma udomačijo.

Divja raca ima mnogo sovražnikov v zraku med pticami in na zemlji med zverinami, najhujši je pa vendar človek. In četudi je žival jako plaha, oprezna in prevejana, četudi je tanko:hušna in bistrovidna, vendar jo lovec prevari. Najbolje je čakati na race zvečer v mraku, ko leté na svoja navadna prenočišča. Z velikim štrpotom privrši jata in pada v vodo — takrat začno skriti lovci streljati, psi jim pa nosijo ubite race na suho. Mnoga ranjena pa tudi še zbeži ali pa se skrije, da je pes v temi ne najde. V gosti megli love race tudi v mrežo. V Slavoniji in na Hrvaškem se vsako leto na ta način polovi na tisoče rac.

V društvu z divjo raco pridejo k nam jeseni tudi mnoge druge manjše divje race. Najnavadnije so: krehlja, reglja, žvižglja, dolgorepka, žlicarica in druge.

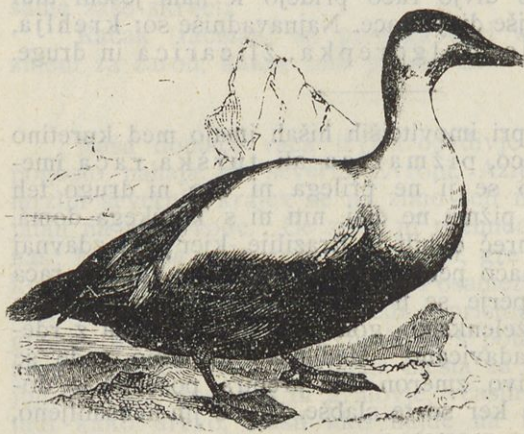
Tu in tam pri imovitejših hišah imajo med kuretino še neko drugo raco, pižmarica ali turška raca imenovano, akoravno se ji ne prilega ni eno ni drugo teh imen, ker niti po pižmu ne diši, niti ni s Turškega domá. To raco smo namreč dobili iz Brazilije, kjer je že zdavnaj sprejeta med domačo perotnino. Od naše je turška raca večja, črnikasto perje se ji preliva posebno na plečih in na perotnicah v zelenkasto, gola lica so pa posuta z rdečimi in črnimi bradavicami, Med našo kuretino vedé se ošabno in zabavljivo, zmeron išče prepira, posebno z domačimi racami, in ker so te slabše, skube jih neusmiljeno, včasih tudi strašno razmesari.

Po vseh pokrajinah okoli severnega Ledenega morja — posebno na Izlandiji in na Grenlandiji — stanuje neka raca, ki je ljudjem, stanujočim v onih krajih, velike vrednosti. In kar je več vredno, človek dobiva od nje dobiček brez vsega stroška, brez vsega dela. To je:

Gaga, ptica večja od naše race, ki ima v svoji postavi že nekaj gosjega. Temena, vratú in hrbta je belega, trebuha in repa pa črnega, črna progá ji gre tudi črez oči, po licih je pa zelenkasta. Samica je rjavkasta in črno lisasta.

Gaga je krotke narave, človeku hitro zaupa, kakor vidi, da je ne preganja. Ves čas preživi na morju, dobro plava, še bolje pa se potaplja v velike globočine in more

po pet minut ostati pod vodo, kjer pobira na dnu morja polže, školjke in drugo drobnjavo. Le kadar je čas gnezditi, priraca s težkimi nogami par za parom na suho in začne znašati gnezdo. Kakor so poprej na Anorju bile plahe in oprezne, tako krotke in zaupne so sedaj. Na Norveškem jim ljudje nastavljajo skrinje, delajo zanje skrivališča, jim nastiljajo slame, da ostanejo gage tem rajše pri njih. Ko ptice enkrat spoznajo, da jim človek ni sovražen, gnezdijo povsod okoli njegove hiše, silijo celó k njemu v hišo, v kuhinjo in celó v peč, da so včasih res sitne in nadležne. Gnezdo si napravi iz vsakršne šare, znotraj pa je nastelje z najmečjim, z najrahlejim perjem — s puhom, ki ga

Gaga.

sama sebi oskube s trebuha. V to pernico znese 8 do 10 zelenkastih jajec in sedi na njih 25 dni. Samo enkrat na dan zleti z gnezda na eno uro ali kaj na morje si hrane iskat, tačas pa jajca skrbno pokrije s puhom. Kjer so človeka vajene, ne beže pred njim iz gnezda, dadó se mu prijeti, in more jim vzeti

nekoliko jajec. Ptica jih kmalu nadomesti z drugimi. Izvaljene gagice starka takoj vodi k morju, pameten gospodar ji pa tudi olajša to delo. Pobere namreč mladiče v košaro in jih nese k vodi, starka pa okorno krivencá za njimi. Za to, da je človek pustil te ptice na miru, je dobil plačilo v jajcih, in ko družina zapusti gnezdo, pobere iz njega puh, ga očisti in drago proda. Zraven si pa more biti v svesti, da bodo k letu zopet prišle še v večjem številu.

Tako ravnajo z gago v Norvegiji. Drugače je pa to na Izlandiji, Grenlandiji in na Špicbergih. Oni nespametni ljudje ne vidijo svoje koristi, celo leto streljajo in lové ptice zaradi mesa, jemljó jim jajca in puh ob vsaki priliki;

zato se gage umikajo od ondod, posebno na Špicbergih jako ginejo.

Iz 12 gnezd dobi človek pol kilograma puha (perja), ki je na mestu hvreden 6 tolarjev. Pol kilograma napolni veliko pernico.

Popolnoma udomačiti pa gage ni mogoče, ker ne more živeti brez morja, niti ji ne more človek dati takšne hrane, kakršne ona potrebuje.

Gos.

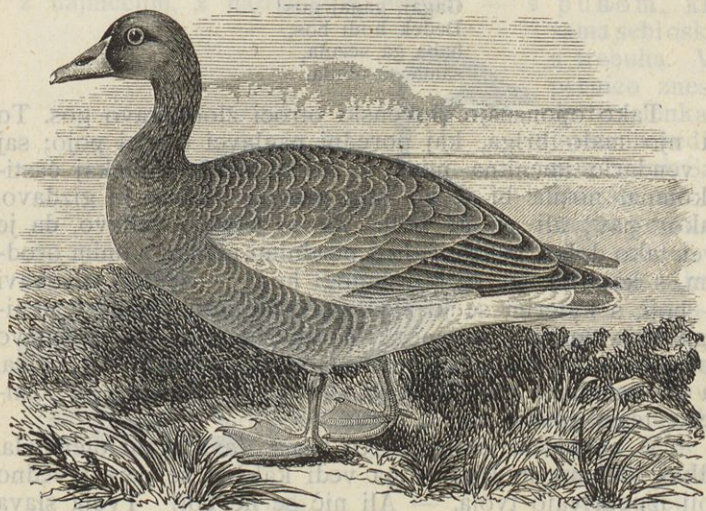
Gagaj, gagaj gos!
Dedek hodi bos,
baba ga sezula,
sama se obula.

Tako oponašajo slovenski otroci žlobudravo gos. To pa njo malo briga, kaj poredni paglavci o njej pojó; saj je vendarle imenitna ptica, in ko bi bila le količkaj častilakomna, nosila bi se po vsej pravici ošabno in gizdavo, kakor pav, ali pa še bolj. Že to ji daje veljavo, da je svet tako dolgo oskrbovala s pisalnimi peresi; z onim orodjem, s katerim so se bili mnogi hudi — četudi nekrvavi — boji, s katerim se je napisalo toliko dobrega, plemenitega, pravičnega, resničnega in poučnega, za vse človeštvo koristnega. — Da se ni zmerom pisala resnica in pravica, da se nahaja v pismih dosti slabega, krivičnega in lažnivega, tega, tega, goska, nisi ti kriva!

V novejšem času je res tvoja slava malo otemnela, odkar jeklena, in Bog si ga vedi kakšna še peresa vedno bolj izpodrivajo tvoja. — Ali nič se ne boj! Tvoja slava nikdar ne povene, dokler se bode mladina na šolskih klopeh učila imenitnih dogodeb vsega sveta. Med tolikimi slavnimi junaki omenjalo se bode tudi tvoje ime, omenjale se bodo gosi kapitolske. Pod vojvodom Brenom so prirohneli divji Gali v Rim, razdejali mesto in se pripravljati napasti tudi trdni grad „kapitol“ na strmi skali. V viharni temni noči so hoteli prelesti zidove in nenadoma pasti v grad. Psi, ki bi morali po svoji dolžnosti čuvati in stražiti, so bili z jedjo podkupljeni, vojaške straže so pa spale. Že so mislili Gali, da je kapitol njihov, kar se v odločilnem trenutku oglasi neka gos, od glasnega giganja in gaganja se prebudé straže, vse skoči na noge — kapitol je bil rešen, gos se je pa proslavila za vse veke.

Hvaležni Rimljani so za spomin tega dogodka v kapitol postavili srebrno gos, in vsako leto so obhajali obletnico z velikim sprevodom ki ga je vodila gos. Nekoliko psov so pa na ta dan obesili na bezgovo drevo, ker njihovi predniki one noči niso storili svoje dolžnosti.

To je kratka povest, kdaj in kako se je gos proslavila. Nobena zgodovina nam pa ni zapisala, kdaj je človek začel gos privajati sebi, vzemši jo med domačo svojo živad. Po vsem sodeč, moralo se je to že zgoditi v davnem veku. Udomačil si jo je pa od sive gosi, ki še sedaj divja živi po severni Evropi in Aziji. Seznanimo se najprej s to divjo sivko.

Gos.

Divja gos je za spoznanje manjša od domače, dolga je skoro nad 90 cm, z razprostrtimi perotnicami pa meri nad 150 cm. Perja je sivkastega, zgoraj temnejšega, po trebuhu jasnejšega; kljun je pomarančast, plavne noge so pa rdečkaste. Kljun je dolg kakor glava, na korenu je višji nego širji, spredaj stisnjen, na gornji čeljusti zobat, kakor žaga. Stara gos tehta do 5 kg.

Zgodaj jeseni potuje ta gos skozi naše kraje, kjer se potoma tudi pomudi nekoliko časa. Navadno leté v manjših družbah, in sicer ali druga za drugo v ravni vrsti, ali pa v podobi trikota na eni strani odprtega. Spomladi se pa

zgodaj zopet vračajo na svoja navadna stanišča, kjer se razkropé paroma in tako začno misliti na gnezditev. Gos gnezdi sredi velikega močvirja v najskrivnejših in najnepristopnejših grezéh. Semtertja še sedaj valé divje gosi tudi v naših krajih, ali vsako leto jih je manj, ker se povsod močvirja osušajo. Na „ljubljskem mahu“ je bila nekdanj navadna ptica, sedaj so ga pa bržčas zapustile.

Gos precej po prihodu nanaša ločja in trave za gnezdo, gosak jo pa spremlja kakor straža, in tudi pozneje, ko vali, ne gre nikdar daleč od nje. Sploh je z gosko zelo prijazen, ves čas življenja ji je zvest tovariš.

S trebuha si ona oskube najmečji puh, ž njim obloži znotraj gnezdo in tudi pokriva jajca, kadar se na kratek čas vzdigne z gnezda. Mlajša gos znese 6—8, starejša pa tudi 12 in še več jajec. Konec meseca sušca že sedí na njih in valí 4 tedne. Mlade goščice vodita stara dva že drugi dan na vodo, gos plava naprej, za njo mlade, gosak pa zadnji, vedno oziraje se na vse strani; kakor mu kaj ni všeč, se oglasi, in mladiči se skrijejo med vodni šaš. V nevarnosti jih oba pogumno branita, posebno pa ona. Proti neprijatelju steguje vrat, sika in puha, pa tudi grize in bije s perotnicami. Po ves dan se pasejo na vodi, zvečer gredó pa spat v gnezdo. Ko so mlade dorastle, se pasó več na suhem nego na vodi; stari se sedaj brijejo, to je, menjajo perje. Takrat ne morejo leteti, zato se skrivajo v goščavo. Vsa rodovina pa ostane skupaj do prihodnje pomladi, skupaj tudi potujejo, in šele ko se vrnejo, jih zapodita stara od sebe. Mlade začno valiti v drugem letu.

Divja gos je jako tankočutna, razumna in previdna ptica. Lovca takoj prepozna in razloči od mirnega kmeta ali pastirja. Ujete mlade — in celó stare — se dosti hitro sprijaznijo s človekom, dasitudi se še v drugem in tretjem zarodu divjost ne zataji popolnoma, posebno jeseni, ko potujejo divje, so jako nemirne in zbegane. To velja tudi za take, ki so se pod domačo gosjo izvalile iz jajec divje gosi. Jeseni jih morajo zapreti, sicer pobegnejo. Taki beguni se včasih še povrnejo k svojemu gospodarju, včasih pa tudi ne, in če se tudi vrnejo, ostanejo zmerom plahe in rade daleč okoli letajo. Nasproti temu se pa včasih tudi divje gosi, zlasti gosaki, pomešajo med domače na paši in gredó ž njimi celó do vasi, ali dalje ne.

Najyečji in najnevarnejši gosji neprijatelji so orli in ljudje. Človek preži nanje zaradi mesa in perja, toda

težko jih je zalesti. Najbolje stori, ako jih čaka zvečer, ko se zbirajo na stanovitih prenočiščih.

O domači gosi nimamo nič posebnega povedati. Malo več je je v mesu nego divje, in perje se ji je večjidel pobelilo, dasitudi sive domače gosi niso redke. Kar se pa tiče njenih zmožnosti, moramo reči, da so se ji v sužnosti zmanjšale, ravno tako kakor ovci. Ni sicer topa in bedasta, kakor se navadno misli, ali vendar je nekako izgubljena, težka in počasna, v stiski si ne ve pomagati. Ako ji otrok nagaja s šibo, se ne vé kam deti, ziblje se semtertja, gaga in steguje vrat, steplje s perotnicami, ali vzdigniti in odleteti ji dela težave.

Gos hodi z vzdignjenim vratom mnogo bolje od race, plava pa počasnejše, po plitkih vodah se potaplja kakor raca. Najlepše na njej je vitki vrat, ki se zvija kakor kača, sedaj ga ima na hrbtu, sedaj v perotnicah, kmalu zopet pod trebuhom. Gos dobro leti, ako se je vzdignila z velikim štopotom od tal.

Gosi so rade bolj same zase, na dvorišču se držé v stran in se ne pajdašijo rade z drugo kuretino. Na paši začno včasih na vse grlo kričati, z razprostrtimi perotnicami mahajoč vihrajo po zemlji in — ako je voda blizu — zakadé se vanjo s strašnim šumom, da se voda praši.

Gos je malokdaj tiha, posebno v društvu ne. Zmerom si imajo dosti povedati, polglasnega čebljanja ni konca ne kraja, kakor pravi narodna pesem:

Tri pure, tri race,
tri bele gosi,
so skupaj čebljale
tri cele noči.

Ljudje, ki imajo čas in voljo poslušati brbljave gosí, so tudi uganili, kaj se med seboj menijo. Mlade libe, ki gredó odzadaj, se neki hvalijo: „Me smo lepe mlade, me smo lepe mlade!“ Starim šugam spredaj to ni všeč, zavidne jim odgovarjajo: „Tudi me smo bile mlade, tudi me smo bile mlade!“ Gosak pa steguje vrat in kriči: „Pa že zdavnaj, pa že zdavnaj!“ — Razkačene gosí sičejo, zlasti gosaki.

Gosí jedo vsakovrstno rastlinsko hrano, zobljejo žito in zrnje, mulijo travo in drugo sočno zelenjavo, posebno rade hlatajo salato. Predno jo zakoljejo, jo navadno pitajo z močnatimi osvalki ali pa s koruzo in jo zapró v tesen prostor, da se poprej udebéli. Take gosí dobodo posebno velika jetra, ki se čislajo za izredno slaščico.

Domača gos znese 20—24 jajec, in nese 8—10 let, navadno jo pa zakoljejo poprej, ker sicer je meso pretrdo in prežilavo.

V velikih jatah potuje jeseni za divjo gosjo še neka druga, ki jej je zeló podobna, ali je skoro malo manjša. V perji se ne razlikuje od sive, samo kljun je spredaj in zadaj črn in le v sredi rumen. Oprezna je in plaha kakor siva; pravijo, da razpostavi na paši straže. Po noči spi na vodah, po dnevi se pa pase po senožetih in po njivah, zato se tudi imenuje njivska gos ali ligarica. Lovci jih zalezujejo zaradi mesa in peres.

Puran.

Jojmine, jojmine, kako smo pa mogočni! — Ali je res taka sila, da se tako repenči? Tak je, da ga človek komaj pozna. Kaj ga je neki razkačilo, da se tako togoti, tolikanj napihuje. — Aha, zdaj pa že vidimo! Dekla je svoj rdeči dežnik razpela in dala sušit na solnce. Rdeči dežnik ga bode v oči, zavoljo njega je skrčil vrat, našopiril rep, spustil kreljuti in obesil rdeči capetelj prek nosa; zaradi te malenkosti mu silil kri v glavo, nasršilo se mu je perje po vsem životu; nedolžni rdeči dežnik je kriv, da se tako mastito nosi, da srdito piha in s perotnicami brusi po tleh. Gotovo si misli, da je bogsigavedi kako lep in imeniten, ali pa še celó misli, da se ga kdo boji; spaku se gotovo ne dozdeva, da je neizrečeno smešen.

Pa tudi, če se mirno drži, je čuden ptič; videti mu je, da je tujec na našem dvorišču. Velik je kakor gos, pa še tudi večji, toda stoji na visokih krepkih nogah. Na goli glavi in na vratu ima ohlapno bradavičasto kožo, ki mu na podbradku zgubana mahadrá. Iznad kljuna mu visi mesnat capetelj, ki se mu v togoti obesi za malo ped prek kljuna. Koža je višnjeva, bradavice pa rdeče, kadar se huduje, zardi mu tudi koža. Perja je navadno temnega, na solncu kovinsko se na zeleno ali rdečkasto prelivajočega. Nahajajo se pa tudi purani z umazano rjavim in izprano osivelim perjem, ali pa so tudi popolnoma beli. Pure so malo manjše ter imajo navadno pohlevnejšo obleko brez leska. Puranu raste na prsih iz neke bradavice čop dolgih ščetinastih peres, pura ima tudi to bradavico, toda

brez ščetin. Njegov glas je neprijetno in jezno kavdranje, pura pa zmerom toži: kam, kam, kam; pravimo da kamká.

Puran je neumen bahač, godrnjav in jeznorit trapec. Najmanjša stvar, na pr. oster pogled, zlasti pa rdeča barva, ga tako razdraži, da tudi v človeka skoči. Jezi ga, ako čuje človeka žvižgati, na vsak žvižg srdito zakavdra, kar je posebno smešno slišati, ako jih je mnogo skupaj. Pure

Puran.

se tudi jezne napihujejo in šopirijo, ali ne tako hudo kakor puran. Zraven je pa zelo bedast in strašljiv, boji se vsake neznane stvari, najsi je še tako nedolžna.

Puran dobro hodi in hitro beži z napol razpetimi kreljutmi, leti pa slabo — in to v največji sili. Spat pa hodi rad na višavo.

Iz vsega, kar je bilo o njem povedanega, vidimo, da puran v svojem obnašanju nima nič mičnega, in človek

bi ga gotovo ne imel med domačo kuretino, da ni veljaven in imeniten v neki drugi stvari. Med vso perotnino ima namreč najokusnejše in najprhkejše meso, in kar je še več vredno, mnogo mesa, kajti dobro izpitan puran tehta do 10 kilogramov. Hraniti ga ni težko, ker mu je vsaka piča všeč; najraje pa morebiti vendar zoblje koruzo.

Pura znese pomladi 20—30 jajec in vali 28 dni. Mladi purčki so jako kočljivi in občutljivi, mraz in mokrota jim škoduje v prvi mladosti, da jih mnogo pogine. Ko malo odrastejo, so bolj trdni, radi se pasejo po travnikih in po polju, kjer zraven trave in zrnja pobirajo tudi malo golazen. Kjer jih je mnogo, morajo imeti pastirja, da jih odvrča od žita, da ga ne pohodijo. V drugem letu popolnoma dorastejo. Ako so bile pure pozimi na toplem, in ako so imele dosti jesti, začno nesti zgodaj, spravijo prvi zarod na noge in vale potem v velikem srpanu vdručič.

Jeseni in pozimi so purani najboljši za jed. Kakor gosi, pitajo tudi purane s koruzo, z močnatimi osvalki in z orehi, ki se pa morajo malo potolči, da se lupina razpoka. Začne se z enim orehom, ki se mu da poleg druge piče, in vsak dan se mu eden primakne do petnajstega dne, ko dobi petnajst orehov; potem gre zopet nazaj do enega oreha.

Puran je sedaj po vsej južni in srednji Evropi navadna domača ptica. V mrzlotnih krajih se vendar reja ne izplača, ker jih, kakor je bilo povedano, mnogo pogine. Na Slovenskem jih imajo največ na Štajerskem in na Dolenjskem, na Gorenjskem in na Notranjskem pa ne več, ravno zavoljo ostrejšega zraka. Posebno dobro se rede na Hrvaškem, kjer se paso na stotine skupaj, in jeseni jih v velikih jatah tirajo v Zagreb in dalje na Kranjsko in Štajersko. Pozimi je na Hrvaškem puran najnavadnejša pečenka, zlasti na Božič malokatera hiša opravi brez purana.

Puran je ameriška ptica. Ko so Španjolci prišli v Ameriko, so našli to ptico ondi že udomačeno ter so jo s seboj prinesli v Evropo. Leta 1524. je prišel puran na Angleško, potem na Francosko in za nekoliko let tudi na Nemško in tako dalje. Še leta 1560. so morali biti redki, ker je mesto Amiens svojemu kralju Karolu IX. kot veliko redkost podarilo 15 puranov, in na ženitvi (na piru) tega kralja je pečen puran veljal za najboljšo jed.

Divji puran še sedaj živi po srednjih deželah severne Amerike, posebno v velikih gozdih ob rekah Misisipi, Misuri

in Ohio. Toda naš puran je proti divjemu svojemu bratu le senca. Ne samo, da je divji mnogo večji — dobodo se namreč purani po 20 kilogramov težki — nego je tudi lepši. Na njem se vsako pero leskeče in blišči v najlepših barvah, po vsej pravici se sme šteti med najlepše ptice. Spomladi se pariyo in tačas se šundravo kavdranje razlega daleč po gozdih. Med seboj se tudi bijejo, in sicer tako srdito, da ne odnehata, preden ni eden mrtev. Ko so sparjeni, loči se pura od njega in si poišče skrit kotiček za gnezdo, ker sicer bi ji presilni puran poteptal jajca. Kadar gre iz gnezda, pokrije jajca vselej skrbno z listjem, da jih ne bi zapazilo bistro oko zvite vrane, ki bi jih sicer izpila. Svojih 12 do 20 purčkov vodi ona sama in jih celo skriva pred njim, ki bi jim utegnil celo kaj žalega storiti. Jeseni so mladiči že toliko odrastli, da začno posnemati stare v napihovanju in kavdranju. Takrat se združijo v velika društva in potujejo peš po gozdih, pobirajoč semena, padajoča z dreves. Prišedši do kake večje reke se dolgo obotavljajo in preišljajo, ali bi bilo varno leteti prek vode. Glasno kavdraje si delajo srce, spravijo se na najvišja drevesa, od koder na vodnikovo znamenje zleti vsa jata. Starim in močnim to ne dela nikakršne težave, naj si bode reka tudi pol ure široka, prelete jo srečno; slabejši mladiči pa dostikrat utrujeni pocepajo v vodo, iz katere pa večjidel izplavajo. Na pozno jesen in pozimi, ko v gozdu ni piče, se divjaki včasih tudi pomešajo med krotke domače purane, zlasti po samotnih seliščih, kar je ljuden prav všeč, ker se izboljša po njih pleme.

Indijani ravno tako, kakor evropejski naselniki strastno love divje purane zaradi okusnega mesa. Indijani pravijo, da je pečen puran „jed modrijanov“. Purane zalezujejo v gozdu ali pa je na potovanju pričakajo pri kaki reki. Tu jih je najlažje streljati, ker purani, srečno preletevši kako reko, veselja ne vedo, kaj bi počeli in pozabijo paziti na svojo varnost. Še več jih pa polove tako-le: V gozdu naredo lovci iz hlodov in brun dva metra dolgo in ravno toliko široko hišico ter jo pokrijejo z vejami. Hišica ima samo na eni strani luknjo baš toliko, da se more star puran skoz njo zmuzniti. Pred vrata in po hišici pa napsipljejo koruze. Purani pridejo, najdejo koruzo in zagledavši obilno koruzo v hišici, zmuzajo se vanjo drug za drugim. Ko je vse pozobano, bi šli radi ven, ali bedaki ne morejo več najti luknje, zbegani tekajo semtertja,

vtikajo glave med bruna in skušajo prevleči se skozi — ali ne gre, vsi so ujeti.

Samo ob sebi se razume, da mora po takem ravnanju biti puranov zmerom manj, posebno ker tudi vedno bolj sekajo in krčijo gozde in se mora žival umikati novim naselnikom. Razun človeka preže nanje tudi mnoge roparske ptice, zlasti sove in tudi ris jim je vedno za petami.

Pegat.

Ne toliko zaradi dobička, kolikor zaradi lepote tudi imajo pri nas tuintam — navadno pri boljših hišah — pegata med drugo kuretino. Pegat je kokošje velikosti, gladko sivo plavkasto perje je posuto z belimi večjimi in manjšimi pegami, kakor z biseri, zato mu tudi biserka pravijo. Po vratu ima malo perja, na goli plavkasti glavi se vzdiguje rdečkast mesnat greben, od kljuna mu pa ob obeh straneh visi ravno tak mesnat podbradek. Perotnice so kratke, pobešen rep je pa ves pokrit s podaljšanim perjem nad trtico, zato se človeku skoro zdi, da nima repa, da je kebast, in vsa ptica se nam zato vidi lepo zaokrožena. Samec na nogah nima ostrog.

Pegatka znese na skrivnem mestu na spomlad okoli 20 jajec in vali 20 dni. Sploh pa pri nas pegatka ne vali rada, ali pa se skuja in zapusti gnezdo z jajci. Zato podvržejo navadno njena jajca kokoši ali puri. Stari, še več pa mladi, so jako občutljivi proti mrazu, posebno jim prsti lahko zmrznejo in odpadejo. Mladi pegati so neki dobri kakor fazani, od starih pa meso ni ravno prida. Pegat neprijetno raglja in škriplje. Živi pri nas okoli 10—12 let.

Zapadna Afrika je domovina te lepe kure. Ondi se pase v večjih družbah pod vodstvom starega izkušenega pegata po hostah. Na tleh so jako urne, leté pa slabo in nizko. Ponoči se spravijo na najvišja drevesa. Udomačijo se jako hitro.

Že stari sladkosnedi Rimljani so poznali in jedli to ptico, in tudi na Grškem je bila nekdanj prav navadna. Potem se je bilo nekako pozabilo nanjo, in šele v 14. stoletju so jo zopet pripeljali s seboj brodniki, ki so se vračali iz vzhodne Indije. Sedaj je znana po vsej Evropi, zgodaj so jo prenesli tudi v srednjo Ameriko in na Antilske otoke, kjer ji je podnebje in vse bilo tako po godu, da je ondi

popolnoma podivjala, in da jo sedaj na vso moč zatirajo, ker jim dela na polju veliko škodo.

Divje pegate love povsod v Afriki in sedaj tudi v Ameriki. Na otoku Jamajka jim potresajo v rumu namočeno zrnje, pegati zobljejo in se tako upijanijo, da jih love potem lahko z roko.

Pav.

Indija! Kadarkoli nam zazveni ta beseda na ušesa, si nehote mislimo zemljo lepo, rodovitno in bogato; zemljo blagoslovljeno, kjer da narava človeku brez velikega truda vse, česar potrebuje. Indija ima zlata in srebra, ima drago kamenje in najdragocenejše dišave; pravijo, da je v Indiji stal raj naših prvih roditeljev (staršev). Kakor dandanes v Kalifornijo in Avstralijo vro ljudje, ki bi radi čez noč obogateli, tako so nekdej vsakovrstni pustolovci drli v Indijo sreče iskat. In marsikateri jo je tudi našel; od ondod so se vračali bogataši — glasoviti „zlati strički“, od ondod so v Evropo dohajale bogate dedščine, da je včasih svet strmel.

Ta krasna zemlja nam je dala razen koristne kokoši tudi našo najlepšo domačo ptico, iz Indije smo dobili pava.

Pav je gizdalin med kurami, iz njegovega prekrasnega perja odseva indijsko zlato in drago kamenje.

Na glavi nosi pernato krono, drobna glava, vitek vrat, in prsi so temno plave kakor indika in se prelivajo na zlato zelenkasto, peresa na hrbtu so podobna leskečemu zlatemu oklepu, kreljuti so bele, počrez črno pegaste. Najlepši je pa rep, na katerem se peresa skladoma pokrivajo, zadnja so blizu meter in še več dolga, na belih tulih stojé na obeh straneh posamezna temnozelená peresca, na širokem koncu se pa blišči prekrasno oko v mavričnih barvah. Najlepše ga je videti, kadar zavzdigne rep in razprostere peresa v pisano kolo.

Pav je naša največja kura, ker brez repa meri en meter, ali vendar se nosi prav lepo, ker stoji na visokih nogah. Iznad zadnjega prsta ima ostrogo, kakor petelin.

Kakor je sploh navadno pri kurah, ima tudi pavica siromašno in neznatno perje. Po grlu in na prsih je bela, sicer je pa zamazano rjavkasta.

Pav je neizrečeno ničemurna žival. Kakor bi vedel, da je najlepši, rad pokazuje svojo lepoto, in človek bi po

njegovem vedenju rekel, da mu je všeč, ako se mu čudimo in ga hvalimo.

Proti drugi kuretini se vede ošabno in ne mara za njihovo družbo, najprej se še sprijazni s pegatom; purana ne trpi in rad začne boj z njim. No, ako je več puranov na dvorišču, gre pavu slabo, ker se vsi purani spuntajo zoper njega, celo pure gredo nanj, kavsajo in skubejo

Pav.

ošabnega gizdavca in ga poženo v beg. — Pri zobanju tudi odganja druge in jih ne pusti blizu, dokler ni sam sit.

Pav je vse poletje zunaj, pri nas se je celo tako utrdil, da mu tudi zima ne škodi, bolje se vendar počuti, ako je pozimi na toplem. Rad zleti na višave, na streho ali na kak zid in od ondod neprijetno kriči, nekako po mačje.

Spomladi zgrebe pavica v kakem skritem kotu nekoliko šare skupaj in znese 8—12 jajec in sedi potem cel

mesec. Navadno pa ne izvali vseh jajec, sploh je v tem poslu nemarna in nestanovitna, večkrat zanemari jajca in celo pavčke lahkomišlno zapusti, zlasti ako je človek hodil gledat za njo ali jo motil pri valjenju. Zato tudi pavja jajca dado kokoši ali puri valit, in mačeha bolje skrbi za pavčke, nego njihova mati. Do tretjega leta so pavčki skoro vsi enaki, potem šele začne pavom rasti lepo perje. Pav učaka 25 let, ali pavica prej preneha nesti in pod starost tudi dobi včasih pavovo perje, ravno tako, kakor je bilo povedano o kokoši.

Tuintam se vidijo tudi popolnoma beli pavi.

Pavova domovina je torej vzhodna Indija v Aziji, kjer se še sedaj nahaja divji po gostih lesovih, navadno po 30—40 glav skupaj. Williamson je pa v eni uri videl celo 1500 pavov, da so ves gozd pokrili z bliščečim perjem, ki se je v vzhajajočem solncu še mnogo lepše lesketalo. Po istih gozdih tudi prebivajo tigri, in po kričanju in vedenju pavov sodi izkušeni lovec, kod se plazi krvoločna mačka. Poplašeni pav teče nekaj časa po tleh, potem se šele vzdigne ne previsoko in odleti ne daleč. Hrani se z zrnjem in z golaznijo, pravijo, da celo kače pobija, četudi jih ne žre. To je morebiti tudi pripomoglo, da je pav Indom sveta ptica, da jih okoli svojih templov redé v velikem številu.

Ne ve se prav za gotovo, kdaj je prišel pav v Evropo. V svetem pismu se bere, da so Salomonovi brodniki iz zemlje Ofir svojemu kralju pripeljali med drugimi lepimi stvarmi tudi žive pave. Vojaki Aleksandra Velikega so ga pa brščas prinesli v Evropo, in sicer na Grško, od koder je šel potem po vsej Evropi in pozneje tudi v Ameriko.

Pri nas imajo ljudje pava le zaradi lepote, drugod pa mlade tudi jedó, ki so neki prav dobri; stari imajo pa trdo in žilavo meso. Stari Rimljani so čislali mlade pave. Na mizo sladkosnednih cesarjev Vitelija in Heliogabala so nosili polne sklede pavovih jezikov in možgan. Tudi pozneje je pri velikih gostijah prišel na mizo pečen pav, četudi samo za oči; v Londonu je ta navada še sedaj pri pojedinah mestnega glavarja.

Posebne koristi po vsem tem gospodar od pava nima. Nekdaj so se vitezi krasili s pavovim perjem, dandanes pa gledajo za njim le vaški fantje, ki bi ga radi oskubili.

V Indiji in po bližnjih otokih živé še drugi pavi, mnogo lepši od našega.

Fazan.

Temu ali onemu mojih spoštovanih bralcev bo morebiti fazan popolnoma neznan ptica. Marsikateri se bode morebiti čudil, da uvrščam med domačo perotnino tega neznanca, ki ga ni videti niti na župnijskem dvorišču, niti v gradu, kjer se vendar sprehaja mogočni pav in zala pegatka. Temu, komur pečeni fazani še niso po grlu polzeli, ki ga morda tukaj prvič vidi v podobi pred seboj, bodi povedano, da sem ga moral vzeti med domačo kuretino, ker ga je človek že v davnih časih iz Azije prinesel in ukrotil; akoravno se ne da tajiti, da je ta ptica pri nas dosti redka, in da tudi ni tako domača, kakor je na pr. kokoš, raca ali gos.

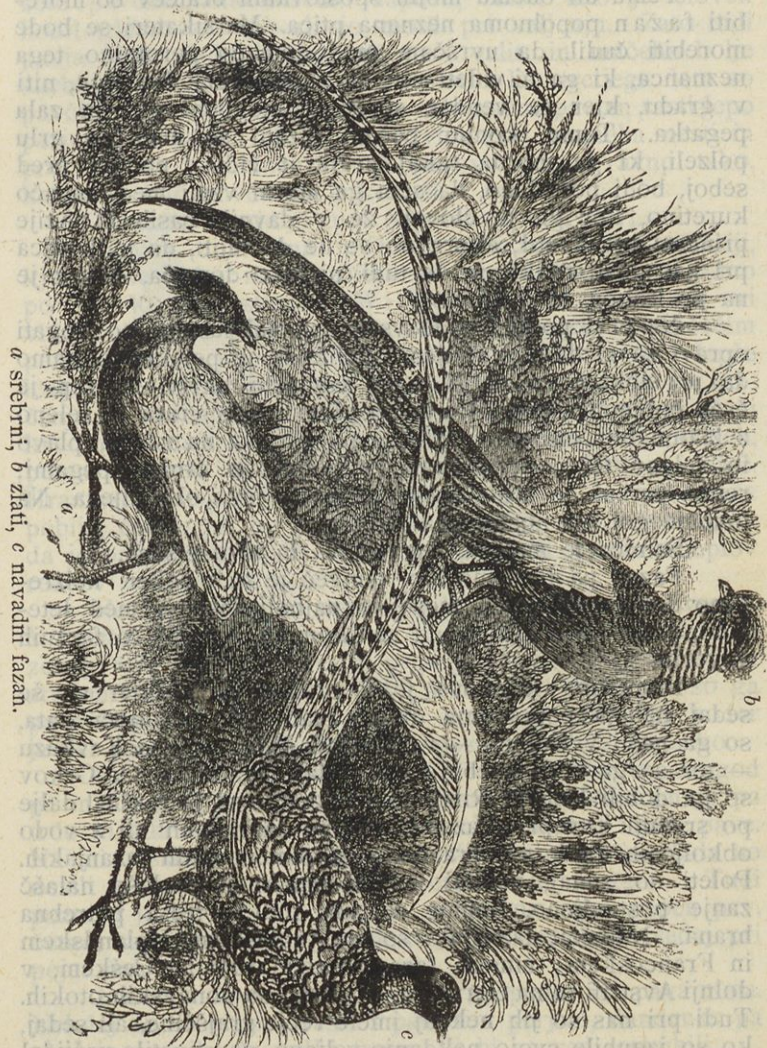
Na prvi pogled bode vsak spoznal fazana po bogati opravi za gizdavega Azijca. Velikosti je petelinove, samo da je šibkejši in daljši, sam sabljasto ukrivljeni rep je čez pol metra dolg. Perje po glavi in po vratu je zeleno z zlatim bliščem, po truplu se pa preliva na rdeče, plavo in zeleno ter je poprskano z belimi in črnimi pegami; repna peresa so črnopasasta in kostanjevo obrobljena. Na licih je gol, na nogah ima ostroge.

Samica je manjša, temnorjava in sivo pisana.

Fazan pa ni samo lep, temveč je tudi dober, neizrečeno dober. Njegovo meso je najbolj čislano med letečino, pravemu sladkosnedu se skomina, ko sliši o fazanih govoriti.

Domovina fazanova je v prednji Aziji, kjer se še sedaj nahaja popolnoma divji. Stari Grki, iskajoči zlata, so ga našli v Kolhidi — v današnji Mingreliji na Kavkazu — ter so ga vzeli s seboj zaradi slastnega mesa. Od Grkov so ga dobili laskrni Rimljani in po njih se je razširil dalje po srednji Evropi. Fazane rede po zagrajenih ali z vodo obkoljenih logih in dobravah, v takoimenovanih fazanjakih. Poleti so zunaj, pozimi se pa umaknejo v hišo nalašč zanje postavljeno, kamor se jim tudi potresa potrebna hrana. Največji fazanjaki so na Angleškem, Holandskem in Francoskem; mnogo fazanov redé tudi na Češkem, v dolnji Avstriji in na Ogrskem, posebno na donavskih otokih. Tudi pri nas so jih nekdanj imele večje grajščine, ali sedaj, ko so izgubile svojo nekdanjo veljavo, so opustile večjidel tudi drage fazane; posebno, ko je leta 1848. mnogo te plemenite živali zdrknilo po neplemenitih kmetovskih gol-

tancih. Na Kranjskem mi je znana turnska, na Štajerskem pa breška grajščina, ki ste se do nedavna ukvarjali s fazani,

a srebrni, b zlati, c navadni fazan.

sedaj ste pa to opustili, vendar se še sedaj v savskih vrbinah nahajajo podivjani fazani in se tudi plodé.

Najbolj ugajajo fazanom goščave, kjer izpodrašča gozd, gosto grmovje in trnje, praprot in robidovje, zraven mora biti dosti vode, in tudi bližnja polja in senožeti so jim všeč. Ondi tiho smukajo od grma do grma, iskajoč zrnja, jagod, žužkov in črvov. Zvečer zleté na drevesa. Nekdaj so fazane kadili z gorečo slamo, kafro, smolo in s koprom; češ, da se bolje držé svojih fazanjakov, kar pa gotovo nima nič v sebi.

Fazan se ne druží rad, tudi z drugimi fazani ne, najraje je sam zase. Tiho se plazi po gošči, pred človekom se skriva; tudi v bogatem fazanjaku ne bodeš izlepa videl fazana. Ako sta dva skupaj zaprta, se takoj skavsata, zato mora človek vsaj tri skupaj zapreti, potem so mirni. Fazan je neizrečeno neumna žival. V nevarnosti nikdar ne ve, kaj bi storil, ne ve, kam bi se dejal. Včasih ves zbehan teka semtertja, ali pa počene in se stisne; pravijo celo, da v strahu pred sovražnikom skrije glavo, in potem misli, da ga sovražnik ne vidi. O povodnji se vodi ne umakne, debelo in bedasto gleda, kako voda narašča in mirno čaka, da ga odnese, ali pa še sam sili v vodo, namesto da bi šel iz vode na suho. Vsaka najmanjša stvar ga ustraši, ako kobilica skoči v travi pred njim, ves strepeče in boji se neki celo polža, ki leze proti njemu.

Spomladi znese samica v plitko jamico 8—12 zelenkastosivih jajec in sedi na njih 25 dni. Po nekaterih fazanjakih puste fazanke same valiti, drugod jim pa pobirajo jajca in jih nasade puram po 20 in še več. Mladiči si kmalu opomorejo, starka jih skrbno vodi in zbira pod kreljuti in mladina ostane do zime pri materi. Mladički so jako občutljivi in mnogo jih pogine. Samec se za nje prav nič ne zmeni.

Fazani imajo vse polno sovražnikov. Od lisice in kune do podlasice in podgane, od kragulja do srake in vrane, vse preži nanje, vsem diši pečenka lepega bedaka, ki ga prekani lahko vsaka žival.

Fazan ima v Aziji še nekoliko sorodnikov, s katerimi se pa nikakor ne more meriti gledé na žive barve in sijajno perje. Znana sta posebno dva, ki sta tudi na naši podobi zraven navadnega; seveda črna podoba ne more posnemati bliščeče sijajnosti in leskotnih barv. Oba sta doma s Kitajskega, od koder sta že pred več stoletji prenešena v

Evropo, kjer se tako dobro počutita, da valita brez velikega obotavljanja.

Srebrni fazan je med vsemi največji. Zdolaj je temnočrnega, na plavo se izpreminjajočega perja, ravno tak je tudi na glavi čop iz tankega razčehanega perja; zgoraj je pa od tilnika počenši srebrnastobel z valovitimi poprečnimi črticami. Samica je rjavkasta, sivo izprana, po trebuhu pa črno pasasta. Meso je okusno, kakor od navadnega.

Cvet vseh fazanov je pa zlati fazan. Glavo mu krasí zlata perjanica (čop), spodaj se žari kakor ogenj, na plečih je zlatozelen, na hrbtu in na trtici rumen, od tilnika se mu pa spušča živorumen ovratnik s črnimi prevozami, kakor krátek plašček. Manjši je od navadnega. Samica je črna z rjavimi progami, po rjavem hrbtu in repu belo-pegasta.

Labod.

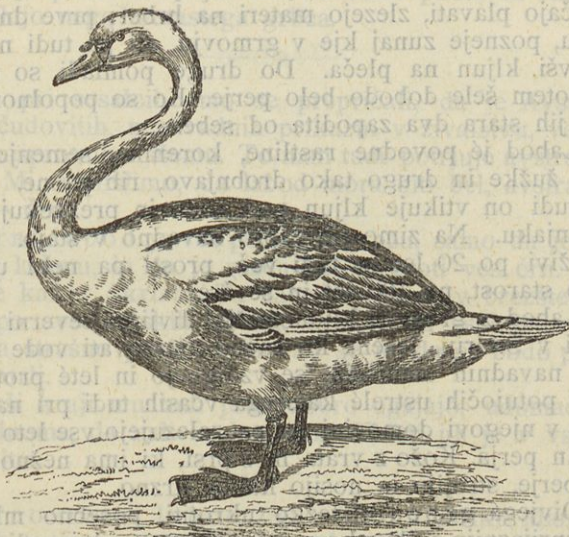
Tudi laboda prištevamo k domači perotnini in ž njim končamo prvi razdelek. Akoravno človeku ne daje nikakršne hasni, vzeli smo ga vendar v ta razdelek, in to zato, ker je tudi njega človek udomačil in ga vzel na skrb, četudi zgolj za svoje razveseljevanje. Že od nekdaj se je labod prikupil človeku, že od nekdaj so ga v pesmih slavili vsi narodi ter ga vpletali v svoje pripovedke in basni.

Labod je lepa, smemo reči, najlepša povodna ptica, akoravno se ne more ponašati z živopisanim perjem, kakor mnoge druge. Na labodu se ravno učimo, da ni samo ono lepo, kar se blišči in vpije v živih barvah. Labod je lep v svoji ponižni beli obleki, na njem nam je vseč prijetna postava, posebno pa dostojno držanje in ljubeznivo vedenje. Ribnjak v zelenem gaju je mrtev in prazen, ako se po njem ne vozi par labodov z mehko vkrivljenimi vratovi in z napol privzdignjenimi perotimi. Ko se tako veličanstveno prevaža po mirnem jezeru, je podoben ladji z razpetimi jadri, ali pa beli povodni roži, kakor pravi pesnik:

Po jezeru mirno se voziš labod,
lepo se, mehko se vrat ti kroži;
ko dih ti večerni razpenja perot,
podoben si beli povodni roži.

Labod je lep le na vodi, in kakor bi se tega zavedal, ne gre rad na suho in tudi zleti le v največji sili. Na suhem

se ziblje kakor raca, ker so črne plavne noge daleč zadaj v rastle ter ne morejo lahko nositi težkega trupla. Na dolgem gibkem vratu se ziblje lepa glava s pametnimi črnimi očmi. Rdečkast kljun je dolg kolikor glava, ves enako širok, a na korenu sedi črna grba, zato mu pravijo tudi grbec. Po dolgem meri blizu poldrugi meter, počrez z razprostrtimi kreljutimi pa nad dva metra, težak je pa do 13 kilogramov. Ako mora zleteti z vode, stegne vrat, ploska s perotnicama in vihra tako streljaj daleč po vodi, predno se razmaha toliko, da se more vzdigniti v zrak; potem pa leti dobro in jako visoko.

Labod.

Na ribnjaku v vrtu je labod gospod. Ne meša se rad med drugo prosto drhal, najraje je par sam zase, in celo drugih labodov ne trpi blizu sebe. Tudi posamezen se ne bode pridružil gossem ali racam, rajši samotari. Včasih je tudi zelo hudomušen, srdito napada druge ptice, ki mu niso všeč, in če se kaj ustavljajo, jih tudi ubije; ako ga je kaj posebno razkačilo, jezno piha in siče, zaganja se tudi v otroke in jih bije s kreljutmi.

Sparjena dva laboda se nikoli več ne razdružita, le smrt enega ali drugega more razvezati zvestobo. Vedno sta

skupaj, v nevarnosti brani drug drugega, ovijata si vrat okoli vrata, božata se in poljubujeta. Samec tudi pomaga samici znašati šaro za gnezdo, celo med valjenjem sedi zraven nje na gnezdu, da se preveč ne dolgočasi.

Gnezdo delata rada na kakem otoku, ali v ločju, ali pa tudi na vodi. Zneseno je iz suhljadi, trsja, trave in druge šare, znotraj je pa obloženo z najmečjim perjem (puhom). Kadar plava gnezdo na vodi, nanosita tolik kup, da drži oba.

Samica znese 6—8 velikih, umazanozelenkastih jajec in vali 35—40 dni. Mladiči so podobni mladim goskam; ko se osušé, gre starka ž njimi takoj na vodo. Kadar se naveličajo plavati, zlezejo materi na hrbet; prve dni spe v gnezdu, pozneje zunaj kje v grmovju, ali pa tudi na vodi, položivši kljun na pleča. Do druge pomladi so mladiči sivi, potem šele dobodo belo perje. Ko so popolnoma dorastli, jih stara dva zapodita od sebe.

Labod je povodne rastline, korenine, semenje, črve, polže, žužke in drugo tako drobnjavo, rib pa ne. Kakor raca tudi on vtikuje kljun pod vodo in prežvekuje blato po ribnjaku. Na zimo jih zapró navadno v stajo. V sužnosti živi po 20 let in tudi več, prosti pa neki ućakajo visoko starost, po 100 let in še črez.

Labod z grbavim kljunom živi divji po severni Evropi in tudi v Sibiriji. Jeseni, ko začno zmrzovati vode na njihovih navadnih staniščih, se vzdignejo in leté proti jugu. Izmed potujoćih ustrelé katerega včasih tudi pri nas. Na severu v njegovi domovini ga pa zalezujejo vse leto zaradi mesa in perja. Kožo z vrata in s prsi, ki ima nežno žame-tasto perje, strojijo in nosijo kakor krzno.

Divjega grbca ni težko ukrotiti, posebno mladi se hitro sprijaznijo s ćlovekom, poznajo gospodarja ali tistega, ki jih hrani ter ga pozdravljajo mahaje s perotmi.

V severni Evropi, kakor tudi v severni Aziji in Ameriki, živi še neki drug labod, pevec imenovan. Od grbca se razlikuje, da je zajetnejšega trupla, krajšega in nekoliko debelejšega vratú, in da na kljunu nima grbe.

Pevec vratú ne zvija kakor grbec, temveć ga drži naravnost pokonci. Nekaj posebnega je njegov glas. Sicer ne poje, kakor bi kdo morebiti sodil po njegovem imenu, ampak se glasi z mogoćnim glasom, ki ga je posebno iz daljave prijetno slišati; ćloveku se dozdeva, kakor bi ćul

daljni glas zvona ali kakor da bi kdo pihal v trobento. Rad se glasi, zlasti v zraku.

Z grbcem se grdo gledata, ako pridejo grbci med pevce, se kmalu stepó in večidel so pevci hujsi in poženó grbce.

V zimi tudi pevec potuje, potujoč poseda tudi po naših vodah, leti pa tja v Afriko, kjer jih Arabci lové na trnke ali odice, kakor pri nas ribe. V njegovi domovini ga tudi preganjajo, največ jih s palicami pobijejo takrat, ko se brijejo in ne morejo leteti.

Pevec se ravno tako udomači, kakor grbec. Na Ruskem je po vrtilih in jezerih navadna ptica, in Rusi ga bolj čislajo nego mutastega grbca.

Že pri sesalcih smo se prepričali, da je Avstralija zemlja čudovitih, nenavadnih prikazni v živalstvu, večkrat ravno nasprotnih našemu. To nam tudi potrjuje avstralijski labod. Mi si mislimo, da labod mora biti bel, avstralijski je pa — črn.

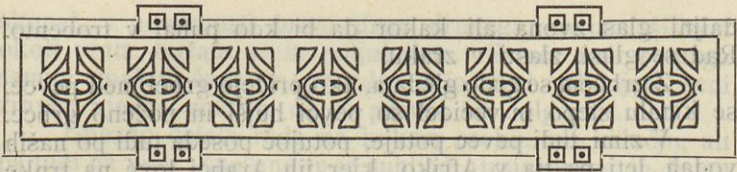
Črni labod je ves podoben grbcu, samo da je brez grbe na kljunu, in da je razen belih peroti ves črn. Oko je rdeče kakor škrlat. Ta labod prebiva v brezštevilnih tropih po avstralijskih vodah, in ker dá vsakomur priti blizu, ga strašno pobijajo, in bati se je, da ga bodo popolnoma zatrli.

Naši kraji mu tudi prav dobro ugajajo, udomačil se je popolnoma, da vali vsako leto. Videti jih je v vsakem zverinjaku.

Črnovratni labod živi v južni Ameriki. Manjši je od naših ter je razen črnega vratú ves lepo bel. Na kljunu ima krvavo grbo, noge so pa rdečkaste.

Bržčas se bode tudi ta dal pri nas udomačiti.

Naše poljske in gozdne ptice.

Vrabc.

„Povsod me poznajo, da tiček sem zvit,“ bi vrabec lahko z „godcem“ pel, ko bi le revče znalo kaj prida peti. Znan je res povsod in povsod živi le blizu človeškega domovanja, četudi človek ravno ne mara zanj. V tem je siromak podoben nadležni miši, ki tudi spremlja človeka po vsem svetu; kakor miš, tako tudi vrabca človek na vso moč odganja kakor škodljivega tatú. Pozneje se bode že pokazalo, ali ga sodi človek po pravici ali ne, če morebiti ne dela krivice zaničevanemu „lačnpergarju“. Vrabec je lahkoživec. Danes z betom, jutri s psom. Najbolj mu godijo kraji, kjer strn obilno rodi na dobro obdelanem polju. Za temne gozde in za visoke hribe ne mara, tam se je treba preveč truditi za vsakdanji kruhek.

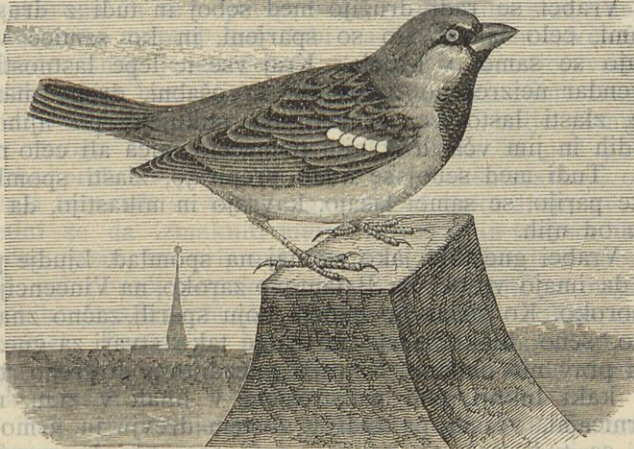
Akoravno je vrabec že stoletja veninven v človekovi družbi, akoravno je, rekel bi, navezan na človeka, vendar se ni mogel ž njim popolnoma sprijazniti, vrabec ni izgubil prostosti (svobode), kakor so jo izgubile mnoge druge ptice. Vrabec je zmerom plah in obziren, človeku nikdar prav ne upa, zmerom ga ima v očeh. Ako se le pripogneš, da bi pobral kamen, ali če s palico nameriš nanj, hitro se bode pobral in odnesel. Tudi tam, kjer ve in čuti, da se mu ni bati človeka, mu zato ni nič bolj privržen, le bolj nesramen in drzovit je; ali tako daleč se nikdar ne spozabi, da bi pustil svojo varnost vnemar. — Vrabec ni nikjer krotek in domač.

Vrabec je tako dobro znan, da ga ne bi bilo treba opisovati. Ali da ne poreče prekanjeni zmikavt, da mu delamo krivico, ali da ga morebiti zaničujemo zaradi preproste ponošene obleke, naj se zgodi na kratko.

Sivo plavkasto teme je ob straneh kostanjevo, oplečje rjavo s črnimi progami, prek kratkih perotnic ima bel pas, po trebuhu je sivkast, na grlu pa črn. Poleti črn, pozimi rožen kljun je kratek in čvrst, na nizkih nogah ima kratke prste s kratkimi zakrivljenimi krempljci.

Samica je po glavi sivorjavkasta, na grlu bela, po hrbtu in trebuhu jasnejša od samca. Tudi mladiči so njej podobni.

Vrabcec torej ni, da bi dejal, lepa ptica, tudi v svojem vedenju je precej okoren. Po zemlji drobno skaklja in je še dosti uren, ne leti pa ne posebno dobro. Rad se koplje

Vrabcec.

v vodi, tudi se valja po prahu, po prsti in po snegu. Glasu nima prijetnega, ali vendar redkokdaj molči. Živ, živ, živ, ček, ček, ček so njegovi navadni glasovi; kadar ga pa kaj prestraši, zleti z glasnim trrrr. Najbolj zgovorni so poleti in jeseni, ko je povsodi dosti zabanja, takrat se neki bahajo: „Žito imam, pa žaklja nimam, žito imam, pa žaklja nimam.“ Pozimi pa, ko medli na hudem mrazu in pri-
vzdiguje zanohtane krempljce pod zmršeni kožušček, čivka

žalostno in toži baje tako-le: „Žakelj imam, žita nimam, siten, siten, šlek, šlek, črn, črn.“

Vravec je jako previden in pameten. Pred človekom mora biti vedno na oprezi in tudi sicer ima dosti sovražnikov. In ravno to mu je vse zmožnosti izbistrilo, da je pretkan in prežgan kakor malokatera druga ptica. Starejši ko je, bolj je zvit, ker ga izkušnje izučé. Zato je jako težko ujeti starega vrabca. Vsako mu neznanó stvar ogleduje sumljivo od strani, povsod sluti človeško zvijačo in lokavost. Toda kmalu razloči pravo nevarnost od namišljene; nekoliko dni se bode morebiti ogibal s slamo natičenega moža, ki mu ga je človek za strah postavil na sredi prosa. Ali kmalu spozna, kaj da je, predrzno seda na razcapani strah, objestno skače po njem in puli slamo ž njega, kakor bi hotel zasmehovati človeka in njegova strašila.

Vrabci se radi družijo med seboj in tudi z drugimi pticami, celo takrat, ko so sparjeni, in ko samice vale, zbirajo se samci v krdela. Kraj vse te lepe lastnosti so pa vendar neizrečeno zabavljivi in ošabni, druge manjše ptice, zlasti lastovice, vznemirjajo, stikujejo po njihovih gnezdih in jim včasih iz njih pomečejo jajca ali celo mladiče. Tudi med seboj se hudo prepirajo, zlasti spomladi, ko se pariyo, se samci lasajo, kavšajo in mikastijo, da leti perje od njih.

Vrabci gnezdijo jako zgodaj na spomlad. Ljudje pravijo da imajo vrabci na Balantovo zaroko, na Vincencijevo pa poroko. Ko so se po hudem boju sparili, začno znašati slamo, seno, dlako, perje in druge take stvari za gnezdo, ki ni prav nič umetno. Najrajši gnezdijo pod streho, bodi si v kaki luknji, pod nadstrešjem, v linah v zidu, med veternicami, včasih pa tudi v gostem drevju in grmovju. Radi se tudi polaste kakega gotovega gnezda, posebno radi preženo lastovice in jim celo pomore mladiče in je pomečejo na zemljo. Včasih se potem lastovice maščujejo nad vrabcem ter ga živega v gnezdu zazidajo.

Samica znese 5—8 bledozelenkastih, rjavopikčastih jajec; valita pa oba drug za drugim, in v 14 dneh pričivkajo mladički iz jajec. Izpočetka jih pitata s samim mrčesom, največ z gosenicami, ki jim jih vsak dan prineseta do 500. Ako pomislimo, da vrabci na leto po trikrat vale, si lahko izračunimo, koliko škodljive golazni nam pokončajo po vrteh in po polju. Zato jim pa jeseni tudi ne

smemo preskopo gledati na kljun in jim očitati in naštevati vsako zrno, ki ga pozobljejo. Gotovo škoda ni večja od koristi in spredaj smo že povedali, kako je moral pruski kralj Friderik Veliki osramočen odjenjati od preganjanja vrabcev in jih celo drago plačevati. Največ pa za korist vrabcev govori to, da so jih preselili v Ameriko in v najnovejšem času tudi v Avstralijo nalašč zato, da bi ondi ljudem trebili sadno drevje od požrešnih gosenic. Ko sta stara dva srečno odgojila drugi in tretji zarod, potem se mlado in staro družji v velika krdela; veselo letajo po polju, pri nas posebno po prosu, sprevažajo se po grmovju in po sečih, zvečer se pa glasno žlobudraje in čeketaje zbirajo na visokih poslopjih, kjer prenočujejo. Nikjer pa še nisem videl toliko vrabcev skupaj, kakor na Dunaju, ko se zvečer zbirajo na vseučilišču (univerzi).

Ali za tolsto jesenjo pride mršava zima. Velika krdela se razkrope in se zopet približajo ljudskim stanovanjem, ker tu se še najprej kaj dobi za lačen kljun. Včasih je res hudo; sneg je na debelo pokrtil vso zemljo, vode so zamrzle, ostra burja jim višje perje, in nožice jim drevene. Ali tudi v hudem času si ve drzni vrabec bolje pomagati, nego mnoge druge ptice. Pod kozolcem in pod podom prebrba prah in pleve in najde še kakšno zrnce, okoli skednja in svisli se tudi utegne dobiti kaka drobnjav, tudi kuretini se da izmakniti marsikako zrno in tudi na hlapca je treba paziti, ko pripravlja pred hlevom konjem zobanje. In če vsi obroči popokajo, na cesti in poti se najde v konjskih odpadkih hrane za največjo silo. Toliko, da se le preživi. Zvečer se je pa treba zariti v slamo ali seno, ali pa se pod streho in celó v dimniku najde varen in gorek kotichek.

Tako se prebije tudi najhujša zima — in potem pa vendar zopet pride pomlad in ž njo novo življenje.

Vrabec je jeseni prav dober in okusen. V gajbici ujet človeku ne dela nobenega veselja, vedno je plah in divji. Z drugimi ž njim zaprtimi pticami ravna grdo.

Vrabec je razprostranjen daleč po svetu, severna in srednja Evropa, Azija in tudi severna Afrika je njegova domovina, in sedaj je tudi že v Ameriki in v Avstraliji naseljen. Po južni Evropi in po drugih vročih deželah ga zamenjujejo drugi, našemu jako podobni sorodniki.

Poljski vrabec je za spoznanje manjši od domačega, ki mu je sicer podoben, akoravno ga ni težko razločiti od onega. Po glavi je rdečerjavkast, na grlu črn, po belih licih črnolisast in čez perotnice ima dva bela pasca. Samice po perju ni moči razločiti od samca.

Najrajši se drži na polju, po mejah in po grmovju, samo pozimi pride bliže k hišam, kjer lože najde potrebno hrano. Gnezdi najrajši v duplu starih dreves.

V svojih lastnostih in v ponašanju je podoben domačemu, samo da je urnejši in spretnejši, in da ni tako bistroumen in zvit. Ni ga težko ujeti na limanice, največ se jih pa jeseni z drugimi ptiči vred polovi na gumnih.

Lastovica.

Bodi nam presrečno pozdravljena, ljubezniva ptica, ki nam vsako leto prineseš zaželjeno pomlad in ž njo prijetno zelenje in cvetje. Kakor nobena druga ptica prikupila si se ti človeku, tebe imajo povsod radi, povsod te željno pričakujejo in veselo pozdravljajo kot staro hišno prijateljico in z otožnim srcem te vidijo jeseni zopet odhajati. Ti smeš kjerkoli hočeš pripeti svoje gnezdo, iz revne lesene koče kakor iz bogate gosposke palače ti kličejo: Da si dobro došla in srečo prinesla!

Pri nas lastovico še posebno čislamo kakor božjo ljubljenko. Legenda nam pripoveduje, da je letala okoli križa in s perotnico mahaje hladila trpečega Zveličarja in ga s petjem tolažila; zato pa sme med mašo na oltarju sedeti. Narod ima vero, da prihaja z lastovico v hišo sreča in zdravje, da v tako hišo strela ne udari; odkoder pa lastovica pobegne, ondukaj se vseli ubožnost in nesreča. Zato Bog varuj! preganjati lastovico ali ji celo razdirati gnezdo.

Lastovica je drobna ptica dolgih perotnic, kakor ustvarjena za letanje. Kljunček je kratek in plošnjat, na koncu malo prikrivljen. Perotnice so dolge, urezane kakor kosa, rep je pa škarjast. Šibke nožice niso ustvarjene za hojo, zato se tudi redkokdaj spusti na zemljo, k večjemu takrat, kadar pobira blato za gnezdo.

Lastovica je izvrstna letavka, človek jo komaj more slediti z očmi. Hitro kakor misel švigne po mestnih ulicah, zigrava v desno, zakrene v levo; sedaj leti nizko ob tleh,

sedaj se vznáša visoko nad cerkev, sedaj se zopet spušča nad vodo. Kakor bi trenil, se zasukne in obrne ter se izgubi izpred naših oči, in takoj zopet prileti od druge strani. Lastovica si leteč lovi hrano po zraku, leteč pita iz gnezda izpeljane mladiče, leteč pije, leteč se koplje v vodi in potaplja.

Iz daljnega pota vrnivša se lastovica poišče zmerom svoje staro gnezdo, ga očisti, popravi in iznova nastelje, ako se ga med tem ni polastil vrabec in nanosil vanje slame. Ker se rokovnjač ne umakne izlepa, si mora zidati novo gnezdo, ravno tako tudi vsi na novo sparjeni lanski mladiči. Lastovica pobira na cesti ali ob potoku s kljunom blato in ga odnese tja, kjer misli zidati gnezdo. S krepeljci se drži in z repom podpira, s kljunom pa polaga grudico na grudico in jih oslini, da se bolje sprimejo. Da je gnezdo trdneje, vplete med blatne drobce tudi kako bilko, dlako ali pero. Ko ima gnezdo toliko podlage, da drži ptico, sede vanje, zavihne rep ob zidu in dela dalje. Lastovica zida samo zjutraj; morebiti zato, da se delo sproti suši ali pa ker nima več potrebne slin. V najugodnejšem vremenu ga ne dozida pred osmimi dnevi.

Lastovica.

Meseca velikega travna znese samica 4—6 belih, sivoali rjavopikčastih jajčič, ki jih izvali v 12 dneh, ako je lepo vreme, da more samec zase in zanjo naloviti potrebne hrane; ako si mora pa ona sama hoditi živeža lovit, potem se valitev zakasni za nekoliko dni.

Mladiči so grdi, širokozijali neteki, ki vedno čivkajo in lačne kljune odpirajo, da stara dva komaj moreta toliko živeža donášati. Zraven tega mlade in stare zajeda velika množica vsakršnega kripijočega mrčesa, zlasti stenice. V treh tednih se mladiči zgodijo in izpeljejo; zvečer se pa povračajo v gnezdo s starimi vred, ki jih morajo tudi še

potem nekoliko časa pitati, predno se nauče sami zase skrbeti.

Ko je prvi zarod odrastel, valé stari še enkrat. Ko so spravili tudi drugi rod na noge, potem se začne zbirati staro in mlado kakor v posvet, nekoliko dni v večjih tropih nemirno letajo okoli, kakor bi hoteli mlade izuriti v letanju in jih privaditi na dolgo potovanje. Neke noči naposled izginejo.

Zgodnja zima in pomanjkanje hrane jih pa včasih tudi prisili na pot, še predno so mogli drugi rod odgojiti, tako da zapuščeni mladiči lakote poginejo. Zgodi se pa tudi, da se stari zakasné, in da jih zima prehití. Taki se zarijejo in poskrijejo v dupla in v podzemeljske luknje, kjer otrpnejo in tako prezimijo. Večkrat so že našli take otrple lastovice, ki so v topli izbi zopet oživele.

Lastovica ima, četudi ne močen, vendar prav prijeten in mil glas. Zlasti takrat, kadar samica vali, žuborí samec tako zadovoljno in zgovorno, da ga je veselje poslušati. Zjutraj se še ni jelo daniti, in že sedi na strešnem žlebu ter žvrgoli in drobi neutrudoma svojo jutranjo pesmico.

Lastovica človeku ne stori niti najmanjše škode, pokonča pa neizrečeno mnogo nadležnega in škodljivega mrčesa, vsakršnih muh in mušic, komarjev in žužkov, metuljev in pajkov. Ni pa res, da lovi tudi čebele, še celo ogiblje se jih, ker se boji njihovega strupenega želca. In vendar tudi nedolžno lastovico preganjajo po nekaterih krajih. Posebno Lahi jih jeseni, ko so na potu, love na vse pretege in davijo brez usmiljenja.

Pri nas stanujete dve lastovici, namreč domača ali kmetska in hišna ali mestna lastovica.

Domača lastovica je zgoraj svetločrna, spodaj umazanobela, na čelu in na grlu pa rjava. Repna peresa so razen srednjih dveh belo pikasta. Ta lastovica gnezdi, ako je le mogoče, kje pod streho; navadno po vežah, v stajah, kuhinjah in celo v dimnikih. Spomladi pride prva nazaj in jeseni gre zadnja od nas, navadno okoli sv. Mihela.

Hišna ali mestna lastovica je nekoliko manjša od prešnje ter je zgoraj plavkastočrna, spodaj pa vsa bela. Na repu nima belih pik.

Gnezdi zmerom zunaj na hišah, pod nadstrešjem, nad okni, okoli stebrov in pomolov, in sicer najrajša v veliki družbi; včasih je gnezdo nad gnezdom.

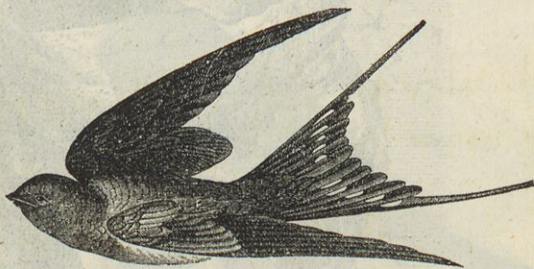
Hišna lastovica nima tako prijetnega glasu in tudi ne leta tako dobro, kakor domača, akoravno se vzdiguje jako visoko pod oblake. Proti zimi je bolj občutljiva, zato jeseni odhaja pred domačo in spomladi se vrača pozneje.

Tretja ptica tega rodu je:

Podgrivka ali bregulja, ki je najmanjša naša lastovica. Po glavi in po hrbtu je sivo rjavkasta, po trebuhu pa bela. Rep je mnogo krajši nego od domače lastovice in ni tako škarjasto zarezan. Leti hitro kakor strela; ne poje, temveč samo cvrči; navadno je v veliki družbi, posamezni pa so redki.

Podgrivka gnezdi pri vodah na strmih in visokih bregovih, posebno ondi, kjer je prhka, glinasta ali laporasta zemlja. Tam si

izkoplje 1 do 2 metra dolge luknje, kamors v zadnji konec nanese toplo in mehko gnezdo. Človek se mora čuditi majhni ptičici, ko vidi, kako urno in spretno koplje

Domača lastovica.

s slabim kljunom in z nežnimi krempeljci. Večkrat sem pri Savi gledal to ptico, kako je dolbla blizu 2 metra dolge cevi. V treh dneh je prišla že tako globoko, da nisem z roko mogel seči do konca. Kjer jim je kraj všeč, naredo luknjo pri luknji, da je breg rešetu podoben.

Podgrivka nas jeseni zapusti še pred hišno lastovico, navadno okoli Velike Gospojnice in spomladi se jako pozno povrne.

Že davno je bilo znano, da jedo Kitajci gnezda neke lastovice; ali o ptici, ki dela ta gnezda, se do najnovejšega časa ni nič pravega vedelo.

Salangana, tako namreč se imenuje ta ptica, je podobna po velikosti in po perju naši podgrivki ter gnezdi v velikih družbah na strmih morskih bregovih, posebno pod skalami, ki vise nad morje in po luknjah in podmolih,

ki jih je izdolbilo pluskajoče morje. Okoli njihovih gnezd se neprestano pene morski valovi, lastovice pa rojijo okoli izlizane pečine kakor čebele okoli uljnjaka in pobirajo hrano po razburkanem morju.

Kadar je treba delati gnezdo, cedi se ptici iz dveh žlez pod jezikom neka klejasta (limasta) slina v nitkastih svalkih, iz katerih naredi ptica malo po malo belkasto, skoro prozorno plitko skledico, v katero znese potem brez daljne podlage 2 do 3 jajca.

Salangana.

Ta gnezda Kitajci kakor neko posebno slaščico drago plačujejo. Poprek se je preračunilo, da pojedjo na leto 1 milijon gnezd, za katera plačajo do 3 milijone goldinarjev.

Gnezda pobirajo ljudje, ki so se že od mladih nog privadili temu dosti nevarnemu poslu. Na dolgi vrvi spuste možje enega tovariša v globočino, v eni roki ima dolgo palico z železno kljuko, v drugi pa gorečo bakljo, ako so namreč gnezda v temnem podmolu. Železno kljuko zapiči v kako razpoko in se tako pritegne do stene, s katere potem z nožem odloči gnezdo za gnezdom, dokler ne napolni koša na hrbtu.

Gnezda pobirajo trikrat na leto in šele četrtnokrat dajo pticam mir, da morejo valiti. Pobrana gnezda se očistijo, posuše in potem razpošiljajo. Čim bolj bela in čistejša so gnezda, tem dražja so.

Razen že omenjenih pravih lastovic prebiva pri nas tudi hudournik. Ves je podoben lastovici, toda je malo večji ter ima posebno dolge sabljaste perotnice. Črnkast je, samo grlo je belo. Na prekratkih nožicah ima vse štiri prste naprej obrnjene; po zemlji ne more hoditi, s krempeljci se pa obeša in oprijemlje po zidovih in pečinah.

Hudournik sicer leteč ne poigrava v zraku tako lepo kakor lastovica, ali je ipak urnejši od nje, pravijo, da v eni uri preleti 106 kilometrov. Pri nas ga vidimo pogosto v

velikih tropih z neprestanim krikom obletavati stolpe in visoka stara zidovja, v mestih leta kričeč tudi po ulicah. Kakor sploh lastovice leta tudi

hudournik pred dežjem in pred nevihto nizko ob tleh, češ, da naznanja nevihto ali hudo uro — odtod je tudi dobil ime — pravzaprav pa le zato, ker popadajo mu-

šice in drug leteč drobiž, ki ga love te ptice po zraku, pred dežjem na zemljo, in ptice so potem primorane si hrane iskati po tleh.

Hudournik gnezdi v razvalinah, po stolpih in cerkvah, kjer pa teh ni, tudi v pečevju. Tu nanese v kako luknjo ali razpoko vsakršne lahke šare, jo dobro ošlini, da se zlepi in strdi, in potem znese samica 2 ali 3 bela jajca. Samica vali, samec ji pa hrane prinaša. Mladiče, ki rasto prav počasi, pitata oba. Za dobra gnezdišča se pred valitvijo hudo tepo med seboj, včasih tudi cepne eden ali drugi hudo ranjen ali celo mrtev na zemljo.

Večkrat pa tudi vrabca ali škorca siloma poženo iz prijetnega gnezda.

Hudournik.

Hudournik odhaja jeseni prvi od nas, navadno še v največi vročini, kmalu po sv. Jakobu, spomladi je pa zopet med zadnjimi, ki se vračajo iz Afrike.

Pri nas se zanj nihče ne zmeni, na Laškem pa tudi njemu ne prizaneso, posebno mladiče radi iz gnezda pobirajo. Pri nas na planinah živi tudi malo večji planinski hudournik.

Ker že govorimo o lastovicah, naj omenimo tudi našo ponočno podhujko. Ta ptica je kosove velikosti; kratke šibke nožice, majhen kljunček, široko zijalo in posebno

Podhujka.

dolge perotnice jo izdajajo za lastovico; njena debela glava z velikimi izbuljenimi očmi in mehko obilno perje nas pa spominjajo na sovo. Po temno sivem perju je črno in rjavo pegasta in lisasta, na perotnici ima 3 bele lise in tudi široki rep je ob straneh bel.

Podhujka stanuje v gozdu po lazih in krčevinah; ker svetloba ne dé dobro njenim ponočnim očem, predremlje dan v temni goščavi pod kakim grmom ali pa tudi počene po dolgem na vejo košatega drevesa. Ako jo kdo moti, se stisne in puha, kakor sova. Kakor hitro pa nastane mrak, zleti na lov; lahko in urno kakor lastovica, in tiho kakor sova se poganja po zraku hlataje po nočnih metuljih, po hroščih, govnobrbcih in veščah. Prileti tudi v vas, celo v mesto, in obletava smetišča in hleve, kjer najde navadno največ hrane. Ko je želodec poln, miruje in prebavlja, proti jutru je pa zopet na lovu. Ogenj na polju ali v gozdu jih privabi, zvedavo ga obletujejo in si ogledujejo ljudi, dokler jih kaka sova ne prepodi.

Podhujka ne dela gnezda, svoji dve zamazano beli jajčici znese na tla med reso, travo in mah. Pri valitvi zmenjava samec samico.

Na jesen se preseli v Afriko, odkoder se vrne z drugimi poznimi lastovicami.

Malo je tako pridnih in človeku koristnih ptičev, kakor je podhujka, in vendar so neumni in praznoverni ljudje o njej izmislili prav neslane pravljice. Med drugimi namišljenimi napakami ji tudi očitajo, da pride ponoči v hlev ovce in koze sesat, zato ji pravijo v nekaterih krajih tudi kozomolza.

Ščinkavec ali zeba.

Ščinkavec je v rodu z vrabcem, tudi je njegove velikosti in postave, samo da je lepše opravljen. Glava je plavo sivkasta, prsi so rujne (rdečkaste kakor vino), hrbet rjav, trebuh bel; čelo, belo obrobljeni rep in dvakrat belo pasaste perotnice so črne. Samici nagiblje perje bolj na sivkasto.

Ščinkavec prebiva povsod pri nas po gozdih in vrtih ter nas razveseljuje s svojim prijetnim in močnim glasom. S tem se je človeku prikupil, da ga ima rad zraven sebe v hiši, tem rajši, ker se od človeka nauči tudi druge pesmi peti. Take učence jemlje še mlade iz gnezda, predno so od starišev slišali ščinkavsko pesem, in jim žvižgajo po tem eno in isto pesem tako dolgo, da jo znajo hitro in brez napake ponavljati. Take izurjene pevce prodajajo za drage denarje. Toda tudi zunaj ne pojo vsi ščinkavci enako lepo, v nekaterem kraju so mnogo zgovornejši in pojo odrezano, drugod se pa pačijo in pesem po nepotrebnem brusijo.

Izvedeni ptičarji po tem dobro razločujejo več vrst ščinkavcev in jim nadevajo posebna imena. Najimnitnejši je ropočev, ki je pa precej redek. Okoli Ljubljane ga ni, prvi te vrste se nahajajo pri Višnji gori. Enkrat se je bil eden tudi oglasil pri Igu, in takoj so bili vsi krakovski ptičarji na nogah ter so hiteli proti Igu. Ali so ga dobili ali ne, tega ne vem povedati. Razen imenitnega ropočva razlikujejo krakovski veščaki tudi še: griču, vidru, cekív, kocév in še druge.

Poprej — morebiti še sedaj kje — so imeli neusmiljeni ptičarji grozovito navado, da so ščinkavca najprej zaprli

v temo in mu potem, ko se je v temi navadil jesti, z razbeljenim železom iztaknili oči. In to samo zato, da jim oslepljeni revček tudi ponoči poje, ker ne loči dneva od noči. Taki suroveži pač zaslužijo najostrejšo kazen za to hudobijo.

Ščinkavec.

V mehkih zimah ostanejo ščinkavci pri nas, združijo se z vrabci in strnadi v večje jate in letajo okoli hiš, skednjev in svisli. Na gumnih jih jeseni ptičarji mnogo polove, kar pa ni prav, ker ti drobni pevci človeku niso škodljivi, temveč koristni. Ščinklje so menda za zimo bolj občutljive, ker se z mrazom umaknejo v toplejše kraje, v hudi zimi gredo tudi samci za njimi, ali na pomlad se vrnejo kakih 14 dni prej nego samice.

Čink, čink! se sedaj povsod razlega ščinkavčev glas, ki s težkim srcem pričakuje svoje ščinklje. Lanski mladiči si sedaj poiščejo svoje družice, kar se pa ne zgodi brez hudega boja med samci. Sporazumljen par drži zvesto skup — do smrti. Dočim samica znaša in dela gnezdo, spremlja jo samec povsod, in pozneje, ko samica vali, jo kratkocasi s petjem, blizu nje na vejici sedeč. Čin, čin, čin, čin gri griču, ček! se razlega takrat z visokega drevesa po logu in po vrtu. Valečo družico pita on iz svojega grbanca, ako mora samica za kratek čas zapustiti gnezdo, sede on vanje, da se jajčica ne bi prehladila. In ko pride srečen trenotek, da se začno mladički gibati in lesti iz jajec, mu ona podaja lupine, a on jih odnaša daleč proč, da podlasica ali druga kaka zverka ne bi zasledila mlade družine.

Ščinkavka čela prav lepo in umetno gnezdo. Postavi ga najrajša med kake rogovile ne previsoko v vrhu, pa tudi ne prenizko. Gnezdo je lepo zaokroženo, zgoraj ožje, znotraj širje; zunaj je obloženo z lišajem ali mahom, kakršen raste po tem drevesu; znotraj je pa preoblečeno s pajčevino, z gosenci prejo, s perjem in dlakami. Sem noter znese 5—6 pikčastih jajčic ter jih izvali v 12 dneh. Mladiče pitata in prehranita s samim mrčesom, z gosencami in drugimi mrgolinci.

Ko so prvi mladiči izpeljani, delata takoj stara dva priprave za drugo zalego. Črez nekoliko dni že prične samica znašati drugo gnezdo, ki pa ni tako skrbno in umetno izdelano kakor prvo. Drugi zarod je zmerom za dve ali tri glavice slabejši.

Nikavec ali pinoža je podobna našemu ščinkavcu, samo da je lepše pisana; ima namreč perotnice, rep, hrbet in glavo črno, pleča, grlo in prsi so rujne, po trebuhu je bela, po bokih pa črno pikasta.

Nikavec gnezdi daleč na severu, jeseni ga pa zima v tropih prižene v naše kraje, kjer se pridruži vrabcem, strnadom in ščinkavcem. Ptičarji jih na gumnih mnogo polove in podavijo.

Nikavec nima tako prijetne pesmi, kakor njegov bratranec.

Pod Triglavom in po drugih planinah blizu večnega snega oživlja puste meline in groblje planinski ščinkavec, ki je malo večji od našega in ima bela pleča in bel rep. Kjer jim ljudje niso sovražni, ondi so prav krotki in brez strahu prihajajo k hišam in gnezdijo pod strehami in po vežah.

S ščinkavcem v najbližjem rodu so mnogi drobni, povsod dobro znani ptički. Nekateri med njimi so naši pravi domači in gnezdijo pri nas, drugi pa pridejo le na

Lišček.

Njihovega življenja ne bomo natanko opisovali, ker se v vsem ujemajo s ščinkavcem, morali bi torej že znane stvari ponavljati. Pred vsemi prvega omenimo lepega liščka ali štigljeca, ki ima med vsemi ptiči ščinkavskega rodu najzaljšo, uprav svatovsko obleko. Čelo in grlo je rdeče kot škrlat, teme in tilnik črn in svetel ko žamet, hrbet je rjavkast, trebuh belkast, rumeno pasaste perotnice in rep je črn, na koncu belo zarobljen. Samico je težko ločiti od samca, toliko se vendar razloči, da je na glavi manj rdeča.

Lišček je pri nas navadna in jako priljubljena ptica. Umetno spleteno gnezdo postavlja rad na visoka drevesa po vrteh, ob cestah in po logih, za gozd ne mara toliko. Gnezdi, valí in odgaja mladiče, kakor ščinkavec. To lastnost

zimo k nam v goste iz severne svoje domačije, iz katere jih prežene mraz in lakota. Ker so vsi več ali manj prijetni pevci, in ker se tudi sicer prav vljudno vedejo, zato jih ima človek rad zraven sebe v stanovanju, da ga razveseljujejo in kratkočasijo s svojim veselim vedenjem in petjem.

Njihovega življenja ne bomo natanko opisovali, ker se v vsem ujemajo s ščinkavcem, morali bi torej že znane stvari ponavljati.

Pred vsemi prvega omenimo lepega liščka ali štigljeca, ki ima med vsemi ptiči ščinkavskega rodu najzaljšo, uprav svatovsko obleko. Čelo in grlo je rdeče kot škrlat, teme in tilnik črn in svetel ko žamet, hrbet je rjavkast, trebuh belkast, rumeno pasaste perotnice in rep je črn, na koncu belo zarobljen. Samico je težko ločiti od samca, toliko se vendar razloči, da je na glavi manj rdeča.

pa ima, da mladiče iz gnezda vzete, v gajbo zaprte in na drevo obešene tako dolgo pita in hrani, dokler se ne nauče sami jesti. Ščinkavec tega ne stori.

Jeseni in pozimi letajo liščki v večjih jatah po vrtilih in dobravah od vasi do vasi. Prehranijo se s ščetičjem, osatnim in repinčevim semenom.

V gajbici je lišček prav prijeten pevec, poje skoro celo leto in se nauči tudi majhnih mojstrij, na pr. vodo vlačiti itd.

Drugi tudi povsod dobro znan pevec, in sicer najmanjši tega rodu, je čížek, tudi cizek ali olšica imenovan. Zgoraj je zelenkast, spodaj rumen, teme, perotnice in rep je črn, vnanja repna in srednja kreljutna peresa so na kořenu rumena.

Čížek prebiva v hribih po jelovju. Gnezdo pripne na šibko vejo vrh najvišje smreke in ga zna tako skriti, da ga človek prav težko najde, tudi ako je poprej videl, kam znaša samica lišaj in mah. Zato pastirji in drvarji sploh mislijo, da je čížkovo gnezdo nevidno. Sneg prepodi čížke v nižavo. Najrajši stikajo po jelšah za semenom. Pajdašijo se tudi z drugimi ptički in pridejo ž njimi pod kozolce in pred svisli.

Ujet se kmalu sprijazni s človekom in ga razvedruje z neutrudnim žvrgolenjem. Hitro se nauči vsakršnih malih mojstrij; ako se mnogo ž njim pečaš, postane tako krotek in domač, da pride sam nazaj v svojo hišico, ako ga tudi spustiš na vrt.

Lakomni ptičarji tudi za drobnega čížka nimajo milosti.

Čížkove velikosti in tudi drugače jako podoben mu je grilec ali grilček. Rumenkasto zeleno perje je po dolgem črno lisasto in progasto, na čelu, trebuhu in nad trtico lepo rumeno in tudi prek sivkastih perotnic gresta dva rumenkasta pasca. Samica je po trebuhu bledejša.

S tankih koreninic spretno spleteno gnezdo napravi med gostimi vejami, na vrtu najrajši na hruški. Tako je zna skriti, da je težko zapaziš.

Pozimi gre na Laško.

Kakor lisca in čížka imajo tudi grilca ljudje radi po hišah. Poje prav prijetno skoro celo leto.

Tudi repnik ali konopljenka je ljubezniv ptiček iz ščinkavčeve rodovine, povsod priljubljen zaradi lepega petja. Pa je tudi lep, zlasti spomladi, ko se opravi v svatovsko obleko. Glava in prsi se mu rdeče kakor bi bil krvav, po hrbtu je rjast, na trtici in po trebuhu bel, po bokih jasno rjavkast. Zaprtemu repniku rdeča barva pobledi. Samica je bolj ponižna, rdečica na njeni glavi in na prsih se je spremenila v navadno rjavico.

Repnik je družan ptiček, skoro zmirom jih bodeš videl spreletavati se v večji ali manjši jati. Jeseni, ko so odgojili mladiče druge ali celo tretje zalege, se združijo z vrabci, ščinkavci in drugimi sorodniki ter pridejo do ljudskih stanovanj hrane iskat. Zobljejo vsakršno semenje, posebno oljnato, kakor na primer ogrščico, konopljo, mak, zraven pa tudi travno in plevelno seme po strniščih.

Gnezdi po grmičih, mejah in sečih; gnezdo ni tako umetno izdelano, kakor ščinkavčevo in liščkovo. Samica znese 5 rdečih pikčastih jajčic, ki jih sama vali, samec jo pita in ji prepeva blizu gnezda. Mladiče, negodne iz gnezda pobrane in v gajbico zaprte, pitata stara dva, ako jim jih človek obesi kam blizu gnezda.

Repnik poje jako prijetno skoro celo leto, nauči se tudi posnemati druge ptice, na pr. ščinkavca, lisca in celo slavca. Po naših kmetskih hišah je repnik najnavadnejši ptič. Dečki po cele dni radi prezebajo v snegu, samo da ujemó repnika, dostikrat pa samo ščinkavca — na nos.

Vsako jesen — včasih v prav velikih jatah — pride od severa k nam neki ptič, ki je v velikosti in v perju repniku podoben. To je namreč brezovček, tudi zvrzek ali konopljičica imenovan. Od repnika se razlikuje, da je samec na glavi in na prsih še lepše rdeč in tudi na trtici rdečkast, na grlu je črn, in prek temnih perotnic mu gresta dva jasnejša pasa. Samica ni rdeča.

Prebiva po velikih brezovih gozdih v severni Evropi, odkoder prileti na zimo k nam, posebno v takih letih, ko ni obrodilo brezovo seme, ki jim je poglavitna hrana. Pri nas se v družbi s čizki najraje drži po brezovju in jelšovju.

Dasi nima tako prijetnega pevskega grla, kakor repnik, vendar ga ljudje radi drže v gajbah, kjer se hitro sprijazni s človekom in postane jako krotek.

Po gumnih jih ptičarji mnogo podavijo.

Strnad.

Že je bilo rečeno, da vrabec ne mara za gozdna selišča in gorske vasi, rajši se drži polja, kjer se brez velikega truda dobro živi. Ali gorski kraji zato niso mrtvi in zapuščeni, oživljajo jih drugi ptički, posebno lepi strnadi ondi nadomeščajo drznega lahkoživca.

Strnad in vrabec sta si v rodu, četudi ne v najbližjem. Strnad je skoro malo večji in v truplu zajetnejši, najbolj ga pa razlikuje kljun. Strnadov kljun je v korenu debel kakor vrabčev, ali spredaj je od strani stisnjen, gornja ožja čeljust se ujema v doljno širjo, na nebcu pa ima rožen zobec, da laže lušči jedro iz semena. Na glavi, po prsih in po trebuhu je živo rumen, zgoraj pa rjav, črno progast in lisast. Samica in mladiči niso tako lepi, perje je več ali manj sivkasto, nego zamazano.

Strnad je dobrovoljen, ne posebno boječ ptič. Leti prav dobro, rad seda v vrh drevesa ali na osamljeno vejo in od ondod drobi svojo ne posebno umetno, ali vendar dosti prijetno pesmico. Kadar zori poleti ječmen, poje baje tako: „Čuj, čuj, čuj, ti kaj ječmen diši?“ Ako mu vzame poredni pastir mlade, pa žalostno toži: „Pod hribcem, nad hribcem, jih ni, jih ni.“ Še pozno jeseni, ko:

— drevje po gozdu rumeni,
peró za peresom na zemljo pada;
iz redkega grma se pesem glasi,
otožna pesem samca strnada.

Prebiva povsod v hostah, kjer si napravi v nizki goščavi ali pa tudi na tleh iz trave preprosto gnezdo. Vanje znese strnadka navadno po štiri belkasta, rjavo poprskana jajca, samec pa jo zmenjava pri valjenju. Kakor drugi ptički te vrste, vali tudi strnad dvakrat na leto. Prehrani se večjidel s črvički in žužki, tudi mlade pita s tako hrano, pozneje gre pa tudi na polje, posebno rad v ovsišče.

Sneg ga prižene s hribov v nižave, kjer se pridruži drugim pticam, zlasti brinovkam, sicer pa oprezuje z vrabci in ščinkavci okoli skednjev in kozolcev. Tam ga potem vidimo v rumenih jatah beračiti in preiskavati pleve in slamo, da doženejo, ali so mlatiči dobro zmlatili, ali ne? Ptičarji posebno nanj strežejo, ker je prav okusnega mesa. Ujetega kmet tudi rad spusti po hiši, ali velikega veselja človek ne more imeti ž njim, ker vse ponesnaži in se tudi

sam zamaže. Radi se mu tudi skrotovičijo prsti na nogah, ker preleze vse kote ter se mu pajčevina, lasje in dlaka oplete okoli krakov in krempeljcev in mu zategadelj noge obole.

Razen rumenega strnada stanujejo pri nas še nekateri drugi:

Veliki strnad, ki je večji od rumenega, prebiva na polju, kjer precvrči na kakem drevesu ves dan; glas mu pa ni nič kaj prijeten. V blagih zimah ostane tudi on pri nas, v hudih pa poišče toplejše kraje. Perje mu je sivkasto s črnimi lisami in progami.

Mali strnad ali vizbec je manjši od rumenega. Rrjavordečkasto perje mu je zgoraj črno progasto, čez perotnice segata dva bela pasca, rep je pa črn razen dveh zunanjih napol belih peres. Vizbec živi po hribih; glasi se: Ci, ci, ci, ci.

Trstni strnad ali trstni vrabec je vrabčeve velikosti in postave in ima tudi skoro vrabčevo perje, samo da je glava, grlo in rep črn. Prebiva povsod okoli vod, po trstju in ločju. Na jesen se seli.

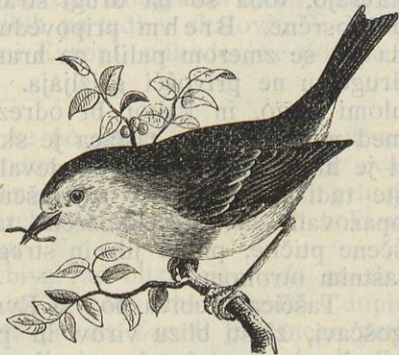
Vrtni strnad ali hortolan je malo večji od rumenega ter ima pepelasto, na zeleno se prelivajočo glavo in rumeno grlo. Pri nas se nahaja na Notranjskem po vrtilih in vinogradih. Med vsemi strnadi se najbolj udebela in ima najokusnejše meso. Že stari Rimljani so jih pitali v posebnih tičnikih in še dandanes se med vsemi malimi pticami najdražje plačujejo, zlasti na Laškem in Francoskem, v Rimu ga bogata gospoda plačuje po 2 kroni. Kjer jih je več, jih s kropom poparijo, očistijo, jim glavo in noge odrežejo, jih z dišavami vred polagajo v sodčke in z jesihi zalivajo. Tako jih prodajajo po širokem svetu.

Naposled je še beli strnad ali ostroglež, zato tako imenovan, ker ima na zadnjem prstu dolg krempelj podoben ostrogi. Bel je le po hrbtu, na repu in konec perotnic je črn. Kakor planinski ščinkavec, prebiva tudi ostroglež po najvišjih planinah, blizu golih snežnikov. Jeseni se napravijo na pot in se mude tudi pri nas po nižavah nekoliko časa. Glas jim je prijetno žvrgolenje.

V vrsto vrabcev spada še ptičica, ki se nam je izredno priljubila z neumornim petjem: rumeni kanarček. Sploh pa je te vrste ptic silno veliko: Ščinkavcev je nad 450 plemen, vrabcev čez dvajset.

Taščica.

Med vsemi pticami, ki nam s svojimi pesmimi oživljajo les in log, si ti, ljuba taščica, meni najmilejša, med vsemi si mi najbolj k srcu prirastla. Ne bodem tajil, da je slavec in še marsikateri drugi ptiček večji umetnik, ali kraj vsega vendar ostaneš moja ljubljenska. Prikupila si se mi menda posebno zato, ker si bila moja prva ptičica, ker sem celo zimo opazoval tvoje živahno vedenje in ti dan za dnevom potresal krušne in mesne drobtinice. Tudi pozneje se z nobeno ptico nisva tako dobro sporazumela, kakor s teboj, in okoli tebe se mi vrti dokaj spominov. Okoli Vseh svetnikov, ko je prvikrat mrzel jesenski veter popihaval, sem te našel nekega dne v veži. Ko si me spazila, si smuknila pod staro omaro, jaz sem pa hitro zaprl vežna vrata, izbine duri pa odprl na stežaj. Kmalu si prhnila izpod omare, cincala si v hišo ter si z veselim glasom pozdravila mojo babico, ki je sedela pri peči za kolovratom. Od tega dne se je med nama snovalo prijateljstvo. Verno sem te povsod spremljal z očmi, ko si po kotih lovila zadnje osamele muhe; vsak dan sem ti vodo premenil in ti stregel, karkoli sem mogel. Še sedaj te vidim živo pred seboj, kako si na uri čepeč drobila tiho pesmico; zdi se mi, kakor bi se vse to bilo godilo lani, dasiravno so od tistega časa pretekla leta in leta in se je ljuba babica že zdavnaj preselila v večnost. — Zunaj je melo s snegom, mi trije smo pa v tihi izbi sedeli pri topli peči. Babica je odmaknila kolovrat od sebe, jaz sem na nizkem stolčku sedel in zvesto poslušal vesele in žalostne povesti iz babičinih ust. Ako mi je kaka besedica ušla, tega si ti kriva, ljuba taščica, ki si zraven naju na kolovratu sedeč z rjavim očescem zdaj babico zdaj mene po strani zvedavo pogledovala. Zjutraj si me pa na mojem vzglavju žvrgoleč iz spanja budila. — Tako smo preživeli dolgo zimo. In ko je prišla vigred, sem ti odprl okno s

Taščica.

težkim srcem, ti pa si zletela v vrt na bezgov grm. Še sedaj te vidim, kako je takrat vzkipele v tebi radost in morebiti tudi hvaležnost, kako je zažvrgolelo iz drobnih rdečih prsíc.

Taščica je pa tudi res brhka in živa ptica. Zgoraj je sivkasto zelena, spodaj belkasta, na čelu, grlu in na prséh pa rumenordečkasta. Njen tanki in ravni, samo na koncu malo prikrivljeni kljun nam spričuje, du se živi taščica s črvički, pajki in vsakovrstnimi mehкими žužki, jeseni pa tudi rada kavsne v kako sočnato jagodo po grmovju.

Taščica je ljubezniva, vesela in zgovorna ptičica, milo cvrčaje hitro smučé od grma do grma. Človeka se ne boji, še prav prijazno se ozira nanj, kakor bi vedela, da se nima ničesar bati. Med seboj se rade dražijo in kavsajo, toda so na drugi strani zopet prav usmiljene in dobrosrčne. Brehm pripoveduje o dveh zaprtih samcih, da sta se zmerom pulila za hrano, videti je bilo, da drug drugemu ne privošči grižljaja. Zgodi se pa, da si eden ulomi nogo, in kakor bi odrezal, neha vsako sovraštvó med njima. Zdrava taščica je skrbela za bolnico, prinašala ji je hrano in jo pred njo devala. Ko je noga ozdravela, ste tudi dalje živeli v najlepšem miru. — Drugi zopet so opazovali, da je mehkósrčna taščica vzela v skrb zapuščene ptičke, pitala jih in stregla sirotam, kakor svojim lastnim otrokom.

Taščica prebiva po vsi Evropi, povsod v grmovju in goščavi, zlasti blizu virov in potokov. Gnezda ne dela nikoli visoko od tal, najrajša na tleh med razkrcenimi koreninami ali pa v votlini kakega gnilega parobka. Spleteno je iz mehkih travnih bilk in tankih koreninic, zunaj je pokrito z listjem in mahovjem, znotraj je pa pretkano s perjem in z dlakami. Konec malega travna že znese samica 5—7 tankolupinastih rjavopikčastih jajčic. V valjenju zmenjava samec samico in v 14 dneh se mladiči izvale. Mladina raste hitro, in kmalu potem, ko more sama zase skrbeti, delajo stari priprave za drugo zalego. Pod jesen slečejo mladiči otroško obleko in dobodo pisano sukunjico, kakršno imajo stari.

Že meseca velikega srpana se v mladičih vzbudi nagon za potovanje, iz lesov se pripode v vrte in na polje skrivaje se po mejah in sečih; pozneje se jim pridružijo še stari z drugimi mladiči. Ko pa nastopi zima, se izgubljajo počasi proti Laškemu, kjer že preži nanje laskrni Lah.

Pomladi se taščice med prvimi pticami zopet vračajo in pozdravljajo z veselim petjem stara gnezdišča. Pozni mrazovi in snegovi jih včasih hudo stiskajo, takrat rade pricincajo do hiš, kjer se laže stakne kaj za lačen kljunček.

Povsod po naših vrtih, zlasti po hribih, stanuje še neka druga dobro poznana gostolevka, to je šmarnica, tudi ilovščica in lipek imenovana. Od taščice je tanjša in daljša ter ima črno glavo, sivkast hrbet in prsi, belkast trebuh in rjavordečkast rep.

Šmarnica ni tako priljudna kakor taščica, ali vendar se rada drži hiš, bodisi v mestu, v vasi ali pri samotnem selišču; najrajša poseda po strehah in odondod se zgodaj zjutraj in pozno na večer razlega miloglasna njena pesmica. Gnezdi kje na hiši, po hribih pa tudi v skalovju. V družbi s taščicami prezimi v južni Evropi, odkoder se povrne k nam kmalu za taščico.

Ravno tako pogosto se po naših krajih nahaja šmarnici podoben in njej soroden pogorelček, sicer zvan tudi črnelka in rdečerepka. Na čelu in po grlu je črn, na temenu in sredi trebuha bel, rep, prsi in boki so rdečkasti, hrbet pa sivkast.

Tudi pogorelček prebiva rad blizu hiš, toda se drži drevja po vrtu in po gozdu. Gnezdo ima večjidel v duplu, včasih pa tudi v skalnih razpokah. Zaradi prijetnega petja ga imajo tudi po hišah.

Manj znana je pri nas lepa plava taščica s plavimi, spodaj črno zarobljenimi prsmi, sredi katerih se sveti rdeča lisa.

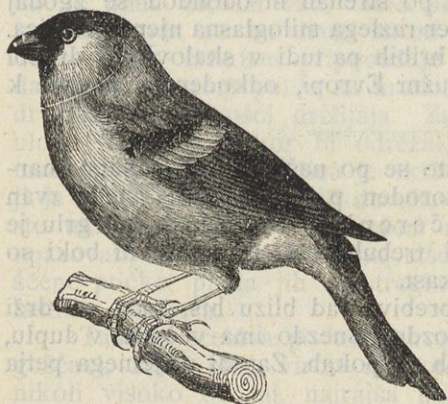
Ta zala ptica pri nas menda nikjer ne gnezdi, vidimo jo le jeseni in pomladi, kadar potuje. V svojem gibanju in vedenju je podobna taščici, samo da se še bolj tal drži. V gajbici zaprta se sprijazni kmalu s človekom, kakor naša taščica.

Iz taščinega ceha prebivajo pri nas po gorskih senozetih in po pašnikih še tri ptice, namreč: nemirna rjava repaljščica, ki hitro skaklja po tleh in potresa z repom; zatem črnoglavi prosnik, ki je najmanjši med njimi in prebiva med razsednim skalovjem in po grobljah. Na-

posled je beloritka ali belorepka belega čela, trebuha, repa in bele trtice, prek oči ji drži črna lisa in tudi perotnice in gornji dve repni peresi ste črni, prsi so pa rumenkaste. Rada sede na kakov kamen ali na kol in preži na žužke, ki lazijo pod njo. — Vsi trije pojo cma-kaje in potresaajo z glasom. Na zimo se selijo od nas.

Kalin ali popkar.

Na kalinu se prav očitno vidi, kako se dado slabe naravne zmožnosti in zanemarjeni talenti z neutrudno marljivostjo in neprestanimi vajami izuriti in izbrisati. Ono

Kalin ali popkar.

petje, kar se ga nauči kalin od matere in očeta, ni ravno veliko prida. Svojo kratko pesmico tako okorno škriplje in brusi, da človeka skoro ušesa bole; ako pa pride mlad kalin pravemu mojstru v roke, izuri se v pevca, da ga je veselje poslušati. Naučeno pesmico odžvižga stako ugodnim, mehkim, čistim in zvenečim glasom, da se ga človek ne more izlepa naslušati. To se ve, da vsi kalini nimajo enakega talenta; eden se uči lahko in hitro, drugemu pa gre težko v glavo; ta zapoje vso pesem od konca do kraja, kakor se spodobi, oni pa vmes šušmari ali pa začne kaj drugega peti, kakor mu baš šine v glavo; nekateri se nauči dve tudi tri popevke, nekateri pa še eno z velikim trudom naučeno hitro zopet pozabi.

Kalina, ki ga hočeš izuriti v dobrega pevca, moraš že kakor negodnega mladiča vzeti iz gnezda ter ga skrbno pitati. Kakor začne sam jesti, ga moraš odločiti od drugih ptičev. Najbolje storiš, ako ga obesiš v kak mračen kot, da ne gleda ven v zelenje, ker sicer je pri nauku raztresen; tudi ne sme slišati drugih ptic, sploh nikakršnega glasú,

ker sicer bode posnemal te glasove in bode pačil svojo pesem; sredi popevke bode začeketal kakor vrabec ali pa bode po petelinovo zakokorikal. Največ je pa na tem ležeče, da zna mojster sam lepo in čisto žvižgati, in da mu prežvižga pesem nekolikrat na dan, vselej brez presledka. Kalin kmalu začne posnemati, izpočetka nekako tiho in boječe, s časom pa čedalje pogumnejše in glasnejše in nazadnje prekosi mojstra.

Po nekaterih krajih na Nemškem se ljudje posebno radi ukvarjajo z odrejo in s šolanjem kalinov, ki jih potem izučene drago prodajajo daleč po svetu, celo v Ameriko. Najdražji so taki, ki pojo zmerom, kadarkoli jim človek zapove; cenijo jih po 30 do 40 kron in tudi po več. — Brehm pripoveduje o nekem kalinu, ki je bil posebno dobro izšolan. Kadar je gospodar hotel, da poje, se je ustavil pred njegovo gajbico, ga poklical po imenu ter se mu trikrat priklonil, kar je ptiča neznano veselilo. Po tretjem priklonu je začel žvižgati pesmico, ki jo je izpeljal zmerom do konca brez vse napake neizrečeno milo. Ko ga je potem gospodar pohvalil, veselja ni vedel, kaj bi počel. Poslušal je pa tudi vsakega drugega možkega, ako ga je lepo prosil in se mu spodobno priklonil. Čudno je bilo pri tem ptiču to, da ženske ni ubogal, nobeni se ni dal preprositi, tudi ako si je dela gospodarjevo kapo na glavo.

Kalin je vrabčeve velikosti, dasiravno je zaradi rahlega zmršenega perja videti večji. Samec je jako lep ptič, zlasti pozimi je lepo videti na snegu ali vrh golega drevesa družbo rdečih kalinov. Samec je zgoraj pepelast, spodaj pa rdeč kakor cinober, na glavi ima črno kapico, tudi rep in perotnice so črne; samica je spodaj siva, mladiči pa nimajo kapice. Kalinov kljun je kratek, debel in trd, torej ves sposoben luščiti jedra iz semenskih zrn.

Kalin je tih in miren ptič. Kadar ne vali, je rad v družbi med svojimi. Človekovih zvijač ne pozna, zato ga ima svet za neumnega bedaka, ker se da lahko ujeti; da pa v resnici ni bedast, vidi se odtod, da se nauči ponavljati težke popevke in se sploh ljubeznivo vede.

Pri nas prebiva kalin po gorskih lesovih, najrajši v jelovju. Ondikaj tudi gnezdi v kaki košati mladi smreki, še rajši pa na široki veji starega drevesa. Iz suhljadi si napravi podlago in potem postavi nanjo svoje rahlo gnezdo, spleteno iz vitkih koreninic in lišajev, znotraj pa z dlakami obloženo. Samica sama sedi na 4 ali 5 okroglastih, tanko-

lupinastih, črno marogastih jajčicah, samec ji pa skrbi za hrano. Mladiče pitata oba, izprva z žužki, pozneje pa iz guše z razmočenim semenjem.

Ko zapade na zimo sneg po gorah, nima več hrane in takrat pride v večji družbi v nižje hoste, v vrte in v grmovje na polju, kjer so veje golega drevja obložene z jagodami, iz katerih prav spretno lušči semenje. V sili tu in tam tudi odtrga kak brst ali popek, škoda pa ni tako velika, kakor so jo nekateri razvpili. Odtod pa je dobil ime popkar in brstnik.

Po lokah in dobravah se nahaja pri nas pogosto zelenec z močnim debelim kljunom, ki je pa daljši od kalinovega. Ves je več ali manj zelen, po trebuhu rumenkast, le perotnice so pepelaste in rep je črn. Gnezdi po drevju med rogovilami in vali po trikrat na leto. Jeseni se v jatah klati okoli z drugimi pticami ščinkavskega rodu, mnogo jih pa ptičarji polove na gumnih. S petjem se ravno ne more ponašati, ali vendar ga imajo tuintam po hišah.

Dlesk.

Zatrepanemu debeloglavcu je na prvi pogled videti, da spada v ščinkavsko pleme, ki mu pa ne dela posebne časti. Dočim so drugi ptiči ščinkavskega plemena živahni in ljubeznivi pevci, je dlesk okoren, len dolgočasen in neotesan paglavec, in ker zraven še škodo dela, je verjetno, da se človek ne more sprijazniti z njim. Prekanjeni tat se skriva v gosti krošnji ali v košatem grmu, človek ga zmerom prej čuti in sliši, kako tare trdno drevesno semenje, predno ga more ugledati. Poplašen nerad zleti in kmalu se zopet skrije kam v goščo, ker je težek in nespreten letavec. Najraje hodi na črešnjo, kadar plod dozoreva, in sicer zmerom na eno in isto drevo, dokler ni popolnoma obrano. Izobešene klepetce in strahove kmalu prepozna in tudi vpitje in ploskanje ga ne moti v škodljivem poslu. Poprej ne odjenjajo, dokler ne ustreliš mednje in jih ne počepa nekoliko iz družbe mrtvih z drevesa. Črešenj pa ne zoblje, temveč izlušči samo koščico, jo stare z močnim kljunom, pozoblje jedrce, meso in lupine pa meče proč. Razen tega škoduje tudi na konoplji, na lanu, kapusu itd., celo mladega graha ne pusti v miru, zato ga pa tudi imajo

na rovašu vrtnarji in gospodarji ter ga na vse kriplje preganjajo.

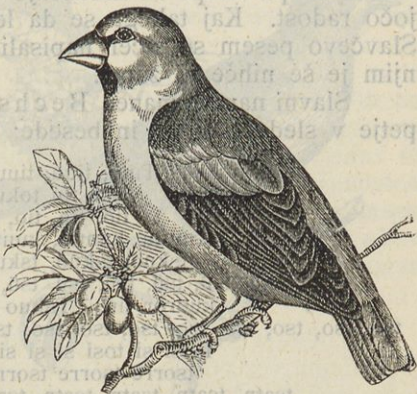
Dlesk je največji in najdebelejši med svojimi sorodniki. Posebno telebastega ga dela nespodobno debel, kratek in kopičast kljun, v katerem ima neizmerno veliko moč. Ako te popade za prst, se ti bode dolgo poznalo; gabričo, bukvice, češnjeve in tudi češpljeve koščice pa hrusta, da ga je veselje gledati.

Sicer ne bi bil napačen ptič, obleko vsaj ima dosti čedno. Na glavi in na hrbtu je jasno rjavkast, po trebuhu kostanjast, na tilniku ima sivo pečico, na grlu in na perotnicah je pa črn kakor žamet. Kljun je rožene barve. Na samici so vse barve nekako blede in izprane.

Dlesk stanuje poleti v listnatih gozdih, kjer tudi gnezdi in odgojuje mladiče. Po drugi valitvi se pa mlado in staro priklati na polje in v vrte ter se tja do zime potepa od kraja do kraja, potem se pomakne dalje v južno Evropo, kjer se mu ni bati ni mraza ni lakote.

Gnezdo dela kakor druge ščinkavke skrivno in spretno, najrajši konec šibkih vej. Dleščica znese 3—5 precej debelih, rjavolisastih in žilastih jajec, na katerih večjidel sama sedi, le okoli poldneva jo na nekoliko časa zameni samec. Mladiče pitata oba jako skrbno; tudi še potem, ko so že godni izleteli, jih ne zapustita, dokler se jim ne utrdi kljun.

V petju je dlesk mojster skaza, in tudi sicer človek nima veselja ž njim, ako ga zapre v gajbo; zabavljiv je in svadljiv, posebno majhni ptiči nimajo nikdar miru pred njim.

Dlesk.

Slavec.

Slavec je pevec nad vse pevce. Noben jezik nima besedi, s katerimi bi se mogla milina in ljubkost njegovega glasu dostojno opisati. Vsi narodi so ga že od nekdanj

kakor pevskega mojstra čislali in ni ga morebiti pesnika, ki ne bi bil opeval njegove slave. Vsakoga, komur srce ni popolnoma okamenelo, mora slavčevo petje navdajati s sladkimi čuti.

Ali si kdaj poslušal slavca v mehki noči tople pomladi? Ali te niso spreletali nežni čuti, ali se ti ni širilo srce, ali se te ni polastilo neko hrepenenje, ko so ti na uho bile srce topeče melodije? Kako globoko iz drobnih prsi mu kipe vroče pesmi, kako silno vro skozi tanko grlo, človek se boji, da bi pevcu ne počilo srce. — In pa kakšen glas, kakšne izpremembe! Sedaj mu iz polnega grla doni sladka prikupljiva pesem, sedaj zopet milo prosi in tiho gostoli. Kakor na tanki nitki se mu tresejo zategnjeni glasovi, kmalu se pa krepe in naraščajo ter se prevržejo v vriskajočo radost. Kaj takega se da le poslušati, ne pa opisati. Slavčevo pesem so sicer napisali z mrtvimi črkami, ali za njim je še nihče ni zapel.

Slavni naravoznanec Bechstein je razdelil slavčevo petje v sledeče zloge in besede:

Tiuu, tiuu, tiuu, tiuu
 špe tiu tokua,
 tio, tio, tio, tio
 Kuutiu, kuutiu, kuutiu, kuutiu,
 tskuo, tskuo, tskuo, tskuo
 tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü, tsü
 kuoror tiu. Tskuo pipitskuisi
 tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tso, tsirrhading!
 Tsisi si tosi si si si si si si si si
 tsorre tsorre tsorre tsorebi
 tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsatn, tsi
 dlo dlo dlo dlo dlo dlo dlo dlo
 kuioo trrrrrrrct
 lu lu lu li li li li li li li
 kuio didl li lulyli
 ha guur, guur, kui kuio!
 Kuio, kuui kuui kuui kui kui kui
 ghi, ghi, ghi,
 gholl gholl gholl gholl ghia hudndoi.
 Kui kui horr ha dia dia dillhi!
 Hec, hec, hec, hec, hec, hec, hec, hec, hec, hec, hec, hec, hec, hec,
 tuarrho hostehoi
 kuia kuia kuia kuia kuia kuia kuia kuiati;
 kui kui kui io io io io io io io io
 lu lyle lolo didi io kuia
 higuai guai guay guai guai guai guai guai guai kuior tsio tsiopi.

In ta imeniten in toliko češčen pevec je oblečen v prav navadno, preprosto obleko. Zgoraj je rjavkasto siv,

spodaj pa jasno sivkast, rep je pa rjast. Velik je kakor vrabec, samo da je tanjši, in da ima v svojem držanju nekaj plemenitega; samica je za spoznanje manjša, sicer mu vsa podobna.

Slavec živi po vsej Evropi tja do sredi Švedije in Norvegije, po srednji Aziji in tudi v severni Afriki. Glasoviti pevec prebiva povsod po hostah in po grmovju, v gajih in logih, posebno tam, kjer šumljajo potoki skozi goščavo. Še nikjer nisem videl in slišal toliko slavcev, kakor v zagrebški okolici, zlasti v prekrasnem Maksimiru, kjer se ti razlega lepega jutra v toplem mladoletju skoro iz vsakega grma njegova zaljubljena pesem.

Slavec se hrani s črvički, mehkiimi žuški in mrgolinci, kar nam tudi spričuje tanek kljunček. Kakor skoro vse ptice te vrste, zapusti nas tudi slavec v hladni jeseni, na pomlad se pa spet povrne navadno v drugi polovici meseca malega travna. Svoji domačiji ostane zmerom zvest, leto na leto stanuje v isti

Slavec.

okolici, gnezdi v istem grmu. Slavci potujejo ponoči in sicer posamezni. Samec pride nekoliko dni poprej in takoj začne peti, glasí se posebno ponoči, bržčas zato, da ga čuje v zraku potujoča samica, ki jo pozdravlja z neopisljivim veseljem in čarobnim petjem. Sedaj poje najlepše in skoro vso noč neprenehoma, zlasti ako ima soseda, ki se ž njim skuša v petju.

Gnezdo si naredi ali na tleh ali pa malo od tal v gostem grmu, ali med mladike, ki so pognale iz kakega parobka. Gnezdo je precej globoko, spleteno iz vitkih koreninic in travnih bilk, zunaj je pa pokrito z listjem in mahovjem. Na mehko posteljico znese samica 4—6 sivo

zelenkastih, temno marogastih jajčic, ki jih izvali ona sama. Samec ugaja in streže valeči samici, kakor le more. Nikoli ne gre daleč od nje, sladko upanje na zaželjeni zarod ga navdaja in to čutje izliva v čudno lepo pesem, ki človeku srce potresa. Poje pa sedaj samo podnevi, v noči utihne. Kakor so pa mladiči izvaljeni, kar se zgodi navadno okoli Kresa, umolkne popolnoma in skrb za mlade prevzame ga vsega. Mladiči se kmalu izkobacajo iz gnezda, in stari jih še tudi zunaj gnezda dolgo pitajo. Kakor so mladiči odrasli, takoj skladajo in poskušajo peti, ali prava pevska žila se jim vname šele prihodnjo pomlad.

Slavec vali samo enkrat na leto. Kakor so mladiči odgojeni, to je okoli sv. Jakoba, se stari skubejo; tačas so bolehnji in slabi, tiho se potikajo po goščavah čakaje, da jim ponaraste novo perje. Okoli Male Gospojnice se poslové od nas.

Slavca imajo ljudje radi po hišah, toda težko ga je na dolgo časa vzdržati živega. Starši slavec, ki je bil že sparjen, navadno hitro pogine in tudi mlad je jako občutljiv in zahteva dobro postrežbo. Kakor vidiš, da ti medli in boleha, izpusti ga. Pri dobri postrežbi so pa slavci že po osem let živeli v gajbah, toda moraš mu vsak dan premeniti vodo in mu dati nekoliko mravljinčjih jajec ali pa močnih črvov. Ujet slavec poje skoro sedem mesecev na leto.

Tuintam se tudi pri nas nahaja veliki slavec, ki je malemu ves podoben, ali je večji. Poje mnogo glasnejše, toda počasnejše, kakor presekanó. Tudi tega drže po gajbah. Posebno ponoči se rad glasi.

Razen slavca oživljajo naše vrte in hoste še mnogi drugi majhni in živahni pevci, ki se pa seveda glede petja ne morejo meriti s slavcem, ki so mu sicer v postavi in v vedenju zelo podobni.

Med te spada naš kovaček.

Kovaček je eden izmed naših najmanjskih ptičev. Po hrbtu in po glavi je sivo zelenkast, na grlu, na prsih in po trebuhu rumenkast, nad očesom ima pa sivo progo. Ta pritlikavec stanuje po vrbinah in v grmovju ob vodah. Človeka se ne boji in mu da prav blizu sebe priti, po grmih hitro smučó semtertja, glaseč se z glasnim fit, fit. Pomladi, ko se vrne s pota, samec prijetno poje svojo

otožno pesmico, dočim si napravlja samica umetno gnezdo na tleh. Najprej si izkoplje jamico, nad njo si potem splete iz listja, mahú in trave okroglo, krušni peči podobno gnezdo, ki je znotraj nastlano z mehkim perjem. Vhod v gnezdo je zmerom na strani. Samica znese 5—7 jajčic, samec pa vsak dan zameni za nekoliko časa valečo samico, ki tako čvrsto sedi, da zleti šele, ko jo hočeš z roko prijeti. Kovaček vali dvakrat na leto. Ujet postane hitro domač.

Vrtnik je oblečen kakor kovaček, samo da je večji in tršatejši. Prebiva rad blizu ljudi, najrajši v vrtih, kjer je obilo sadonosnega drevja. Dasi ga vedno čuješ, vendar ga bodeš težko ugledal, ker se skriva v najgostejših krošnjah. Čudno je to, da poje nekateri vrtnik prav izvrstno, skoro kakor slavec, nekateri je pa mojster skaza, da je sramota. Kakor vse ptice te vrste, hrani se tudi vrtnik z gosonicami in z žužki, je torej prav koristen; samo to napako ima, da tudi čebele lovi, česar drugi pevčki ne delajo.

Vrtnikovo gnezdo je podobno mošnji ter je spleteno iz vseh mogočih stvari. Obesi ga v kak gost grm ali pa med rogovile na košatem drevesu, zmerom pa na tako mesto, da ga je težko najti. Samica znese 4—6 podolgovatih rdečkastih in črno pikčastih jajčic, ki jih pomaga tudi samec valiti. Vrtnik vali samo enkrat na leto.

Pomladi pride šele konec malega travna in jeseni nas zopet zgodaj zapusti. V hiši ga je težko dolgo vzdržati, jako je občutljiv, in ako nima najboljše postrežbe, kmalu pogine.

Penica.

Govoreč o ljubeznivih in prijetnih pevcih, ne smemo pozabiti penice. Pri nas živi več ptičic tega rodu, vse so si med sabo jako podobne, vse so majhne in drobne pevke neuglednega sivkastega perja. Penice so živahne, miroljubne in mile ptice; kjer čutijo, da jih človek ne preganja, so prav domače, sicer pa oprezne in nezaupne. Po tankem, malo skrivljenem kljunu je videti, da se hranijo z gosonicami in drugimi mehкими mrgolinci, samo jeseni se sladkajo na mehkih sočnih jagodah, na zimo se pa preselijo v toplejše kraje.

Penice stanujejo povsod po goščavah, po trniščih in sečih, posebno jim godijo vodnati kraji. Tu stikujejo in iščejo hrane po drevju in v grmovju, na tla pa ne sedajo rade. Leteč plahutajo s perotnicami; videti je, da se kmalu utrudijo, ker nikdar ne lete daleč, najraje iz grma v grm.

Penica gnezdi rada nizko pri tleh. Gnezdo je lepo, dasi tudi ni posebno umetno spleteno iz bilk in mahu. Začeto gnezdo rada zapusti in začne delati drugo, včasih tudi tretje gnezdo. Na mehko posteljico v kotanji znese 4—6 pikčastih jajčic, iz katerih se v 14 dneh izvle mladiči.

Črnoglavka.

Ti so kmalu godni in nemirni ter zgodaj silijo iz gnezda. Ko je prvi zarod odgojen, valé stari v drugo.

Ujete penice se v gajbi kmalu privadijo človeku in se dajo vzdržati več let. Vse nam ugajajo z lepim petjem.

Med našimi penicami so najbolj znane:

1. Črnoglavka, ki je po hrbtu zelenkasto siva, spodaj jasno sivkasta, na trebuhu in grlu bela; na glavi ima samec črno, samica in mladi pa rjavo kapico. Ta priljubljena ptica nas razveseljuje z nepreglasnim a prijetnim gostolenjem, mnogi jo stavijo na prvo mesto za slavcem, nekaterim je pa še celo všečnejša.

Črnoglavka prebiva po hostah in trniščih, najrajša pa v sečih po vrtilih in gajih. Sredi meseca malega travna prideta oba s pota nazaj in poiščeta grm, kjer sta lani gnezdila; mladiči pa znašajo novo gnezdo, ne visoko od tal v kakem gostem grmu. Samec začne prvi znašati in delati, šele pod zadnje mu tudi ona pomaga. Valeča samica je v jajca tako zaljubljena, da ne zbeži z lepa iz gnezda, večkrat se ti da z roko prijati.

2. Vrtna penica je v velikosti in v perju podobna črnoglavki, samo da nima kapice na glavi. Samec prav lepo poje tja do Kresa skoro po ves dan, samo opoldne preneha, ko zameni samico na gnezdu. Gnezdo je v naglici zvrhovačeno in tako redko, da drži komaj jajca, da skozi ne zdrknejo.

V gajbi zaprta je že učkala 15 let.

3. Brojica je manjša od vrtnice, ki ji je sicer v perju podobna. Tudi ta penica gnezdi po vrtilih. Ako prideš preblizu njenemu gnezdu, strahu ne ve, kaj bi počela; kakor pijana se vrže iz gnezda in odprši po tleh. Tudi mladiči pri nevarnosti popadajo iz gnezda in se poskrijejo po goščavi.

4. Pisana penica je med našimi največja ter poje posebno prijetno. Po hrbtu je temno siva, po trebuhu jasnejša s temno sivimi progami počrez, perotnice so rjavkaste, rep pa pepelast. Gnezdi v najgostejšem strnišču. Ako čuti, da se je človek dotaknil njenega gnezda, je takoj zapusti, celo takrat, ko ima že jajca v njem.

5. Trstnica je po jasno rjavem hrbtu temno rjavo pegasta, po trebuhu rjavkasto bela in nad očesom ima jasnejšo progo. Živi povsod po močvirjih in po grezéh, kjer raste gosto ločje in trstovje, po katerem prav spretno pleza. Dasitudi ni redka ptica, jo je vendar težko videti, ker kakor miš hitro smučé semtertja in se zna dobro skrivati. Svoje globoko gnezdo obesi 4 do 6 centimetrov od tal med tri ali štiri trste, ki jih oplete s tankimi bilkami in koreninicami. Trstnica poje dosti ugodno, skoro kakor vrtnik.

Krivokljun ali blask.

Krivokljun je v mnogem pogledu jako zanimiva ptica. V svojem vedenju in po telesni postavi nas opominja na papige, zraven pa ima še druge posebnosti, zaradi katerih

ga je človek rad opazoval ter se ukvarjal ž njim; legenda ga pa uvršča med posvečene ptice. Ko je namreč Zveličar visel na križu v strašnih bolečinah, skušal je krivokljun izpakniti železne žreblje. Pri tem delu se je ves okrvavil ter si skrivil kljun, zato pa ima tudi od Boga to prednost, da vali sredi največje zime, ko pokriva debel sneg hribe in doline.

Poglejmo si bolj natanko to čudovito ptico. Života je krepkega in gostega kakor na pr. dlesk, s katerim je tudi enake velikosti. Največ nam pa pada v oči kljun, od katerega je dobil ime. To orodje je namreč pri njem debelo in visoko, gornja kljukasta čeljust si je navzkriž z dolnjo, ki je mimo gornje navzgor zakrivljena, in sicer brez stalnega pravila, pri nekaterih na desno, pri drugih na levo. Odrasli samec je lepo rdeč, kakor cinober, le rep in perotnice so črnosive. Mladi samci so zelenkastorumeni, samice pa sive.

Krivokljun ali blask.

Krivokljun prebiva samo v smrečju in borovju; v listnatih gozdih se nikjer ne naseli. Čudno je pri njem to, da nima, kakor druge ptice, stanovitega domovanja. Kakor deseti brat se klati okoli po svetu, sedaj se pokaže v nekem kraju, ako mu je všeč, ostane ondi nekoliko časa, gnezdi in odgoji mladiče, potem pa zopet izgine in večkrat preidejo leta in leta, predno se zopet pokaže. Toliko se vendar more reči, da jih je proti severu čedalje več, in da prihaja v naše kraje posebno takrat, kadar smrekovo seme obilneje obrodi. Hrani se namreč s smrekovim semenom, ki ga s svojim skrivljenim kljunom jako urno in spretno lušči iz češarkov ali storžev. Iz smreke si odtrga storž in ga odnese navadno na eno in isto vejo, ki se mu zdi za luščenje pripravna, potem vtakne kljun pod trdo lusko, jo privzdigne in razcepi, z jezikom pa izvleče seme izpod nje. Pod takim drevesom se s časom napravi cel kup popolnoma ali le napol izluščenih storžev.

Krivokljun je zmerom v večji družbi; če se tudi podnevi razkrope po gozdu, zvečer se gotovo zbero na stano-

vitem prenočišču. Tudi med valitvijo ostanejo pari blizu skupaj. Ako je enega zadelo smrtno zrno iz lovčeve puške, gleda vsa družba žalostno za njim ter ga vabi k sebi, njegov par pa na toliko pozabi na svojo varnost, da se celo usede na isto vejo, s katere se je nesrečni tovariš prekucnil na zemljo. To lastnost tudi porabi ptičar: obesi namreč na drevo gajbo z vabcem, ki začne, čuteč svoje proste tovariše, vabiti; na njegov glas prileti drug za drugim in mnogi obsede na razstavljenih limanicah. Lepo je gledati krivokljune, kako se zvirajo in plezajo po najvišjih vrhah, oprijemaje se s kljunom kakor papige. Zmerom so na drevju, samo pit gredo na zemljo. Za druge ptice se malo zmenijo, tudi človeka se ne plašijo; boječi in oprezni so le ondukaj, kjer čutijo, da jih zalezujejo.

Glas mu je še dosti prijeten, njegova pesmica je sicer kratka in proti koncu malo zmešana, ali pri vsem tem je mnogim ljudem mila, zato ga radi drže v gajbah, kjer poje skoro vse leto. S človekom se hitro tako sprijazni, kakor malokatera druga ptica.

Kakor nima stalnega domovja, tako tudi nima določenega časa za valitev. Njemu je vse eno, bodisi največja zima, ali sredi leta v največji vročini. V njegovih prsih večkrat že cvete vesela pomlad, ko otresa ostra burja okoli njega ivje z drevesa. Samica postavi gnezdo med rogovile ali na debelo vejo, toda zmerom tako, da ga veja nad njim brani snega. Samica pridno znaša suhljad, reso in lišaj, plete in nastilja spretno in neutrudno, samec se pa v vrhu vrti od veselja pijan ter jo s petjem kratkočasi.

Samica znese 3 ali 4 sivkasta, rjavkasto- ali krvavolisasta jajca, od katerih se ne premakne, ker ji samec donaša potrebne hrane. Mlade pitata najprej z omehčanim, potem s trdim semenom; toda še dolgo potem, ko že godni letajo s starimi vred, jih morajo ti pitati, dokler se jim kljun ne ukrivi in ne utrdi, kakor je treba.

Veliki krivokljun je za poltretji centimeter daljši in razmerno debelejši, sicer pa podoben malemu. Drži se po borovih gozdih.

Palček ali stržek.

Drobnega palčka pozna vsak otrok; vse ga ima rado. Pa je res vesel in kratkočasen ptiček, v najhujšem mrazu, v največji sili ga ne zapusti dobra volja. Sredi snega in

ledú, ko vrabci in strnadi mraza trepečejo in lačni čivkajo, se v palčku že vzbuja upanje na prihodno pomlad in to upanje mu navdihuje najmilejše pesmice. Že meseca prošince in svečana bodeš v jutro zgodaj čul njegovo pesmico, ki je tako ljubezniva, da ti mora omečiti srce. Moraš se čuditi, odkod zmore ta majhna stvarca tako močan glas, ki te opominja skoraj na kanarčevo petje.

Kdo bi mislil, da so tudi tega pritlikavčka nekđaj obhajale ošabne in slavohlepne misli? In vendar je res! Le poslušajte! Ptiči so hoteli imeti kralja in so sklenili, da tisti naj bode njihov kralj, ki bode vzletel v največjo višavo. Vsi ptiči se vzdignejo in tudi palček je mislil, da ne sme zaostati. Ali reva je dobro vedelo, da se v letanju ne more meriti z drugimi, zato je poskusilo z zvižáčo priti do največje

Palček ali stržek.

časti. Moj palček, ne bodi len, smukne pod letečega štrka ter se skrije med perje, česar pa štrk še zapazil ni. Ptiči lete in lete, vse više in više, ali sčasom opeša drug za drugim in nazadnje se samo še orel in štrk zibljeta v zraku. Naposled jame tudi štrk pešati — zdajci mu stržek izleti izpod perja in se drzne z orlom meriti.

In glej! orel res omahuje, stržek ga je premagal in hoče biti kralj. Toda ptiči, zvedevši za njegovo goljufijo, so ga hoteli ubiti, in bi ga tudi bili, da se jim ni o pravem času izmuznil in skrnil v mišjo luknjo. V njegovo sramoto so mu pa nadali ime kraljiček, kakor ga tudi pri nas semtertja imenujejo.

Palček je med našimi najmanjšimi ptički, samo eden je še manjši od njega. Oblečen je v preprosto rjavo suk-njico, ki je ozaljšana s temnejšimi poprečnimi progami; kratke perotnice so belo pikčaste; rjast repek je drzno navzgor privihan. Kljunček je šilast in malo prikrivljen. Samica je nekoliko bledejšega perja.

Stržek prebiva povsod po ravnem in v hribih, posebno ondi, kjer šumlja skoz grmovje kak potoček. Leti slabo,

nikdar daleč, najrajši se plazi po goščavah; kvečemu, ako ob tleh zleti iz grma v grm; na visoka drevesa ne sede. Na tleh ni nikdar pri miru, vedno cinca semtertja, potresa z repkom in priklanja glavo. Tudi tiho ni rad, veninven žvrglja in gostoli.

* * *

Za mesto, kamor bode postavil gnezdo, ni izbirčen, toliko pa vendar gleda, da je kolikor mogoče skrito. Napravi si ga ali v grmu, ali pod korenino starega drevesa ali v luknji, bodisi na tleh ali v zidu; všeč mu je tudi kup ali skladnica drv, v hribih ga pa rad skrrije v slamnato streho; bržčas mu Gorenjci zategadelj pravijo strešik. Gnezdo je za malega paglavčka velikansko, podobno okrogli kapi, vhod ima na strani ali pa tudi zgoraj. Od zunaj je iz mahu, trave ali listja prav umetno spleteno in pretkano, znotraj pa z mehkim perjem nastlano. Čudno je pri palčku to, da začne samec zgodaj na pomlad delati gnezdo, ki ga pa ne dodela, temveč ga popusti napol izdelanega in začne zopet novo znašati, večkrat se loti tudi tretjega in šele tačas, ko si je samica izbrala njej povoljno mesto, je obema v resnici mar za gnezdo.

Majhna palčica znese 8—10, včasih še tudi več rdečepikčastih jajčic, iz katerih se 13. dan izvale majckene stvarce — mladi palčki. Stara jim strežeta na vso moč, ves dan sta na lovu, da nasitita toliko lačne družine, ki se nenavadno dolgo godi in prav nerada zapusti toplo gnezdo. Mladiči se tudi zunaj gnezda še dolgo drže skupaj v skrivnem grmovju, kamor jih hodita še nekoliko časa roditelja pitat. Ko je prvi zarod sam sebi prepuščen, valita stara dva drugikrat.

* * *

Med mnogimi našimi pticami, ki se hranijo z žužki in mrgolinci, nam ostane edini palček tudi v zimi zvest. Takrat se primakne bliže k človeku, pride v vrt, na dvorišče, v skedenj in pricinca celo v vežo. Kakor miš stakne vse luknje, premete vse kote, iščoč pod listjem, v razpokah in okoli zidu muhe, pajke in drugo tako sodrgo. Človeka se ne boji, objestno smučje pred njim semtertja, skoči drzno na kako vejico in človeka zvedavo pogleduje, skratka: vede se prav srborito ali zraven zopet tako prisrčno, da mu moraš biti dober.

Kraljiček.

Kraljiček je naš najmanjši ptiček, imenujejo ga zato tudi evropejski kolibri. Pri nas ljudje dostikrat ne vedo razlikovati ga od palčka in mešajo tudi imena. Po mojih mislih zasluži ptiček, ki ga mislim ravno sedaj opisati, pred palčkom ime kraljiček. To ime mu pristoji že zaradi tega, ker ima na glavi rumeno čopasto kapico, ki se na glavi blišči kakor zlata kronica.

Tudi sicer je na prvi pogled lahko razločiti kraljička od palčka. Kraljiček namreč ima zgoraj rumenoželenkasto, spodaj pa jasnosivo suknjico. Rumena kronica, ki jo more ptiček po volji privzdigniti, je ob straneh črno zarobljena. Preko očesa mu gre črna, nad očesom pa siva progga.

Kljunček je tenak in raven, nosnici ste s ščetinastim perjem zakriti in tudi okoli ust ima ščetinaste brke. Nožice so tanke, precej visoke; krepeljci so ostri in zakrivljeni. Glasi se s tankim zi-zi-zi.

Kraljiček je nemiren kakor živo srebro; okretno in gibčno smuka med vejami, obeša se nanje kakor senica ter se objestno podi s svojci od drevesa do drevesa.

Kraljiček prebiva v gorah, po smrečju in jelovju. Hrani se z vsakovrstnimi žužki, vmes pa zoblje tudi semenska zrna. Jeseni se priklati v družbi s sinicami v nižave in obiskuje tudi naše vrte, kjer prav pridno obira metuljeva jajca in drugo mrčesovo zalogo. Tako je krotak, da zmerom misliš, zdaj, zdaj se ti da z roko prijeti. Ostrejša zima ga požene dalje v južne kraje.

Gnezdi najrajši v košatih smrekah ali jelkah. Gnezdo naredi samica sama; podobno je palčkovemu, samo da je manjše. Za podlago spne z mahovjem in gosencjo prejo več vejic skupaj, ali ga pa pripne med rogovile. Znotraj je kotanja obložena z mehкими dlakami, največ s srnjimi.

Kraljiček vali dvakrat na leto; prvokrat meseca velikega travna, drugikrat pa malega srpana. Prvič znese 8—10, drugič 6—9 drobnih tankolupinastih jajčic.

Ujetega kraljička je na dalje časa jako težavno vzdržati pri življenju, navadno kmalu pogine, zlasti ako je sam.

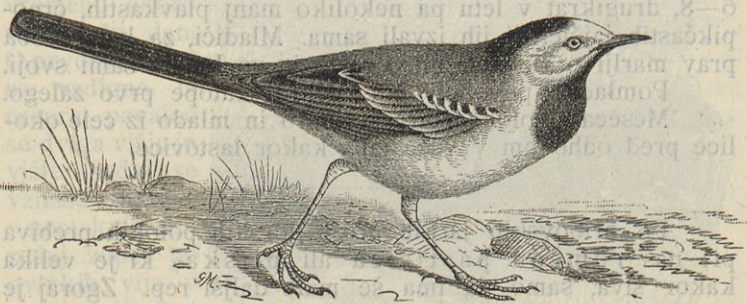

Kraljiček.

Pastirica ali pliska.

Kmalu potem, ko sv. Matija led razbija, zaslišimo na prekopnjah kraj potoka, po ozarah in tratah glasni „civi, civi“, in ko pogledamo za glasom, zapazimo staro ljubeznivo znanko, kako urno teka semtertja, vsak čas potresaje z dolgim repom. To je pastirica ali pliska.

Ta naša prijateljica je prav prijetna in zala ptičica. Na temenu, grlu in na prsih je črna, na hrbtu pepelasta, po trebuhu in na licih bela; temne perotnice so dvakrat belo pasaste; dolgi rep je črn kakor truplo, ob straneh belo zarobljen, ž njim ptica vedno otresa, zato jej tudi tresorepka ali vrtorepka pravijo. Kljun ima tenak in raven, precej visoke noge imajo na zadnjem prstu dolg tenak krepeljce.

Pastirica ali pliska.

Pastirica je razposajena, nepokojna in srborita ptica. Kadar baš po tleh pobira mrgolinke, stopa res premišljeno vedno kimaje z glavico, toda navadno hitro teka in otrepa neprestano z dolgim tankim repom. Tudi zna dobro leteti, akoravno navadno ne leti niti visoko, niti daleč v enem dušku. Leteč se poganja v vijugasti črti, kmalu se vzdiguje, kmalu zopet pada. Medseboj so rade v družbi, tudi človeka in pasočo se žival imajo rade, ali z drugimi pticami se ne družijo, še celo odganjajo jih. Ako zagledajo kako ujedo, zbirajo se v veliki jati okoli nje ter jo s strašnim vriščem srdito preganjajo. Medseboj se pa rade igrajo, objestno si nagajajo, za šalo se love in pode.

Pastirica prebiva rada blizu ljudskih selišč, po travnikih in pašnikih, zlasti pa ima rada potočne struge. Kjer ni vode, ni življenja za pastirico. Veselo jo je gledati, kako

teka ob vodi hlastaje semtertja po vodnem mrčesu, večkrat brede tudi po plitčinah, sede na kamen sredi vode, tiho povrči, pa kmalu zopet zleti kakor strela, da jo komaj slediš s pogledom, in ko si jo zopet dobil na oči, se je že izkopala in sedaj si čisti in redi perje po sebi. Ljudje je pri nas ne preganjajo, celo poredni pastir, ki ne pusti izlepa ptice pri miru, pastirici ne stori nič žalega, še dobro se mu zdi, ako tekajo okoli njegove črede. Zato so pa tudi prav krotke, hodijo za orjočim kmetom in zobljejo za plugom vsakršni mrčes; kjer pa čutijo, da jim je človek sovražen, so jako oprezne in ne dajo lahko k sebi.

Pastirica gnezdi ob potoku pod kako korenino ali pod grivo, tudi v otljih vrbah, v grobljah in celo v slamnatih strehah. Gnezdo ni posebno umetno, znošeno je iz koreninic, bilk, mahu in dlake. Spomladi znese samica 6—8, drugikrat v letu pa nekoliko manj plavkastih, črnopikčastih jajčic, ki jih izvali sama. Mladiči, za katere oba prav marljivo skrbita, hitro rasto in so kmalu sami svoji.

Pomladne povodnji jim večkrat zatope prvo zalego.

Meseca vinotoka zbira se staro in mlado iz cele okolice pred odhodom v večje jate, kakor lastovice.

Po hribovskih jarkih in ob gorskih potokih prebiva pri nas rumena pastirica ali pliska, ki je velika kakor siva, samo da ima še malo daljši rep. Zgoraj je pepelasta, na grlu črna, na prsih in po trebuhu pa rumena kakor žveplo.

Rumena pliska ostane večjidel tudi pozimi pri nas in pride s hribov tudi v nižave k nezamrznjenim vodam. Po postavi in tudi v vedenju je vsa podobna svoji sivi sestrični. Kadar sedi na jajcih, je tako krotka, da jo moreš z roko prijati.

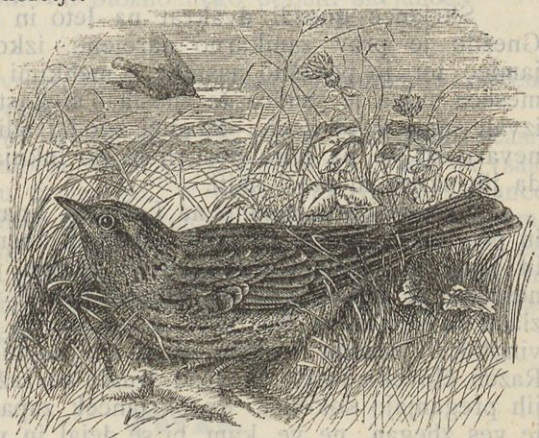
Škrjanec ali škrlec.¹

Tople pomladi se vse veseli, vse je težko pričakuje; kmet ravno tako kakor gospod, mlad pastir nič manj nego stara bolehnata ženica. Solnce tačas tako prijazno in dobrodejno sije na zemljo, po polju piha gorka sapa, okoli nas vse zeleni in cvete, visoko nad nami pa žvrgoli škrjanček.

¹ Na Koroškem goliber.

Človek si skoro ne more misliti lepega pomladnega dneva brez škrjančevega petja, brez njega bi bila naša polja mrtva in dolgočasna. Škrjanec nam prvi naznanja zaželjeno vigred, še pred pastirico ga slutnja prižene nazaj iz vedno zelene laške dežele. Večkrat še pri nas brije mrzel veter po polju, dostikrat pozni sneg zopet pokrije gozdne rumene troben-tice, to vse pa škrjančka ne more zmotiti, tiho žedi v razoru pod kako gručo in potrpežljivo čaka, da solnce predere oblake in razkadi mrzlotne megle. Takrat mu od radosti vzkipi drobno srce, žvrgoleč se vzdigne v razjasnjeni zrak, zvrtil si v nebesne višave in odondod vriskaje napoveduje, da se bliža mladoletje.

Škrjanec poje samo podnevi, toda o lepem vremenu skoro ves božji dan. O prvem solncu se vzdigne iz razora, pevajoč se dviga višje in višje, sedaj se vznáša naravnost kvišku, sedaj zopet po ovinkih vije v sinjo višavo, kakor črna pi-kica visi v zraku,

Škrjanec ali škrlec.

naposled ga zgreši oko — in iz te vrtoglave višave neprestano vrišči, žvrglja in drobi svojo nedolžno — rekel bi pobožno — pesem. Pevajoč se tudi spušča počasi na zemljo, potem odreže pesem in pade kakor kamen na njivo, kjer mu verna družica mlade godi.

Škrjančeva pesem ni tako umetna kakor slavčeva, ne stresa nam srca tako, kakor slavčevo otožno hrepenenje, ali zato nas navdaja s čisto nedolžno radostjo in zadovoljnostjo. Škrjanec vzveličuje v svoji pesmici lepo naravo, on poje v slavo Stvarnikovo.

Škrjanec stanuje po vsej Evropi in v večem delu Azije; v Ameriki ga ni bilo, pozneje so ga pa tudi tjakaj naselili. Povsod prebiva samo na polju, kjer se njiva drži njive, za

gozd in hosto ne mara; po vsej pravici mu torej pravimo poljski škrjanec. Po zemlji teka prav urno, postavi se rad na kako vzvišeno mesto, na kamen ali na krtino, redkokdaj pa v grm ali na drevo. Pomladi se hrani večjidel z mrgolinci, s katerimi tudi pita mladiče, jeseni pa zoblje tudi vsakršno zrnje, posebno rad ima proso.

V obleki je škrjanec nekoliko podoben vrabcu, v truplu je pa večji in zajetnejši. Po hrbtu je prstenorjavkast, spodaj pa zamazanobelkast, povsod zamolklorjavo progast in pegast, rep je pa ob straneh belo obrobljen. Kljun je valjast, na koncu koničast; nosnice so s perjem zakrite; na zadnjem prstu ima dolg raven krempeljč kakor ostrogo.

Škrjanec gnezdi dvakrat na leto in sicer na zemlji. Gnezdo je prav zanikarno narejeno, izkoplje si namreč jamico ter jo površno nastelje z mehкими stvarmi. Sredi meseca sušca je samica že znesla 5 sivkastih jajčic, ki jih izvali sama v 14 dneh. Mladiči zgodaj silijo iz gnezda, v nevarnosti se pa hitro poskrijejo po luknjah in razpokah, da jih skoro ni moči najti.

Škrjanci prezimujejo na Laškem, Španskem, Grškem in po otokih. Jeseni se pred odhodom zberó v velike jate in letajo s polja na polje, ali to letanje je zanje velika nesreča, na milijone se jih namreč polovi v velike mreže, zlasti na Nemškem. Nekdo je seštel, da jih prineso meseca vinotoka v samem lipskem mestu do pol milijona na trg. — Razen človeka imajo še dosti drugih sovražnikov, posebno jih preganjajo sokoliči. Ko škrjanček zapazi tega roparja, je ves zbeگان, ne ve, kam bi se dejal in v tej stiski tudi pribeži k človeku.

V gajbi je prav krotek in prijeten ptiček, ki tudi v sužnosti človeka razveseljuje s prijetnim petjem.

Po gorskih senožetih, krčevinah in pustinah živi:

Gorski škrjanec, ki je manjši od poljskega, sicer mu je pa ves podoben. Rad seda na drevo in ondi poje ravno tako kakor v zraku leteč; glasi se tudi ponoči. Po pustih hribih je najprijetnejši pevec, zato ga ljudje radi love in v gajbice zapirajo, toda navadno začne hirati in kmalu pogine. Seveda mu gajba, bodisi še tolika, ne more nadomestovati neizmerne prostora, ki ga je imel zunaj, in vsa postrežba mu ne nadomesti zlatega solnca, sinjega neba in zlate solnčne svobode v naravi.

Gorski škrjanec gnezdi na tleh v travi ali med reso in praprotjo. Jeseni se seli, na potu pa marsikaterega zagrne ptičarjeva mreža.

Švrljuga ali čopasti škrjanec je velik kakor poljski, samo da je še debelejši; na glavi ima koničasto čop in črnkast, rjasto zarobljen rep.

Prebiva po grmovju blizu vasi in selišč. Ostane tudi pozimi pri nas, brba po cestnem blatu in pride v družbi vrabcev, ščinkavcev in strnadov tudi v mesta, kjer najrajši oprezuje okoli žitnic in po žitnih trgih. — Poje precej lepo, toda bolj žalostno in otožno nego poljski škrjanec.

V južni Evropi, zlasti na Grškem, Španskem in Laškem, živi takoimenovani:

Laški škrjanec ali kalandra, ki se zgubi včasih tudi v naše primorje. Večji je od poljskega in ima na vsaki strani na vratu črno liso. V petju prekosi vse škrjance, ker ne poje samo svoje prelepe pesmi, temveč posnema tudi vsako drugo ptico, naj se ji pravi tako ali tako, naj se glasi grdo ali lepo. Škoda je le to, da ga skoro ne moreš v hiši imeti zraven sebe, ker ima tako močan glas, da te bodo ušesa bolela.

Pevka.

Pod zglavjem naših snežnikov, na zadnjih pustih, s kamenjem posejanih ledinah, kjer se pase med skalovjem divja koza, kamor zaide le planšar ali pa lovec, prebiva v družbi planinskega ščinkavca in belega strnada vesela in prijazna ptičica, ki ji že ime spričuje, da med našimi gostolevkami ni zadnja.

Pevka je škrjančeve velikosti in mu je tudi sicer podobna, med drugim ima tudi na zadnjem prstu precej velik zakrivljen kremplj. Zgoraj je pepelasta in z zamolklorjavimi lisami pisana, belo grlo je rjavo pegasto, na bokih je rjasta, na zatemnelih perotnicah pa dvakrat belo pasasta. Kljun je s strani stisnjen skoro kakor strnadov, kraki in prsti so pa trščati in krepki.

Pevka poseda v malih družbah po tleh ali po skalovju in s svojim nepreglasnim ali jako prijetnim petjem oživlja

te divje puščave. Med seboj in z drugimi pticami žive v miru, tudi pastirja se ne boje, brez strahu tekajo okoli njega in krog njegove črede.

Poleti se hrani največ z žužki, za katerimi pridno stikuje po razpokah in pod kamenjem. Iz maha, trave in dlake lepo izdelano, globoko gnezdo postavi kam med skalovje ali v dragomastikov grm ali pa celo pod nadstrešje plansarjeve borne kočice.

Samica znese po pet plavkastih jajec in vali dvakrat na leto.

O prvem snegu umakne se niže v doline, obišče selišče samotnega gorjanca, brba okoli skednjev, senikov in stogov pobiraje izmed mrve in izmed plev travno semenje. Kakor pa jame na pomlad kopneti sneg na njenih staniščih, pomakne se zopet v gore.

Ujeta in v gajbo zaprta se hitro privadi človeka ter ga razvedruje z ljubkim pevanjem.

Sinica,

ali kakor ji semtertja pravijo jesenica, pri nas res pomenja jesen. Res da ga skoro ni loga in večega vrta, zlasti ne v hribih, kjer ne bi sinice videli tudi poleti, ali prvi jesenski dnevi jih v obilnih jatah pripode z gozdov v nižave; tem klatežem se potem še pridružijo brezštevlni severni gosti, ki se hočejo tudi pri nas preživiti pozimi ali se vsaj dalje časa pomuditi ter se okrepčati za daljnji pot. Kako živi so o tem času naši vrta, logi in dobrave, na vsakem drevesu jih yidiš plezati, od vseh strani se razlega njihova pesem. Na Štajerskem otroci, slišavši senico peti, posnemajo njeno pesem ter jo dražijo, pojoč:

Fuj, fuj, cicifuj!

kljun si muj!¹

Ter dobiš
več ko miš.

Ona jim pa po svoje nagajivo odgovarja in jim svetuje:

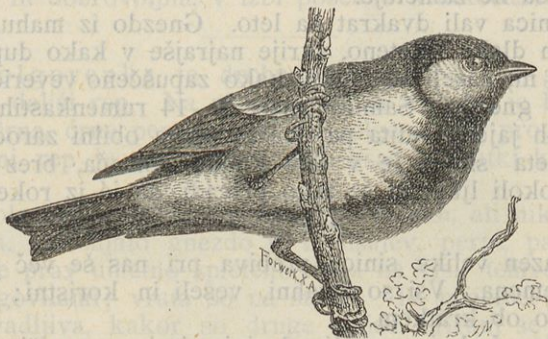
Cepi mal, cepi mal,
da te zlodej ne bo jemal!

Prihod sinic je ptičarjem znamenje, da se je treba pripravljati za jesensko lov; tu se delajo ptičnice, krpajo

¹ Muj namesto umij.

se mreže, tam se limanice maste, locnji in precepi se pripravljajo. Najmanjši paglavec ne neha, dokler ne nastavi sinici kletko na jablano. Neštete množice te vesele ptičice se tačas polove in pojedjo.

Sinica je med pticami siniškega plemena največja, na priliko kakor vrabec, zato jo tudi veliko sinico imenujejo. Njeno tanko in volneno perje je po hrbtu rumenzelenkasto, po trebuhu pa bledorumeno. Teme, grlo in široka progga po sredi prs in trebuha je črna, lica so bela, sive so pa belopasaste perotnice in rep. Črn, kopičast in kratek kljun je malo stisnjen, nosnice so pa s ščetinastimi peresci zakrite; prsti na kratkih nogah so močni s kaveljčastimi kremplji za plezanje in oprijemanje. Samica je bledejša in ima po prsah ožjo črno proggo. Glasi se: čivink, čivink.

Sinica.

Sinica je neizrečeno nepokojna, razposajena in srborita ptica. Daleč ne leti rada, tudi na tla ne seda, jako spretno pa pleza in skače po drevju, obeša se vznak na veje, prebrska vsako brazdo po razpokani skorji in teše s kljunom kakor brglez ali pa detel. Zraven je drzna in zvita, iz rjavega očesca ji gleda zgolj šegavost in hudomušnost, svojo preveliko radovednost in zvedavost pa dostikrat plača z življenjem; kadar je pa izkusila nevarnost, je jako previdna in nezaupna. Največja njena napaka je pa ta, da drugih manjših ptic — celo svojih sester — ne pusti na miru, zlasti z njo zaprta ptica je v smrtni nevarnosti pred njo. Zavratno jo napade, zasadi ji svoje ostre kremplje v prsi in jo tako dolgo bije s kljunom po glavi, da je mrtva; potem pa z največjo slastjo požre možgane

iz prebite črepine. Zato je ne sme človek nikdar k drugim pticam zapreti, ako noče, da mu jih grdoba po vrsti ne pobije. Njene velike požrešnosti ji pa nočemo očitati, ker ravno s tem je človeku najbolj koristna. Pozoblje namreč neizrečeno mnogo škodljivega mrčesa po drevju, zlasti tačas, ko mora zraven sebe tudi za mladiče skrbeti, zaradi tega smo jo že v uvodu pohvalili. Grajati jo moramo le zategadelj, ker nam pokončuje pridne čebelice. Pozno jeseni, ko žival ne hodi več iz panja, prileti hudodelnica pred žrelo, trka in trka s kljunom ob panj tako dolgo, da pride kaka čbelica jezno gledat, kdo jih vznemirja — ali komaj se pokaže, že jo zgrabi sinica in odleti ž njo na bližnje drevo. Razen žužkov in mrgolincev je pa tudi vsakršno semenje — posebno rada bučne peske, jagode in tudi mesa ne zametuje.

Sinica vali dvakrat na leto. Gnezdo iz mahu, perja, volne in dlake spleteno, skrije najrajše v kako duplo; če pa tega ni, naseli se tudi v kako zapuščeno veveričino ali vranino gnezdo. Samica znese 8—14 rumenkastih rdečepikčastih jajčic, valita pa oba in pitata obilni zarod.

Ujeta sinica je v izbi kmalu domača, brez strahu smuče okoli ljudi in se tako privadi, da je iz roke.

Razen velike sinice prebiva pri nas še več ptičkov tega plemena. Vsi so živahni, veseli in koristni; naj jih omenimo ob kratkem.

Plavček je manjši od sinice in ima prav žive barve. Na hrbtu je zelenkast; na glavi, okoli vratu, na perotnicah in po repu je plavkast; trebuh je rumen, na perotnicah pa ima bel pas.

Plavec stanuje po listnatih hostah in po vrtih; v svojem ponašanju je ves podoben sinici, ravno tako tudi gnezdi v duplu ter znese 8—10 jajec. Hrani se s samimi žužki in ušicami, za semenje ne mara. Glasi se: cit-cit.

Menišček je oblečen v sivorjavkasto suknjico, ima črno glavo in zamazano belordečkast trebuh, na licih in na tilniku je pa bel.

Prebiva v jelovju; gnezdi v gnilih parobkih ali v luknjah na tleh ter znese po 8 rjavopikčastih jajec. Jeseni jih mnogo polove z drugimi sinicami vred.

Čopka je zgoraj mišje barve, po trebuhu je belkasta; grlo, ovrtnik in proga prek očesa je črna, lica pa so bela. Veča je od plavčka — z meniščkom ene velikosti —; od vseh sorodnic jo pa razlikuje čopasta kapica na glavi.

Čopka stanuje v jelovih in borovih lesovih, nikdar v listnatih hostah. Hrani se z gosonicami in jajci škodljivih metuljev, kakršnih je obilo po jelovju. Gnezdo ima v duplu.

Pezdečivka ali musa je velikosti plavčkove, sicer pa podobna meniščku. Perja je rdečkastosivega, le glava in grlo je črno, lica pa so bela.

Ta živi nepokoj prebiva po vodnatih lokah in dobravah, kjer tudi gnezdi v duplih blizu vode. Jako je živahna in dobrovoljna, v izbi posebno kratkočasna.

Dolgorepka je drobnega trupla, ki se ga drži dvakrat daljši rep. Na glavi, vratu in trebuhu je bela, na plečih črna, črne perotnice so po dolgem belo progaste in tudi črni rep je ob straneh belo lisast. Kratki kljunček je črn.

Dolgorepka stanuje povsod po hostah, ali nikjer pogostoma. Mošnjato gnezdo je iz lišajev, perja, pajčevine in dlake prav umetno spleteno, toda ne visi, temveč stoji med rogovilami; vrata so na strani. Ta prijetna ptica ni tako svadljiva, kakor so druge sinice. Hrani se zgolj z žužki in gosonicami.

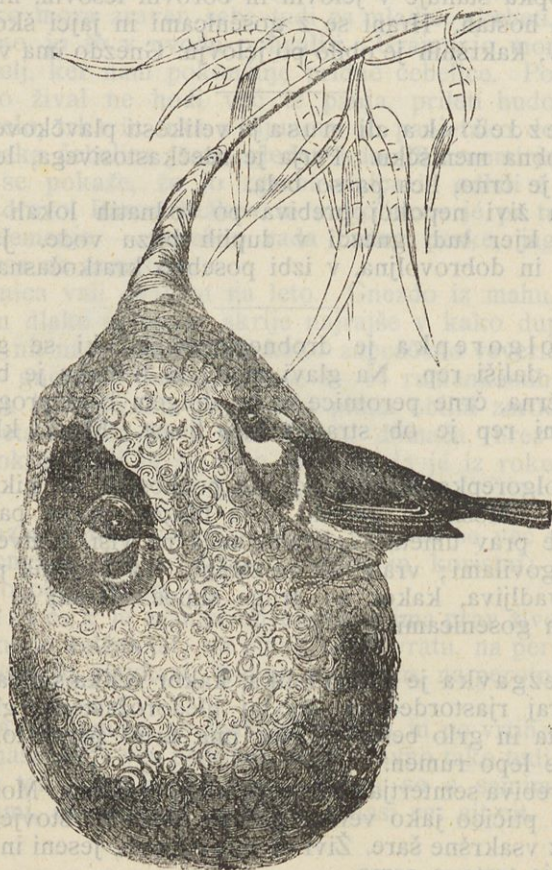
Bezgovka je skoro tolika, kakor velika sinica. Perja je zgoraj rjastordečega, spodaj bledorožastega, glava je pepelasta in grlo belo. Samec ima črno pernasto brado. Kljun je lepo rumen.

Prebiva semtertja po trsovju, ali poredkoma. Mošnjasto, za tako ptičico jako veliko gnezdo obesi v trstovje, splete ga pa iz vsakršne šare. Živi ob mravljincah, jeseni in pozimi pa zoblje trstovo seme.

Naposled je še glasovita umetnica:

Plašica ali remec je plavčeve velikosti. Zgoraj je sivorjasta, spodaj belkasta, po glavi in na tilniku pepelasta, na prsih rožasta; prek očesa sega široka črna proga; črnkast rep in perotnice so belo obrobljene.

Prebiva po vrbinah in močvirjih vzhodne in južne Evrope, pride pa tudi k nam in včasih tudi gnezdi. Okoli Postojne in Idrije so že našli njeno gnezdo. Podobno je podolgasti mošnji, blizu 16 cm visoki in nad 10 cm široki,

Plašica ali remec.

ki je kakor z motvozom privezana na trst ali na konec vrbove vejice, nad vodo viseče. Stkano je iz bele volne semenskih vrb, vmes je pa vpletena kaka bilka, ali vlakno od ličja ali pa dlaka; vhod na strani je pri-dodelanem gnezdu grlu podoben. Gnezdo delata oba, navadno volno

oslinita, zrahljata ter jo potem tako sesvalkata in spolstita, da je skoro klobučini podobna. V gnezdo, dostikrat še predno je popolnoma dodelano, znese samica 6 belih jajec. Pozimi nas zapusti.

Kos.

Slovenec ima kosa rad, v njegovih očeh ima veljavo pred mnogo drugo ptico; še o človeku pravi: to ti je kos! ako hoče zaznamovati tanko pretkanega in zvitega človeka. Tudi narodna pesem se rada ukvarja s kosom, zlasti ga nagovarja, naj bi plesal. Bog si ga vedi, zakaj se baš od njega kaj takega pričakuje, saj ni, da bi dejal, da je za ples kaj bolj pripraven, kakor kaka druga ptica. Sicer je resnica, da se med petjem zadovoljno ziblje in k pesmi poudarja z repom, kakor bi si takt dajal — ali to še ni ples. Imenitno je pa tudi to, da on nikdar ne pravi, da ne zna; brani se le, češ da je bos. Na Štajerskem otroci pojo o njem:

Pleši, pleši, črni kos!
 Kak bom plesal, ker sem bos.
 Kam pa si črevlje dejal?
 Stari babi sem jih dal.
 Kaj pa ti je zanje dala?
 Debelomastnega prašička.

Kos je do 26 *cm* dolga ptica, rep sam je nad 10 *cm* dolg. Ves je črn, samo kljun in kolobarček okoli oces je rumen; samica je temnorjava, na prsih pegasta. Valjast in na koncu malo vkrivljen kljun je krajši od glave.

Kos ostane vse leto pri nas; prebiva povsod po hostah in gajih, posebno tam, kjer so blizu vinogradi, kjer se jeseni rad sladka. Uren je in okreten, hitro skače po tleh in smuče skozi goščavo. Radoveden je, ako pa ugleda kaj nenavadnega, se prestraši, spusti perotnice; zleti le, ako ga kdo spodi, in to nizko ob tleh do bližnje hoste. Med seboj se vabijo z glasom dak-dak, kadar ga pa kaj splaši, zakriči bik-bik in zleti.

Kos je vse, kar sploh gre v slast pticam. Poleti pobira črve in mrgolince pod listjem in mahom; jeseni se hrani s sladkim in sočnim sadjem, najrajši zoblje grozdje po vinogradih; pozimi je pa vsaka jagoda dobra.

Zgodaj na pomlad že začne kos misliti na valitev. Večkrat se že meseca svečana, ko še sneg pokriva gozd in polje, razlega iz hoste njegova snubaška pesem. Njegov

glas je poln, jasen in krepak, melodija pa bolj nagiblje na otožno. Gnezda ne dela nikdar visoko od tal, dostikrat pa tudi na sama tla, v kakem jarku pod grivo, pod kako korenino ali pa na parobek. Gnezdo je stkanó iz suhe trave, listja, koreninic in mahu; da se pa ta šara bolje sprime, primeša vmes tudi ilovnate zemlje, včasih je pa ilovice več nego druge snovi. Samec samo pomaga pri donašanju, gnezdo pa dela samica sama.

O lepem vremenu najdemo že sredi sušca v gnezdu pet plavkastozelenih in sivepegastih jajec. Dočim samica vali, ji samec prepeva, kakor najbolje ve in zna, samo okoli poldneva jo zameni za nekoliko časa. Ako se kaka lakomna zverka pritihotapi do gnezda, dela se samica,

kakor bi bila hroma; težavno krivenca iz gnezda in šepa dalje ter tako zvabi zver za seboj in jo premoti, da potem gnezdo

zgreši. — Kosovka vali 16 dni; na leto ima dva zaroda.

Kos je čislan pevec, nauči se tudi druge pesmi. Ako ga hočeš izuriti, moraš še mladega vzeti iz gnezda in ga takoj vzeti v šolo, ko začne sam

jesti. Obesiti ga moraš v tiho, mračno izbo ter mu izpočetka samo pod večer, pozneje tudi v jutro in opoldne enkrat žvižgati pesem, katere ga hočeš naučiti. Kos te bode pazljivo poslušal in bode kmalu poskušal peti izprva boječe in tiho, potem pa čedalje pogumnejše in popolnejše. Nauk pa traja tako dolgo, dokler vse pesmi ne ponovi brez napake. Dobrega pevca si bodeš tudi odgojil, ako ga obesiš k dobremu slavčku.

V gajbi živi kos po 10 in še več let.

Kosovo meso je posebno okusno in slastno, zlasti onega, ki je bil jeseni v vinogradu. Ptičarji so jih nekdam na tisoče polovili v locnje in na gumnih. Sicer priljubljen, posebno spomladi, ko zapoje prvi mogočno pomladansko pesem, postane ta ptič zlasti vrtnarjem nadležen.

Kos.

Drozdi.

Kos ima med našimi pticami precej obilno rodbino; v rodu je namreč z vsemi drozdi, ki so si med seboj jako podobni. Vsi so po priliki kosove velikosti, eden malo večji, drugi nekoliko manjši; vsi imajo valjast in raven, samo na koncu malo ukrivljen kljun in gornja čeljust je pred konico plitko zarezana. Od kosa se razlikujejo, da niso črni, in da imajo bolj pisano — četudi pohlevno, navadno sivorjavkasto perje, na širokih prsih so vsi grahasti.

Drozdi hitro skakljaje pobirajo po tleh žužke in črve, jeseni in pozimi se pa največ hranijo z vsakovrstnimi jagodami. Nekateri stanujejo in gnezdijo pri nas, drugi pa prebivajo dalje na severu, odkoder nas jeseni obiščejo v velikih jatah; hujši mraz in večji sneg jih pa z našimi domačimi vred požene proti toplejšemu jugu. Naši gnezdijo v ugodnih letinah po dvakrat, severni pa samo enkrat. Vsi imajo več ali manj prijeten glas, nekateri med njimi se pa po vsej pravici prištevajo najimenitnejšim pevskim mojstrom. Še bolj čislani so pa drozdi zaradi svojega okusnega mesa; že stari Rimljani — znani sladkosnedi — so jim zategadelj slavo peli.

Pri nas nahajamo te-le drozde:

Carar ali drskač je največji tega plemena. Zgoraj je siv, spodaj belkast, na prsih in po trebuhu grahast, rep in perotnice so temnosive.

Carar gnezdi pri nas v gozdih, najrajši v smrečju in jelovju. Jeseni pridejo v nižave in tu se jim pridružijo severni gosti. Tačas se hranijo največ z rumenkastimi omelinimi jagodami, iz katerih tudi ptičarji kuhajo lepek ali klej za limanice. Omela raste kakor majhen košat grm po drugih drevesih, in carar sam razploduje to zajedavko; kar je namreč mesa na jagodi, to mu želodec prebavi in prekuha, semenska zrna pa gredo cela od njega in ta zatrosi na druga drevesa.

Cararjev se polovi vsako jesen in zimo na milijone v locnje (zanke) in podavi na gumnih.

Drozg ali cikavt je manjši od cararja, ki mu je v perju podoben, samo da je zgoraj bolj zelenkastosiv in spodaj redkejše pegast.

Cikavt je med drozdi najslavnejši pevec, pravijo mu celo gozdni slavec. Glas njegov je čist in močen, pesem ima lepo melodijo, polna je prijetnih izpremenov, pravimo, da dranda ali drenda. Zato ga love in zapirajo v gajbe; toda v izbi se slabo počuti ter ima tudi premočan glas; zunaj na prostem zraku se pa v veliki gajbi drže prav dobro in žive leta in leta. Med seboj se vabijo: cik-cik in [odtod je menda ime cikavt.

Drozg prav prijetno oživlja naše logove in lesove. Gnezdo si napravi v grmovju ali pa na nizkih vejah; za podlago si nanese suhljadi, nanjo postavi okroglo, iz mahu,

Brinovka.

trave in koreninic spleteno gnezdo, čigar kotanjo je lepo izgledil in obložil z zgriženim in oslinjenim preperelim lesom, pomešanim s kravjekom ali ilovčasto zemljo. Zato se mu tudi gnezdo včasih ponoči sveti. Jeseni ga posebno mika grozdje po vinogradih, kjer napravi dostikrat veliko škode. Človek se pa odškoduje z okusnim njegovim mesom.

Brinovka, tudi smolnica, branjug in borovnjak imenovana, je za spoznanje manjša od cararja. Glava, tilnik in trtica je pepelasta, hrbet kostanjast, rep in perotnice črnkaste, prsa rjasta, trebuh bel, s temnimi pegami in lisami posut. Kadar vabi, se glasi čak-čak-čak.

Brinovka prebiva in gnezdi v severni Evropi po velikih ondotnih brezovih lesovih. Jeseni pride v naše kraje, kjer zoblje najrajša brinove jagode, od katerih dobi njeno meso posebno prijeten okus. Ptičarji in lovci posebno strežejo na brinovke, stari Rimljani so jih pa pitali v velikih ptičnikih.

Drozej ali beli drozd je velik kakor cikavt. Perje je zgoraj zelenkastorjavo, na vratu rumenkasto, na prsih in po trebuhu belo, na bokih jasnorjasto in pegasto.

Živi in gnezdi kakor brinovka na severu ter prihaja v njeni družbi pod jesen k nam; posebno všeč so mu vinski kraji, in ker je jako požrešen, naredi več škode nego cikavt. Samo ob sebi se razume, da imajo ptičarji tudi njega na rovašu. Prijetno poje, vabi pa s tihim ci-ci.

Komatar je skoro malo večji od kosa; temnočrnkasto perje je sivkasto obrobljeno, na prsih ima pa širok polumesečast belkast pas, kakor bi nosil komat.

Živi pri nas samo po gorah in planinah ter gnezdi med nizkim ruševjem, jeseni pa pride v doline. Posebno rad zoblje borovnice, tako da dobi od njih včasih plavkasto meso in rdečkaste kosti. Poje prav prijetno, četudi ne posebno čisto; vabi s hripavim tek-tek.

Na jesenskem potu se jih mnogo polovi in pojé.

K drozdom se navadno tudi uvršča kameni kos ali kameničar in plavi drozg, dasitudi nas opominjata v svojih lastnostih, zlasti v ponašanju skoro bolj na prosnike.

Kameni kos je manjši od cikavta, ima glavo, vrat in tilnik pepelast, pleča črnkasta, belo trtico, zamolklorjave perotnice in rdečkast trebuh in rep. Samica je zgoraj zagorelorjavkasta, spodaj rjasta z rjavimi in belimi valovitimi prekami. Kljun je črn.

Kameni kos stanuje pri nas na Notranjskem in v Primorju, povsod v apnenem skalovju. V svojem ponašanju je ljubezniva, vesela, kakor živo srebro nemirna ptica; urno teka po tleh pobiraje mrgolince in črvičke, skaklja po kamenju, rad sede na kakovo čer, prijetno zažgoli, se nekolkokrat šegavo prikloni in odleti na drug kamen. Za gnezdo si nanosi vsakovrstno šaro v kako luknjo pod skalo ali pa v skalo, včasih prav blizu sela. Sploh gnezda posebno ne skriva, le toliko pazi, da ga voda ne zalije. Samica znese 4—6 plavkastih ali zelenkastih jajčic.

Kameni kos poje posebno prijetno in čisto, kakor bi piskal na srebrno piščal. Hitro se nauči drugih pesmi in posnema skoro vsako ptico, na pr. ščinkavca, kosa, penico, slavca, tudi prepelico in celo petelina. Zaprt se kmalu

ukroti, pozna gospodarja ter ga vselej pozdravlja z veselim petjem. Poje pa skoro vse leto, tudi ponoči pri luči. Kamenega kosa drago plačujejo. O binkoštih, ko hodijo domači in tujci občudovat naše glasovite postojnske jame, prinašajo dečarci s Krasa to ptico, ki jo prav lahko spečajo.

Plavi drozg je malo večji od kamenega kosa; ves je sivoplavkast; njegovo perje pa nagiblje na rjavkasto, tudi je po trebuhu temnoprekast.

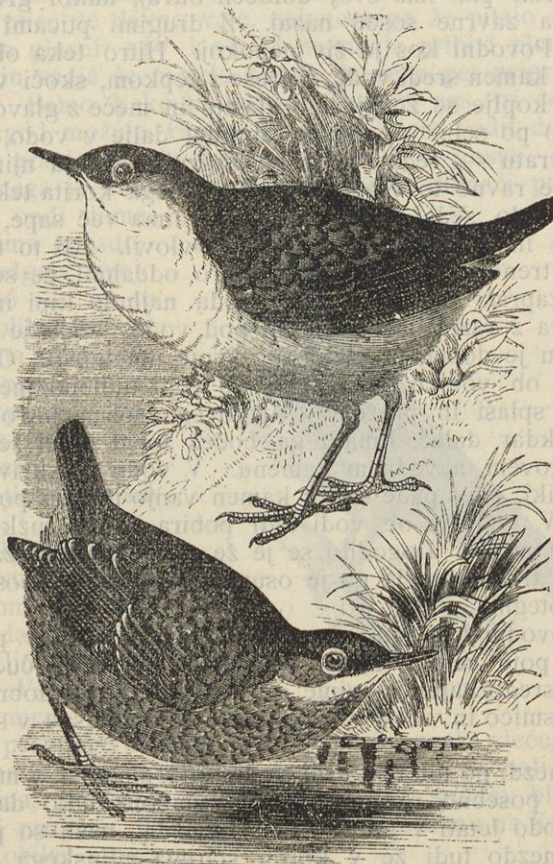
Prava domovina tej ptici je skalnata južna Evropa, zlasti otoki Srednjega morja; tudi v Dalmaciji ni ravno redka. V našem Primorju se pa le redkoma semtertam nahaja kak par. Povsod prebiva v pustem skalovju in gnezdi v strmih pečinah, v južni Evropi tudi na stolpih in v starih visokih zidovih. Te ptice ne veseli nikakršna družba, ne mara niti za človeka, niti za kako drugo ptico ali žival, najrajša se sama potika po kaki samoti, zato ji tudi velé: puščavec. Samica znese 4 plavkasta jajca.

Plavi drozg je že od nekdaj čislan pevec, toda težko ga je dobiti. Zato se pa tudi drago plačujejo; marsikateremu ljubitelju se ne zdi preveč plačati zanj 40 do 100 kron. Nauči se tudi druge popevke, poje skoro vse leto, pri luči tudi ponoči. Iz gnezda vzetega mladiča ni težko ohraniti, hitro postane domač in živi v gajbi po 10 let.

Povodni kos.

Dragi bralec! Ako si kdaj hodil po gorskih krajih, si prišel gotovo v kako stisnjeno dolino ali v ozek jarek, kjer je komaj prostora za šumeči potok in za kolovoz ali pa še celo le za ozko stezo. Ako si zašel kdaj v tak kraj, si gotovo pogosto pogledoval s pota podse, kjer se v strugi med vrbami in jelšami peneča voda hitro podi v nižave; gledal si, kako se bistri val ubija od kamena do kamena, in morebiti so se te celo lotile otožne misli. — Hipoma se ti pa izvedri lice, nehote ustaviš korake — in jaz bi skoro vedel zakaj. Bržčas si opazil ptico, ki je sedla blizu tebe na kamen v vodi, otrepá z zadnjico in s kratkim repom in pogleduje tebe popotnika zvedavo po strani. — To je bil povodni kos, ki ga tudi sedaj tukaj v podobi vidiš pred seboj.

Povodni kos je precej manjši od črnega pravega kosa, širokega in zajetnega ga dela le gosto in nepremočno mastno perje, kar ga imajo samo povodne ptice. Njegova suknjica je sicer ponižna ali vendar čedna in pristojna. Na glavi

Povodni kos.

in na tilniku je prstene barve, grlo in vrat ima bel, prsi zamolklo rjaste, po ostalem truplu je sivočrnkast. Črne nožice so precej visoke; perotnice so kratke, še krajši je pa rep; kljun je raven in šilast, nosnice na njem mu pa zapira kožnata luska.

Ta prijazna ptica je vezana na bistre, tekoče vode, ki v največji vročini ne presahnejo, niti v zimi popolnoma ne zamrznejo. Pri nas prebiva torej povsod ob gorskih potokih, slapovih in studencih in ostane tudi pozimi pri nas. Vsak par ima svoj določen okraj, kakor gre dalje, takoj ga zavrne sosed nazaj. Z drugimi pticami se ne družijo. Povodni kos je živ nepokoj. Hitro teka ob vodi, sede na kamen sredi vode, potrese z repkom, skoči v plitko vodico, koplje se z največjo slastjo in meče z glavo bistro tekočino po sebi. Sedaj je zabredel dalje v vodo, že mu je do vratu — sedaj se je pa zagrnil val nad njim. Ali njemu je ravno to všeč; po tleh vodnega korita teka hitro sedaj z vodo, sedaj proti vodi, ko pa nima več sape, sprhne iz vode in pozoblje, kar si je bil vlovil. Ali to traja le kratek trenotek, komaj si je dobro oddahnil, že se zopet drzno zapraši pod slap, kjer voda najhujše kipi in šumi, ter plava z razprtimi kreljutmi pod vodo. Voda je njegov živelj, tu je doma, tu razkazuje svoje umetnosti. Ob vodi se rodi, ob vodi uživa in trpi, ob vodi tudi pogine. Ako ga kaj splaši in prežene z njegovega mesta, hitro odleti, toda nikdar daleč, kmalu ga bodeš zopet videl sedečega na njegovem navadnem kamenu. V vodo se skriva pred sovražniki, leteč pade kakor kamen vanjo in beži pod vodo dalje. V vodi in ob vodi tudi pobira vodne žužke, črve in drugi mrčes. Dogodilo se je že, da je hlastnil za črvičem na trnku, in da ga je osupel ribič mesto postrvi iz vode potegnil.

Povodni kos ima sicer tih ali drugače prav prijeten glas in poje celo v zimi. Človek se mu mora čuditi, ko začuje sredi najhujše zime iz mrtvega jarka dobrodejno milo pesmico in vidi pevca, ki pred njim pljusne v studene valove.

Gnezdi po luknjah kraj vode, pod mostovi, v mlinskih jezovih, posebno rad pod kakim slapom, tako da mora skozi vodo letati v gnezdo in iz gnezda; našli so pa njegovo gnezdo tudi že v koreu starega mlinskega kolesa. Gnezdo je znošeno iz mahu, trave in listja, zgoraj je navadno pokrito. Sredi malega travna že začne samica nesti ter znese po 4 do 6 belih jajec, ali redkokdaj se iz vseh mladiči izvale. Mladi zarod gre kmalu iz gnezda ter se zgodaj začne vaditi v vsakovrstnih plavarskih umetnostih.

Lahko si je misliti, da takemu veseljaku ne godi tesna gajbica; in res vsak pri najboljši postrežbi kmalu pogine.

Volga ali kolibar.

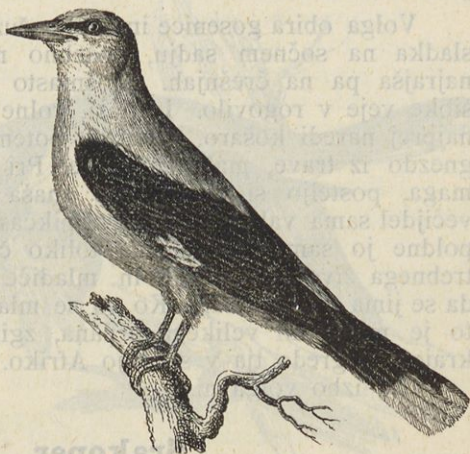
Velika gospoda je rada kasna. Potem je tudi kolibar velik gospod, kajti on se vrača zopet v naše kraje med najzadnjimi pticami. Belo cvetje se že trebi z jablan in hrušek, druge ptice že davno vale, nekatere pa že pitajo mladino, ko nam glasni: siv kobil! naznanja prihod plemenitega ptiča; in sadje še ni jelo zoreti, že se zopet pripravlja na odhod. Samo kake tri mesece živi pri nas, tri četrti leta pa drugod možuje. Človek bi potem skoro sodil, da kolibar ni naš pravi ptič, da prihaja k nam le v goste. Ali kraj vsega tega je kolibar vendar naš pravi domači ptič, kajti ptič je ondi doma,

kjer ima gnezdo, kjer odgaja svojo mladino — in to dela kolibar pri nas, ne pa na tujem. To mu pa pritrdimo, da nas opominja po svojem lepem zlatem perju na gizdave ptiče toplejših krajev.

Volga je kosove velikosti in je sploh drozdom podobna, samo da ima močnejši kljun in krajše noge. Vsa je lepo zlatorumena, samo

dolge perotnice, sredina repa in proga prek rdečega očesa je črna. Malo manjša in tanjša samica je bolj ponižno oblečena, zgoraj je rumenzelenkasta, spodaj bledejša s črnimi progami. Glasi se: siv kobil! zato mu na Kranjskem tudi kobilar pravijo.

Volga prebiva po nižavah v logih in vrtilih, v gore ne gre; nikjer se pa ne nahaja pogostoma, največ je videti posamezne pare. Jako je plaha, skrbno se skriva po najgostejših krošnjah, pogosto jo čuješ kričati ali ugledal je ne bodeš tako lahko. Leti prav dobro, na zemljo ne seda rada. Jako je nemirna in svadljiva, med seboj in tudi z drugimi ptiči se neprenehoma prepirajo in kavsajo. Zjutraj in proti večeru

Volga ali kolibar.

poje samec v vrhu sedeč dosti prijetno, skoro kakor carar. Pastirji se ž njim mnogo ukvarjajo; ko ga zaslišijo, ga dražijo in nagovarjajo, posnemajoč njegovo popevko:

Stric motovilo,
si videl mojo kobilo?
Tam na gomili
so jo gonili.

Nasproti se pa tudi on šali s pastirji; ko so na paši živino zgubili in je jokaje se iščejo, se jim neki tako-le spakuje:

A aj — Jurij! kaj si zgubil — kobil? Nisi vidil, ki je bil, a aj, na oni njivi je bil in ga nisi vidil; a aj, cik crnil ti je kobil, ga ne boš več dobil.

Volga obira gosenice in zoblje žužke, poleti pa se rada sladka na sočnem sadju, posebno na jagodah, malinah, najrajša pa na črešnjah. Mošnjasto gnezdo obesi konec šibke veje v rogovilo. Iz ličja, volne in gosenčje preje si najprej naredi košaro, v katero potem šele postavi pravo gnezdo iz trave, mahu in dlake. Pri košari ji samec pomaga, posteljo si pa samica znaša sama; pozneje tudi večijdel sama vali 5 belih temnopikčastih jajec, samo okoli poldne jo samec zameni za toliko časa, da si najde potrebnega živeža. Gnezdo in mladiče branita tako srčno, da se jima moraš čuditi. Ko so se mladiči izurili v letanju, to je prve dni velikega srpana, zginejo volge iz naših krajev in gredo tja v srednjo Afriko.

Za izbo volga ni.

Srakoper.

Srakoper je malo večji od vrabca. Po hrbtu je rdeč-kastorjav — zato mu tudi rjavi srakoper pravijo — na belih prsih bledordečkasto nadahnjen, po glavi in na trtici pepelast. Perotnice so črnkaste, rep je po sredi črn, ob straneh pa bel, proga prek očesa je pri samecu črna, pri samici in pri mladičih pa rjava. Črni kljun je na koncu kljukasto zakrivljen ter ima na gornji čeljusti majhen zobec. Samica je spodaj jasnorumenkasta z rjavimi valovitimi prekami.

Srakoper je torej prav zal ptič, ali pod to pristojno obleko se skriva hudobna in krvoželjna roparska čud. Z viška kakega grma pazi njegovo bistro oko na vse, kar se okoli njega godi. Kakor spazi kako živalico, ki si jo

upa obvladati, se vrže togotno nanjo, jo ubije in odnese na svoj grm. Tako pokonča mnogo hroščev, cvrčkov, kobilic, kačjih pastirjev in druge take sodrge. No to bi bilo vse prav, proti temu ne bi nobeden pameten človek kaj ugovarjal, tudi žabe, kuščarje in poljske miši bi mu vsak od srca privoščil, ko bi spak le male ptičke, nam priljubljene in koristne pevce, pustil na miru. Pa ne! Kjer sme srakoper po svoji volji gospodariti, kmalu pobije in prežene vse manjše ptice. Vsako ptico, bodisi manjša od njega, ali pa njegove velikosti, da, včasih še celo večjo od sebe, zavrtno napade, jo zgrabi, bije s kljunom ter jo trapi in mikasti tako

dolgo, da jo umori. Vsako ubito žival, najsi bo žaba ali kuščar, hrošč ali ptica, nabode v svojem grmu na kakov trn, potem jo oskube in pomalem poje, zmerom pa začne pri možganih, ki mu gredo baje najbolj v slast.

Tak grm je včasih popolnoma mesnici podoben. Vsakdo bode previdel, da

človek takega drzovitega tolovaja ne more in ne sme trpeti v svojem sosodstvu. Lenz piše o svojih izkušnjah o srakoperju tako-le: V velikem s trnjevo mejo ograjenem vrtu sem nekoliko let ustrelil vsakega srakoperja, ki se je hotel ondi nastaniti. Koristni ptički so potem v miru lahko gnezdili v skrinjicah, ki sem jim jih nalašč za to pribil po drevju, ter so s pridom gonobili mrčes, in dobil sem obilno najlepšega sadja. V drugem ravno takem vrtu sem pa pustil gospodariti srakoperje. In glej, vsi ptički, tudi tisti, ki so gnezdili po skrinjicah, so zapustili vrt, gosence so objedle vsa drevesa do golega in iz vrta nisem dobil ni jabolka. V še večjem sosodovem vrtu sem v nekem kotu pustil

Srakoper.

srakoperje pri miru in sem jim dal gnezditi v trnjevem grmu, drugod po vrtu sem pa razdril vsako gnezdo in tudi postrelil stare. Nasledki so se kmalu pokazali, drevje v onem kotu so oklestile gosenice, ostalo je brez sadu, drugod po vrtu so pa drevesa dobro obrodila.

Srakoper prebiva pri nas povsod v hostah blizu seno-žeti in pašnikov, posebno mu godi gosto grmovje in trnje.

Gnezdi v najgostejšem trnjevem grmu nizko pri tleh. Precej veliko gnezdo je znošeno iz mahu, suhe trave in volne. Samica znese po 6 sivopegastih jajec, vali sama in sedi tako čvrsto, da se da dostikrat na gnezdu ujeti, mladiče brani stara dva jako pogumno in drzovito.

Srakoperjev glas ni nič posebnega, dere se: kekekek! ali hudoba zna posnemati druge pevce, na pr. lisca, penico, palčka, prepelico in tudi slavca, toda navadno zmeša popevke vseh teh ptičev v dosti prijetno pesem. Zato ga imajo semtertja ljudje tudi v gajbah, seveda se ne sme pustiti med druge ptiče, tudi mora dobivati mesa.

Selec je in gre zgodaj — navadno kmalu po Veliki Gospojnici, nazaj pa pride šele meseca majnika.

Mali srakoper je zagorelorjavkast, skoro črnkast, na glavi in tilniku je rjast, po trebuhu rumenkastobel, trtica in pleča so bela. Malo manjši je nego navadni srakoper, ki mu je sicer v ponašanju in navadah podoben, samo da ni tak grozovit tolovaj.

Nahaja se semtertja, ali nikjer baš pogostoma. Spomladi se vrne poprej, jeseni nas pa zapusti pozneje od navadnega. V petju tudi samec posnema druge ptice.

Veliki srakoper je največji v tem plemenu, dolg je namreč nad 26 centimetrov. Zgoraj je pepelast, spodaj bel, črne perotnice so enkrat belo lisaste, enkrat pa belo pasaste, črni rep je ob straneh bel. Prebiva po hostah in tudi po vrtih ter ostane tudi pozimi pri nas. Med vsemi srakoperji je ta najgrozovitejši krvnik. V vrhu kakega drevesa sedeč preži na svoj plen, namreč na vsakovrstne žužke, še več na manjše ptice. Pozimi se pomeša med vrabce in strnade, skače ž njimi ter se dela nedolžnega, ali krvoločno oko strelja semtertja, in ko si je izbral ptiča, se vrže nanj, ga pograbi s kljunom, pritisne na

zemljo, stopi nanj ter ga obdelava s kljunom tako dolgo, da obleži mrtev. Potem ga odnese in natakne na trn. Loti se tudi v locenj ujete brinovke in celo jerebice. Z vsemi ptiči živi v sovraštvu, manjše ubija, večje pa, zlasti sokoliče, vrane in srake, preganja z velikim krikom. Po vsej pravici je torej zapisan med tiste ptiče, ki jih sme vsak ob vsakem času loviti in streljati. Pred človekom je jako oprezen in nezaupen, ne da mu blizu priti, le jeseni ga je na gumno lahko ujeti.

Ujet srakoper se kmalu privadi sužnosti, pozna in pozdravlja svojega gospodarja in tudi poje za silo. Nekdaj so ga lovci celo privajali za lov na prepelice in škrjance.

Gnezdi ravno tako kakor naš navadni mali.

Črnočelni srakoper je za kakih 5 centimetrov krajši od velikega, od katerega se razlikuje še posebno v tem, da ima črno čelo. Sicer je tudi on zgoraj pepelast, spodaj bel, na prsih rožastordeče nadahnjen; perotnice in sredina repa je črna.

Črnočelec je med srakoperji najlepši, najmirnejši in najdobrodušnejši. Hrani se skoro s samimi žužki, metulji, kobilicami in kačjimi pastirji. Zaradi prijetnega petja ga imajo radi v gajbi, vendar ga ni varno zapreti k drugim pticam. Gnezdi na košatem drevesu, valita oba. Selec je.

Muharji ali muhovci.

Muharji so majhni, krotki, ljubeznivi in jako koristni ptički, ker se hranijo s samimi žužki, muhami in enakim letečim mrčesom. Vsi so zleknjenega trupla, kratkega vratu in precej debele glave. Njihov kljun je kratek in čvrst, na koncu malo prikrivljen in pred gornjo konico plitko zarezen; perotnice so dolge, rep prisekan, nožice pa kratke in slabe. Okoli ust imajo nekoliko ščetinastega perja.

Muhovci prebivajo povsod po hostah, logih in vrtih. Na osehli veji sedeč potresa z repom in pazljivo preži na žuželke mimo njega leteče. Kakor je dobil živalico na oko, se spusti za njo, ne neha, da jo ujame in hlope s kljunom po njej, da se sliši cmok. Potem sede zopet zadovoljno na svojo vejo. Za silo, zlasti o grdem vremenu, je tudi jagode. Na tleh je jako nespreten, zato pa tudi skoro nikdar ne

se na zemljo. S svojim petjem se ne morejo ponašati, zato menda navadno molče; samo spomladi tudi muhovčku zakipi veselje v drobnem srcu, tedaj mora svojo radost oznanjati s tiho žgolečo preprosto pesmico.

Muharji vale samo enkrat na leto in gnezdijo ali v duplu, ali pa med rogovilami blizu debla. Gnezdo je precej zanikarno napravljeno, le za toplo in mehko posteljico je dobro skrbljivo. Na njo položi samica 4—5 plavkastih jajčic, ki jih pomaga tudi samec valiti. Stari se z godnimi mladiči klatijo okoli do konca velikega srpana, potem pa pobegnejo daleč v srednjo Afriko.

Veliki muhar je velik kakor taščica; zgoraj je temnosiv, spodaj zamazano bel z rjastimi lisami na prsih. Glasi se: či — či.

Pri nas je ta muhar najnavadnejši. Meseca majnika pride v vrte, nastani se pa tudi sredi vasi ali celo v mestu. Gnezdi kjerkoli, sedaj na nizkem drevju, sedaj pod nadstreškom ali pa v kakovi luknji. Zmerom ga bodeš videl sedeti na istem mestu; ako poleti za kako muho, se kmalu zopet povrne nazaj. Kadar pri slabem vremenu žužki ne letajo, obira jih leteč tudi z zidu kakor lastovica. V hiši ti bode hitro pokončal vse muhe. Naumann piše o tem muharju: Malopriden dečarec je ujel starko muharico na gnezdu s štirimi komaj napol godnimi mladiči ter je vse skup odnesel v izbo. Starka je preiskala vsa okna, ko je pa videla, da nikjer ne more ulti, vdala se je v svojo usodo in začela takoj loviti muhe in pitati ž njimi mlade. Lovila je tako pridno, da je v kratkem vse polovila. Da bi mu starka s svojo družino ne poginila od lakote, je nesel dečarec vse skup k sosеду; tudi tukaj so bile muhe kmalu ugnane. Sedaj jih je prenesel drugemu sosеду, hitro je bila tudi njegova izba čista. Lačna družina se je zopet dalje preselila in tako je šla po vasi od hiše do hiše. Prišla je tudi k meni in jaz sem dal iz hvaležnosti vsej družini svobodo. Mladi so pri obilni hrani hitro rasli in so kmalu znali muhe sami loviti.

Črnoglavi muhar je nekoliko manjši od velikega zgoraj je črn, spodaj bel; belo je tudi čelo in lisa na perotnicah. Samice in mladiči so sivkasti. Glasi se: pit —

pit. Črnoglavček je živahen in priljuden ptiček, človeka se nič ne boji. O lepem vremenu pridno hlasta po muhah, o deževju pa žalosten sedi in lakoto trpi.

Gnezdo si napravi najrajši v duplu. V izbi razveseljuje človeka s precej prijetnim petjem, še bolj se pa prikupi z veselim vedenjem. Sčasoma postane tako krotak, da je iz roke.

Belovrati muhar je v velikosti in v postavi ves podoben črnoglavcu. Tudi samec je zgoraj črn, spodaj bel; tudi samec ima belo čelo in na perotnicah belo liso; razlikuje se le v tem, da ima bel ovratnik. Glasi se: ci-ci.

Belovrati muhovec je pri nas precej redek.

Cipa.

V postavi in v prstenem perju so cipe zelo škrjancem podobne, tudi imajo na zadnjem prstu dolg ostrogast krempeljc; v drugih lastnostih pa nagibljejo bolj na pevke. Vse so šibkega trupla in tankih precej visokih krakov; prek perotnic imajo dva bela pasca in nad očesom jasno progo. Kljun je raven in tenak, torej šilast ter ima pred konico plitko škrbo.

Cipe žive večjidel po mokrih senožetih in po močvirnih gozdih, nekatere pa tudi po suhih in pustih ledinah. Najrajše se drži na tleh, na drevje ne sedajo rade. Po zemlji hitro skakljajo in pobirajo žužke, mrgolince, mušice, komarje, pajke, črve in drugo takšno drobnjav. Cipe tudi dobro lete, rade se dvigajo v zrak in viseče v zraku pojo kakor škrjanci.

Vse cipe gnezdiijo na zemlji. Gnezdo je zanikarno iz suhih bilk, koreninic in vresja spleteno, znotraj pa ima mehko pernato ali volnato posteljo. Večjidel vale dvakrat na leto.

Vabijo se med seboj z glasom: cip, cip, odtod so tudi dobile ime. Cipe so priljubljene pevke; žvrgole prav prijetno s tresočim glasom. Na jesen se selijo.

Velika cipa je škrjančeve velikosti. Zgoraj je zamazanosiva ali rjavozelenkasta in po dolgem zamolklo lisasta, po grlu, na prsih in po trebuhu jasno rjasta in črno lisasta. Kljun je črn, noge sivo rdečkaste. Samica je manjša.

Velika cipa prebiva po naših gozdih, zlasti po lazih in krčevinah. Gnezdi v travi ali v vresju ali pa pod kakim grmom; samica vali prav čvrsto na 4 ali 5 raznopikčastih in pegastih jajcih. Mladiči silijo zgodaj iz gnezda, še predno morejo leteti. Med letom pari samujejo, jeseni se pa družijo v večje jate in konec velikega srpana se pomaknejo v nižave, kjer jih že čakajo ptičarji. Posebno okoli Ljubljane polove Krakovčani mnogo teh cip, toda lov na veliko cipo traja samo kakih 14 dni.

Velika cipa je med vsemi cipami najboljša pevka. Glas ji je krepak in čist, pesem prijetna ušesom in polna izpremenov. Ljudje jo imajo zato pogosto v gajbah; lahko jo je na dalje časa vzdržati, tudi postane kmalu krotka.

Mala cipa je nekoliko manjša od prejšnje. V perju ji je vsa podobna, le da je na grlu in po trebuhu jasnejša, samo na prsih pegasta. Kljun je siv.

Mala cipa prebiva v severnih krajih Evrope in Azije po močvirjih in mokrih senožetih, po lokah in dobravah. Jeseni okoli sv. Mihela pridejo k nam v brezštevlnih jatah in naši ptičarji jih polove na cente; posebno na ljubljanskem močvirju jih Krakovčani podavijo na tisoče in tisoče; takrat vsa Ljubljana cipe je. Še hujše jih sprejmejo na južnem Francoskem, le malo jih srečno dospe do zaželjenega cilja — v Egipt.

Gnezdi na tleh v kaki grivi ali v bičju. Samica znese dvakrat na leto 6 sivkastih rjavomarogastih jajec, ki jih valita oba. Mladiči uhajajo še negodni iz gnezda in se potikajo po travi in dračju.

Mala cipa ima prav prijeten glas, kakor srebrna piščal, spomladi poje skoro ves dan, med petjem se vije v višave kakor poljski škrjanec. Prijatelji ptičev imajo tudi njo radi v gajbah.

Vodna cipa je za poltretji centimeter večja od velike, sicer ji je v perju popolnoma podobna, samo da ni po grlu in po prsih, temveč le po bokih temnopegasta. Zadnji kremplj je posebno dolg in zakrivljen.

Ta cipa prebiva samo na visokih planinah, kjer se je gozd skrčil v pritlikavo grmovje. Najrajša se drži po gorskih mečavah in grezeh ali pa po hladnih jarkih, kjer curlja med kamenjem snežnica. Gnezdi med kamenjem ali pa med razkrečenimi koreninami v gostem ruševju. Jajca

so skoro vrabčevim podobna. Pozen sneg večkrat pomori mladiče in prisili stare, da vale v drugo. Jeseni pride v dolino in gre dalje na Laško; ker pa ne potuje v večjih jatah, zato je ta cipa manj znana.

Vodna cipa poje zibajoč se v zraku, ali ne tako prijetno, kakor velika cipa.

Poljska cipa je velika kakor povodna. Zgoraj je sivkastorumeno in temnolisasta, spodaj pa umazanobela, po grlu temnoprogasta.

Prebiva po pustih ledinah, po grižah in peščenih pašnikih. Po tleh teka jako hitro, rada sede na kakov kamen in potriplje z repom kakor pastirica, v zraku se pa vrti kakor škrjanec.

Pegam.

V hudih snežnatih zimah dobimo včasih z mrzlega severa prav lepega, ali jako požrešnega in bedastega gosta. Pravimo mu pegam. Velik je kakor dlesk in je tudi ravno tako trščatega in zajetnega trupla. Rdečkastosivo, na trebuhu bledejšje perje je rahlo in mehko kakor svila. Grlo in proga nad očesom je črna, kosasto vrezane črne perotnice so rumenolisaste in belo obrobljene, kratki rep je pa na koncu rumeno zarobljen. Še posebno ga pa krasi škrlatost, kakor iz pečatnega voska narejene luske, ki jih ima 5 do 9 na zadnjih letalnih peresih; lepo mu tudi pristoji pernata kučma, ki jo more po volji privzdigniti in zopet nazaj položiti. Kratek kljun je stisnjen od zgoraj, gornja plitko škrbasta čeljust je malo daljša in širja od spodnje.

Pegam.

Njegova domovina je hladna severna Evropa in Amerika, odkoder ga požene pozimi debel sneg proti jugu. V takih zimah pride tudi k nam v večjih družbah.

Pegam je jako len, neumen in požrešen ptič. Na dan požre gotovo toliko, kolikor je težek. Zunaj zoblje vsakršne jagode, posebno jerebikove in brinove. V gajbi pa žre vse, kar mu daš. Kruh, sadje, zelenjava, krompir, korenje, vse mu gre v slast, samo žužkov ne mara. Pozimi od leta 1867. na 1868. so se pokazali pegami v večjih jatah okoli Zagreba. Enega sem imel dalje časa v gajbi zaprtega. Kmalu se je ukrotil, ali spaku ni bilo drugega v mislih, nego žrtje. Ves dan je pred koritcem sedel in žrl. Polno koritce je kmalu izpraznil in hrana je šla napol prebavljena od njega. Ako ni hitro zopet videl polnega koritca pred seboj, je začel jesti svoje govno. Njegove gajbe skoro ni mogoče čiste vzdržati, človek bi moral vedno pri njem stati in sproti čistiti. Tudi pil je mnogo in rad se je kopal. Tiho je cvrčal, včasih je pa dlesknil s kljunom. V topli izbi se ne počuti dobro, moraš ga držati na hladnem, sicer ti kmalu pogine.

Neumnega požeruha ni težko ujeti. Ako si mu nastavlil kakih jagod, pa je tvoj; brezskrbno gre v zanko, ako tudi vidi ujetega brata trepetati zraven sebe. Največ jih ptičarji polove na gumnih. Komaj je ptičar, zagrnivši jato, žival polovil in podavil ter zopet mrežo nastavil, že prilete zopet na nevarno mesto vsi, ki so prvokrat srečno pete odnesli.

V sužnosti pri nas pegam navadno pogine v letni vročini, semtertja je pa vendar tudi živel že po več let. No, velikega veselja človek z nenasitnim požeruhom ne more imeti, vsakomur preseda zaradi prevelike nesnage.

Pegam gnezdi poleti na Švedskem, Norveškem in Ruskem. Iz smrekovih tankih vejic in lišajev spleteno in z bilkami in perjem nastlano gnezdo postavi na smreko. Samica znese 5–7 plavkastih, temnopikčastih in pegastih jajčic. Mladiče pitata z žužki.

Na Ruskem ga imenujejo: *sviristelj*.

Legat.

Južna Evropa nam včasih pošlje še mnogo lepšega gosta, nego je pegam. Ta prelepi gost se imenuje *legat*, ki je morebiti najlepša ptica ter nas s svojimi živimi in različnimi barvami opominja na afrikanke ali amerikanke ptice.

Legat je dolg kakih 26 centimetrov, po priliki kakor kos, toda je mnogo drobnejši; po vsej svoji postavi, še več pa v svojem vedenju je podoben kaki lepo pisani lastovici. Legat ima belo čelo, zeleno teme, kostanjev hrbet in zlata pleča; zlato grlo je črno obrobljeno in črna progama sega tudi čez jasnordeče oko. Po prsih in po trebuhu se izpreminja iz plavkastega v zeleno; dolge in koničaste perotnice so zelenkastoplave, na koncu črnkaste, ravno taki ste tudi dve srednji podaljšani peresi v plavkasto-zelenem repu. Na kratkih in slabih nožicah so trije prednji prsti do sredine med seboj zrasli. Črni, koničasti, malo vkrivljen kljun je daljši od glave.

Legat prebiva navadno v velikih krdelih po vseh deželah okoli Srednjega morja, torej na Laškem, Španskem, Grškem, Turškem, južnem Ruskem in potem tudi po vsej srednji Aziji. Nahajajo se tudi na Ogrskem in v dolnji Slavoniji (v Sremu), mimogrede se tudi skoro vsako leto pokažejo okoli Zagreba. Tudi na Slovensko se včasih zaleti iz južne Evrope, zlasti z Laškega, toda med stalne naše domače ptice ga vendar ne moremo šteti, ker pri nas menda nikjer ne gnezdi. Leta 1811. — če se ne motim — so prišli legati v mnogoštevilnih jatah v naše kraje, tako namreč pričuje v ljubljanskem muzeju hranjena podoba, na kateri je ptica naslikana.

Legat je izvrsten letalec, skoro kakor lastovica. Po lepem vremenu leta neprenehoma, na drevo sede le toliko, da si malo počije, ali pa pri grdem vremenu. Na zemljo se spusti le takrat, kadar je zagledal kako žuželko, da jo pobere; rad pa leta nizko nad vodami, kakor lastovica. Leta hitro kakor strela, sedaj se dviguje kvišku, sedaj se zopet spušča in objestno poigrava po zraku, kar je posebno lepo videti, kadar se ves roj kakor razsuto drago kamenje suče in na solncu razkazuje prelepo pisano perje.

Leteč legat neprestano kriči, loveč si vsakovrsten mrčes, na pr. mušice, kačje pastirje, ose, čmrle, sršene in čebele, ki so mu posebno po godu. Zato najraje obletuje kraje, kamor se hodijo čebele past, po grdem vremenu pa pride tudi k ulnjaku, kjer strašno gospodari, in ko bi ga človek pustil na miru, bi bil ulnjak hitro prazen. Zato mu tudi pravijo čebelar. Čebelarji ga imajo povsod na rovašu.

Čudno je pri njem to, da mu strupeno želo čebelino ali sršenovo nič ne škodi. Vse druge ptice se ga boje,

in če si tudi ulove čebelo ali oso, ji zmerom poprej odtrgajo želo, predno jo pojedjo. Legat se pa ne zmeni za to, tebi nič, meni nič pogoltne tudi hudega sršena.

Legat gnezdi kakor naša podgrivka na strmih peščenih ali glinastih bregovih, kjer si izkoplje s kljunom in s slabimi nožicami 10—16 centimetrov dolgo luknjo, ki se konča v prostornejši kotanjo. Vanjo znese samica 6 ali 7 belih jajec na goli pesek brez vse mehke podlage. Napol godni mladiči se radi solnčijo v luknjah, kakor hitro je pa kaj poplaši, zbeže ritensko nazaj v kotanjo; tudi iz gnezda pobrani mladiči tekajo zmerom ritensko. Ako je le mogoče, gnezdiijo v velikih družbah, kakor naša podgrivka.

Jeseni gre iz Evrope daleč v Afriko.

Kakor lastovice, tudi legata ni moči v sužnosti živega vzdržati. Na otoku Kandiji jih dečki zaradi lepega perja love na trneke ali odice. Zakrivljeno bucko, ki jo ima na dolgi niti privezano, vtakne v živega cvrčka ter ga spusti v zrak. Kakor legat zapazi živalco, hlastne po njej in se tako ujame na bucko.

Vodomec.

Povsod pri naših vodah prebiva v mnogem oziru prav zanimiv ptič v o d o m e c. Gotovo je ni pri nas reke, ga ni potoka niti v gorah niti na ravnem brez vodomca. No, pri vsem tem ga vendar ljudje sploh malo poznajo. Dostikrat sem videl ljudi, ki so se čudili njegovi lepoti, videč ga naslikanega v kaki knjigi ali pa natlačenega v kakem muzeju; še bolje so se pa čudili, če jim je kdo povedal, da je to naš domač ptič, in da morebiti komaj streljaj daleč od njihove hiše stanuje vse leto. Res je pa, da se nikjer ne nahaja pogosto, povsod so le posamezni pari in še ti se skrbno skrivajo človeškim očem.

Na tem ptiču nas največ zbada v oči kljun in lepo barvano perje. Kljun je res nespodobno dolg in krepak, kakor bi si ga bil vodomec od žolne izposodil; človeku se zdi, da bi moral za takim kljunom sedeti ves drug junak. Iz debele, na kratkem vratu nasajene glave mu namreč naravnost od cela moli 6 centimetrov dolg, robat, proti koncu zaostren kljun. Truplo ima močno in zajetno, rep in perotnice kratke, nožice pa čudovito kratke in slabe,

in prsti na njih so do malega zrasli med seboj. Po glavi in po perotnicah je živozelen in ima jasnoplave pege in lise; hrbet je plavkastozelen; bledorumenkasto grlo je po straneh zeleno obrobljeno; po prsih in po trebuhu je rjast in tudi črez oko mu sega rjasta progga. Nožice so rdečkaste; kljun je črn, na korenu pa lepo rdeč.

Vodomec je čuden svat. Za družbo ne mara, še celo odganja vse druge ptice, ki bi se hotele naseliti v njegovem okraju, edina pastirica ima iz milosti dovoljenje, da sme tekati ob njegovi vodi. Najbolj všeč mu je kraj,

kjer je bister in hiter potok zara-

stel z gostim vrbovjem in jelševjem. Tu uro in uro tiho presedi na vejici, ki se nagiblje nad vodo. Videti je, kakor bi bil ves vtopljen v svoj dolgčas, kakor bi nič ne maral za vse, kar se godi okoli njega. Ali ta malomarnost je le navidezna. V hladni vodici pod njim plavajo

brezskrbne in neumne ribice, nesluteč sovražnika nad seboj. Vanje je vodomec ves zamaknjen,

ne pusti jih iz očesa, nanje preži kakor mačka na miš. Kadar se mu dozdeva, da bode treba skočiti, se nagne naprej, stegne vrat in pljuskuje v vodo kakor žaba. Val se zagrne nad njim, ali kmalu šine zopet iz vode z ribico v kljunu in zleti na svoje navadno mesto. Tu si strese vodo s perja, obrača ribico semtertja tako dolgo, da dobi glavo predse, potem jo pogoltne celo. Ako je riba večja, se dolgo davi, predno mu spolzi v želodec.

Vodomec.

Dostikrat pa tudi skoči zastonj, kajti ribice so jako urne, urnejše nego je vodomcu všeč. Včasih tudi prhutajoč visi v zraku in gleda podse v vodo. Ako se je najedel, poišče si v goščavi svoj navadni kotiček, počene na vejico, stisne vrat in prebavlja dremajoč. Za nekaj časa hipoma stegne vrat, odpre kljun, začne se daviti in izriga naposled z veliko težavo ribje kosti in luske, ki mu jih želodec ne more prebaviti.

Popoldne gre še enkrat na prežo. Ako ga človek ali kaj drugega poplaši, zleti z glasnim: gik, gik, gik, malo dalje ob vodi v grm. Sploh ne leti rad, ker mu kratke perotnice težavo delajo. Leteč maha neznano hitro s perotnicami in se tako dosti hitro pomika naprej. Od vode nikdar ne leti v stran, po tleh tudi ne more hoditi. O mraku se stisne pod kako korenino na strmem bregu ali pa zleze v kako luknjo in zaspi po trudapolnem dnevu. Kadar so po dežju vode kalne, se mu godi slabo. Takrat so dobre tudi pijavke, črvi in druga golazen, ki se nahaja ob vodah. Pozimi najde hrane samo pri nezamrznjenih potokih, tačas pride tudi k mlinu in išče pičle hrane pod mlinskimi kolesi. V veliki sili gre tudi pod led, ali dostikrat zgreši luknjo, ne more ven in pogine pod ledom. V posebno hudih zimah pa tudi zapusti naše kraje in gre celo v Egipet.

Vodomec gnezdi na strmih mehkih bregovih v luknjah kakor podgrivka ali pa legat. Gnezda ne dela, jajca položi samo na izrigane ribje kosti. Sredi meseca velikega travna ali pa še tudi pozneje znese samica 6 ali 7 belih tankolupinastih jajčič, skozi katera se blišči rumenjaki. Samica vali sama, samec jo pa hrani. Valeče samice ni lahko spoditi iz gnezda, teptaj in tolci okoli luknje kolikor hočeš, ne premakne se. Ettinger iz Slavonije pripoveduje, kako se zna ta ptica pritajiti, da človek misli, mrtva je. Ettinger je namreč našel vodomčevo gnezdo in je jel kopati, da bi prišel do zalege. Ko dokoplje, najde staro mrtvo. Vzame jo v roke, jo ogleduje, obrača semtertja in jo položi zraven sebe, da bi pobral jajca. Ali kakor jo spusti iz rok, hipoma oživi in odleti.

Vodomčevi mladiči so jako grdi, dolgo časa so slepi in popolnoma goli; tudi niso vsi enaki, zmerom so nekateri večji, drugi manjši in slabejši, vsi pa počasi rasto. Stara dva jih pridno pitata najprej z vodnimi žužki, največ s kačjimi pastirji, pozneje pa z ribicami. Njihovo blato

pa nosita daleč proč, sicer bi se luknja preveč zasmradila in smrad bi znal privabiti kako požrešno podlasico. Izpeljani godni mladiči se zunaj še dolgo drže skupaj, stari jih pa vadijo na lov. Ali izprva gre težko, mnogokrat je treba skočiti zastonj, predno se izuri mojster.

V sužnosti je vodomca jako težko vzdržati, starega že celo ne.

Zlatovranka ali zelena vrana.

„Zlatovranka“ je gotovo lepo ime, tudi „zelena vrana“ ni napačno, vsaj pošteno je. Ali taista ptica ima še tretje ime, ki se pa ne glasi tako lepo, pravijo ji namreč smrdovranka. Krivico bi pa delal ptici vsak, kdor bi iz tega neugodno dišečega imena hotel posnemati, da je zlatovranka zamazano in smrdeča žival. To ne, nasproti mora vsakdo reči, da je lepa ptica, kakršnih pri nas ni mnogo. Samo to napako ima, da v gnezdu ne skrbi za čistoto, vsa nesnaga od mladičev ostane v njem in v kratkem sede mladiči v samem blatu; gnezdo smrdi kakor živa kuga. Ta zanikarnost ji je bržčas naklonila to nevšečno ime.

Zlatovranka je nad 3 decimetre dolga, torej je kavkine velikosti. Skoro vsa je plavozelenkasta, samo hrbet je rjast in temne perotnice so na zgibu lepo jasnoplave. Močni ravni kljun je spredaj stisnjen in malo prikrivljen, nosnice so pa zakrite s ščetinastim perjem.

Ta lepa ptica se nahaja semtertja, ali nikjer pogosto. Najrajša se drži ravnega polja, v hribe ne gre rada. Na Slovenskem prebiva največ po Dolenjskem in na Štajerskem, pa tudi tu ne povsod.

Zelena vrana je jako nemirna, plaha, svadljiva in šundrava ptica. Leti izvrstno kakor golob, leteč se v zraku tudi prekucuje; ob tleh neznano nerodno skaklja, ako po

Zlatovranka ali zelena vrana.

sili mora na zemljo. Najrajša seda na vejo vrh drevesa in tudi tu ne skače z veje na vejo, temveč zmerom sprhne s perotnicami. Med seboj se venomer igrajo, preganjajo in kregajo, neprijetno vriščaje: rak, rak. Tudi z drugimi se ne gledajo dobro, z edinimi kavkami, bi rekel, se dobro razumejo in se ž njimi tudi pajdašijo.

Zlatovranka pobira po polju polže, črve in žužke, posebno streže za govnoobrbc; vmes pa pohlasta tudi kako miško ali pa celo kako manjšo ptico. Pije prav redko in se tudi nikdar ne koplje.

V duplu si napravi gnezdo iz vejic, bilk, mahu, vresja in perja. Samica znese 4—6 belih jajec, oba sedita na njih in v 20 dneh se mladiči izvale. Mladiči so sivkasto-zeleni, lepo obleko dobodo šele v tretjem letu.

Ko so mladiči godni, klatijo se s starimi okoli, na enem in istem mestu nikoli dolgo ne ostanejo. Jeseni pa izginejo iz naših krajev in potujejo daleč v srednjo Afriko. Meseca majnika se pa zopet povrnejo.

Meso je okusno. Lahi jih jeseni mnogo polove, pri nas se pa zanje nihče ne zmeni, tudi so preredke, da bi se kdo ukvarjal z njihovim lovom.

Zaprta se ne da vzdržati; k večjemu si moreš z mesno hrano in skrbno postrežbo vzgojiti mladiče, toda posebnega veselja na njih ne bodeš imel.

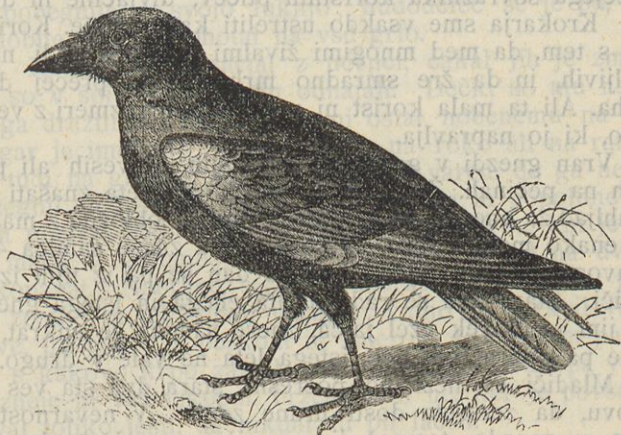
Vran ali krokar.

V vranu ali krokarju se strinja čudna zmes dobrih in slabih lastnosti. Moder je in previden, prevejan in pretkan; kar je lisica med sesavci, to je krokar med ptiči. Na drugi strani je pa drzen, neusmiljen, požrešen in krvo-ločen, od nog do glave silovit, nesramen tolovaj. Torej se ne bomo čudili, da je ta ptič obenem znamenje groze in nesreče, na drugi strani pa zopet podoba premišljenosti in vsevednosti. Črno perje, otlo krokanje, nenasitna požrešnost in roparska predrznost ga dela skrivnostnega, groznega in pošastnega. Zato pa skoro vsem narodom pomeni nesrečo, oznanjuje smrt. Z druge strani je pa starim Slovencem veljal za modrega in umnega ptiča, ki mu je znana tudi prihodnost. Naši bratje prekmurski Slovenci imajo vero, da postane prorok, kdor poje vranovo srce in čreva; tudi radi obešajo otrokom okoli vratu cekin, ki ga

je dal kovati kralj Matjaž s krokarjevo podobo, češ, da potem môra ne pride otrok tlačit ali sesast, in da jim laže zobje rasto.

Pri nas živi več ptičev vranovega rodú, krokar je pa med njimi največji. Po dolgosti meri nad 6 decimetrov, z razpetimi perotnicami pa nad 12. Ves je črn, tudi kljun in noge. Perje je svetlo in gladko ter se spreminja na plavo in zeleno. Kljun je močan in precej zbočen.

Vran prebiva po vsej Evropi in v severni Aziji. Pri nas se drži najrajši po samotnih gozdih, vsak par ima svoj okraj in ne trpi drugega zraven sebe. Tudi z drugimi

Vran ali krokar.

pticami se ne druží, najraji je sam zase. Posebno oprezen in nezaupen je proti človeku. Predno se spusti kam na zemljo, dolgo obletuje kraj, gleda in posluša, je li vse varno, najmanjši šum ga odpodi. Letati zna izvrstno, kakor za zabavo plava uro in uro v zraku tako mirno in enakomerno, da ga je lepo gledati; človek ne more opaziti, da bi zganil s perotnicami. Druge ptice ga vse sovražijo, posebno vrane in kavke ga srdito napadajo in preganjajo.

V južni Evropi se pa krokarji radi družijo med seboj, tudi se človeka ne ogibljejo tako plaho, kakor pri nas. Na Izlandiji so pa tako domači, da hodijo okoli hiš in celo v hiše silijo; seveda jim ondi ljudje nič žalega ne storé in jih ne preganjajo.

Krokar žre vse. Po travnikih in po polju pobira črve, žužke, polže, žabe in drugo tako golazen; vmes je pa tudi žito. No s tem ni zadovoljen; kakor prava roparska ptica napada tudi vse čveteronožne živali in ptice, ki misli, da jih bo mogel obvladati. Iz gnezd pobira jajca in mladiče, s paše odnese mlado gosko ali račico, napade mladega zajčka v detelji in dva skupaj se lotita tudi starega zajca in ga dostikrat ubijeta. Zlasti kadar imata mladiče pitati, sta stara dva neizmerno drzovita; pravijo, da tudi jagnjetom oči izključeta in jih potem razmesarita. Po vsej pravici ga torej preganjajo lovci, logarji in pastirji kot največjega sovražnika koristnih ptičev, divjačine in drobnice. Krokarja sme vsakdo ustreliti kadar hoče. Koristen je le s tem, da med mnogimi živalmi pokonča tudi nekaj škodljivih, in da žre smradno mrho, ki jo precej daleč zavoha. Ali ta mala korist ni v nikakršni razmeri z veliko škodo, ki jo napravlja.

Vran gnezdi v gozdu na najvišjih drevesih ali pa v gorah na pečinah. Že meseca svečana začneta znašati veje in suhljad za gnezdo, ki ga potem znotraj obložita z mahom in z enako mehko šaro. Meseca sušca znese samica 4 ali 5 plavozelenkastih jajec, dvajseti dan se pa iz njih izvle mladiči. Stara dva se rada držita enega in istega gnezda. Ako jim je človek vzel jajca, znese samica še enkrat, ako jim je pa pobral mladiče, istega leta ne valé v drugo.

Mladiči so neznano požrešni, stara dva sta ves dan na lovu, da zmoreta dosti hrane zanje. V nevarnosti ne nosita v gnezdo, temveč jim z višave spuščata hrano v gnezdo.

Iz gnezda vzet mladič se hitro udomači in postane tako krotak, kakor malokateri ptič. Človeka kratkočaši s svojim smešnomodrim vedenjem, včasih mu pa tudi pre-seda zaradi svoje hudomušnosti, zlasti pa zaradi tatinskega nagnjenja. Kadar je kaj malopridnega storil, stopi v stran, dela se nevednega in drži se nedolžno kakor pišče. Neznano je radoveden, vse ga zanima, povsod mora biti zraven. Starejši ko je, bolj je moder, vsak dan se kaj novega nauči. Navadi se izgovarjati besede in sploh posnemati druge glasove. Nauči se kukurikati kakor petelin, guče kakor golob, kavdra kakor puran, hrka in pokašljeuje kakor star človek itd.

Na zagrebški realki smo imeli popolnoma udomačega krokarja. Nosil je zvonec okoli vratu in užival popolno

svobodo, hodil in letal je, kamor je hotel. Najprej si je vso hišo dobro ogledal, pohajal je po vseh hodnikih, po vseh stopnicah, pregledal je dvorišče in staknil vsako manjšo stvarco. Vse ga je zanimalo, vsak košček papirja je obrnil, vsako krpo je raztrgal, v vsako luknjo, v vsako razpoko je vtikal kljun, prav kakor zvedavo dete. Na istem dvorišču smo imeli tudi živega orla in lisico. Z orlom se ni nič kaj posebno pečal, toliko več pa z lisico. Pa se nista dobro pogajala, kajti črni cigan jo je dražil, kakor je vedel in znal. Največje veselje mu je bilo, ako se je prithotapil do nje, ko je na solncu raztegnjena dremala, in jo vščipnil v rep. Sirota je preplašena skočila na noge in pobegnila v svojo luknjo; hudodelec se je pa, svoje hudobije vesel, krohotal na vse grlo.

Rad se je ukvarjal z učenci, čakal jih je zmerom, ko so v šolo prihajali in odhajali. Dečki so mu nagajali in ga dražili, ali tudi krokar ni ostal nobenemu na dolgu. Kogar je imel rad, sedel mu je na roko ali na ramo ali pa tudi na glavo; toda nihče ni bil varen, da ga ne bode potegnil za lase ali pa za uho. Zjutraj in popoldne je od njih pobiral obilno dobrovoljno desetino. Vse, kar je dobil, je mašil v goltanec; ko je bil poln, je šel na dvorišče zakopavat. Nabrane stvari je izbrusil iz goltanca, položil na zemljo in jel kopati luknjo. Vanjo je spravil vse kosome, jih pokril s peskom in zmerom še s kakim papirjem ali s kakovo krpo zakril. Teh zakopanih stvari pa večjidel pozneje ni več izkopal, bržčas zato ne, ker je povsod dobival toliko jesti, da nikdar ni bil lačen.

Ko se je do dobrega seznanil z realko, je jel zahajati na ulico, na trg, na šetališča, zmerom dalje in dalje, kmalu je bil znan po vsem mestu in tudi zunaj mesta. Na šetališču je delal vsem ljudjem veliko zabavo. Najrajši je dražil otroke in majhne pse. Z njimi se je vedno naganjal, prepiral in ruval, marsikoga je v beg pognal. Zahajal je je zlasti tjakaj, kjer je bilo več ljudi, in kjer je vedel, da bode kaj dobil: k mesarjem, v gostilniške vrte in pred kavarne. Zjutraj je na vse zgodaj obiskal pred mestom hišo, kjer navadno ljudje kavo pijó. Potem je prišel domov kratkočasit se z učenci; ko se je pa šola začela, je letel na trg, kjer mesarji meso sekajo. Proti poldnevu se je vrnil zopet domov, in ko so učenci odšli, se je stisnil v kak kot in dremaje prebavljal obilno kosilo, ki si ga je bil nabral povsod okoli.

Kakor vsi njegovega rodu, je bil tudi on zaljubljen v vse, kar se je svetilo, bodisi krajcar, ali steklo, nož ali škarje, vse je odnesel na streho za dimnik ali pa je zunaj kje zakopal. Ako je le mogel, se je zmuzal skozi odprto okno v kako sobo, in če ni bilo nikogar notri, je gospodaril, da je bilo groza.

Ta strast mu je bila tudi v pogubo. Nanj je namreč letel sum — ali po pravici ali po krivici, se še dandanes ne ve, — da je pri sosedu iz sobe ukradel zlato uro. S to ovadbo mu je bila pisana sodba, da mora iz realke. Dobil je drugega gospodarja na drugem koncu mesta. No, da bi mu ne uhajal nazaj, mu je prirezal perotnice. Ali vendar je pogosto skušal ujeti, po cesti je skakljal nazaj proti realki, kjer se mu je dobro godilo, kjer je imel dosti zabave, kjer je zakopaval kruh in meso — pri novem gospodarju so ga pa pitali z repnimi olupki. O sramota! Gospodu to uhajanje ni bilo po volji, privezal je siromaka h kolu. Ta nova sramota ga je dela popolnoma v nič. On, ki je bil poprej ljubljenec vsega mesta, ki je letal, kamor je hotel, je sedaj s pristriženimi perotnicami kakor največji hudodedelec h kolu privezan! Ni ga bilo več poznati. Čemerem je sedel in žalostno gledal predse — prava podoba minule slave. Prešla mu je vsa dobra volja, vsa zabavljivost; repni olupki so mu pregnali vse muhe.

Nekega dne se mu je posrečilo, da se je odtrgal. Za toliko sramoto, za tako ponižanje se je hotel maščevati. Ukradel se je na vrt in jel pred nekoliko dnevi posajeno salato srdito ruvati in metati iz gredic. Vrtnar ga zasači pri delu, jeza prime moža, s palico udari po njem in ga ubije.

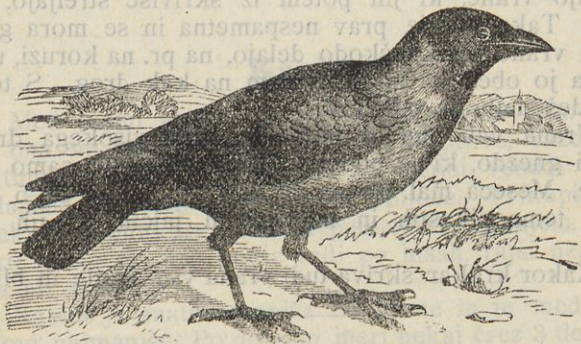
Siva vrana.

Bolj znana nego krokar je pri nas siva vrana. Po dolgem meri 7 decimetrov, z razpetimi perotnicami pa čez 9. Perja je pepelastega, samo glava, grlo, rep in perotnice so črne. Prav redko se med njimi nahajajo popolnoma bele.

Vrana prebiva po logih in hostah navadno v večjih družbah. Od ranega jutra do poznega mraka gre za hrano, samo okoli poldneva počiva kje v hladni senci. Po senozetih in travnikih pobira polže in žužke, na njivi spremlja orjočega kmeta in za plugom zoblje črve in ogrce, zraven

lovi tudi žabe, posebno pa poljske miši. Po hosti in po grmovju stikuje za ptičjimi gnezdi, izpija jajca, davi mladiče in napada tudi stare. Loti se tudi mladega zajca, nastreljene divjačine in tudi mrhe ne zameta. Ljudje imajo vrano navadno za škodljivo ptico, in res se ne da tajiti, da tuintam zadavi kakega nedolžnega pevca ali negodnega zajca; no, pri vsem tem jo moramo zagovarjati, kajti škoda, ki jo dela s tem, ni v nobeni razmeri s koristjo. Ako poleti ustreliš vrano in jo razparaš, boš našel v njej največ miši, ogrcev, kebrov in drugega takega škodljivega mrčesa. Ni torej opravičeno, da jo tako neusmiljeno preganjajo.

Vrane, ki so hodile podnevi večjidel na pare razkropljene po svojih potih, se začno proti večeru zbirati; jezično žlobudraje posedajo po drevju in poletavajo z drevesa na drevo. Kakor se je pa storila noč, se spuščajo tiho v gozd

Siva vrana.

na svoja navadna prenočišča. Pozimi se približajo selom in hišam in rade posedajo po cestah, kjer razkopavajo blato in brbajo za malopridno hrano.

Kakor vse ptice vranjega rodú ima tudi vrana neprijeten glas. Hripavo se dere: kra, kra. Na Štajerskem otroci oponašajo vrano, pojoč:

Krah, krah, krah,
mene nič ni strah,
nisem nikdar plah,
nisem v srcu rah,
krah, krah, krah.

Kar se tiče njenih zmožnosti, ne zaostaja mnogo za krokerjem. Tudi njej je lasten bister vid, tanek sluh in

dober nos; leta lahko in stanovitno, akoravno ne tako lepo, kakor krokar. Čudovito dobro razloči lovca od drugih njej manj nevarnih ljudi. Pastirja, kmeta, otroka in ženo pusti blizu priti, pred lovcem ali drugim sumljivim človekom se pa vzdigne, predno se ji je približal na streljaj daleč. Zato jo je na polju neznano težko zalesti, najlaže še z voza.

Vsako ujedo vrane hitro zapazijo in to z glasnim vriščem drugim pticam oznanijo. Najbolj so pa razkačene, ako kje staknejo veliko sovo uharico. Od vseh strani leté vkup s strašnim vikom in krikom ter se togotno zaganjajo vanjo. Tačas vrane popolnoma pozabijo na svojo varnost, ako tudi streliš mednje, ne bodeš jih odpodil; na desno in levo naj padajo mrtve z drevesa, druge vrane so za to slepe in gluhe. To lastnost porabljuje lovci. Z živo sovo privabijo vrane, ki jih potem iz skrivišč streljajo, da je groza. Taka lov je prav nespametna in se mora grajati. Ako ti vrane res kje škodo delajo, na pr. na koruzi, ustrelj eno, pa jo obesi za strah drugim na kak drog. S tem se jih bodeš najbolje odkrižal.

Vrana vali zgodaj pomladi. Vrh visokega drevesa postavi gnezdo, ki je podobno krokarjevemu, samo da je manjše. Meseca mal. travna že vali samica na 3—5 zelenkastih, temnopikastih in marogastih jajcih, ki jih izvali sama.

Kakor krokar skriva tudi vrana vse svetle in bliščeče stvari.

Črna vrana je sivi sestri v vsem podobna, samo da je vsa lepo črna, perje se ji sveti in na plavkasto izpreminja. Vse kar smo povedali o sivi, velja tudi za črno.

Poljska vrana je podobna črni, vendar je malo tanjša in ima daljše kreljuti. Posebno lahko se pa pozna po tem, da ima golo lice, ker vedno vrta s kljunom po zemlji za črvi in ogrci, pa si s tem oguli perje.

Poljska vrana stanuje tuintam v jako velikih družbah po logih in dobravah. V hribe ne gre. Rada se druží s škorcí in kavkami, sive in črne vrane se ogiblje, krokarja se pa naravnost boji.

Med pticami vranovega rodú je poljska vrana najkoristnejša. Največ se hrani z mišmi, zlasti kadar je mišje leto;

po ves dan preži pred njihovimi luknjami, kakor najboljša mačka. Nobena druga ptica ne pozoblje tudi toliko hroščev, kakor baš ta. In vendar ljudje v svojo lastno škodo tudi to vrano neusmiljeno preganjajo. Angleški kmetovalci so se že spametovali. Poprej so jo tudi oni brez usmiljenja preganjali, ali izkušnja jih je učila, da so s tem ustrezali samo mišim in drugi golazni. Prepričali so se o njeni veliki koristi, in sedaj ima poljska vrana tam mir.

Ta vrana ima tudi to posebnost, da gnezdi zmerom v družbi; na eno drevo postavijo toliko gnezd, kolikor jih more držati; včasih jih je po dvajset na enem. Kjer so si izbrale gnezdišče, ga ne zapuste izlepa. Razdiraj jim gnezda, pobiraj jajca, vse je zastonj — ne bodeš se jih iznebil. Večkrat se ustanijo blizu hiš, tudi pri mestih, kjer so prav neprijetni gosti zaradi strašanskega krokanja in vrišča, ki ves dan ne poleže.

Kavka.

Med vsemi vranovi je kavka najljubeznivejša. Seveda tudi ona ne more zatajiti srborite, nagajive, razdevajoče in tatinske krvi, ali te napake so v njej vendar nekako razblažene, so manj očitne, manj vpijoče. Prikupila se je človeku s svojim živahnim in pametnim vedenjem. Krotko kavko imajo pri nas ljudje radi po hišah, rajši nego krokarja ali vrano.

Kavka je znatno manjša od vrane in je med našimi vranovi najmanjša. Po dolgem meri nekaj čez 3 decimetre. Čelo ima črno, glavo in tilnik pepelast, sicer je pa vsa črna, zgoraj temnejša in svetla, spodaj pa nagiblje bolj na sivkasto. Oko ima belo. Dobodo se tudi bele kavke, ali so redke.

Kavki ni vseč vsak kraj. Kjer ji pa godi, ondi se nahaja v veliki družbi, ker je ni kmalu tako družabne ptice, kakor je kavka. Rada se tudi pridružuje poljski vrani, s katero se posebno jeseni klati po poljanah, ž njo prenočuje in tudi odpotuje dalje na jug.

Kavka se naseli najrajša na kakem visokem poslopju, na cerkvah in stolpih, v starih zidovih in podrtinah. Le redkokdaj jo je najti v hosti. Leteti zna izvrstno, skoro kakor golob, za samo zabavo obletuje najvišje stolpe. suče se v krogih in zigrava sedaj sem sedaj tja. Na letečo

ujedo se spusti ves roj ter jo uro daleč spremlja z neprijetnim vriščem. Njen navadni glas je: jêk, jêk.

V jedi tudi kavka ni izbirčna. Jé vse, kar se da prebaviti. Domačim živalim na paši seda na hrbet in išče po njih mrčesa, največ se pa vendar hrani s črvi in ogrci, vmes zoblje žito, kavsa zelenje in sadje, zlasti črešnje. Rada tudi pije jajca in zategadelj stikuje za ptičjimi gnezdi, v sili je pa tudi dober gnoj in mrhovina. Škoda, ki jo morebiti dela na njivi in v vrtu, je neznatna proti koristi, ki človeku prihaja po njej od pokončanih miši.

Kavka gnezdi na svojem stanišču v luknjah, včasih pa tudi v duplu. Gnezdo je zanikarno iz suhljadi, slame in druge mehke drobnjave znošeno. Jajec ima 4—6 plavozelenkastih in rjavopegastih.

Mlada kavka postane jako krotka in človeku privržena kakor pes. Prav prijetno oživlja vso hišo in dvorišče, povsod si da opraviti. S psom sta si včasih velika prijatelja. Nauči se izgovarjati kako besedo in posnemati zna petelinov glas. Jeseni nekatera pobegne s prostimi sestrami, na pomlad pa pride dostikrat zopet nazaj k svojemu gospodarju.

Tudi kavka ne utrpi, da svitlih stvari ne bi pobirala in v gnezdo spravljala.

Sraka.

Sraka je živa podoba zvite, srborite, jezične, svadljive in sladkosnede žene. V telesni postavi ima nekaj plemenitega. Druge njene sorodnice so bolj zatrepnega in okornega trupla, sraka je pa tanka in brhka, še posebno se pa ponaša z lepim dolgim repom. Tudi je lepše opravljena mimo svojih sester, samo sestrična šoja je še bolj nagizdana. Po glavi, vratu in na hrbtu je črna; perotnice in klinast rep je temnozelenkast ter se lepo kovinsko izpreminja na rdečkasto; prsi, trebuh in pleča so pa čisto bela. Po dolgem meri z repom vred okoli 5 decimetrov, ali na sam rep pride kakih 26 centimetrov. Sraka prebiva po hostah in dobrayah, po logih in vrtilih, nikjer daleč od človeških stanovanj. Na Norveškem, kjer ji prizanašajo, je tako domača, da hodi po dvoriščih, in da gnezdi na podstrešjih.

Sraka ni družna ptica. Z manjšimi ptiči živi v vednem sovraštvu, posebno s srakoperji; tudi med seboj se

ne družijo posebno rade. Največ žive na pare, pozneje pa, ko so mladiči že godni, pridružijo se ti starišem. Sraka ostane vso zimo pri nas.

V letanju jo dolgi rep zadržuje, zato leti slabo in počasi in nikdar daleč, navadno z grma v grm, od drevesa do drevesa. Rada seda v najvišji vrh, maha z repom in glasno regeče, kakor bi se smejala. Sraka s srako se včasih — posebno spomladi — po celo uro jezično razgovarja, njena žlobudravost je prišla v pregovor. Na Štajerskem se otroci, čuvši regetati srako, dražijo med seboj pojoč:

Sraka regetala,
z repecem mahala,
sraka repatica
Jurkova* tetica.

Proti človeku je jako oprezna in nezaupna, sumljivega moža ne pusti k sebi nikdar na streljaj daleč, zato jo je težko dobiti na muho, najlaže še z voza.

Sraka je nesramna in sladkosneda tatica. Iz gnezd krade jajca in jih izpije, mladiči vseh manjših ptičev niso varni pred njo. V slast ji gredo posebno piščanci in mlade račice. Od osamljene hiše ali pa tudi iz srede vasi odnese pišče z dvorišča ali vrta; kadar je enkrat okusila sladko pečenko, ne diši ji nobena jed, kmalu se zopet pritihotapi in tako včasih odnese koklji malo po malo vse otročiče.

Sraka.

Zraven pa ne zometuje druge hrane; kakor vrana in kavka žre tudi sraka vse, kar ji pride pod kljun. In česar ne more pojesti, zakoplje v zemljo.

Meseca sušca začne sraka znašati gnezdo na najvišje drevo, redkokdaj v grmovje. Gnezdo ima za podlago suhljad in trnje, kotanja je iz blata, znotraj je pa z mahom, s travo in dlako vdelana. Zgoraj je zmerom pokrito z

* Pri poslednji vrstici imenujejo ime dečka, ki ga hočejo dražiti.

gosto trnjevo streho; vhod ima na strani. Streho si naredi menda iz strahu pred roparskimi pticami, ki bi veliko gnezdo lahko zapazile in mladiče iz njega pobrale. Sraka znese 6—8 zelenkastih, rjavopegastih jajec.

Mlada sraka se takoj privadi človeku in hiši, nauči se žvižgati kako popevko in izgovarjati kako besedo. Ali med piščeta je ni pustiti. Nadležna je tudi zaradi neukrotljive strasti, jemati in spravljati vse, kar se blišči. Večkrat se je že dogodilo, da je iz hiše odnesla zlatnino, srebrnino in drago kamenje in potem je sum letel na nedolžne služabnike, včasih jih je po krivici celo kazen zadela.

Šoja ali šoga.

Šoja je naš najbrhkejši vran. Lepo ji pristoji sivo-rdečkasta suknjica iz rahlega perja, še bolj jo pa krasi črno in belo poprskana pernata kapa. Takisto nam še posebno padajo v oči gornja peresa na perotnicah, ki so lepo črno, plavo in belo pasasta. Rep in kreljuti so črne, ravno taki sta tudi dve progji, ki segate od ust pod vrat. Na trtici in pod repom je bela; oko je plavo; močni malo vpognjeni kljun je črn. Po dolgem meri tri decimetre.

Ta pri nas stalna ptica prebiva povsod po hostah in gozdih, v jelovju ravno tako, kakor v bukovju ali hrastovju. Spomladi se nahajajo posamezni pari, pozneje se tudi mladiči pridružijo starim. Pozimi se klatarijo daleč okoli, primaknejo se bliže človeškim stanovanjem in pridejo tudi v vrte.

Šoja ali šoga.

Šoja je živahna, srborita, oprezna, nezaupna in zvita ptica. Kakor opazi kaj nevarnega ali sumljivega, bodisi človeka, ali ujedó v zraku ali zver na zemlji, se dere na vse grlo in vrišči jako neprijetno. To vriščanje svári druge ptice in živali, da skrbe za svojo varnost; s tem tudi lovcu dostikrat pokvari veselje. Šoja leti slabo, nikdar daleč, navadno le od drevesa do drevesa; na polje ne gre rada, ker ni varna pred ujedami. V gozdu se zna dobro skrivati po najgostejših krošnjah, pogosto jo čuješ ali ugledal je ne bodeš tako lahko.

Šoja je vse: žužke, črve, miši, želod, bukenco, lešnike in jagode. Želod in bukenco skriva in vtika v zemljo in s tem pomaga zasajati gozd. Želod požira cel; ko se je v guši razmehčal, ga zopet izriga, razkolje in izlušči jedro; lešnik pa tako dolgo obdelava s kljunom, da ga razbije. Manjšim valečim pticam je šoja največji strah in trepet. Spomladi hodi od gnezda do gnezda, krade in izpija jajca in neusmiljeno mladiče vlačí iz gnezda in jih mrcvari. Celo stare niso varne pred njo; zasačili so jo že pri delu, ko je ravno razdevala starega drozga ali davila mlado jerebico. V hostah, kjer gospodari šoja, kmalu izginejo mali pevci.

Ta hudobnica pa zna posnemati in oponašati glas drugih živali, mijavka po mačje, posnema petelina, kokodajska po kokošje, zarezgeče kakor mlado žrebe in oponaša škora vsako gozdno ptico.

Šoja gnezdi v grmu ali na drevesu, toda ne previsoko. Gnezdo osnuje iz vejic, znotraj pa ga obloži z mahom, s travo in vresjem. Prve dni malega travna znese samica 5 do 7 zelenkastobelih, zamolklo pegastih jajec. Mladiče pitata stara prve dni z mehкими žužki, pozneje pa največ z mladimi pticami.

Mlada šojka se kmalu udomači, nauči se izgovarjati kako besedo in žvižgati kako pesmico; ali zraven ima pa toliko nevšečnih napak, da človeku kmalu preseda. K drugim pticam je ne smemo nikdar zapreti. Ujeta stara šojka ostane zmerom divja.

Po višjih gorah stanuje tuintam:

Klesk ali krekavt, ki se še tudi more vranovom prištevati. Kakor šoja velika ptica je črnorjava in posuta z belimi kapljami. Glava, kreljuti in belo zarobljeni rep je črn. Kljun je dolg in raven.

Ta manj znani ptič živi pri nas semtertja po visokih hribih, toda pogostoma ga nahajamo samo v severni Evropi. Plašan ni prav nič; ako se sreča s človekom, ga neumno gleda kakor kakovo nenavadno prikazen, ker v samotnih višavah le redkokdaj vidi človeka. Ako se je pa enkrat seznanil ž njim in ga spoznal za svojega sovražnika, zna se ga tudi ogibati.

Klesk je vse, kar šoja. Lešnike pa poprej mehča v guši. Glas mu je neprijetno krekanje.

V onih zimah, ko na severu nimajo hrane, pridejo k nam in takrat se tudi po naših nižavah pogostoma vidijo. Krekavt stavi kakor šoja gnezdo na drevo. Spleteno je iz suhih in zelenih jelovih vejic, kotanja je pa z lišajem in z drugo mehčavo izdelana.

Nič ni lažje, nego pozimi ujeti krekvat. Ujame se v locnje in pride tudi na gumno.

Jedo ga.

Po naših najvišjih planinah in tudi drugod na evropskih in azijskih snežnikih živite iz vranovega rodu še dve ptici, ki jih ne smemo pozabiti. Vsaj ob kratkem se jih moramo spominjati. Prva je:

Planinska vrana, malo manjša od sive. Vsa je črna, perje se ji sveti in na rdečkasto izpreminja. Tenak, lepo vpognjen kljun je 5 centimetrov dolg in rdeč, kakor pečatni vosek; tudi noge so rdeče.

Ta ptica živi v družbah po visokih planinah. Jako je živahna in jezična, neprestano vrišči. Med seboj se naganjajo in trgajo, druga drugi pobirajo hrano izpred kljuna.

Hrani se z vsakovrstno golaznijo, z žužki, kobilicami, polži in črvi, ki jih zna prav spretno z dolgim kljunom iskati med kamenjem in vleči izpod kamenja. Jeseni zoblje tudi jagode. Z višav prileti zjutraj in popoldan tudi niže v doline hrane iskat, celo na obdelano polje.

Jeseni se seli v južno Evropo.

Gnezdi v luknjah v najstrmejših pečinah.

Planinska vrana se posebno hitro privadi človeku in je med vsemi vranovi gotovo najljubeznivejša. V resnici je kratkočasna, zabavna in ni tako nadležna, kakor druge njene sorodnice. Z drugimi živalmi, razen poljske vrane, se ne druži, manjše ptice celo preganja; srečna je samo v človeški družbi.

Druga je:

Planinska kavka ali kramparica s planinsko vrano enake velikosti. Kljun je malo vkrivljen, stisnjen in ne daljši od glave. Vsa je črna kakor žamet, samo noge so rdeče in kljun je rumen kakor kosov, zato ji tudi pravijo planinski kos in planinski škorec.

Ta dobrovoljna in nemirna ptica oživlja v mnogoštevilnih krdelih pustote pod snežniki, prileti pa tudi v nižave, zlasti pred nevihtami. Kakor katera opazi kaj ne navadnega in sumljivega, zažvižga, in vsa družba se vzdigne v višavo.

Hrani se kakor planinska vrana.

Gnezdi v strmem, nepristopnem skalovju.

Tudi ta planinka postane neverjetno domača in krotka. Domače ljudi dobro loči od tujih, na te se huduje in togotno krokoče, domače pa lepo pozdravlja. Posebno se veseli, ako svojega gospodarja čez dolgo časa zopet ugleda. Hiti mu naproti, glasno ga pozdravlja mu sede na roko ali na ramo in ga ogleduje od vseh strani. Rada pije mleko, včasih tudi vino. Čudno je pri njej to, da je v ogenj vsa zaljubljena; ako le more, dá si okoli ognja kaj opraviti. Na živo žerjavico meče papir in krpe in se veseli dima. Žareč ogelj polgoltne brez vse škode, tudi ga v kljunu zanese kam na streho; pravijo, da je že hišo zažgala na ta način.

Škorec.

Tudi mali škorec nekako spada v vranji rod; sicer ne toliko po telesni postavi, kolikor po svojih umnih zmožnostih in po svojem vedenju. Velik je po priliki kakor drozd, toda ima zaljšo obleko. Njegovo črno perje spreminja se na zelenkasto in vijoličasto, na plečih in po trebuhu je pa belo pikast. Samica je bledejša, bolj pikasta in perje se ji ne preliva tako lepo. Rumeni kljun je raven in na koncu plošnato stisnjen.

Škorec prebiva po hostah in logih, po dobravah in vrtih, posebno ondi, kjer ima v sosedstvu obdelano polje, zelene loke in mokre travnike. Zgodaj pomladi, ko začne pod prvim dihom toplejše sape sneg kopneti, pride med prvimi ptiči zopet nazaj iz južne Evrope in iz Egipta, kjer

je zimoval. Dostikrat mu gre še trdo za potrebno hrano, hladen veter mu više perje, večkrat še celo nov sneg zopet pobeli rumene senožeti, ali to vse mu ne vzame dobre volje. Tudi o slabem vremenu začne peti vrh golega drevesa sedeč, kakor bi vedel, da se slednjič vendar mora neprijetna zima umakniti toplemu mladoletju. Neutrudno žvižga in brusi svojo, ne ravno umetno ali dosti prijetno pesmico; vmes pa vpleta napeve drugih ptičev in sploh pritika vsak glas, ki mu pride na uho.

Za gnezdo si izbere luknjo v duplu ali pa v zidovih in na stolpih. Hvaležen je pa tudi človeku za škatljo ali skrinjico, ki mu jo je pribil na drevo ali pod nadstrešje.

V izbrano luknjo si nanosi za gnezdo suhe trave, perja, dlake in kar sploh more dobiti mehkega in toplega.

Zjutraj z dnevom se gredo past na loke in travnike. Hitro tekaje pobirajo po tleh vsakovrstno drobnjav, posebno žužke, kobilice, črve in mastne polže. S kljunom obrne vsak list, preišče vsako bilko, stakne vsako luknjico, kamor se ti mrgolinci radi skrivajo. Na paši se radi pridružijo vranam, menda zato, ker so te še bolj oprezne in nezaupne nego škorci sami. Kakor se pokaže kaj sumljivega, zlasti kaka ujeda, zavrišče vrane in planejo za drznim roparjem, škorci pa odlete.

Škorec.

Škorci so kakor pastirice radi okoli pasoč se živali, radi posedajo po živini in ji iščejo nadležni mrčes, ki jo zajeda. Že v uvodu smo imeli priložnost pohvaliti škorce zaradi pokončevanja škodljivih polžev, zato tukaj nočemo še enkrat bralcu naštevati, koliko ena škorceva rodovina na dan pozoblje teh škodljivih slinarjev. Z druge strani je res, da se škorci radi sladkajo na zrelih črešnjah in murbah, ali pameten človek te male škode ne bode primerjal veliki koristi. Edino v vinskih krajih dela jeseni škodo po vinogradih na grozdju, tam ga je treba odganjati na vsak mogoč način.

Ravno zato, ker je škorec tako koristen ptič, ne moremo našim gospodarjem dosti priporočati, da naj po vrtilih in okoli hiše škorcem pribijajo lesene 4 do 6 decimetrov visoke skrinjice z okroglo 5 centimetrov široko luknjo. Luknjo moraš narediti v gornji tretjini škatljine visokosti in pred njo napravi palčico, da bode mogel škorec na njo sedati. Majhen trud in še manjši trošek ti bode obilno povrnjen. Že ptiči sami te bodo razveseljevali s petjem in kratkočasnim vedenjem, še večji bode pa dobiček po vrtu in na polju. Hišica, v katero so se škorci naselili, ne bode nikdar prazna ostala, vsake pomladi jo bode vzel ravno isti par v posest.

Konec meseca malega travna znese škorčica na zani-karno zvrhovčeno gnezdo 4—6 beloplavkastih jajec, ki jih izvali sama, samec ji pa poje in pridno hrane donša. Ko so mladiči godni, zbirajo se v večje jate, stari pa vale v drugo. Druga zalega ima navadno eno ali dve glavici manj od prve. Ko so drugi mladiči izpeljani, združijo se stari z mladino prve in druge zalege, s tem krdela naraščajo na tisoče in tisoče. Ta brezštevila krdela letajo brez pravega namena semtertja. Sedaj ne spe več v luknjah, temveč cela jata skupaj v kakem trstovju.

Lepo je videti jeseni leteti krdelo škorcev, ko se jih je na tisoče združilo v jato. Kakor divja vojska vihrajo dalje, vse gnete v sredo, drug se vrti krög drugega; kakor črn oblak se vali vriščeča tropa črez dobravo in se naposled zakadi v gosto trstovje. Tu si z jezično zgovornostjo pripovedujejo dnevne dogoke, eni pojo, drugi žvižgajo, nekateri brusijo in ponavljajo glasove, ki so jih čuli podnevi, zraven se pulijo in trgajo za najboljša prenočišča. V pozno noč šele potihne prijazno cvrčanje in čebljanje.

Slednjič izginejo nekega dne, jatoma vihrajo proti vedno jasnemu italijanskemu podnebjju, kjer pa mnogega zagrne mreža. Škorčevo meso ni ravno prida, ali Lahu je vse všeč, da ima le kljun.

Škorec, star ali mlad, se kmalu privadi človeku, rad ga ima, privržen mu je kakor pes. V izbi je vesel, smešen, razumen in prekanjen tovariš; poln je muh in zvijač. Sedaj se moško drži in modro hodi po izbi, ne zmeni se za nič, hipoma je pa smešen in dobrovoljen norček in brije burke, da se mu moraš smejati. Neznano je zvedav, brez njega se v hiši ne more nič zgoditi, povsod mora imeti kljun zraven. Ako sediš pri mizi in pišeš, kmalu ti bode sedel

na tintnici in omakal kljun; ako se miza pogrinja in nosi jed, gotovo je škorec prvi pri skledi; predici sede na brneči kolovrat in potiplje predivo.

Za svojo zabavo posnema vsak glas, ki mu je prišel na ušesa. Mijavka po mačje, bevska kakor ščene, kavka po žabje, kloče kakor koklja, cvili kakor nenamazano kolo in hrešči kakor žaga, kadar se ostri. Nauči se tudi dosti razločno izgovarjati besede, samo hitro zopet pozabi, ako se mu pogostoma ne ponavlja. Vse, kar se je naučil: besede, živalske in druge glasove in svojo lastno pesem, to vse splete in zmeša v čuden kikeljkokelj. Vsak čas ima kaj novega, zmerom je kratkočasen.

V izbi je škorec že živel 10 in 12 let.

Vdeb ali smrdokavra.

Hup, hup, vdeb!
 'maš zgnušen rep,
 vendar vse veš,
 pa nič ne poveš.

Tako na Štajerskem otroci pojo o tej ptici. Po tem se da soditi, da je bil vdeb Slovencem nekdanj prorokovalen ptič. Stari naši dedje so imeli tudi prazno vero, da se v vdebovem gnezdu najde čudodelen kamen; ako kdo ta kamen spečemu človeku dene pod glavo, razodene mu ta vse svoje skrivnosti. Drugod zopet pripovedujejo, da vdeb pozna neko travo, s katero se more vsaka ključavnica odpreti brez ključa, tudi imajo vero, da vdebovo srce in jetra človeka vspavajo ter mu prijetne sanje privabijo.

Iz vsega se vidi, da je bil vdeb našim pradedom skrivnosten ptič, s katerim so se radi pečali, zato ima tudi mnogo imen po raznih krajih. Pravijo mu: Vdeb, vdob, vdab, odap, bud, butej, mutec, hubkač, smrdokavra, smrdojerica, smrdat, smrdela.

Vdeb je pa tudi res lep in zanimiv ptič. Največ se ponaša z lepo, 5 centimetrov dolgo, črno in belo zarobljeno pernato krono, ki jo more po svoji volji položiti po glavi in jo zopet razšopirjeno privzdigniti. Glava, vrat, prsi in trebuh je sivkasto rjast; rep in kreljuti so črne; rep ima en širok bel pas, perotnice pa jih imajo šest. Kljun je 5 centimetrov dolg, tanek in vkrivljen. Velik je skoro kakor drskač ali carar, samo da je tanjši in malo nižji. Samica je bledejša; kronico ima, ali manjšo.

Vdeb prebiva v posameznih parih po naših lesovih, po tratih in senožetih, posebno blizu trat in pašnikov, ker rad brba po kravjeku in sploh po živinskem blatu. Jako je boječ in strahopeten, najmanjše prikazni se ustraši, da kar ostrmi. Glas roparske ptice ga tako zmeša, da ne ve, kaj bi. Z razprostrtimi perotnicami in z razgrnjenim repom se stisne na tla in vrže glavo nazaj.

V naše kraje se z juga vrača meseca malega travna in kmalu potem si oskrbi mesto, kamor misli postaviti zibelko za svoji zarod. Gnezdi v kakršnikoli luknji, najrajši v kaki vrbi. Gnezdo je zanikarno napravljeno iz trhlenine, govejega blata, mahu in trave. Samica sama vali na 4 ali 6 pepelastih jajc, katera izvali v 16 dneh; samec jo ves čas pridno oskrbuje s hrano. Gnezdo, mladiči in ta čas tudi samica smrdi kakor kuga, ker nikdar nič ne čisti, odtod tudi ime smrdokavra, in kar je še drugih enakih lepih imen.

Vdeb ali smrdokavra.

Smrdokavra je koristna ptica, ker se hrani s samim mrčesom, z žužki, glistami in črviči, ki jih lovi po razkopanem blatu in po zemlji. Večje govno-brbce najprej ubije s kljunom, potem jih vrže kvišku in prestreže v kljun.

Glasi se: hup, hup in povzdigne kronico. Po tleh hitro teka in vedno kima z glavo ter se priklanja. Leteti pa ne more posebno dobro.

Konec meseca velikega srpana nas zapusti.

Ujeta smrdokavra se hitro udomači ter se vede prav ljubeznivo.

Na gospodarjev glas priteče k njemu kakor pes; hodi po vrtu, leti na polje in pride zopet domov. Pozimi ne sme biti pri peči, ker sicer se ji kljun razkolje in razkreči, da ne more več jesti.

Brlez ali brglez.

Prvikrat se tukaj seznanimo s ptico plezavko. Brlez namreč ne teka in ne skaklja po drevesnih vejah, kakor sploh vsi manjši ptički; ne oprijemlje in ne obeša se kakor sinice in kraljički, temveč res pleza po deblu gori ali pa doli, ali pa tudi na okrog.

Brlez je velik kakor sinica. Na čelu je plavkast, po hrbtu je pepelast, na grlu bel, trebuh in prsi so pa sivo-rjaste; prek očesa mu sega črna maroga na vrat; kreljuti so črnkasti, rep je pa črn razen srednjih peres, ki so pepelasta. Zgoraj črni, spodaj sivi kljun je krepak in raven, na koncu koničast. Samica na čelu ni plava, po trebuhu je jasnejša.

Brlez prebiva posamezno po lesovih, večkrat prav blizu ljudi, ker se ne boji človeka. Rad se druží z drugimi malimi pticami, posebno s sinicami, kraljički in malimi detli. Pozimi pride tudi v vrte in k hišam, in tu pred človekom razkazuje svoje plezavske umetnosti. Jako je priljuden, živ in okreten. Po deblu gori, po deblu doli, okoli debla na okrog, preišče vso skorjo, najde vsako luknjico, vsako razpoko. S krepkim kljunom razbija po skorji, da bi prepodil skritega žužka in dolgopetega pajka, da bi staknil kako gosenco ali pa metuljeva jajca. Po celo uro se včasih mudi na enem samem hrastu, predno ga do dobrega pregleda, potem sprhne na drugega. Leteti zna prav dobro, toda navadno leti le z enega debla na drugo. Na tla ne seda. Njegov navadni glas je tihi: si, si; kadar vabi: tü, tü; kadar pa preplašen zleti: dek, dek.

Jeseni je tudi raznovrstno semenje, zlasti bukvico, lešnike, konopljo itd. Bukvico ali lešnik vselej zabije v pripravno luknjo in ga potem tako dolgo tolče s kljunom, da se razpoči. Tačas tudi skrbi za zimo ter si v luknje in razpoke spravlja želod, lešnike, bukvico in kar je drugega enakega.

Brlez vali v duplu, zato si vselej poišče že gotovo luknjo v kakem drevesu ali pa se vseli v zapuščeno detlovo gnezdo; sam si namreč ne more izdolbsti potrebne luknje, kajti njegov kljun je preslab za to. Brlez ne trpi širokih vrat do svoje hiše, noče, da bi vsak zvedav kljun gledal, kaj se notri godi. Gre si iskat ilovice in ž njo zadela vrata pustivši samo ozko luknjo, kakršna je potrebna zanj in za njegovo družico.

Pravega gnezda ne dela, za podlago si nanese nekoliko suhega listja ali lišaja. Na to preprosto posteljico znese samica 6—9 jajec, iz katerih se 14. dan izvalé mladiči. Na gnezdu sedi tako trdno, da se ne premakne, ako tudi v luknjo drezaš. Kakor kača bode sikala — in bode ostala na gnezdu. Brleza je lahko ujeti na vsak način. Deček, ki je sinici nastavil bučne peške, najde večkrat mesto sinice brleza v kletki.

V izbi ni ravno prijeten gost, ker vedno razbija. Kar mu preostane hrane, vse poskrije, bučne peške pa zabija v poknje med podnice.

Plezavček ali plazirec.

Plezavček spada med naše najmanjše ptičke, dolg je 14 centimetrov, od katerih pride na sam rep nad 5 centimetrov. Lahko ga je poznati po dolgem in tankem, srpasto vkrivljenem kljunu. Po temenu je rjavkast, z belimi kapljami posut; zgoraj po hrbtu je zamolklo siv in belo pegast, spodaj pa belkast; črez oko ima sivo progo. Črnkaste perotnice so belo zarobljene in po sredi rumeno pasaste; trtica in rep je jasno rjast. Za plezanje ima dolge prste z ostrimi zakrivljenimi krempljci.

Ta nemirna ptica prebiva povsod po gozdih in sadnih vrtih. Jeseni se z drugimi pticami, kakor so na pr. sinice, kraljički, brlezi itd., pripodi k hišam in pleza po drevju in zidovju. Plezajoč se zmerom pomika po deblu gori, nikdar doli, kakor brlez. Ako je prišel do vrha, zleti na podnožje drugega drevesa. Tanki kljunček pobrba v vsako luknjico, najde vsako poč in izyleče izmed mahu in lišaja skrite žužke. Plezavček je torej prav koristen ptiček, ker nam gozdno in sadno drevje čisti škodljivih mrčesov in njihove zalege. Človeka se ne boji, zlasti ondi ne, kjer ga pusti na miru; tega pa vendar nima rad, da bi mu člo-

vek gledal pod kljun. Zato se zmerom tako obrača, da ga deblo ali veja zakriva radoglednim očem.

Meseca malega travna si nanese slame, perja, vlakna in enake mehke šare v kako luknjo ali v zidu ali pa na drevesu, bodisi v duplo ali pa v kako večjo razpoko. Samica znese 6—8 belih rdečepegastih jajčic, ki jih pomaga tudi samec valiti. Mladina se vadi v plezanju še predno more leteti. Ko je prvi zarod sam sebi prepuščen, vale stari v drugo.

Kjer se v planinah in na Krasu iz temnih brezden vzdigujejo strme pečine in gole skalne stene, nahaja se v posameznih parih prelepi:

Skalni plezavec, ki je eden izmed naših najlepših ptičev. Malo večji je od navadnega in ima mnogo lepše pisano svilasto perje. Sploh je pepelast; grlo je poleti črno, pozimi belo; črne kreljuti so posute z belimi biseri, gornja peresa na perotnicah se pa rdečijo kakor roža; črni rep je belo zarobljen.

Ta krasna ptica živi v pustem skalovju samotna sama zase, niti se ne družijo z drugimi pticami, niti se ne zmejnijo zanjo. Nikdar ne sede na zemljo, niti na drevo, ne-prenemoma pleza po golih pečinah, s krempljci se obeša na najstrmejšo steno in z razgrnjenimi perotnicami išče žužkov po razpokah in jamicah. Noč prespi v skalovju. Pozimi prileti v doline in se obotavlja po visokih stolpih in starih zidovih. Zgodaj spomladi sem ga videl celo blizu Zagreba na medvedgrajskih razvalinah.

Gnezdo ima zmerom v nepristopni strmi steni. Meseca maja samica že sedi na jajcih, samec jo pa hrani. No pozni sneg in mraz pokonča dostikrat zalego. Zato je menda tudi ptica tako redka.

Žolne.

Gotovo si, ljubi bralec, bil že poletnega dne v gozdu — toda ne mislim v kakem koloseku ali pa redki hosti — temveč v pravem gozdu, kjer stoji deblo poleg debela, eno ravno kakor sveča, drugo zopet razkrečeno in krevljasto, pod vsemi pa leži dobrodejni somrak in debela hladna senca. Vsaka tvoja stopinja vzbuja šum v suhem listju, pod tvojo nogo pokajo preperete vejice. Ako si pa miren,

ako sedeš na kak parobek ali se zlekneš po zelenem mahovju, je vse mirno, vse tiho okoli tebe; zdi se ti, da si v veliki cerkvi. Ptice so okoli poldneva umolknile, v gostih krošnjah skrite mirujejo in dremaje prebavljajo; celo pisani metulj nekako zaspano visi na bledem cvetju. Človeku se zdi, da tudi drevesa počivajo, samo včasih završi nekaj v vrhovih, kakor bi se jim kaj sanjalo.

To praznično tihoto naenkrat zmoti neko trkanje, kakor bi kdo kaj pribijal. Malo preneha, pa zopet začne — vse hitreje in hitreje, kakor bi se Bog zna kako mudilo. Akoravno se nam dozdeva, kdo bi mogel biti, gre vendar oko nehote iskat neutrudnegapotrka. Nismo se motili! Žolna je. Kakor bi bila pribita, se je z močnimi kremplji obesila na deblo, s kljunom pa teše, da leti iverje okoli nje. To je v resnici gozdni tesar.

Za tako tesarijo ima pa tudi potrebno orodje. Kljun je dolg, robot, klinast, proti koncu zaostren. To orodje je tesarju sekira, dleto, kladivo in sveder, vse obenem. Le glej ga nekoliko časa, kako dela ž njim.

Sedaj je ž njim kakor s kladivom potrkal po lubju, kakor trka zdravnik na prsi jetičnega bolnika. Po glasu pozna, kako je drevesu ob srcu, je li bolno ali zdravo; glas mu pove, ali so se pogubni žužki vselili pod lub, ali že glodajo na drevesnem mozgu. To drevo odmeva udarce čisto in jadrno — znamenje, da je zdravo. Tukaj za pernatega tesarja ni posla, zato hajdi dalje! Zletel je na drugo deblo. Otlo po njem bobne udarci — tu bi se trud mogel izplačati. Kljun je sedaj sveder, hitro prevrta lub, odčesne s sekiro kos skorje in iznova potrka. Žužki prestrašeni beže semtertja, radi bi ušli, hoteli bi se

Črna žolna.

poskriti — ali zastonj. Tesar vzame v pomoč sedaj še drugo strahovito orožje — namreč jezik. Kakor igla je nabrušen in ob straneh s kaveljci oborožen. Strelovito hitro sika semtertja, kar se ne nabode na raženj, obvisi na kaveljcih. Pa tudi tisti, ki so se morebiti zavlekli v najglobokejše luknje, se s tem niso rešili strahovitega sovražnika. Nekolikokrat useka po gnilem drevesu in že jim je za petami — vsakega sproti izvleče suličasti dolgi jezik.

Za tako delavnost mora pa žolna imeti posebne noge, kajti ves čas se mora ob deblu pokonci držati in obenem s kljunom dolbsti in tesati. In res so njene daleč zadaj stoječe in navnoter vkrivljene noge kratke in trščate; dva prsta sta nazaj obrnjena, vsi so z ostrimi krivimi kremplji oboroženi. Naposled je ptici pri plezanju v pomoč tudi klinast rep, čigar vpognjena peresa, zlasti srednja, so na koncu trda, prožna in skoro gola, ž njimi se žolna pri plezanju poganja naprej, pri tesanju se pa nanje opira. Največo moč ima v kratkem krepkem vratu in v koščati glavi, ostalo truplo je šibko, zlasti so ozka pleča; to pa zopet le zato, da laže smuka v luknjo.

Iz vsega je torej razvidno, da je žolna ustvarjena za plezanje. In res jo bodeš redkokdaj videl sedeti na veji, navadno visi na deblu ali pa na spodnji strani veje z glavo pokonci. Celo v spanju se v svoji luknji obesi na steno. Žolna pa more plezati le navzgor, nikdar ne navzdol; to zna le brlez. Leteti zna žolna prav dobro, navadno pa vendar ne leti daleč, največ z vrh drevesa splava doli na drugo deblo in se začne po njem proti vrhu pomikati. Na tla ne seda, ako je pa vendar prisiljena, skače nerodno in okorno.

Žolna gnezdi kolikor mogoče visoko v drevesni luknji, ki si jo sama izteše in izdolbe. Ni pa misliti, da s tem kvari drevo, kajti žolna si za svoje gnezdo izbere že staro in nagnilo drevo, kjer more laže tesati. Večkrat se ondi, kjer je veter ulomil vejo, naredi luknja sama po sebi, vanjo se nabira dežnica, ki mehča les, da začne gniti. Tako luknjo si posebno rada izbere žolna ter jo potem toliko izdelata in razširi, kolikor se ji zdi potrebno. Ako se ji luknja ne dela po volji, ali ako pride v delu na kako trdo grčo, zapusti začeto delo in začne druge iznova dolbsti.

Najprej izteše okroglo luknjo, ki je ravno toliko, da se more ptica skoz njo zmuzniti. Notri se luknja razširi in gre navzdol, včasih čez 3 decimetri globoko. Stene so

lepo izgajene, skledičasto dno je pa z drobnimi trščicami nastlano. Gnezda ne znaša: brez vse dalnje priprave znese samica na omenjeno iverje 3—8 lepo belih jajec. Pri valitvi se vrstita oba. Mladiči so jako grdi in dolgo časa starim niso prav nič podobni. Še predno so popolnoma godni, lazijo iz gnezda in se vadijo v plezanju.

Razen luknje, kjer gnezdi, napravi si žolna kakor za zabavo še več drugih lukenj, več ali manj popolnih. V nekaterih prenočuje jeseni in pozimi, ko se klatari po gozdu, večidel jih pa kmalu zapusti in gre drugam novih delat. S tem jako ustreza mnogim in mnogim drugim pticam. To je kakor nalašč za male ptice, ki gnezdiijo po drevesnih luknjah, pa so same preslabe za tako delo, niti nimajo takega kljuna, da bi mogle dolbsti.

Iz vsega, kar smo čuli o žolnah, bode vsakdo previdel, da so to za gozd prav koristni ptiči. Samo kak nedeljski lovec, ki je morebiti prvokrat prišel v gozd in vidi žolno razbijati, bi si mogel misliti, da je za drevje škodljiva ptica. Tak lovec-skaza si morebiti še celo umišlja, da je Bog vedi kako dobro in junaško delo storil, ako jo je ustrelil z drevesa. Pameten in izkušen logar ali gozdar pa ve, pri čem je, in pusti nedolžno in koristno ptico na miru.

Pri nas žive tri žolne. Največja je:

Črna žolna, ki meri podolgem blizu 5 decimetrov. Vsa je črna kakor ogelj, samo teme je lepo rdeče, in sicer pri samcu od čela do tilnika, pri samici pa samo na tilniku. Oko je rumeno, kljun plavkastosiv, noge sive.

Črna žolna prebiva pri nas povsod v goratih krajih po jelovih in borovih lesovih. Jako je bojazljiva in nezaupna. Človeka se skrbno ogiblje, že z daleč se mu umika; v lesu jo je pač pogosto čuti kričati: kir, kir, kir, ali na oko jo je težko dobiti. Razen vsakovrstnih žužkov ji gredo v slast posebno mravlje in njihove bube, zaradi njih razdeva stare parobke in pride tudi na zemljo razkopavat mravljišča. Spomladi rada seda na suho vejo in bobna neizrečeno hitro po njej, menda sebi v zabavo, še več pa s to ragljo vabi k sebi samico. Začetka malega travna začne samica sama dolbsti luknjo, kamor misli svojim otročičem postaviti zibelko; za to delo treba deset do štirinajst dni. V kotanjo znese na gole trščice tri do pet belih jajec, iz katerih se osemnajsti dan izvleče grdi debeloglavi in

tolstokljuni mladiči. Stari jih marljivo pitajo skoro s samimi mravljinjimi bubami.

Pozimi se klatari okoli in pride tudi v nižje gozde, obišče celo hribovska samotna selišča.

Zelena žolna je 15 centimetrov krajša. Vsa je več ali manj zelena, posebno živo na hrbtu; na trtici nagiblje na rumenkasto, po prsih in na trebuhu je zamazano belozelenkasta. Tudi zelena žolna ima lepo rdečo kapico na glavi, razen tega ima samec pod črnim licem tudi rdečo progo, pri samici je pa ta proga črna. Kreljuti so črne z belimi in rumenimi lisami pisane, ravno tako tudi sivozelenkasti rep. Oko je belkasto.

Ta ptica se nahaja po naših krajih povsod, četudi ne pogosto, po nižjih lesovih, rajša v listnatih nego v jelovih; semtertja stanuje celo po logih in večjih sadnih vrtilih. Pred človekom je neznano oprezna, zmerom jo čuješ, vidiš pa redkokdaj. Kadar zleti, kriči: glik, glik, glik, kakor bi se smejala. Po zemlji skače še dosti urno, posebno rada zahaja na mravljišča, ker so ji mravlje najljubša hrana. Pozimi je za silo tudi jerebikove jagode.

Luknjo za gnezdo dolbeta oba, samec tudi pomaga valiti jajca, ki jih znese samica 6—8.

Naposled je še:

Siva žolna, ki je nekoliko manjša od zelene in ima sivo glavo in vrat, sicer ji je vsa podobna. Samec ima rdeče čelo, pri samici je pa vsa glava siva.

Vede se in živi kakor zelena.

Detel.

V telesni postavi in po svojem vedenju so žolnam najsorodnejši detli. Razlikujejo se samo v tem, da so manjši, zajetnejši in trščatejši, da njihov močni in robati kljun ni daljši od glave, in da so vsi več ali manj lepo pisani, največ na črnem dnu belo pikasti in pasasti, na glavi in pod repom pa rdeče lisasti.

Detli so jako urni in živahni plezavci, na tla ne hodijo radi, dasiravno niso neokretni. Kakor žolne tudi dleti ne

morejo navzdol plezati, temveč le navzgor ali pa okoli debla v ovinkih. Pred človekom se zmerom skriva za deblo ali vejo, samo včasih zvedavo pokuka izza stebela.

Pri nas žive ti-le detli:

Veliki detel je po hrbtu črn in belo pikast; črne perotnice so mu belo pasaste; na trebuhu je zamazano belorumenkast, pod repom pa lepo rdeč. Črna glava ima rumenkasto čelo in rdeč tilnik; lice je zamazano belo, črno podroblijeno; tudi od kljuna niz vrat mu sega črna proga. Samica na tilniku ni rdeča. Podolgem meri 24 centimetrov.

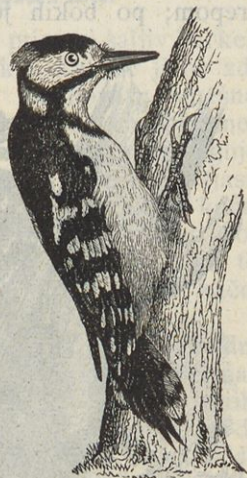
Veliki detel prebiva po vseh lesovih, listnatih kakor po jelovih in borovih, v zadnjih vendar najrajši. Z drugimi detli živi v vednem prepirju; kakor hitro čuje katerega trkati, takoj prileti in srdito odžene tekmeča. Ako zna lovec na puškino kopito trkaje posnemati njegovo trkanje, ga lahko tako premoti, da pride prav blizu njega iskat umišljenega protivnika.

Veliki detel je najhujši sovražnik in pokončevalec škodljivih podkožnih žužkov in njihove zalege. V sili se hrani tudi z jelovim in borovim semenom, z bukenco, želodom in lešniki. Borov storž, lešnik ali bukenco zagozdi v kako luknjo in potem tako dolgo seka s kljunom, da pride do jedra.

Pri izbiranju luknje za gnezdo ima svoje muhe, malokatera mu je všeč. Že napol izdelano zopet zapusti in začne novo tesati. Popolnoma izdolbena ima podobo globoke mošnje; vanjo znese samica 5—6 svetlobelih jajec, ki jih tudi samec pomaga valiti.

Jeseni in pozimi pride v nižave in si da tudi po sadnih vrtilih opraviti. Glasi se: pik, pik.

Srednji detel zamenjava po listnatih gozdih velikega, ki mu je tudi jako podoben, samo da je za 3 centimetre krajši, in da je po bokih rdečkasto nadahnjen in črno progast. Tudi samica ima rdečo kapico.

Veliki detel.

Gnezdi na visokih vrbah in jelšah, vhod v luknjo je jako ozek, toliko, da more skozi smukniti. Živi in ponaša se kakor njegov večji brat.

Mali detel je pritlikovec med svojimi sorodniki, kajti ni večji od vrabca; sicer je pa pisan skoro ravno tako, kakor drugi detli. Čela je sivkastega, temena rdečega; od ust niz vrat črno progast; hrbet in perotnice so belo in črno pasaste. Trtica je črna; rep v sredi črn, ob straneh bel s črnimi pasovi; trebuh bel brez vsega rdečega pod repom; po bokih je črno počrkan. Teme pri samici ni rdeče, temveč belo.

Mali detel se drži bolj doline in ravnine nego hriba. Nahaja se po gajih in vrtih; jelovje mu ne godi. Ta srboriti in živi ptiček stikuje neprenehoma po drevju za mrčesom in je zaradi tega koristen. Vede se kakor sploh vsi detli; ako znaš pogoditi njegovo trkanje, ga bodeš kmalu privabil k sebi.

Preslab, da bi si kjerkoli dolbel luknjo, si poišče navadno štrcelj odkrhnjene veje, ki je v sredi že preperel in trhel. Tu si izteše brez

velikega truda do 16 centimetrov globoko jamico, v katero znese samica 6–7 tankolupinastih, včasih rdečepikčastih jajčic, iz katerih se mladiči že 14. dan izkobacajo.

Izdelana luknja mu služi tudi zanaprej v ta namen, malo si jo očisti in se zopet vseli vanjo, ako je ni kak drug duplar že pred njim zasedel.

Glas mu je tanek kik, kik.

Mali detel.

Troprsti detel ima velikost velikega detla in je skoro enako pisan, loči se samo v tem, da teme ni rdeče, ampak rumeno, pri samcu in belo pri samici, in da pod repom ni rdeč. Še boljše je pa zaznomavan s tem, da ima na nogi samo tri prste, dva spredaj, enega zadaj.

Živi pri nas na planinah v jelovih lesovih. Freyer ga je našel tudi v idrijskih in ribniških hribih.

V življenju in navadah se ne loči od drugih sorodnikov.

Vrtoglavka ali vijoglavka.

Vrtoglavka je med malimi našimi pticami šaljev burkež ali komedijant. Kakor hitro zapazi kaj, kar se ji ne zdi varno, se začne čudovito šopiriti in napihovati; smešno previja glavo, steguje vrat in se pači, da se ji moraš smejati. Neprestano se pripogiba in priklanja, privzdiguje kučnico na glavi, streplje, kakor bi jo lomila božjast, posebno pa obrača in zviija vrat in glavo, kakor kača. S tem čudnim vedenjem hoče prestrašiti in odgnati sovražnika, kar se ji tudi večjidel po sreči izteče, kajti to stegovanje in previjanje vratu in glave opominja na kačo, pred katero so vse manjše ptice v strahu.

Vrtoglavka se meseca malega travna, nekoliko dni pred kukavico, vrača z juga, kjer je prezimila. Pri nas prebiva po pašnikih, dobravah, v grmovju in po vrtilih. Venomer se čuje pomladi njen vabeči glas: vid, vid, vi vid, ali ugledati jo je težko, ker ima tako obleko, da je ni lahko razločiti od lubja drevesnega, toliko manj, ker se pred človekom potuhne in počene na vejo.

Vijoglavka je pepelasta rjastega perja z mnogimi belimi, rumenimi in črnimi pikami in pegami poškropljena; od tilnika se vleče po hrbtu širok rjav in črno lisast trak; siv rep je pa petkrat rjasto prepasan. Po rumenkastem vratu in po prsni ima povprek zamolke valovite proge, po trebuhu je pa jasnejša. Podolgem meri 18 centimetrov, je torej škrjančeve velikosti, samo da je tanjša in vitkejša.

Znamenit je njen dolgi, nitkasti, na koncu iglasti jezik. Nanj nabada mravljinčje bube, gosonice in podoben mrčeš, ki ga prav pridno obira z drevja in pobira po tleh; ali pa ga, kakor polzkega in slinastega črva, potakne med razdražene mravlje: hudi mravljinčji se vanj zagrižejo, kar je pa ptici ravno všeč, kajti kadar je poln, hitro smukne

ž njim v usta in pohlastavši žival, ga spusti zopet v razkačen mrgolež.

Akoravno ima noge ustvarjene kakor detel, vendar ne pleza, temveč le urno smuče po vejah semtertja, k večjemu, ako se obesi s krempeljci za skorjo. Tudi ne kljuje, ker ima preslab kljun, pridno pa čisti drevje od vsakovrstnega škodljivega drobiža. Vsak gospodar bi moral kolikor mogoče prizanašati vijoglavki in vesel biti, da jo ima na vrtu.

Vrtoglavka vali v duplu kateregakoli drevesa, zunaj navadno v vrbah, jelšah in topolih; v vrtu ji je vseč vsaka luknja, naj bode tudi blizu tal. Ker si sama ne more izdolbsti luknje, si poišče že gotovo, posebno rada se polasti detlove hiše. Brez vse daljne priprave znese samica na trhlenino 8—12 belih jajec. V valitvi se ne da izlepa motiti, kakor pribita sedi, le okoli poldneva jo zameni samec za nekoliko časa.

V gostilniškem vrtu blizu Zagreba se je vijoglavka ugnezdila tik kegljišča, kjer so vedno ropotale krogle in keglji. Luknja je bila 8 centimetrov od tal in precej široka, da je človek lahko z roko vanjo dosegnil, dasiravno je bila precej globoka. Ako je kdo prišel k luknji, ali je celo bezal s šibico vanjo, je ptica pihala in sikala kakor kača, toda, iz gnezda ni šla. Ko pridem nekega dne na vrt, je baš neki preveč radoveden gost pobiral jajca iz gnezda, ptičji par je pa ne bližnjem drevesu žalostno kričal: šêk, šêk. Jajec je bilo devet, šla so iz rok v roke, nekateri so jih kotajali po mizi in so jih hoteli prepustiti otrokom v igro. Nagovoril sem krčmarja, naj pusti v miru valiti nedolžno ptico, ki nikomur ni na potu, njemu samemu in njegovemu vrtu pa na velik dobiček. Mož me je poslušal, pobral je jajca in nesel nazaj. Gostje so trdili, da ptica itak ne mara več zanje, ker so jih ljudje po rokah nosili, ali kmalu so se mogli prepričati, da ptica ni tako občutljiva. Ni trajalo dolgo, pa smo jo videli, ko je smuknila v luknjo. Odsle je imela mir in naposled so se izlegli mladiči, ki so jih gostje zopet vznemirjali in v roke jemali, četudi so sikali in pihali. Na svojo srečo so luknjo kmalu tako zasmradili, da nihče ni hotel več roke vanjo vtikati. In tako sta jih stara srečno odgojila in naposled izpeljala.

Še predno začne pri nas mraziti, meseca kimavca, se poslovi vijoglavka in potuje v toplejše kraje.

Kukavica.

Ku, kú! kaj si vendar že tukaj?
 O kukaj, ptica, le kukaj
 po svoji stari navadi!
 Saj ni še prave pomladi,
 dokler ni tvojea čuti glasú.

Tako poje pesnik o tebi, mila ptica kukavica, poje lepo in resnično. S teboj se začenja najlepši letni čas, ti nam prineseš mehko in toplo mladoletje. Kmeta in meščana navdaja tvoj prvi glas z radostjo. Tvoje kukanje — ne bodi ti oponeseno — res ni umetno, toda pri vsej enostavnosti ima vendar v sebi nekaj ljubeznivega, nagajivega in prisrčnega. Ljudje

vračajoč se s pomladanskega sprehoda, pripovedujejo onim, ki so ostali doma, da so te čuli v mladem zelenju in poročajo, kolikokrat si zakukala. Posebno mlada deklica

vestno šteje tvoje glase, iz njih ugiblje, kdaj se ji bodo uresničile srčne želje, za katere še nihče ne ve. Pastir na paši se pa hitro prime za onih par krajčarjev, ki jih morebiti nosi v žepu, češ, da bi vse leto ne bil brez denarja. Naj se mu izpolni vroča želja!

Kukavica.

Kukavica je gibka in tanka ptica grličine velikosti. Podolgem meri 36 centimetrov, od katerih pa gre polovica na klinasti rep. Glava, vrat in hrbet je plavkastopepelast; trebuh bel in povprek črnomarogast. Dolge, ostro prirezane perotnice so temnosive, ravno tak je tudi belopikasti rep; oko in kratke noge so rumene. Zunanji prst more ptica po volji naprej ali nazaj obrniti. Črni kratki kljun je stisnjen in malo prikrivljen. Mlada samica je rjasta in pov-

prek lisasta in progasta, pozneje je pa samcu podobna, samo pod vratom ji ostanejo zaprane rjaste proge.

Kukavica se okoli sv. Jurija vrača k nam ter si vselej poišče svoj stanoviti kraj, kjer se takoj napové s kukanjem. Naumann je opazoval neko kukavico in se je prepričal, da je skozi 32 let hodila v njegovo sosedstvo. Samo samec kuka, s tem glasom namreč vabi in kratkočasi samico, ki mu cmihaje se odgovarja: kik, kik. Vsak par ima svoj odločen okraj, v katerem ne trpi drugega. Kakor se kak pritepenec oglasi, takoj prileti domačin in ga požene v beg. Ako znaš kukavičin glas dobro posnemati, jo lahko premotiš in zvabiš k sebi.

Akovravno more zunanji prst nazaj okreniti ter se zategadelj prišteva plezavcem, vendar ne pleza. Plaha in nemirna se skrbno prikriva v košate vrhe, kjer pridno obira gosenice, zlasti škodljive kosmate gosenice, ki jih druge ptice ne marajo; razen tega pokončuje tudi molje in druge škodljive metulje, kakršnih je dosti po gozdu. Gosenčje dlake se prijemajo želodča, da je včasih znotraj ves kosmat kakor kožuh.

Kukavica leti hitro in lepo kakor skobec, ki mu je tudi podobna po velikosti vitki postavi in marogastem trebuhu. Zato so stari mislili, da se kukavica jeseni lahko v skobca izpremeni. Že na kratkih nogah se ji vidi, da ni za hojo po tleh; in res pride na zemljo samo takrat, kadar je zapazila kakega črva ali gosenico. Pri deževnem in hladnem vremenu leta nizko ob tleh in obira žužke po grmovju, pred odhodom jeseni pa lovi tudi rjave kosmate gosenice in skakajoče kobilice po senožetih. Kukavica je jako požrešna, ali ravno s to nenasitnostjo je koristna v gozdu.

Kukavica je med našimi pticami edina, ki ne pozna slasti in težav domačega rodbinskega življenja. Samica edina nima svojega doma, ne dela si gnezda, ne odgaja svojega zaroda, se sploh ne peča zanj. Jajca namreč podmeta drugim malim pevkam in jim prepusti vso skrb za mladiče.

Ko čuti, da bode treba znesti jajce, tihotapi okoli in poišče gnezda z jajci kake male ptice. To čast izkaže najrajši taščici, pastirici, palčku, pogorelcu, vrtniku, penici, slavcu, cipi, kosu, pa tudi ščinkavcu, repniku, strnadu, škrjancu in grlici. Kukavica si izbere za svoje zanikarno delo vselej trenotek, ko zapusti valeča ptica

za kratek čas svojo zalego. Takrat hitro sede na gnezdo in znese jajce. Ako je pa gnezdo valeče ptice, ki ji misli podvreči jajce, pokrito ali pa v duplu, znese kukavica jajce na zemljo, je vzame v kljun in skozi luknjo potakne v gnezdo. Kukavičina jajca imajo jako tanko lupinico in so za toliko ptico drobna, ali navadno vendar debelejša nego jajce one ptice, ki so ji podložena; tudi niso vsa enaka, skoro vsako je drugače pisano in pegasto.

Malim pticam to malopridno podmetanje nikakor ni po volji. Dobro poznajo hudodelko in bržčas slutijo, zakaj se klati okoli njihovih gnezd. Z velikim vriščem in cikom se zbirajo okoli nje, zaganjajo se vanjo, da bi jo odgnali. Ali kukavica je močnejša in ne da se tebi nič meni nič odpraviti; toliko pa vendar pazi, da je pri samem dejanju pevka ne zateče; kajti sicer bi se moglo zgoditi, da bi nepovoljni dar brsnila iz gnezda, kar se neki včasih tudi prigodi. Navadno pa pusti tuje jajce med svojimi, je greje s svojim truplom in se veseli, ko se naposled izvali debeloglavi grdi najdenec. Čudno je to, da se mlada kukavica skoro zmerom poprej izleže, nego domači otroci. Pisana mati ima z najdenčkom tako veselje, da večkrat svoja lastna še negodna jajca iz gnezda pomeče, samo da se podvrženec more širiti. Mala rejnica ima sedaj ves dan dosti opraviti, da nanosi dosti hrane za nenasitno, vedno odprto rumeno žrelo. Ako so se s kukavico vred izlegle domače ptičice, jih večja in močnejša kukavica kmalu spravi pod se, sirote komaj dihajo in ne dobe skoro nič jesti, ker jim samogoltni vrinjenec izpred kljuna vse prehlastne, kar je skrblija mati njim namenila. Vtihatapljena tujka se dobro redi in hitro raste, domači otroci pa hirajo in ginejo in nazadnje tudi poginejo. Mrtve potem mati sama spravi izpod nog in jih pomeče iz gnezda. Zato navadno najdemo samo kukavico v gnezdu, redkokdaj se more zraven nje obdržati in odgojiti domači zarod.

Godna kukavica se ne zmeni več za mačeho, dasiravno ta še nekoliko dni leta za pastorko in ji skrbi za hrano.

Ljudje so si že mnogo ubijali glave, razmišljevali in ugibali, zakaj kukavica sama ne vali. Ne moremo se hvalliti, da bi bili to stvar do kraja dognali. Največ se vendar misli, da zato ne odgojuje svojih mladih, ker se pri njej jajce za jajcem prepočasi godi; samica namreč znese vsakih osem dni po eno jajce, in ker jih znese vseh skup 6—8,

traja blizu do dva meseca, dokler niso vsa znesena. Ako bi z valitvijo čakala do zadnjega jajca, pokvarila bi se prva; ako bi pa precej na prvem obsedela, izlegel bi se prvi mladič še pred tretjim jajcem. Tačas bi morala ob enem sedeti in mladiča pitati — to pa ni mogoče.

Konec meseca velikega srpana nas zapuščajo stare, malo pozneje mlade kukavice in lete tja v srednjo Afriko.

Kukavica je dobrega in okusnega mesa, ali težko jo je v roke dobiti. Tudi je ni vredno ubijati, ker nam živa več koristi nego mrtva.

Prepelica.

Prepelica je sosedna škrjančeva. V tem, ko se škrjanec vrti v višavi nad zeleno njivo, prepeluje prepelica v pšenici, ki se je ravno jela v klasje vreteniti. Škrjanec je zgodaj prišel, otroci prve zalege so se mu že razbegnili po žitu, sedaj že dela priprave za drugo valitev, ko je prepelica ravnokar prišla z dolgega pota vsa trudna. Pet pedí, pet pedí! se tedaj posebno proti večeru razlega od njive do njive samčev vabeči glas, samica mu pa v razoru tiho odgovarja: bibivi, bibivi.

Prepelica je ptica kokošjega plemena, in sicer manjša; po dolgosti meri samo nekaj malega čez 18 centimetrov. Sivorjavkasto, na trebuhu jasnejše perje je podolgem in povprek rjasto pegasto in progasto, posebno očitna je rjava proga nad očesom. Perotnice so precej dolge in ostro prirezane, rep pa prav kratek in ves pokrit s podaljšanim perjem na trtici; zato je videti kebasta in zaokrožena. Kratek kljun je čvrst in zbočen, kakor sploh kokošji. Samec nima osiroge, od samice se razlikuje po temnejšem perju, zlasti je belkasto grlo obrobjeno z zamolklo rjastim trakom.

Prepelica prebiva povsod na obdelani zemlji, toda v hribe ne gre rada; najbolj gode njive posejane s pšenico. Po dnevi se skriva po žitu, pod večer pa nekako oživi in teka prav hitro semtertja in pride tudi na senožeti. O lepem vremenu se po kokošje rada valja in koplje v prahu. Pred sovražnikom hitro smučé med bilkami ali se potuhne in skrrije v kako jamico ali za prsteno gručo, kjer jo je težko zapaziti, ker je skoro iste barve kakor suha prst. Lovci pravijo, da kadar si zbegana ne ve pomagati, strahu potakne

glavo v zemljo, bržčas misleč, da je sovražnik potem ne vidi. Leti dosti hitro ali ne visoko; sploh se pa nerada vzdigne od zemlje; leteč nikdar ne sede na drevo, zmerom zopet na tla. Samci so strahovito togotni ter se med seboj hudo lasajo. V starih Atenah so jih zato vadili za kratkočasne bojne igre kakor peteline, na Kitajskem imajo pa neki še dandanes to navado.

Prepelica se hrani z žitom in vsakovrstnim drugim semenjem, vmes trga tudi travo in sploh zelenjavo, je tudi črve in žužke in za boljšo prebavo zoblje pesek, prav kakor kokoš.

Že precej pozno v letu znese samica 8—14 belozenkastih in rjavopegastih jajec. Gnezdo ji da mnogo opraviti, z nogami izkoplje jamico in jo za silo nastelje s suho travo. Na jajcih sedi skoro tri tedne. Nežni, temno mahasti kebkci takoj te-
kajo za materjo, ki jih skrbno vodi

okoli, uči jesti, spravlja pod se itd., kakor koklja. Samec se ne peča zanje. Kebčki hitro

rasto, že konec drugega tedna morejo leteti, v 5. ali 6. tednu so pa že popolnoma dorasli in pripravljeni za potovanje.

Prepelica.

Že konec meseca velikega srpana začno prve prepelice odhajati, glavni vlak gre pa meseca kimavca. Na milijone se te živali zbere jeseni v južni Evropi po vseh deželah okoli Srednjega morja, na Španskem, Laškem, Grškem, južnem Ruskem in otokih. Takrat vse gomazi samih prepelic. Kadar potegne ugoden južni veter, se vzdignejo jate visoko v zrak in lete preko morja v Afriko. Ali to je lahko rečeno, težko pa storjeno. Morje je široko, prepelice niso najboljše letalke. Res, da skrbno poiščejo vsak otok na potu, da si počijejo, ali pri vsem tem jih vendar na potu mnogo onemore in pogine. To je še sreča, ako je morje pokojno; utrujena jata tedaj sede na vodo, si počije in se spočita zopet vzdigne in leti dalje.

Ali drugače je to pri vihnem vremenu, posebno ako vihar pride za njimi. Vihar vrže celo jato v morje in razburkani valovi jo pokopljejo podse. Pri taki priložnosti padajo onemogle na mimo plavajočo ladjo in obleže kakor mrtve.

One srečne, ki prelete do afrikanskih bregov, so zmerom tako trudne in upehane, da jih je moči loviti, bolje rečeno pobirati. Šele za nekoliko časa, ko so se oddahnile, se razbegnejo in razkrope po severni Afriki. Meseca malega travna se pa zopet zbirajo na afrikanskem primorju za pot proti domu. Ali spomladne jate se glede na število ne morejo meriti z jesenskimi, komaj polovica se jih vrne.

Mnoge prepelice pa niti ne lete prek morja, temveč prezimijo v poprej omenjenih deželah in po otokih.

Prepelica ima neizrečeno mnogo sovražnikov, najhujši seveda je pa človek, ki jih lovi in strelja zaradi okusnega mesa. Ko pride jesen, jih lovci pokajo, da je groza. Največ jih pa ugonobé Lahi, samo v napoljski okolici jih včasih na dan ujamejo po 100.000. Iz južne Ruske pošiljajo polne sode nasoljenih prepelic v Moskvo in Petrograd.

Prepelico ljudje radi v gajbo zapirajo, ali pa jo puste prosto po izbi tekati. Hitro se udomači in je jako zabavna in kratkočasna.

Na Štajerskem prepelici tudi pravijo podprda. Otroci pojo o njej:

Podprda!

Kam boš šla?

Prek morja!

Kaj boš tam?

Žela bom,

žela bom!

Kaj boš jela?

Kruh no sir,

kruh no sir!

Kaj pa jaz?

Govneca,

govneca!

Jerebica.

Jerebica je ljubezniva, lepo pisana poljska putka brez ostroge na nogah. Glavo ima rjastorumeno; vrat in prsi pepelaste, s črnimi pikicami poškrapljene; sivi hrbet je po dolgem belo počrkan, povprek rjasto pasast in s črnimi valovitimi progicami gosto prečrtan; sivkaste krejljuti so rjasto in belo prepasane; tudi prisekani rjasti rep in trtica je z rdečkastimi pasovi ozaljšana. Lepo ji pristoji kostanjeva lisa, ki se ji na sivem trebuhu krivi v podobi podkve. Oko je obrobljeno z rdečo golo kožico; kljun je plavkast, noge pa sivkaste. Tri decimetre dolga ptica

tehta po priliki pol kilograma. Samica je malo manjša ter ima na trebuhu manjšo in bledejšo podkev.

Ta lepa putka prebiva vse leto povsod na obdelani zemlji. Po nekaterih krajih je prav navadna ptica. Dasi-ravno se ne ogiblje hribov, vendar so ji ljubša ravna ali holmasta polja, senožeti, strnišča in vinogradi. Posebno všeč so ji kraji, kjer se vrste njive in travniki z goščavami in grmovjem; rade tudi obiskujejo redko porobje okoli gozda, v sam gosti les pa ne gredo.

Spomladi hodijo jerebice paroma, pozneje stara dva vodita mladino, in vsa družina ostane do prihodnje spomladi skup. Sključenega hrbta se zjutraj in proti večeru hitro muzajo med žitom ali pa smučejo med goščavo, okoli poldneva pa počivajo vsenci.

V svojem okraju se pasoč klatijo semtertja, toda daleč nikoli ne gredo, zlasti tam ne, kjer imajo mir. Ako jih kaj prestraši, teko hitro po tleh, tudi počenejo in se potuhnejo; ako je nevarnost večja, se vzdignejo z velikim hrupom in pokom, pa kmalu zopet sedejo, toda nikdar na drevo, temveč zmerom na zemljo. Za silo gredo tudi v vodo in plavajo še dosti dobro.

Kakor prepelica hrani se tudi jerebica z vsakovrstnim zrnjem in semenjem, z žužki in zelenjavo. Pozimi kopljejo po snegu, da pridejo do trave in do zelene ozimine, in obirajo tudi brinove jagode. No, v hudih zimah se jim godi hudo. Sneg večkrat zmrzne tako na debelo, da ga ptice ne morejo razpraskati in razkopati; takrat je treba stradati. Lakota jim vzame prirojeni strah pred človekom, drzno se približajo samotnim hišam in pridejo celo na dvorišče smeti razkopavat. Ali pri vsem tem jih v takih zimah mnogo pogine, včasih na daleč in široko nobena ne ostane. O takem času mora pameten lovec skrbeti, da mu ta divjačina ne odmre. Okoli grmovja bode razkopal sneg ter jim včasih vrgel kako perišče slabega žita.

Jerebica.

Spomladi se družine razkrope na pare, kar se pa ne godi brez hudega boja med samci. Samica si naredi v travi ali v žitu jamico, jo nastelje površno z bilkami in v to preprosto gnezdo znese 10—16 sivozelenkastih jajec, na katerih samica sama sedi tri tedne. Samec pa stoji blizu nje na straži, zvesto pazi in posluša ter hitro vsako nevarnost oznani valeči družici. Živahni kebčki so črno, rumeno in rjavo pisani; komaj so izlezli iz jajca, že tekajo okoli matere, ki jih skrbno vodi okoli. Oče jih vedno spremlja, pazi nanje in skrbi za njihovo varnost. Ako mladina po kaki nesreči izgubi mater, prevzame samec vodstvo in nadomešča mater. Takrat se vede kakor samica, kliče jih z istim glasom in vabi pod svoje perotnice. Mladiči precej hitro rasto, ali leteti morejo šele v tretjem mesecu.

Kakor hitro se staremu ne zdi vse varno, da takoj znamenje. Stara zbere ubogljivo mladino okoli sebe, samec pa nemirno leta semtertja, steguje vrat, gleda in posluša na vse strani. Pri resni nevarnosti se mladiči na stanovitno znamenje razbegnejo in poskrijejo, stara dva pa šepavo krivencata dalje in tako premotita sovražnika, da gre za njima in zgreši mladino. Ko starka misli, da je sovražnik že dosti razbegan, se vrne po ovinkih k otrokom, ki so ves čas mirno ždeli vsak v svojem skrivnišču. Na vabilni materin glas se pa takoj zopet vsi zbero okoli nje, in kmalu se jim tudi oče pridruži. Pozneje, ko mladina malo odraste, morajo sinovi očetu zljajšati težko službo ter zanj prevzeti stražo. To je obenem tudi dobra šola za njihovo prihodnost.

Jerebica ima mnogo in mnogo sovražnikov; na zemlji in v zraku preže nanjo razne zveri in ujede, jeseni in pozimi pa še človek.

Žive ujete jerebice se privadijo človeku in hiši ter postanejo prav domače. Krotke so posebno one, ki jih izvali koklja iz podvrženih jerebičnih jajec.

V naših krajih žive razen poljske jerebice še tri druge ptice, ki so ž njo več ali manj v rodu. Prva je:

Gozdna ali hostna, tudi rdeča jerebica, podlesk in leščarka imenovana. Od poljske jerebice je večja, po dolgem meri 36 centimetrov. Rjastorumena kura je belo in črno pisana; sivkasti rep ima en črn in en bel

pas; grlo je črno, belo obrobljeno. Nad očesom ima rdečo bradavičasto kožičo; noge so skoro do prstov pernate; na glavi ima pernato čopo; kljun je črn. Malo manjša samica ima na glavi manjšo čopo in njeno grlo ni črno.

Ta jako plaha putka živi po gorskih gozdih, posebno po krčevinah, kjer raste leščevje, praprot in resa. Podnevi tiho smuče od grma do grma, ponoči pa spi na drevju, kjer je varnejša pred tihotapnimi zvermi. Tudi od tal spodena se skriva v gosto smreko ali jelo.

Hrani se kakor sploh vse divje kure z vsakovrstno hrano, poleti s črvi, polži in žužki, jeseni in pozimi s semenjem, jagodami in brstjem. Po zimi kopljejo dolge hodnike pod snegom, da pridejo do živeža.

Hostna jerebica gnezdi v goščavi na zemlji. V kotanjo znese kakih 5—15 rumenorjastih, temno pegastih jajec. Lepe kebkce vodi samica sama, šele ko so malo odrasli, se pridruži samec zopet družini, ki ostane potem do prihodnje pomladi skupaj.

Lisice, mačke in kune jih mnogo podavijo, ravno tako tudi kanje in kragulji, zato so te lepe kokoši pri nas dosti redke.

Gozdna jerebica je posebno okusnega in slastnega mesa; ljudje, ki se v to razumejo, pravijo, da je boljša od fazana.

Drugi je :

Skalni jereb ali kotorna, za spoznanje manjši od hostne jerebice. Zgoraj je pepelast, po plečih rdečkasto nadahnjen; grlo je belo, s črnim trakom obrobljeno; prsi in bokovi so rjasto in črno pasasti in kostanjevo pegasti, kar ga dela posebno lepega. Rep je rjasto rdečkast; kolobarček okoli očes, kljun in noge so rdeče.

Pri nas živi ta krasna putka po skalovju in pečevju. Freyer pripominja, da prebiva in gnezdi tudi na Grmadi nad Polhovim Gradcem, kar mi je potrdil tudi ondotni lovec.

Skalni jereb je plaha in oprezna ptica. Lovca pozna že od daleč, na kokljin ali petelinov svarilni glas se vsa družina razprši in potakne med kamenje in travo; ako lovec ne zna posnemati kokljinega glasu, ne bode nobenega dobil na oko, naj še tako stikuje za njimi. Med skalami hitro teka semtertja, in dasi leti bolje od drugih sorodnikov, se vendar nerad vzdigne od tal. Po kaki zveri

preplašen vendar včasih tudi seda na drevo. Hrani se kakor sploh jerebice.

Samica znese 12—15 rumenkastih, rjavo počrkanih jajec v preprosto ali dobro skrito gnezdo pod kako skaljo, v razpokanem pečevju ali pod gostim grmom. Mladiče vodita oba roditelja v vednem strahu pred grabežljivo zverjadjo, ki rada postopa za brezskrbno mladino in res marsikomu zavije vrat.

Na Grškem in dolnjem Laškem je skalni jereb prav navadna ptica, v Indiji jo pa držijo med domačo perotnino okoli hiše. Petelini se med seboj neusmiljeno kavsajo in bijejo na življenje in smrt, dostikrat je boj končan šele, ko pade eden borilcev mrtev na zemljo. Zategadelj so jih nekdanj na Grškem in jih še dandanes v Indiji privajajo na take boje.

Meso skalnega jereba daje izvrstno pečenko, boljše od poljske jerebice in prepelice.

Končno moramo še omeniti:

Snežnega ali planinskega jereba, ki živi po naših snežnikih v družbi planinskih ščinkavcev, in divje koze. Tu se pasejo med dragomastnikovimi grmiči, v ruševju in po skalovju. Dasi ravno niso posebno redki, vendar jih je neznano težko zaslediti, ker so poleti in pozimi tako opravljeni, da jih ni lahko razločiti od prstenih tal in sivega kamenja, in se zraven pred človekom še potuhnejo.

Planinski jereb je pozimi bel kakor sneg, samo kljun in rep je črn; toda tudi repna peresa so belo obrobjena in zgoraj s podaljšanim trtičinim belim perjem pokrita. Poleti je pa skoro vsak mesec drugače opravljen.

Snežni ali planinski jereb.

Kocaste, do višnjevih krempljev pernate noge, trebuh in kreljuti so tudi poleti bele; samo rep in peresni tuli na kreljuti so črni; sicer je sivorjast, belo in črno izpran z rumenimi in črnimi pasovi in lisami opisan. Zimska obleka ima pa skoro zmerom še tuintam kako letno pisano pero, in tudi narobe se v poletnem oblačilu najde kako zimsko pero. Nad očesom se mu blišči rdeča bradavičasta koža, ki je pri samcu mnogo večja in očitnejša nego pri samici.

Snežni jereb se hrani s travo, planinskimi zelišči, jagodami in brstjem, poleti pa tudi pobira žužke in črve. V vročini leno čepe v senci in se z velikim hrupom šele vzdignejo, ko se jim je človek na nekoliko korakov približal; o meglenem vremenu so jako živahni in brezskrbni, pri hladnem in čistem zraku pa jako oprezni. Poleti se drže v hladnih, golih višavah, šele ko jih zagrne snežena odeja, se umaknejo v nižje gozde, kjer so varnejši pred zameti. Plazovi jih mnogo podsujejo in sploh jih v hudih zimah na zmrznjenem snegu dokaj pogine.

Spomladi se jesenske in zimske družine razkrope ter se sparjene vračajo v priljubljene višave.

V jamico, ki je z mahom in suhljadjo površno postlana, položi samica 9—16 zamolklo rumenih, rjavo pikčastih jajec. Petelin se ne zmeni niti za valečo samico, niti za mladino; tačas pohaja sam po najvišjih obronkih. V nevarnosti se kebčki poskrijejo spretno med kamenje in v luknje, starka pa odleti; ko je nevarnost minila, pride nazaj in jih hitro zopet skliče pod svoje varne peroti.

Planinski jereb je dobra jed.

Divji petelin.

Naše planine so bile nekdam vse opasane z gostimi črnimi lesovi, ki jih je pa v novejšem času sekira že jako iztrebila in po mnogih krajih v malovredno redko hosto izpremenila. Le semtertja po raztrganih višavah, strmih in nepristopnih koritih je ostal gozd še tak, kakršen je bil nekdam ves. Tu leže velikanska gnila debela na tleh, okoli njih pa veselo poganja nov zarod; toda teh debel ni podrla drvarjeva sekira, dozdam seka človek rajši tam, kjer se da les laže spraviti v dolino in hitreje izpremeniti v denar. Kar leži tod starega in mladega steblovja, to je polomila

starost, vihar in sneg. Po takih gozdih še dandanes hlača kosmatin medved, prebivajo kune, zlatice in divje mačke, po nekaterih krajih se dobode še tudi kak ris, posebno pa prebiva po takih lesovih — divji petelin.

Divji petelin je največja divja kura in sploh eden največjih naših domačih ptičev. Dorasel meri od kljuna do konec repa nad 9 decimetrov, je torej velik kakor

Divji petelin.

puran; težek je 5 ali 6 kilogramov, dobode se pa z 8 kilogrami in še črez. Divji petelin pa ni samo velik, temveč tudi lep ptič. Glava je črna, vrat in prsi se svetijo kovinsko in se izpreminjajo na plavo in zeleno, črnkasto truplo nagiblje malo na sivo; perotnice so zamolklorjave, na zgibu bele; trebuh je črn, belo pegast; črni široki rep belo lisast. Bledi rumeni kljun je kljukasto zakrivljen kakor od kake ujede, izpod kljuna ima pernat brado, ki ga dela še bolj postavnega. Golenice so do prstov pernate; črni kremplji so kratki ali močni. Nad rjavim očesom se mu žari škrlatasta bradavičasta koža. Kokoš je mnogo manjša, nima brade in sploh njemu ni nič podobna. Perja je rjastega, črno in belo lisastega; po prsah in po grlu je čisto rjasta; po belem trebuhu črno in rjavo pisana; rjavi rep je črno pasast. Tehta $1\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}$ kilograma.

mного večja in očistnejša nego pri samih
 5 ali 6 kilogramov,
 dobode se pa z 8
 kilogrami in še
 črez. Divji pete-
 lin pa ni samo ve-
 lik, temveč tudi
 lep ptič. Glava je
 črna, vrat in prsi
 se svetijo kovin-
 sko in se izpre-
 minjajo na plavo
 in zeleno, črn-
 kasto truplo na-
 giblje malo na
 sivo; perotnice so
 zamolklorjave,
 na zgibu bele;
 trebuh je črn,
 belo pegast; črni
 široki rep belo
 lisast. Bledi ru-
 meni kljun je
 kljukasto zakriv-
 ljen kakor od
 kake ujede, izpod
 kljuna ima per-
 nato brado, ki
 ga dela še bolj

Divjemu petelinu je najbolj všeč samotno, z bukvami pomešano jelovje in borovje, kjer rodi pod starimi z bradastim lišajem obraslimi jelami borovnica, kjer raste na prelomih vresje in kopinje. Čiste vode seveda mora tudi biti blizu. Tu živi poleti in pozimi v sosedstvu črne žolne in pisanih detlov, akoravno se ne zmeni zanje. Le najhujša zima in debel sneg ga prežene v nižave, včasih pa išče zavetja tudi v planinskih senikih.

Vsak divji petelin ima svoje izvoljeno visoko drevo, na katero najrajši seda, na katerem navadno tudi prenočuje in sploh brez potrebe nikdar ne gre daleč od njega. Podnevi je večjidel na tleh, mogočno in počasi stopaje si išče hrane po goščavi ali pa se zadovoljno koplje v suhi prsti. Toda tudi sedaj, ko bi človek mislil, da je pozabil na vse, kar se godi okoli njega, ga zdrami najmanjši šum iz prijetnega čuvstva. Ako počí najtanjša suha vejica, sliši to dalje od sto korakov, vzdigne se z velikim hrupom in hitro s perotnicami mahaje leti (Gorenci pravijo, da pluje) naravnost po lesu. Za tako težko truplo prekratke perotnice mu ne dajo daleč leteti, kmalu sede v kako visoko drevo. O grdem vremenu, posebno po mečavi pozimi, ne gre rad z drevesa in večkrat ostane tako dolgo na njem, da vsega osmuče.

Divji petelin je vse, kar druge divje kure. Poleti trga travo, mlado praprot, cvetne mačice, pozneje obira jagode in kopine, vmes zoblje tudi žužke, črve, polže in drobne kamenčke; pozimi in spomladi se pa prehrani skoro s samim borovim in jelovim brstjem. In ker se divji petelin strelja samo spomladi, zato je njegovo meso trdo, žilavo in diši po smoli ter se mora na poseben način pripraviti, da postane užitno. Kokoš je v hrani bolj izbirična, rajša zoblje žužke in je mehkejše sočnejše zeli; zato je pa njeno meso mnogo prhkeje in okusnejše.

Petelin živi navadno sam, brez vse družbe. Samo spomladi, ko mu kri zavre, vabi kokoši k sebi in se sploh tako spremeni, da ga ni poznati. Samec, ki je skozi vse leto sama opreznost in živa nezaupnost, spozabi se sedaj tako, da se mu človek na nekoliko korakov daleč more približati, zraven se vede tako smešno in norčavo, kakor bi bil prišel ob vso pamet. Lovci pravijo: Divji petelin „poje“.

Že v drugi polovici meseca sušca — v višjih gorah pa meseca malega travna — začne petelin peti. V ta namen

se preseli iz svojega navadnega okraja v stanovit les, ki navadno leži proti jutru in je večkrat daleč od njegovega navadnega stanišča. O tem času se začne na njegov glas tudi kokoši zbirati in, preletevši s petelinom vred v večernem mraku na izvoljeno mesto, posedajo po drevju. Zjutraj še pred dnevnim svitom se začne petelin glasiti; včasih dleskne s kljunom, kakor bi s suho palico udaril ob preperelo vejo; dleskanje je zmerom hitrejše in glasnejše, cmokanju podobno, naposled se prevrže v neznano hitro smicanje, kakor bi koso brusil; lovci pravijo, da „rigel dela“. Potem preneha za čas, pa kmalu zopet iznova začne tako dolgo, da ga kokošji vabeči glas: dak, dak izvabi z drevesa na tla. V svoje petje je jako zamaknjen, da takrat, kadar „rigel“ dela, nič ne vidi, nič ne čuje. S stegnjenim vratom, razšopirjenim repom in spuščeni kreljutmi menca po veji semtertja in prevrača oči, kakor bi bil pijan. Ni mi treba dostavljati, da tačas ne trpi nobenega drugega petelina blizu sebe, in ko bi se kateri prikazal, vname se med njima takoj boj na življenje in smrt. Pojoči petelin je tako razkačen, da ga prevzame strast in togota, da napada in grize celo ljudi in živino, ki pride blizu njega. Po solnčnem vzhodu preneha peti ter gre s kokošmi na pašo, zvečer pa zopet prileti na isto drevo in drugo jutro se prične komedija iznova. To traja tri do štiri tedne; o grdem vremenu vendar ne poje.

Ko so se kokoši sparile, gredo zopet svojim potom, petelin se loči od njih in odleti zopet nazaj v svojo samoto. Kokoš si izgrebe kotanjo, jo nemarno nastelje in znese 6—12 rjastih temnopikčastih jajec, ki niso nič večja od jajec domače kokoši. Na gnezdu sedi tako čvrsto, da se da večkrat z roko prijeti; prepodena ne gre daleč proč in pride kmalu nazaj; kadar odide za kratek čas na pašo, pokrije jajca, da jih ne bi iztaknila kaka vrana. Konec četrtega tedna se izvale piščeta, ki jih je mati neizrečeno vesela. Kmalu jih vodi na pašo, razkapa jim mravljišča in jih uči jesti; za njihovo obrambo v nevarnosti ji materina ljubezen vdihne vsakoršne zvijače, ali če je potrebno tudi neustrašeno srčnost. Mladičem hitro perje toliko ponaraste, da morejo na drevesa, kjer so varnejši pred lakomnimi zvermi. Pod jesen se mladi petelinčki ločijo od matere, poskušajo peti in se radi bijejo med seboj; jarice pa ostanejo do prihodnje pomladi pod materinim očesom.

Jajca divje kokoši so že večkrat pokladali domači kokoši, ki jih je tudi izvalila; ali divji otroci so se bali pisane matere, zlasti njenega klokanja in večjidel so kmalu poginili. Semtertja so vendar kakega mladiča odgojili, ki se je sčasoma še precej ukrotil.

Divji petelin, zlasti kokoši in mladiči, imajo na zemlji in v zraku neizrečeno mnogo sovražnikov, najhujši med njimi je morebiti lisica; ako k temu še premislimo, da se gozdi čimdalje bolj krčijo, nam bode razvidno, zakaj ta lepa in zanimiva ptica vse bolj gine po naših krajih.

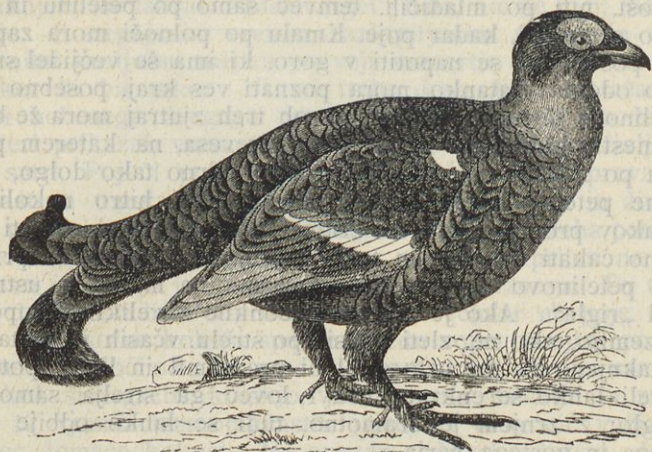
Divji petelin spada z jelenom in srno v tako imenovano veliko ali plemenito lov, ki dela posebno veliki gospodi zabavo. Pravi lovec nikdar ne strelja po kokoši, niti po mladičih, temveč samo po petelinu in to samo spomladi, kadar poje. Kmalu po polnoči mora zapustiti postelj ter se napotiti v goro, ki ima še večjidel sneženo odejo. Natanko mora poznati ves kraj, posebno pa petelinove lastnosti. Najkasneje ob treh zjutraj mora že biti na mestu, kakih sto korakov od drevesa, na katerem petelin po navadi poje. Tu mora stati mirno tako dolgo, da začne petelin „rigel“ delati, takrat skoči hitro nekoliko korakov proti petelinu; ko „rigel“ preneha, mora obstati in mirno čakati drugega in tako naprej tako dolgo, da pride pod petelinovo drevo. Tu ga vzame na muho in ustrelj sred „rigla“. Ako je zadet, štrbonkne z velikim hrupom na zemljo, ako ne, zleti včasih po strelu, včasih je pa tako zamaknjen, da ga celo strel ni predramil in lovec potem ustrelj lahko še enkrat. Pravi lovec ga strelja samo s kroglo; z zrnjem je sramotno, tudi se lahko odbije od trdega in gostega perja.

Rušavec ali škarjevec.

V sosedstvu divjega petelina živi njegov najbližnji sorodnik, prelepi rušavec ali škarjevec, tudi mali divji petelin imenovan. Do 6 decimetrov dolgi in $1\frac{1}{2}$ do $2\frac{1}{2}$ kilograma teški samec je svetločrnega, na plavo se izpreminjajočega perja; zgib na perotnicah in pas čez kreljuti je bel; črni trebuh je belo lisast, perje pod repom je pa čisto belo. Največ ga pa krasi škarjasti rep, čigar lepa peresa so na ven zakrivljena. Črni kljun je zakrivljen; nad očesom se mu žari posebno velika in debela rdeče-

kožnata obrva. Za tretjino manjša samica je rjasta in črnolisasta, skoro kakor kokoš divjega petelina; obrva nad očesom je manjša.

Ta jako plaha in divja kura prebiva semtertja po gorskih gozdih, zlasti v brezovju in bukovju; za čisto jelovje ne mara toliko. Na tleh je ruševce urnejši od divje kure in tudi bolje leti, sicer ji je pa v lastnostih in vedenju ves podoben. Pomlad tudi njega popolnoma omami; z razprtim repom in pobešenimi kreljutmi poje in pleše po tleh okoli zbranih kokoši. Sparjene pute se razkropé in znesó po 7—12 rumenkastih in rjastopegastih jajec. Ko mladiči malo odrastejo, pridruži se petelin zopet družini, ki ostane potem do spomladi vsa skupaj.

Ruševce ali škarjavec.

Hrani se z raznovrstnim brstjem, cvetnimi mačicami, jagodami in žužki. Pozimi si napravi pod snegom dolge rove, da pride do hrane.

Ruševčevo meso je jako okusno, zlasti od kokoši in mladičev.

Lov na škarjevca je skoro še bolj težavna nego na divjega petelina, kajti samec tudi med petjem zagleda in začuje vsako nevarnost. Le kdor zna dobro posnemati njegov „rigel“, ga izlahka privabi k sebi; na ta glas namreč prihiti petelin in hoče odgnati namišljenega protivnika. Zato se lovci radi pobahajo z ustreljenim ruševcem ter si

njegova repna peresa (krivce) zatikajo za klobuke. V nekaterih krajih pomenjajo naprej obrnjeni krivci na klobuku voljo za tepež.

Mladi ujeti ruševci se dosti hitro udomačijo in privadijo človeku.

Orel.

Gnezdo svoje stavi
orel na višine,
svet s perotjo meri
črez vrhé, globine.

S. Jenko.

Kar je lev med četveronogimi živalmi, to je orel med pticami. Že stari so ga imenovali „kralja vseh ptičev“, in kakor drugo roparsko zverjad, so tudi njega samosilniki in vladarji že nekdanj radi jemali v svoje grbe za znamenje svoje mogočnosti in oblasti. Kakor lev si tudi orel sam lovi, česar potrebuje za živež; kakor levu se tudi orlu že v ynanji postavi in v vsem držanju in vedenju vidi drzna plemenitost. Krepko telo na čvrstih nogah drži skoro po koncu, kljukasto zakrivljeni kljun in močni srpasto zaviti kremplji so priča njegovega roparskega rokodelstva, veliko in bistro oko pa, ki se mu žari globoko pod obrvno kostjo, ga dela nekako predrznega in veličastnega.

Kakor sploh mogočniki tudi orel ne mara za družbo. S svojo družico, ki mu ostane do smrti verna, živi samotno in ne trpi v svojem okraju drugega orla, še manj pa se družji z drugimi pticami. Zjutraj, ko so druge ptice že davno zapustile svoja prenočišča in šle za živežem, orel še mirno sedi ondi, kjer je prenočil. Ko se je solnce že precej visoko pomaknilo, striplje s perotnicama, si poravna perje ter se spusti v zrak. Izprva maha počasi s perotma, pozneje pa, ko se je dovil v neko višino, plava mirno z razprostrtima kreljutma. Včasih visi kakor pribit v zraku, potem pa zopet ure in ure kroži črez hribe in doline. Iz te nezimerne višave razgleduje svet pod seboj in preži na plen. Njegovo bistro oko zapazi v nižavi pod seboj letečo ptico ali kako drugo žival na zemlji. Ako je kaj zagledal, spušča se v velikih krogih počasi niže, pritegne peroti k sebi, privrši z odprtimi kremplji od strani na žival, jo pograbi in odnese s seboj v višavo, še predno se je prav zavedla nevarnosti.

Orel napada vsako žival, ki si jo upa vzdigniti od tal. Srnče, jagnje, kozlič, lisica, pes, kokoš in jerebica — vse je dobro, tudi krta in miši ne zameta. Kadar pritisne lakota, zlasti pozimi, mu gre v slast tudi mrha. Dovolj je znanih primerov, da je celo otrokom nevaren. Tudi slabejšim roparjem iztrga njihov plen. Uplenjeno žival rad odnese na stanovitno mesto, ki se mu zdi za mesarjenje

Kraljevi orel.

posebno pripravno. Ptico najprej površno oskube, potem jo začne jesti od glave s kostmi in s perjem vred. Za nekoliko dni vrže sesvalkano perje iz želodca, kosti pa prebavi popolnoma.

Po kosilu gre počivat in v miru prebavljat. Popoldne gre še enkrat na lov, proti večeru se pa tiho spusti na svoje navadno prenočišče.

Orel gnezdi na strmih nepristopnih pečinah ali pa na visokem drevesu. Gnezdo je veliko, široko in visoko; napravljeno je iz debelih vej in krepelov, na katerih je nastlana drobnejša suhljad, drač in resje; jama v sredi je včasih še obložena z mečjo drobnjavo. Zgodaj na pomlad znese samica eno ali dve, redkokdaj tri jajca in vali sama, samec se pa okoli nje suče po zraku ter jo zabava s svojo letalno umetnostjo. Konec petega tedna se izvale s sivim puhom obrasli mladiči, ki jim oba prinašata obilne hrane. Iz gnezda

vzet orlič se da ukrotiti, privadi se popolnoma človeka in hiše ter je včasih tako domač, da hodi med kuretino po dvorišču in nikakršne škode ne dela. Svojega gospodarja hitro pozna izmed drugih ljudi in ga z veselim krikom pozdravlja, če se mu bliža.

Orli ućakajo visoko starost. Na Dunaju so imeli orla zaprtega od leta 1615. do 1719., in ravno ondi je leta 1809. poginil orel, ki je bil 80 let jetnik.

Gledé na škodo, ki jo delajo orli, skoro ni mogoće govoriti o njihovi koristi za človeka. Baškiri v Aziji vadijo orle, da jim love druge ptice. Sploh v ceni so pa orlova peresa. Povsod je orlovo pero znamenje pogumnosti in junaštva; tudi se imenitna državna pisma še dandanes podpisujejo z orlovimi peresi.

Še posebno znamenje je pa pri Indijanih rdeće po-barvano orlo pero, na katero je nasajen rep od kaće klo-potaće. Tako pero sme nositi le prevejan konjski tat.

Iz orlovega rodu žive pri nas:

1. Planinski orel, ki je med vsemi najvećji, naj-moćnejši in najpredrznější. Po dolgem meri nad 9 deci-metrov, z razprostrtimi kreljutmi pa črez dva metra v širjavo; samec je, kakor pri vseh ujedah, zmerom nekoliko manjši. Perja je zamolklo rjavega, skoro črnega; do 5 centimetrov dolgi na koncu zakrivljeni kljun je plavkast, voščenicca, to je, voskasta koža na korenu kljuna, je pa rumena; kraki so tja do rumenih prstov pernati.

Planinski orel prebiva pri nas povsod na planinah, pozimi ga pomanjkanje hrane prižene tudi v nižave.

Gnezdi zmerom na planinah v strmém skalovju; na Črni prsti, na Čavnu in celo Kumu so našli že njégovo gnezdo.

Neustrašena drzovitost planinskega orla se najbolje vidi iz sledećega resnićnega dogodka.

Kmet iz Rateč blizu Kranjske gore na Gorenjskem se je leta 1869. peljal s svojim hlapcem v hrib po steljo. Domać pes srednje velikosti je tekel za vozom. Ko se nekoliko časa peljata, zagledata v breznu crknjeno govedo. Na mrhi se je poznalo, da so jo že zveri obirale. Vozeć se dalje čujeta blizu sebe neki šum. Ko se ogledata, vidita planinskega orla na skali sedeti. Kmet hitro priveže konja k bližnjemu drevesu ter začne kamenje pobirati, hlapec

pa ravno tako in zdajci začneta vsak od ene strani kamenjati orla. Zdaj tudi pes zagleda ptiča in skoči proti njemu — toda v tem hipu se vzdigne orel v zrak. Ko pa dobi psa na oči, se spusti nanj in mu kremplje zasadi v prsi, pes pa orla popade za kljun. Nekaj časa se tako mikastita, ali orlu je menda bilo boja že dosti, torej razgrne peroti in se s psom, ki ga je še vedno držal za kljun, vzdigne v zrak in leti prek bližnjega jezera. Bodisi, da mu je bil pes pretežek, bodisi, da se ni mogel po volji gibati,

Planinski orel.

ker ga je sovražnik še zmerom držal za kljun, orel se spusti nižje in nižje in naposled padeta oba v jezero. Ta nepričakovana kopel je bila menda obema neugodna, kajti hitro sta bila narazen. Orel si je hotel s plavanjem pomagati in se rešiti, ali pes mu je bil kmalu zopet za petami in pričel bi se bil v vodi nov boj, ako bi kmet ne bil odgnal psa z osorno besedo. Orel je moral biti truden, plaval je h kraju, da bi si oddahnil ter si perje posušil. Zdajci pa vrže kmet svojo kamizolo na orla in skoči z obema nogama nanjo. Revež je bil ujet. S hlapcem mu zvežeta noge in ga peljeta domov. — Isti kmet je pred nekoliko leti ujel živega zlatega orla, ki je potem prišel v last nadvojvode Albrehta.

Na Švicarskem je planinski orel pograbil in odnesel dveletno deklico. Na otrokov krik prileti oče in hiti za

roparjem v skalovje in orel res spusti težko breme. Toda otrok je bil tako razmesarjen, da je za nekoliko dni potem umrl. Isti orel se je pa še zmerom klatil po okolici, in oče je vedno stregel nanj. In končno se mu je res posrečilo, da ga je v železje ujel. Ko kmet zagleda morilca svoje hčerke, pograbi ga v pravični jezi, ali tako nerodno, da ga je ptič z eno prosto nogo in s kljunom hudo ranil, dokler niso pritegnili sosedje in hudodelca s palicami pobili.

Da se planinski orel loti tudi odraslega človeka, to nam potrjuje Nordmann, ki piše: Lačen orel se je sredi vasi spustil na težko svinjo, ki se je drla na vse grlo, da so ljudje skup leteli. Kmet priteče in odpodi orla, ki je prav nerad pustil mastno pečenko. Pa komaj se vzdigne iznad svinje, zakadi se zopet na mačka, ga pograbi ter ž njim sede na plot. Kmet bi bil tudi mačka rad otel, pa si ni prav upal s praznimi rokami, torej teče v hišo po nabito puško. Ko pa orel zagleda kmeta, ki mu ne da miru in ga že tretjikrat moti pri kosilu, spusti mačka in se zapraši v moža. Zdaj so se drli vsi trije: prestrašeni lovec, debela svinja in stari maček. K sreči so prihiteli drugi kmetje na pomoč, so zgrabili orla, zvezali ga in enemu svojih prijateljev izročili.

2. Zlati orel ali mogilnik je podoben planinskemu, samo da ima jasnejše, rujno perje, in da je na plečih belo lisast. Prebiva po planinskih krajih in gnezdi tudi na visokem drevju po velikih gozdih.

Manjši kraljevi orel se pri nas menda nikjer ne nahaja, vsaj ne gnezdi ne; na Ogrskem in v Slavoniji ga pa že najdemo.

Tudi klinkač ali ruski orel menda pri nas ni domač, pozimi se pač kateri priklati od severa. Dolg je samo nekoliko čez 6 decimetrov, ves je bolj ali manj rjav, po hrbtu temnejše, po trebuhu jasnejše; rep in kreljuti so zaprano pasaste. Prebiva po močvirnih dobravah, gnezdi na drevju in je bolj koristen nego škodljiv, ker polovi mnoge miši in kač.

3. Postojna ali belorepec v velikosti in tudi v roparstvu nič ne zaostaja za planinskim orlom, od katerega ga pa ni težko razločiti. Perja je sivorjavega, po glavi in po vratu bledejšega, rep je pa — vsaj pri starem — bel. Voščenica, kljun in noge so rumene. Mladiči imajo črn kljun in črnkast rep.

Postojna prebiva rada ob morskih bregovih, pa tudi blizu večjih jezer in rek, posebno ondi, kjer so veliki gozdi v sosedstvu. Lovi četveronožce in ptice vse poprek, posebno pa ribe. Nad vodo leteč opazi ribo, in ko jo je dobila na oko, se spusti nanjo kakor strela in ji zadere svoje kremplje globoko v meso. Ali včasih se loti tako velike ribe, da je ne more iz vode vzdigniti in takrat se ji slabo godi. Ker ne more hitro izpuliti krempljev, povleče jo riba pod vodo, in če je tudi pozneje izdrila kremplje, si vendar perje tako zmoči, da ne more zleteti, in ker tudi plavati ne zna, dostikrat pogine. Poletiti tudi rada sede na kako drevo blizu vode in opazuje potrpežljive čaplje, kako ribe love. Ako je čaplja kaj ujela, kmalu je postojna pri njej in ji vzame z velikim trudom dobljeni plen.

Gnezdo si napravi iz suhih vej sredi gozda na visokem drevesu, in samica položi vanje dve beli, temnopegasti jajci. Mladiče pitata stara dva večjidela z ribami. Pred leti smo dobili na zagrebško realko mladega belorepca, ki ga je vzel predrzen seljak iz gnezda. Ko smo dobili mladiča, mu je ravnokar naraslo pravo perje. Bil je krotek, dal se je prijeti in nositi, ni se branil niti s kljunom niti s kremplji. Dali smo mu narediti prostorno leseno gajbo in mu dajali jesti vsakršno mesnino. Največ je pojedel govejih pljuč, kajti samo meso bi bilo predrago. Dobival je pa tudi od učencev in drugih ljudi, ki so ga radi hodili gledat, mesne ostanke, kosti itd. Kuhano ali pečeno meso je jedel ravno tako rad kakor surovo. Včasih ga je doletela tudi boljša pečenka, ako je namreč kje crknila kaka kokoš, goska ali puran, seveda večkrat je pa bila tudi podgana dobra. Za žabe in kače ni maral. Prinesel sem mu enkrat veliko belouško, ali ko sem mu jo nasproti molil, je skočil v drugi kot, videlo se mu je, da se boji. Vržem mu jo v hišo, dolgo se ni upal blizu, nazadnje se vendar približa, jo vzame v kljun in drži nekoliko časa, pa jo zopet spusti in se je ne dotakne več. Z nobeno stvarjo se mu pa ni ustreglo bolj nego z ribo. Kakor se mu je pokazala, se je začel veselja tresti in neka mokrota se mu je cedila iz nosnic. Kadar je imel ribo, ni pogledal drugega mesa.

Pred nekoliko leti smo imeli na dvorišču dva mlada volka, ki sta se — zlasti o vročih dneh — najrajša zavlekla za orlovo hišo v hlad, tako da sta s truplom bila napol v hiši, ali orel se ni nobenega dotaknil. Tudi kokoši rade

brskajo okoli njegove gajbe in vtikajo glave skozi letve, pa nobeni še ni nič žalega storil. Za vrabci, ki prav radi hodijo k njemu pobirat mesnih drobtin, je izpočetka pač včasih skočil, ali ko se je preveril, da je vse skakanje zastonj, se ne zmeni več zanje. Samo enkrat je zgrabil za bedro sosedovega mačka, ki so mu tudi dišali ostanki. Prestrašen muc se je strašno drl in zvijal in res mu je s razmesarjenim stegnom še živ utekel. No, pozneje mačka nikdar več ni bilo blizu.

Neko jesen je silni vihar vzdignil streho iznad orlove hiše in jo vrgel na tla. Šolski služabnik najde zjutraj gajbo prazno, kmalu pa pride nekdo povedat, da sedi orel na šetališču blizu realke. Sluga gre gledat in res najde orla mirno sedeti na tleh. Ker se mu ni dal z roko prijeti, gre sluga po plahto, mu jo vrže prek glave, ga pograbi in nese nazaj v gajbo.

Mene je dobro poznal. Ako me dalj časa ni videl, me je pozdravljal z veselim glasom, in kadarkoli sem šel mimo, mi je zmerom gledal na roke, ali imam kaj zanj ali ne. Psov ni mogel videti; kakor mu je kateri prišel blizu, se mu je naježilo perje na glavi in na vratu, in na vse grlo se je drl s hreščočim glasom.

Naposled se pri nas semtertja — četudi morebiti samo kot gost — nahaja: ribji orel, ki je najmanjši med svojimi sorodniki; po dolgem meri namreč samo 6 decimetrov. Na hrbtu je rjav, po trebuhu in na glavi belkast, rep ima šest temnih pasov; jako zakrivljeni kljun je črn, voščnica in noge so plavkastosive, oko rumeno.

Stanuje po vodnatih krajih ter se hrani s samimi ribami. Tudi njemu se večkrat zgodi, da ga večja riba, ki je ne more iz vode vzdigniti, potegne pod vodo.

Gnezdi v gozdu na starih visokih drevesih.

Sér.

Vsakdo je gotovo že čul pripovedati o velikih grabežljivih pticah, ki napadajo ovce in koze in odnašajo celo otroke. Marsikdo je morebiti pred kakim zverinjakom po semnjih videl na širokih platnih poleg velikanskih kač, davečih leva ali tigra, in zraven krokodila, ki ravno za

zajutrek hrusta črnega zamorca, tudi naslikano velikansko ptico z ovco ali z otrokom v krempljih. Ako si se dal s temi podobami premotiti ter si plačavši svoje groše stopil v zverinjak, večjidel nisi tega našel, kar so ti zunaj obetale podobe. Nevoljen si šel iz lesene kolibe, samo to se ti je dobro zdelo, da si vsaj videl grdogledega roparja, ki otroke krade. Ali tudi v tem si goljufan, stavil bi ne vem kaj. To, kar ti je jezični slepar kazal za drzovito ujedo, je skoro gotovo bil kakov orel, najbrže pa navadni jastreb mrhar, ki se mu ni pač nikdar sanjalo, da mu bodo pripisovali taka hudodelstva.

Pravi hododelec je sér ali sóp, ki je največja ujeda v Evropi. Stara samica je čez 12 decimetrov dolga, razkriljena meri do 25 decimetrov in je do 8 kilogramov težka. Sér je po hrbtu zamolklorjav, rep in perotnice so bolj sivkaste, trebuh in prsi so jasnorjaste in temnopegaste, glava je obrasla s kratkim ščetinastim, vrat pa z dolgim in ozkim rjastim perjem. Kljun je zgoraj sedlasto izrezan, na spodnji čeljusti mu pa visi do 5 centimetrov dolga črna ščetinasta brada; zato ga tudi imenujejo bradač. Hlačasti kraki so tja do sivoplavkastih prstov pernati, kremplji so pa črni ali ne ravno veliki niti ne posebno ostri. Veliko žareče oko je rumeno in z rdečkastim kolobarjem obrobljeno.

Sér stanuje po najvišjih gorah srednje in južne Evrope, in potem tudi v Aziji in Afriki. Po leti se drži vedno v največjih višavah, pozimi pride tudi v nižave. Tako sta se leta 1852. zgodaj na spomlad prikazala dva séra blizu Zemuna, kjer se Sava izteka v Donavo. Ko domači belorepi orli in gologlavi jastrebi opazijo ta dva potepenca, napadejo ju srdito, in strašanski boj se bije v zraku tako dolgo, da naposled prišleca obnemoreta in utrujena na zemljo popadata. Eden je bil tako zmrcvarjen, da ni mogel odleteti ter se je umaknil v bližnje vrbine. Taisti sér je drugi dan napadel desetletnega pastirja na paši, ali drugi pastirji, videvši svojega tovariša v nevarnosti, mu prihite na pomoč in zmlatijo drzovitega bradača s palicami.

Pri nas sér nikjer stalno ne prebiva, včasih se bode pač kateri priklatil tudi v naše kraje, vsaj rajnki Freyerga je uvrstil med kranjske ptice.

Sér ima v postavi in v vedenju nekaj orlovih, nekaj pa jastrebvih lastnosti. Kakor orel, lovi si tudi sér žive živali, še bolj mu pa ustreže mrha, kjer se more brez truda

do sitega nažreti. Ako mu je kaj ostalo, pride drugi dan na isto mesto, ako ne, si išče novega plena. Neznansko dober nos ima, na uro daleč že zavoha mrho, ravno tako pa tudi bistro oko z višave zapazi žival, ki se na zemlji brezskrbno pase. Ko sér žival zagleda, zviije se počasi nižje in potem kakor vihar privrši na ubogo živalico, ki nima več časa

bežati: še predno prav ve, kaj se godi, že sfrči ropar ž njo po zraku. Sérovi kremplji niso posebno močni, zato odnaša samo manjše živali: kokoš, zajca, mačka, mlado jagnje, lisico; vendar pravijo, da so ga videli nesti 8 kilogramov težko jagnje. Tschudi pripoveduje, da se je sér lotil jarega kozliča, in da ga je vzdignil od tal.

Kmet je ravno gnal živino na vodo, mož — ne bodi len — hitro najde kol in udriha po roparju, toda ta se naglo obrne proti možu in ga tako obdelava s perotmi, da je možu upadlo srce, da je odjenjal. Sér jepa zopet pograbil kozliča in ga odnesel.

Staro ovco ali kozo, bodisi domačo ali divjo, ki se pase na robu kake strmine, obletuje tako dolgo, da žival vso zbega in zbegano užene na nevarno mesto; zdaj se zakadi vanjo ter z močnimi perotnicami pahne v brezno. Lovci, ki so v slepi strasti za divjimi kozami zašli na

Sér.

nevarna mesta, pripovedujejo, da jih je sér obletaval in jih skušal strmoglaviti v propad. Vsi pravijo, da ima v velikanskih perotih strahovito moč, njihovo vršenje da je podobno viharju, ki šumi skozi listnate krošnje.

Ako se mu je posrečilo, da je pahnil žival v propad, se spusti zanjo, izključe ji najprej oči, potem razpara trebuh, požre drob in potem šele meso in kosti. Ako se je v jutru nažrl, potem ga je pozneje težko več videti. V gnezdu ali blizu njega kje sedi s polnim želodcem len in malomaren in v miru prebavlja.

Skoro neverjetna je njegova požrešnost. Včasih si neki tako napolni želodec in golt, da mu kosti pri kljunu ven gledajo. Schinz je v enem séru našel: veliki kravji kolk, 17 centimetrov dolgo piščal od divje koze, napol prebavljen rebren kos divje koze, več manjših kosti, dlake in naposled kremplje malega divjega petelina (ruševca). Pravijo, da velike kosti jemlje v kremplje, jih nese v višavo in jih od ondod spušča na skalovje, da se razbijejo. Španjci mu zato tudi pravijo: kostolom. Vse te kosti mu želodec prekuha, zato je bil starim Rimljanom suh sérov želodec zdravilo za ljudi slabega želodca.

Da je sér tudi otrokom nevaren, potrjuje več primerov posebno iz Švicarskih planin. Naj omenimo samo enega: Stariši so pri košnji vzeli triletno deklico s seboj na planino. Posadili so jo blizu neke staje. Otrok kmalu zaspi, oče mu pokrije obraz s slamnikom in gre za svojim delom. Ko nekoliko časa potem prinese mrežnico sena, pogleda po otroku, ali ga ni bilo več na mestu, kjer ga je malo poprej pustil spečega. Išče in išče povsod in okoli — ali vse zastonj, otroka ni nikjer. V tem gre neki drugi kmet v svojem poslu po divji stezi ob gorskem potoku in čuje otročji krik. Gre za glasom in kmalu zagleda séra, ki se je bil vzdignil z bližnjega vrha in mirno plaval nad propadom. Kmet hiti na vrh in najde na robu tik brezna deklico, ki je bila ranjena samo na levih lahteh in na levi roki, kjer jo je sér zgrabil, sicer pa zdrava. Toda na potu po zraku je zgubila kapico, čreveljčke in nogavice. Skalnat vrh je bil kakih 1400 korakov od omenjene staje oddaljen. — Znano je še mnogo drugih enakih dogodkov, ki se pa niso tako po sreči izšli.

Mnogi pa te in druge hudobije ne pripisujejo séru, temveč planinskemu orlu, kar je tudi mogoče, posebno če se pomisli, da ljudje večjidel ne vedo séra razločevati od

orla. Pomisleka vredno je tudi to, da iz drugih krajev, kjer se séri nahajajo še bolj pogostoma kakor na Švicarskem, ni slišati o takih nesrečah. Drugod je sér znan kot bojazljiv in len mrhar, ki se hrani največ s kostmi.

Gnezdo postavlja sér zmerom v strmo, od nobene strani pristopno skalovje po najvišjih vrhuncih. Gnezdo je jako veliko in sploh orlovemu podobno. Samica znese zgodaj spomladi 3—4 jajca, od katerih pa izvali navadno samo dve, in tudi od teh dveh mladičev se dostikrat samo eden izredi. Mladiči so grdi, požrešni trebušniki, obrasli s sivkastim puhom.

Mlade sére jemati iz gnezda je neizrečeno težavno in nevarno početje. Tschudi opisuje, kako se je pri tem poslu godilo Schererju, ki je bil glasovit lovec na divje koze. S puško samokresnico na rami je bos plezal do sérovega gnezda. Še predno je bil pri gnezdu, prileti stari sér, ali Schererjeva kroglga ga prodere. Scherer nabije zopet puško in pleza dalje. Pred gnezdom se pa s strahovito togoto sérka zažene vanj, zasadi mu kremplje v kolk, bije ga s kljunom in ga skuša s skale potisniti v globočino. Možu je bilo tesno pri srcu, z vso močjo se je moral okleniti skale, zraven se je moral še braniti starki, puške pa ni mogel rabiti. Vendar ni izgubil zavednosti, in to ga je rešilo gotove smrti. Z eno roko je pomeril puško na ptico, ki je visela na njem, z bosim palcem na nogi je pa napel in potem zopet sprožil petelina. Puška počí in starka pade mrtva na skalovje. Ali globoke rane so se mu poznale vse žive dni.

Na otoku Sardiniji so opazili trije bratje v skalnati razpoki nad globokim breznom veliko sérovo gnezdo, od katerega so si obetali lep dobiček. Ali gnezdo je bilo tako globoko in skalovje je bilo tako strmo, da je samo po vrvi mogoče bilo spustiti se do gnezda. Eden izmed njih se da torej privezati na vrv, vzame za brambo ostro sabljo v roke in brata ga spustita čez rob v globočino. Ko pride do gnezda, najde v njem tri mladiče, vzame jih v drugo roko in zavpije bratoma, naj ga kvišku potegneta. Ali zdajci privihrata stara dva séra in togotno planeta na drznega mladeniča. Ako bi bil brez sablje, bi bil izgubljen. S krepko roko jo suče nad svojo glavo na vse strani in se tako brani sovražnikoma. Hipoma začuti, da se je vrv potresla. Pogleda kvišku in vidi, da je v gorečnosti z ostrino zadel vrv in jo do tri četrti presekal. Groza ga preleti, v

nepopisljivem strahu čaka, kaj bo ž njim. K sreči je prispel do vrha, brata ga sprejmeta vriskaje, ali ko ga pogledata, ga komaj spoznata. Smrtni strah mu je pobelil lase, ki so bili poprej črni kakor oglje.

Jastreb.

Jastreb je grd in oduren ptič. Že njegova vnanjost: neokretno truplo, prsteno perje, gola glava in vrat, vse nam je zoprno, ako pa še pomislimo na njegovo plahost, smrdljivost in goltno požrešnost, bomo hitro s sodbo gotovi, da je jastreb to med pticami, kar je hijena med četveronožci. Ni je tako smradne mrhe, ni je tako gnusne nesnage, da je jastreb ne bi požrl. Kadar se nameri na kako večjo crknetino, nažre se tako, da se potem ne more od tal vzdigniti, in pri taki priložnosti ga ni težko ujeti ali ubiti. Ni si skoro mogoče misliti grše podobe, nego je sit jastreb.

Z mrhovino napolnjen grbanec mu visi kakor vreča ob vratu in ga vleče k tlom, rep se je pobesil, kreljuti so se spustile, vrat se je skrčil, oko gleda mežavo in smrad se širi okoli njega — res prava podoba požrešne samopašnosti in smrdljive lenobe.

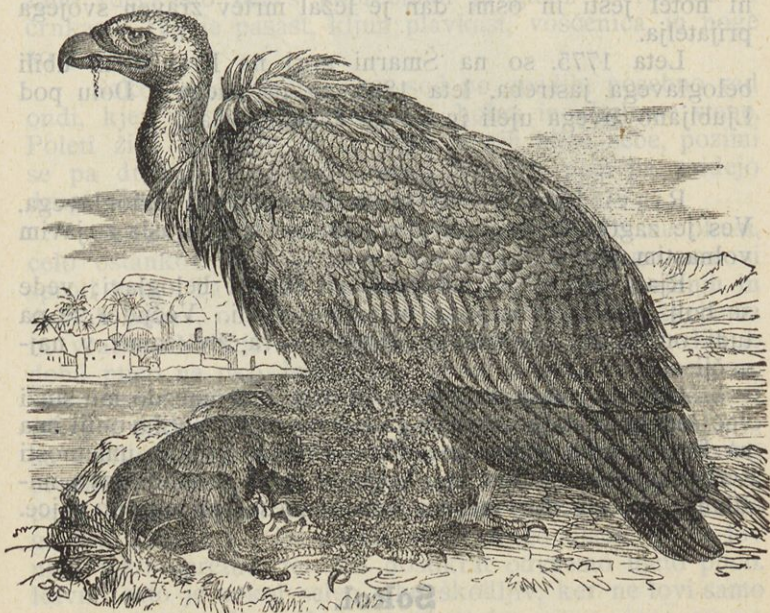
Krivo bi pa bilo, ako bi kdo mislil, da jastreb ne je presnega mesa; še veliko bolj mu gre v slast kakor mrcina, ali kaj hoče, ko nima sposobnosti za lovca. Drugih živali loviti nima niti poguma niti pravega orožja. Njegovi kremplji so kratki, slabo zakrivljeni in topi, ž njimi ne more živali niti pograbit niti odnesti, zato mora biti zadovoljen s tem, kar najde, to je: s crknetino.

Pa vsaka stvar ima dve strani. Ravno te lastnosti, zbog katerih se je pristudil nam, delajo ga za druge kraje neizrečeno koristnega in potrebnega. Že v južni Evropi, posebno pa dalje v Aziji in Afriki, nihče mrhe ne zakopava; kjer kaka žival pogine, tam jo pusti gospodar ležati; ravno tako mečejo vso nesnago iz hiš na ulice, in odpadkov pri mesnicah: črev, krvi itd., nihče ne pospravi. O veliki vročini bi to hitro začelo gniti, smradovi bi zakužili zrak in vsakršne kužne bolezni bi se izcimile. Tu so jastrebi človeku največji dobrotniki, oni čistijo ulice, dvorišča in mesnice, in sploh vsako mrtvo truplo ali živalski odpadek hitro spravijo v kraj. Zato so pa jastrebi v teh krajih v

veliki časti, nihče jim nič žalega ne stori, po mestih brez strahu posedajo po strehah ter se s psi trgajo za živež. V puščavi jata jastrebov spremlja romarsko ali kupčijsko karavano željno pričakovaje, kdaj bo onemogla kaka kamela.

Mrhi jastreb razpara trebuh, potakne glavo v trebušno otlino in požre najprej žlahtnejši drob, kakor srce, pljuča in jetra, potem izvleče čreva, jih raztrga in pohlasta z blatom vred, za tem se šele loti mesa. Po takem žretju je posebno ostuden, ker mu je glava in vrat ves zamazan s krvjo in z drugo nesnago. Med žretjem se med seboj neprestano koljejo in odrivajo in tudi sicer se radi pretepravajo.

V Evropi živita dva jastreba in od obeh se včasih posamezni zaleté v naše kraje, za stanovitno pa menda pri

Beloglavi jastreb.

nas nikjer ne prebiva, ker ne najdeti dosti hrane. Na Hrvaškem, posebno pa v dolnji Slavoniji pa oba nista redka, kar ni čudo, ker je Turčija blizu. Prvi je:

Beloglavi jastreb ali mršnjik, ki je 11 decimetrov dolg in 24 decimetrov širok. Perja je sivorjavkastega, rep in kreljuti so pa črnkaste. Vrat in glava sta skoro gola, obrasla le s kratkim in redkim ščetinastim mahom, ki se na spodnjem vratu podaljša v pernat ovratnik. Rjasti kljun je od korena raven, na koncu pa kljukasto vkrivljen.

Beloglavi jastreb gnezdi v otlinah po skalovju. Na prvo pomlad znese samica belo jajce, ki ji ga pomaga tudi samec valiti. Mladič pred tremi meseci ne zleti iz gnezda.

Ujet jastreb ostane zmerom čemerem in potuhnjen, le redkokdaj se sprijazni s človekom. O enem se pripoveduje, da se je posebno sprijaznil s starim mesarskim psom. Ko je ta crknil, vrgli so truplo pred jastreba, a ni se ga dotaknil, dasiravno je bil lačen. Postal je žalosten, nič več ni hotel jesti in osmi dan je ležal mrtev zraven svojega prijatelja.

Leta 1775. so na Šmarni gori na Kranjskem ubili beloglavega jastreba, leta 1835. so pa enega v Dolu pod Ljubljano živega ujeli in ga na Dunaj poslali.

Rjavi jastreb je še malo večji od beloglavega. Ves je zagorelorjav, tudi glava in vrat sta porasla z rjavim volnastim puhom.

Rjavi jastreb ni tako zopern, kakor beloglavi; vede se bolj moško in napada tudi žive živali. Večjidel se pa tudi on hrani z mrhovino, toda čreva žre samo v največji sili.

Gnezdo znaša na visoko drevo. Isto gnezdo mu služi več let, tako dolgo, dokler ga kaj ne moti. V Slavoniji ima na Fruški gori stalna gnezdišča. Gnezdo je brez umetnosti zvrhovačeno iz suhih vej, kotanja je pa s suho travo nastlana. V začetku meseca sušca znese samica eno jajce.

Sokol.

Obrnimo se od mračnih mrharjev k dobrodejnejšim podobam — k sokolom. Res je, da so tudi sokoli grabežljivi roparji, ali svoje krvavo delo opravljajo z neko plemenito dostojnostjo, ki nam tudi na roparju ugaja. Brez pomisleka lahko rečemo, da so sokoli najlepše in najpo-

polnejše ujede. Vsi se ponosno drže, hitri so in okretni, zraven pa tudi močni, pogumni in drzni. Sokoli imajo velike glave, lepe bistre oči in dolge, ozko urezane perotnice. Ne preveliki ali vendar močni kljun je lepo ukrivljen ter ima na gornji čeljusti zobu podobno škrbino, dolgi prsti na hlačastih nogah so oboroženi z močnimi zavitimi kremplji. Sedeč se drže pokonci, po tleh nerodno skačejo.

Pri nas živi več vrst sokolov, največji je:

Sokol selec, tudi sivi in hostni sokol imenovan. Dolg je okoli 5 decimetrov, z razpetima perotnicama pa meri 9 do 13 decimetrov. Na temenu in po hrbtu je pepelast in črnolisast, na grlu bel, po trebuhu pa zamazano rdečkasto bel s poprečnimi progami. Perotnice so črnkaste, rep je pasast, kljun plavkast, voščnica in noge so rumene.

Sokol selec prebiva povsod po gozdih, posebno rad ondi, kjer se nahajajo kameniti holmi in skalnate stene. Poleti žive na pare in ne trpe drugih blizu sebe, pozimi se pa družijo in potujejo proti jugu, k nam pa pridejo drugi njegove vrste; zato ga imenujejo „selec“.

Selec je samo presno meso, mrhe nikdar ne okusi, celo ostankov svojega plena ne poišče v drugo, vse si sproti lovi. Ta sokol je strah in trepet vseh majhnih in velikih ptic, od divje gosi in race do poljskega škrijanca in vrabca. Najrajši se spušča za letečimi pticami. Ko je dobil ptico na oko, leti kakor strela za njo, da človek ne more razločiti, kaj frčí po zraku. Manjšo ptico zadavi takoj v zraku, večo pa tako dolgo mikasti, da pade ž njo na zemljo, kjer jo popolnoma usmrti. Ptico površno oskube, predno jo začne jesti, manjšo pojé vso, od večje pa čreva pusti. Čudno je pri njem to, da pusti plen, kakor vidi, da ga kdo preganja. To menda vedó druge ujede, ki za lov niso tako spretni, ter mu dostikrat odvzemo ujeto ptico. Ravno zato je sokol selec tako škodljiv, ker ne lovi samo zase, temveč tudi za druge prežavce.

Selec gnezdi najrajši po luknjah v zveženem skalovju, pa tudi na visokih drevesih. V gnezdo iz suhe brsti in dračja položi samica konec meseca maja 3—4 rdečkasta, rjavopikasta jajca, ki jih vali sama, samec jo pa hrani in kratkočasi z umetnim letanjem.

Sokol selec se da izučiti, da lovi druge ptice in jih prinaša svojemu gospodarju. V Aziji je bil lov s sokolom že v starodavnem času navaden, in sicer ne samo na ptice, temveč tudi na četveronožne živali; na gazele, lisice, volkove, divje osle in dr. V Evropi je lov s sokoli prišel v navado v osmem stoletju pri veliki gospodi, ki je mnogo trošila na izučene sokole. Ko je francoski kralj Filip Avgust

Sokol selec.

oblegal mesto Akon, mu je ušel lep sokol. Ko je slišal, da so ga Turki ujeli, jim je obetal 1000 cekinov zanj, ali ga ni dobil. Angleški kralj Edvard III. je izdal postavo, da vsak, kdor bi izurjenega sokola ukradel, zapade smrti. Francoski kralj Franc I. je imel 300 za lov izučenih sokolov. Z lovom in šolanjem sokolov so se ukvarjali posebni ljudje, ki se jim je ta posel dobro izplačal, kajti

večkrat so za lepega in dobro izučenega sokola dobili po 1000 do 1600 kron.

Za lov so najboljše samice, ki pa ne smejo biti pre-stare, največ dve leti. Ujetemu sokolu, ki je namenjen za šolo, natakne se na glavo usnjata kapa, in usnjat jermenec se mu priveže na noge. Sokolar si ga večkrat dene na roko in ga nosi semtertja. Ko je sokol s kapo na glavi stradal 24 ur, ga vzame sokolar na roko, mu sname kapo ter mu ponudi ptico. Ako noče jesti na roki, mu zopet natakne kapo in ga pusti zopet 24 ur stradati, med tem ga pa večkrat odkrije in nosi na roki. Ako za drugih 24 ur še noče jesti, pokrije ga zopet in lačnega priveže. Tako ravna ž njim tako dolgo, da vzame ptico in jo začne na roki jesti. Ko se je na toliko ukrotil, prične se pravi nauk. Sokolar mu sname kapo, ga nosi nekoliko časa na roki, potem ga posadi na kak klin in, kazaje mu ptico, ga vabi, da mu skoči na roko, ki jo drži prav blizu njega. Ako je skočil, odmakne mu drugi dan roko malo dalje in tako naprej, da mora vsak dan malo dalje s klina na roko zleteti. Po vsakem nauku se mu kapa zopet natakne.

Ko se je v hiši na toliko izuril, vzame ga na daljši motvoz privezanega ven pod nebo, da tudi zunaj v večji daljavi ponavlja, kar se je v izbi naučil. Ako je svojo stvar dobro naredil, postavi ga sokolar zvečer s kapo na glavi v viseč obroč ter ga ziblje vso noč, da ne more zaspati. Drugo jutro ga zopet vadi zunaj, mu da na roki jesti, potem ga nosi okoli do večera, ga dene v obroč ter ga zopet ziblje vso noč. Ravno tako dela tretji dan in šele v noči četrtega dne mu spanja privošči. Pozneje se privadi sokol, da gospodarju, sedečemu na konju, zleti na roko, da premaga strah pred ljudmi in pred psi, da se na motvozu privezan spusti za mrtvim golobom, ki ga je vrgel sokolar pred njim v zrak. Od tega goloba sme potem nekoliko jesti. Drugi dan spusti živega, na motvozu privezanega goloba, sokol ga ujame toda sokolar mu ne pusti, da bi ga načel, temveč mu da iz roke nekaj jesti. Tako se s časom priuči, da napada vse ptice, tudi večje od sebe. Na lovu ga sokolar drži na roki, kadar pa zagleda kako ptico, mu hitro sname kapo in sokol se kakor strela zažene zanjo.

Šola se začne jeseni, pomladi je pa končana. Sokol pa ni za rabo več kakor tri leta.

Dandanes se je lov s sokoli v Evropi večidel že opustil, samo pri Turkih je še v navadi in semtertja na Angleškem. Arabi, Perzijani, Indi in drugi azijski narodi pa še sedaj lové s sokoli.

Izmed ptičev sokolovega rodu je pri nas mnogo bolj znana :

Postolka (na Štajerskem tudi mokosevka imenovana), ki prebiva povsod po gozdih in po skalovju, v razvalinah in podrtinah, celo sredi večjih mest po cerkvah in zvonikih. Po ravnem in gorah jo je pogosto videti, kako leta nad poljem kričeča: kli; kli. Ko pa kaj opazi, hipoma obstane in s perotnicama hitro stresaje visi nekaj časa na istem mestu, potem se zapraši na zemljo in pograbi svoj plen, bodisi poljsko miš ali skokonogo kobilico, kuščarja ali žabo.

Postolka je samo nekaj čez 2 decimetra dolga. Na plečih in po hrbtu je rjava in črnomarogasta, spodaj rumenobelkasta in rjavo počrkana; rep je pepelast, na kraju ima črn pas za belim robom. Samec je po glavi in po tilniku pepelast, samica pa rdečkasta. Voščenica in noge so rumene, kremplji črni.

Postolka gnezdi ali na drevju v zapuščenih vranjih gnezdih ali pa po luknjah v zidovju. Samica sama vali 4—6 belkastih, rjavopegastih jajec. Mladiče pitata stara najprej z žuželkami, pozneje pa največ z mišmi. Iz vsega se torej vidi, da je postolka koristna ptica, le neveden ali nespameten človek jo more streljati.

Postolka se tudi privadi človeku ter postane prav domača, odleti na polje in se vrne zopet nazaj h gospodarju. Med seboj se rade dražijo in prepirajo, drugim ujedam — zlasti sovam — pa drzovito zabavljajo.

Jeseni pobegne od nas in gre daleč tja v srednjo Afriko.

Pri nas živi še nekoliko ptic tega rodu. Tukaj naj le omenimo ostriža in sokoliča. Ostriž je postolkine velikosti in je grozna pošast vsem našim malim pticam, posebno pa škrjancem. Ko ugleda škrjanec ostriža, je tako zbeگان, da v smrtnem strahu večkrat pribeži k človeku in se mu dostikrat da z roko prijeti. Kako spreten lovec je ostriž, sodi se lahko po tem, da tudi urne lastovice niso varne pred njim. Lenz je izračunal, da pokonča ostriž na leto več ko 1000 malih ptičev.

Najmanjši tega rodu je sokolič, ki ni skoro nič večji od brinovke. Ali vkljub vsej malosti je vendar močan in drzen ropar ter se loti celo jerebice.

Oba, ostriž in sokolič, se hitro sprijaznita s človekom in se dasta priučiti za lov na prepelice, škrjance in druge manjše ptice. Na zimo se oba preselita.

Kanja ali mišar.

„Dobrota je sirota“. O resničnosti tega našega pregovora bi mogla tudi kanja kaj povedati, ko bi znala govoriti. Požrešne poljske in gozdne miši nimajo razen postolke in sove hujšega sovražnika, ki bi jih znal tako trebiti, kakor kanja. Če bi jo za ta posel poljedelec najel in plačal, bi ne mogla te službe vestneje opravljati. Ves božji dan kroži nad poljem in gozdom, ali pa sedi sredi polja bodisi na kakem drevesu, ali na groblji ali pa na mejniku. Ko jo vidi človek tako leno in zanikarno, ohlapnega perja stati na eni nogi, bi sodil, da malo mara za vse, kar se godi okoli nje. Ali ta malomarnost je le navidezna. Njeno bistro rjavo oko razgleda vso okolico, njeno tanko uho ničesar ne presliši. Posebno naprežena je na miši, zato jo po nekaterih krajih tudi „mišar“ imenujejo, in to po vsej pravici. Na dan pohrusta 50 miši, ako jih le more dobiti, 30 se pa sme računati na dan. Imel sem priložnost že nekoliko teh ptic parati in pregledovati; v vseh sem našel po več miši, v eni tudi podgano, v eni pa zraven miši na pol prebavljeno precej veliko belouško. Mišar namreč tudi rad lovi kače in celo strupenega gada ustrahuje in požre. Če zraven še pomisliš, koliko njegovih trije ali štirje mladiči potrebujejo, predno so godni, potem bodeš lahko presodil, koliko škodljivega mrčesa ena mišarjeva rodovina pokonča čez leto in dan. In kako človek navadno to dobro delo kanji plačuje?

Vsak malopridnež, ki zmore kje kak pihalnik, strelja po njej, in če jo je ubil, ne ve, na katera vrata, na kateri paž bi jo pribil, da bi videlo več ljudi — tega strahovitega „jastreba“, „kragulja“, kali! Tako neuki svet plačuje svojim najboljšim prijateljem.

Mišar meri podolgem 6 decimetrov, od katerih pa na sam rep odpade 21 centimetrov, v širjavo meri 12 decimetrov in še čez. Zgoraj je rjav, po jasnejših prsih

in po trebuhu pa rjavolisast ali pa podolgem progast. Pelast rep ima več temnih pasov. Sicer pa skoro ni dobiti dveh mišarjev, ki bi bila v perju popolnoma enaka. Kljun je črnkast, voščnica in noge pa rumene. Glasi se skoro kakor mačka mijavkaje.

Kanja prebiva pri nas povsod na porobju večjih gozdov in leta odtod na polje in senožeti. Gnezdo si postavi v gozdu na visoko drevo. Za podlago nanosi suhe brsti, kotanjo pa nastelje z dračjem, travo ali pa si jo še celo obloži z mahom. Konec malega travna znese samica štiri zamazanobela in rjavopegasta jajca, ki jih sama izvali v treh tednih. Mladičem pa oba skrbita za živež.

V hudih zimah se umakne na toplejši jug.

Bolj poredkoma se nahaja pri nas:

Kocconoga kanja, ki je v velikosti in tudi sicer po svojih lastnostih navadni kanji podobna, samo da so noge do prstov pernate (kocaste), in da je bolj pisanega perja, namreč belega, s sivim, rumenkastim, rjavim in črnim namešanega. Perotnice so na koncu črne, rep je pa bel, sivo zarobljen in črno pasast.

Gnezdi rajši na pečinah, nego na drevju. Miši lovi ravno tako pridno, kakor navadna kanja.

S kanjami v rodu je:

Sršénar ali osar, ki se v velikosti ne razlikuje od svojih sorodnic. Perje se rado menja kakor pri kanji. Največ je vendar zgoraj rjav, po glavi sivkast, po prsih in po trebuhu belkast in rjavo lisast ali pa povprek marogast. Rep ima tri široke in več ozkih rjavih pasov. Kremplje ima dolge ali slabo vkrivljene.

Sršénar je jako nedolžna ujeta, večjidel stikuje za osinjaki (osjimi gnezdi), iz katerih pobira mlado zalego, vmes zoblje pa tudi gosonice, kebre, kobilice, žabe itd. Letečih os ne mara, bržčas se boji njihovega žela.

Gnezdo dela prav nemarno iz suhljadi ter ga večkrat postavi prav nizko na kako vejo. Samica znese samo dve ali tri jajca. Mladiči se jako hitro udomačijo ter so prav kratkočasni.

Pri nas je ta ptica menda precej redka.

Naposled naj omenimo še:

Kačarja, ki je kanjam podoben, v nekaterih lastnostih nas pa spominja skoro na orle, zato ga nekateri tudi tem prištevajo. Dolg je čez 6 decimetrov, z razprostrtimi kreljutmi pa meri čez 17 decimetrov. Zgoraj je rjav, na čelu in grlu belkast, na prsih rjav, po trebuhu pa bel in povprek rjasto lisast. Rjavi rep je belo zarobljen in trikrat črno pasast. Jako zakrivljeni kljun je črn, oko rumeno, voščena in noge pa plavkaste.

Kačar prebiva po samotnih velikih gozdih, ki jih ne zapusti tako hitro, dokler najde živeža v njih. Na Kranjskem se nahaja v bistranskih gozdih, kjer tudi gnezdi. Sicer je lena in malomarna ujeda, počasi se vozi po zraku ali pa sedi na kakem parobku pri vodi in preži na plen. Dobro je vse, kar mu pride pod kljun; žaba, kuščar, riba, miš, ali v največo slast mu gredo kače. Z eno nogo jo pograbi blizu glave, z drugo pa malo dalje. Kača srdito piha in siče in se previja, ali vse ji nič ne pomaga. Ptič ji ne zmenivši se za njeno previjanje in sikanje lepo počasi pretare vrat, potem jo pogoltne celo. Ujet kačar je v malo urah požrl tri velike kače; kadar je dobil kačo, ni pogledal nobenega drugega mesa.

Kačar se jeseni preseli v severno Afriko ter se spomladi vrne precej pozno. Samica znese navadno eno samo jajce, ki ji ga pomaga tudi samec valiti. Čudno je to pri tej ptici, da mati v nevarnosti mladiča prenese v drugo gnezdo.

Kragulj.

Vroč poletni popoldan je. Solnce pripeka z jasnega neba. Praznični mir leži nad vasjo, vse okrog je tiho in mirno, celo listje na drevesu se ne gane. Kar je delavnih rok, so vse na senožetih pri senu, ki se tako lepo suši. Doma so ostali le otroci in starci za varihe. Stara ženica je z malim vnučkom v naročju sedla na klop pod košatim orehom, in pes je legel k njenim nogam, večji otroci pod jablano peko iz ilovice hlebce, maček se je v največjem solncu zleknil v travo, kokoši se pa konci hiše zadovoljno kopljejo v pesku. Kar naenkrat se začuje ploskanje perotnic, jata golobov se pripodi v največji naglici s polja in plane v golobnjak, takoj za njimi prisvrči z velikim hruščem neka ptica in pade med prestrašene kokoši. Še predno morejo

ima sicer druge hrane. Brat ubije brata, mati požre sina, hči očeta. Pri njih velja: kdor je jači, ta kvači.

Kakor pravi ropar tudi kragulj ne mara za družbo. Par živi samo tako dolgo skupaj, dokler jih skrb za zarod veže na gnezdo. Ko so pa mladiči dorasli, razkropi se vsa družina, odslej je drug drugemu sovražen.

Kragulj gnezdi v gozdu na visokih drevesih, navadno v rogovili blizu debla. Gnezdo je kakor sploh pri ujedah. Proti koncu meseca aprila je v njem najti 2—4 zelenkasta, včasih rumeno pikasta jajca. Mladi so strahoviti požeruhi, stara jim znašata vse, kar jima pride pod kremplje, celo cela gnezda z mladimi pticami.

Ni treba dostavljati, da je to škodljivo grdobo treba na vso moč preganjati.

V Aziji in menda tudi Turki v Evropi lovijo ž njim druge živali in pravijo, da je za ta posel bolji od vsakega sokola, zlasti pa samica.

Kragulj v malem je:

Skobec. Ne samo, da mu je ves podoben po perju in po drugih vnanjih lastnostih, temveč ga tudi posnema v vseh napakah in malopridnostih. Drzovit je in hiter kakor strela, krvolečen in nenasiten, zraven pa oprezen in prevejan, kakor malokateri ropar. Od kragulja se razlikuje le v velikosti, ker ni daljši od 3 decimetrov.

Skobec lovi manjše ptice, toda loti se tudi jerebice ali pa še večje ptice. Plena, ki si ga je enkrat ubral, ne pusti izlepa. Večkrat ga strast tako prevzame, da pozabi na svojo varnost; dogodilo se je že, da je za ptico priletel skozi odprto okno v hišo. Gospodinje ga imajo posebno na rovašu, ker jim odnaša piščeta.

Na Ruskem in v Aziji tudi njega priučavajo za lov, posebno na prepelice.

Iz velike sokolove rodovine žive pri nas še ti-le roparji:

Rjasti škarnjak, pepelasti splinec in rjavi lunj; prvi je dolg nad 6 decimetrov, drugi 5, tretji pa nekoliko daljši.

Teh roparjev ne bomo natanko popisovali. O vseh treh se more reči, da so leni, neokretni in bojzljivi. Love mlade ptice — škarnjak odnaša tudi piščeta z dvorišča —,

posebno pa miši, žabe, kuščarje, kobilice in kebre. Ker so sami nespretni in leni lovci, preže na sokola, ki jim prepušča svoj plen, dasitudi je močnejši.

Škarnjak se drži lesovja in gnezdi na visokih drevesih, spletec stanuje na polju in gnezdi na tleh; lunj pa prebiva na močvirni zemlji, kjer tudi v goščavo postavi svoje gnezdo. Lunj posebno zalezuje gnezda močvirnih in povodnih ptic ter krade in žre iz njih jajca in mlade. Splinec polovi mnogo poljskih miši in je skoro bolj koristen nego škodljiv, kar se pa o škarnjaku ne more reči.

Sove.

Črez dan iz luknje ven ne smem,
luč slabo mojim dé očem;
ponoči pa je malo paše.
Trdo je res življenje naše!

Boris Miran (Jos. Stritar).

Sove so ponočne ujede. Dasiravno je med njimi v velikosti in tudi sicer velik razloček, vendar so si v zunanjosti vse precej podobne. Vse so pokrite z obilnim mehkim in rahlim perjem, kakor bi bile v kožuhu; zato so vse debelejše videti nego jim je v resnici telo. V debeli okrogli glavi se ji svetijo velike upadle oči, okoli katerih ima venec tankega perja. Kljukasto zaviti kratki kljun se ji komaj vidi iz perja, ušesa so jako široka, kratke tršate noge do dolgih in ostrih krempljev pernate. Vnanji prst sova po volji lahko nazaj obrne ter more potem dosti dobro plezati in se po drevju spenjati od veje do veje.

Sova vidi tudi podnevi, toda velika svetloba jo bode v oči, zategadelj se podnevi skriva v luknje po zidovju in skalovju, išče zavetja v dupljih, žlamborih in pod strehami, ali pa se pritisne k deblu v mračni gosti krošnji. O mraku zleti na lov. Sova leta nizko, tiho in počasi, tu pograbi ptiča, ki je brez skrbi zaspal na veji, tam pobere miši iz razora. S plenom leti na svoje navadno mesto, ptiča površno oskube, večjega četveronožca pa izlušči iz kože. Manjšo žival pogoltne vso, četudi ji dela večkrat velike težave. Večje kosti s perjem in dlako v kepo zgvaljene izbrusi pozneje z velikim trudom iz želodca. Leteča sova večkrat dleskne s kljunom ali pa se oglasi z žalostno zategnjenim, nekatere pa tudi z groznim ukajočim glasom, da zona prehaja človeka, ki to čuje v samoti.

Podnevi se sova ne sme pokazati, ker ji ne dado miru drugi ptiči, kakor bi hoteli maščevati svoje tovariše, ki jih je ponoči podavila. Ako jo najdejo po naključju v njenem skrivišču, sirota veliko trpi, dostikrat tudi po nedolžnem. Manjše ptice samo kriče in zabavljajo, večje pa, kakor so na pr. kavke, šoje, vrane in sokoli, se pa ne togote samo, temveč ji tudi razmršijo perje, jo kljujejo in gnjavijo srdito.

Smešno je gledati sovo, kako se vede, ako jo podnevi kaj vznemirja. Jezno poka s kljunom, piha kakor mačka, prevrača oči, zamežikne, pa zopet debelo pogleda, kima z glavo in se priklanja tako šaljivo, da človeka sili na smeh.

Sove so jeznorite, plahe, neumne in požrešne ptice. Zaprte sove se med seboj koljejo in žro, razen nekaterih malih se s človekom nikoli ne sprijaznijo, zmerom ostanejo divje in togotne. Ako poleg tega še pomislimo na njihovo neprijetno zunanost, na tiho letanje in nočno dejanje in na njihov neprijeten glas, bodemo lahko razumeli, da so vse sove človeku odurne, za neučenega in praznovernega imajo pa še celo nekaj groznega, skrivnostnega in pošastnega. Vraža je sovo naredila za mrtvaško ptico, in zato jo babjeveren in nespameten svet preganja.

In vendar sovam človek dela veliko krivico. Sovražen jim je zaradi njihove zunanje podobe, ne prašaje, ali je sovraštvo opravičeno ali ne. Ko bi človek hotel poslušati razum, ne pa neumnih predsodkov, gotovo bi ne streljal sov, razen velike uharice. Kaj je sova požrla, to se najbolje vidi iz izriganih ostankov. Altum je preiskaval te svalke raznih sov in je v 706 svalkih pegaste sove našel ostanke: 16 netopirjev, 933 miši, 1580 rovk (špičmohov), 1 krta in 22 malih ptic; v 210 svalkih lesne sove ostanke: 1 velike podlasice, 344 miši, 1 veverice, 33, rovk, 48 krtov, 18 malih ptičev in neizmerno množino kebrov; v 10 svalkih čuka: 10 miši 1 rovk in 11 kebrov. Te številke govore menda dosti jasno in umevno.

Z gnezdrom se sova mnogo ne ukvarja, vsaka luknja, bodisi v skalovju, v zidu, v duplju ali pa tudi v zemlji, je dobra, včasih se pa tudi vseli v zapuščeno vranino ali sokolovo gnezdo. Brez velike priprave znese samica 2—7 belih jajec. Mladiči so grde, vriščeče, s sivim puhom obrasle kepe, ki rasto prav počasi. Stara dva jih imata prav rada in jih branita neustrašno.

Velika uharica,

ki se drugače tudi bubuj, vjer in sovjak imenuje, je naša največja sova, kajti je nad 6 decimetrov dolga in čez razpete perotnice 16—19 decimetrov široka. Rahlo mehko perje je zgoraj rjasto s črnimi plamenastimi lisami,

Velika uharica.

spodaj pa rjavkastorumeno in podolgem črno progasto. Nad ušesoma ima dva črna pernata čopa, katera lahko pobesi in privzdigne. Rdečkastorumene oči leže sredi pernatega venca globoko vdрте. Kljun in kremplji so črni.

Bubuj prebiva po velikih gozdih, posebno v gorah. Podnevi sedi v kaki luknji ali pa v kaki krošnji. Tudi podnevi dobro vidi, semtertja še celo zgrabi kako ptico, ako ima ugodno priliko. Med vsemi sovami so bubuju podnevne ptice najbolj gorke. Gorje mu, ako ga zasledé! Posebno nagajive so vrane in srake, katerim bubuj ponoči neki največ streže po življenju. Človek, vedoč za to njihovo slabost, postavi jim podnevi sovražnega bubuja na kako očitno mesto in potem iz skrivišča strelja po pticah, ki se iz vse okolice zbirajo okoli sove.

V mraku zleti bubuj na lov. Napada vse, kar se upa obvladati, od miši in podgane do zajca in divjega petelina; lovci pripovedujejo, da se loti celo mlade srne. Zato ga pa tudi na vse kriplje preganjajo.

Bubuj se glasi posebno spomladi, ko se pari. Takrat se skoro vso noč razlega njegov ukajoči bu, buj — bu, buj! ki v nočni tišini še groznejše odmeva. Vmes togotno sopiha, bevška in se krohota, da groza obhaja slušajočega človeka.

Ta velika sova gnezdi v kakršnikoli luknji ali pa v kakem zapuščenem gnezdu. Za podlago si včasih nanese kakove šare, včasih pa znese svoji dve ali tri bela jajca na goli kamen.

Mladiči so grde volnate kepe, ki vedno sičejo in pi-hajo. Stari jih imajo neizrečeno radi, v nevarnosti jih tudi prenesó na drug varen kraj. Mladiče, katere jim je človek pobral iz gnezda in zaprl, hodijo ponoči obiskovat in jim donašajo hrane.

Mala uhariča je podobna bubuju, samo da je manjša, in da ima v razmerju večje ušesne čopke. Dolga je nekaj črez 3 decimetre, jasnorjasta, zgoraj rjavopikasta, lisasta in valovito pasasta, spodaj pa s temnorjavimi progami po-črkana. Oko je rumeno, kljun črn.

Prebiva pri naš povsod po lesovih, pozimi išče za-vetja v vaseh po skednjih in stajah. Lovi posebno miši, rovké in kebre, semtertja seveda tudi kakega ptiča, no vendar je človeku na vse strani mnogo bolj koristna nego škodljiva.

Meseca sušca položi samica v kako zapuščeno gnezdo štiri okrogla bela jajca in vali sama, samec ji pa skrbi za hrano. Iz gnezda vzet mladič postane še dosti krotek in domač, ako se dokaj ž njim pečaš.

Mala uharica vpije ponoči: huj, huj! ali pa se huduje: vup, vup!

Prejšnji jako podobna je:

Močvirna uharica, ki stanuje v močvirnih krajih, po mužnatih travnikih v trstju in ločju ter se vedno drži tal. Tudi gnezdo je na tleh v goščavi. Od prejšnje se razlikuje v tem, da ima manjšo glavo in krajše ušesne čopke, da ima jasnejše perje, in da je po perotnicah in po repu rjavo pasasta.

Kriči: kêv, kêv!

Pegasta sova.

To je naša najlepša in najprijetnejša sova, s katero se človek še najprej lahko sprijazni. Na prvi pogled jo je lahko spoznati po velikem belkastem rjasto obrobljenem vencu, ki ni kakor pri drugih sovah okrogel temveč srčast.

Pegasta sova.

Tudi se ponaša s tanjšim truplom, dolgimi perotnicami in mehkim svilnatim, lepo pisanim perjem. V dolgost meri 3 decimetre, v širjavo pa nad 8 decimetrov. Po hrbtu je jasno-pepelasta, drobno črno in belo poškropljena, po trebuhu pa rjasta, z rjavimi in belimi pegicami posuta. Rep in perotnice so rjaste in temnopasaste. Oko je črno, kljun bled, noge sivo-plavkaste.

Pegasta sova prebiva povsod, kjer najde kak mračen in miren kotiček; v zvonikih, v starem zidovju, v vasi pod strehami in tudi v duplih. Včasih se nastani tudi v golobjaku in živi z golobi v najlepšem miru. Naumann piše o njej: „Večkrat sem jo med svojimi golobi videl letati iz golobjaka in zopet nazaj. Golobje so se kmalu privadili gosta ter se niso zmenili zanj. Sova se

nikoli ni dotaknila njihovih jajec niti mladičev, še manj pa da bi nadlegovala starega goloba. Spomladi sem več večerov opazoval par pegastih sov na svojem dvorišču, bilo je videti, da bi rade gnezdile v golobnjaku. O mraku ste igraje se letali ven in noter neprestano kriče — ali nobeden golob se ni ganil. Ako sem podnevi tiho prišel v golobnjak, sem videl sovi prijateljsko sedeti in spati med golobi na gredi ali pa v kakem kotu. Večkrat ste imeli pred sabo kup miši. Imajo namreč navado spravljati hrano, kadar je lov obilen, ali če slutijo slabo vreme, da v temnih in viharjih nočeh ne stradajo.“

Posebno smešno se vede pegasta sova, ako jo podnevi kdo moti v spanju. Postavi se pokonci, ziblje semtertja in zraven se tako pači in namrduje, da te sili na smeh. O mraku zleti na lov, leta prav tiho in vegasto ob zemlji in rada obletuje človeka, seveda ne iz slabega namena, kakor se dozdeva kakemu bojazljivemu babjevercu, ki se potem za užiti strah maščuje s tem, da jo ustrelji in pribije na paž, češ drugim v strah.

Pegasta sova lovi miši, podgane, krte, manjše ptice in tudi kebre. Vsekakor se mora prištevati našim najkorporistnejšim pticam, kajti ena sama v eni noči lahko pojé 15 miši. Ne preganjaj je torej, še vesel bodi, ako se hoče katera naseliti pod tvojo streho.

Samica znese, kadarkoli v letu, v kak pripraven koticék 4 beloplavkasta jajca brez vse podlage. Mladiči se te kmalu privadijo, ako se ž njimi pečaš, in postanejo tako krotki, da pridejo izpuščeni zopet nazaj. Ujete mladiče stariši ponoči hranijo.

Glas ima jako zopern kričoč: hrü, hrü!

Pri nas je morebiti najbolj navadna:

Lesna sova, ki prebiva posod v starejših gozdih, tuintam tudi po hlevih in skednjih. Večja je od pegaste sove, tršatega gostega trupla, kratkega vratu in posebno debele glave. Perja je ali sivega ali jasnorjastega, zgoraj temnejša, spodaj jasnejša, razno pegasta in progasta. Rep je rjavo pasast, lice z velikim pernatim vencem okoli črnega očesa je pepelasto, kljun je siv.

Med vsemi našimi sovami je lesna najnespretnejša in najpočasnejša. Boji se svetlobe, zaspana je in žalostna. Ponoči leta vegasto ob zemlji, pobirajoč poljske in gozdne

miši, speče ptice in — na čast ji bodi rečeno — tudi gosnice. Martin je v eni našel 75 velikih gosnic. Pametnemu človeku je torej ni treba še posebej v varstvo priporočati.

Spomladi, ko se pari, je posebno glasna. Takrat se grdo dere, sicer pa kriči: hu, hu! ali pa: kuvit, kuvit!

Čuk.

„Ne bo več dolgo, čuk ga je klical nocoj“, ali pa: „čuk ga je izpel“, tako in enako modrujejo osehle ženice, kadar glave vkup staknejo, in žalibog, da se še celo od mož semtertja slišijo enake neslane besede. In tako je siromašni čuk zaradi svojega žalostnega glasu prav po

nedolžnem razvpit kot mrtvaški ptič. Marsikoga oblije mrzel pot, ko ga sliši v tihi noči čukati; bedak ugiblje sem in tja, komu bi utegnila veljati čukova pesem. Ali nato nihče noče umreti, nobeden ne misli več na smrtnega sla. Ako se pa res prigodi, da v sosedstvu kmalu kdo umrje, potem vražnih babjevercev ne prepričaš, da čukovo petje ni smrti „pomenilo“.

Čuk je precej živahna in šegava sova. Mlad iz gnezda vzet se sprijazni s človekom, je popolnoma krotak in nas razveseljuje s svojim smešnim ponašanjem. Ptičarji ga radi jemljó na lov,

Čuk.

ker jim privabi množino manjših ptičev.

Čuk stanuje rad blizu človeka, po vrtilih s starim sadnim drevjem, pod strehami v zidnih luknjah in na cerkvah. Ponoči, posebno o mraku in pred jutranjo zarjo,

lovi netopirje, kebre, manjše ptice, posebno pa miši. Čuk leteč ne plava mirno kakor druge sove, temveč se poganja kakor žolna ali vdeb (smrdokavra). Ponoči rad seda blizu razsvetljenih oken in čuka s preletečim glasom, ki se v tihi noči daleč čuje. Posebno glasen je spomladi, ko se pari; takrat se oglasi večkrat tudi podnevi. V kakršnokoli luknjo brez vse podlage znese samica 4—7 jajec, ter jih izvali v 14 do 16 dneh.

Čuk spada med naše najmanjše sove, podolgem meri nekaj čez 28 centimetrov. Rep in zaokrožene perotnice so kratke. Zgoraj je sivorjavkast z belimi lisami pokapljan, po trebuhu je zamazanobel in podolgem rjavo progast. Oko je lepo rumeno, kljun zamazano rumenkast. Samica je malo večja.

Glasi se: bu — bu! ali kev — kev! ali pa: kovik, kovik!

Še manjši od čuka je:

Skovit ali škratec, ki ga je med pritlikavimi sovicami lahko poznati po ušesnih pernatih čopkih, kakor jih imajo uharice. Nadalje ga označuje tanko truplo, gladko perje dolge, rep pokrivajoče perotnice in goli prsti. Zgoraj je perje rjavkasto, z belim in sivim pomešano, in vsako pero je podolgem črno progasto, spodaj je ravno tako pisan, samo malo jasnejše. Rjasti venec okoli rumenega očesa je majhen in neznaten.

Skovik je prav prijetna in ljubezniva sovica. Ako dobiš mlado, udomačiš si jo lahko popolnoma. Brez strahu jo smeš na rokah nositi, jedla ti bode iz roke in zraven te bode razveseljevala s svojim šegavim vedenjem. Prav smešno pomežikuje, ušesne čopke pobeša in vzdiguje, krivi in pači lice.

Skovik stanuje pri nas samo poleti, pozimi gre v Afriko. Prebiva rad blizu človeka, posebno po goratih in skalnatih krajih, lovi male ptičke, miši in netopirje.

Gnezdi po duplih in skalnatih luknjah. Precej pozno v letu znese samica tri ali štiri drobna jajca.

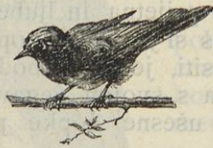
Na koncu naj omenimo še neko lepo in veliko, četudi manj znano sovo, namreč:

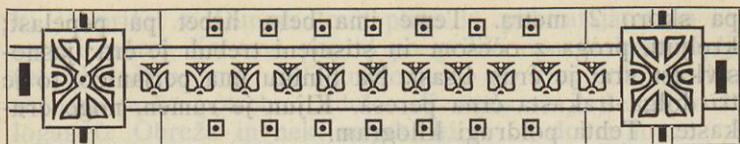
Kozačo ali uralsko sovo, ki je samo malo manjša od velikega bubuja. Zaradi posebno dolgega repa

(26 centimetrov) meri v dolgost še nekaj čez 6 decimetrov, v širjavo pa blizu 12 decimetrov. Obilno, rahlo in mehko perje je zgoraj rjavkasto belo z rjavimi lisami. Rep in perotnice, ki ga samo do polovice pokrivajo, so rjavo pasaste. Velik venec obdaja rjavo pikast kolobar. Oči so črnkaste, kljun in kremplji rumeni. V mladosti je ptica vsa temnorjava.

Kozača je pravzaprav severna ptica in pride k nam le včasih v večjem številu. V zimi leta 1863. sem dobil iz zagrebške okolice v kratkem času šest sov te vrste in med njimi eno skoro črno. Posamezne so pa tudi pri nas stalne, znano je na primer, da gnezdijo blizu grada Kolovca na Kranjskem, na Dolenjskem in Notranjskem je bilo tudi že več ubitih.

Ta lepa sova leti s šumom in lovi tudi podnevi, pravijo, da napada celo kanje in čaplje in mlade zajce. Gnezdi po skalnih razpokah ali pa v duplih. Znamenito je pri tej sovi to, da mekeče kakor koza, zato smo jo tudi krstili k o z a č a.

Naše močvirne in povodne ptice.

Siva čaplja.

V plitki strugi med vrbinjem in trstovjem vidimo postaviti čudno ptico žalostne podobe. Na dolgoveznih nogah, z dolgim sključenim vratom in dolgim suličastim kljunom stoji suha in mršava — živa podoba gladne lakote. Kakor bi premišljevala svojo suhoto, ali pa kakor bi se ji sanjalo, gleda tiho predse v vodo, in se po celo uro ne gane z mesta. Ali živorumeno oko, iz katerega se sveti podmajena hudoba, strelja na vse strani. Po vodi plava brezskrbna ribica proti sanjaču, ki stoji na eni nogi mirno kakor kol v zemljo zabit; sedaj je blizu njega, v tem hipu se sproži dolgi vrat, kakor strelica šine kljun v vodo, in ribica trepetaje polzi po dolgem goltu v nenasiten želodec.

Drugikrat se počasi sprehaja po bregu ali ob potoku. Mogočno in premišljeno vzdiguje nogo, prežeč na desno in levo, kjer se kaj gane. Tu zasači za bedro skokonogo žabo, jo prebada in ščiplje tako dolgo, da je mrtva, potem jo pogoltne z glavo naprej. Vse ji je po godi, kar pride pod kljun, riba in kača, miš in krt, rak ali polž ravno tako, kakor ptica ali ribje ikre.

No kakor je sivosuknjik videti ves zamišljen v ribstvo, vendar ne pozabi na svojo varnost. Ako pokne suha vejica, ako le kaj zaškrtne ali zašumi, zakraka, razprostre dolga krila ter se silno mahaje vzdigne iz mlake. Leteč zvije vrat, dolge noge pa stegne nazaj kakor vesla. Zvečer sede k počitku v vrh visokega drevesa ali pa tudi na kako pečino.

Siva čaplja je med našimi pticami tega rodu največja. Od pete do konec kljuna meri blizu 11 decimetrov, v širjavo

pa skoro 2 metra. Teme ima belo, hrbet pa pepelast; kreljuti, proga z očesom in stisnjeni trebuh je črn; jasnosivkast vrat je črno lisast. Na tilniku ima perjanico, to je tri dolga trakasta črna peresa. Kljun je rumen, noge črnkaste. Tehta poldrugi kilogram.

Pri nas se ta dolgokraka ptica nahaja na jezerih, rekah in večjih močvirjih, toda samo poleti. Na jesen se zbirajo v večje družbe, ki potoma vedno naraščajo in tako se ob večjih vodah počasi pomikajo proti jugu. Meseca

Siva čaplja.

malega travna se vračajo nazaj, poiščejo svoja stanišča, popravijo stara gnezda in se pripravljajo na valitev. Čaplja gnezdi navadno na drevju in v velikih močvirjih sredi nepristopnege greza, redkokdaj na pečinah. Kjer najdejo všečno mesto, ondise nastanijo z drugimi čapljami vred v velikih družtvih. Na takih krajih se večkrat najde gnezdo pri gnezdu, po deset in še več na eni vrbi. Takega kraja čaplje ne zapuste izlepa, če jih tudi človek preganja. Na spodnji Savi v Slavoniji je mnogo velikih močvirij, kjer gnezdi ta in druge čaplje in močvirne ptice v velikih družbah. O enem takih močvirij, namreč o Obedskem blizu Kupinovega, piše Ettinger: To močvirje je blizu 10 kilometrov dolgo, a široko do 950 metrov in je skoro od vseh strani z gozdom opasano. Po močvirju raste trst, iva, lokvanj in mnoge druge povodne rastline; v sredi je tuintam čistanjek z ivovjem in trstovjem obrasel in posebno na takih mestih gnezdijo čaplje. Leta 1853. okoli polovice velika travna sem bil prvokrat v tem močvirju s prijateljem,

ki je prišel z Dunaja loviti ptice in pobirati jajca za cesarski muzej. Ko smo poprej po priliki opazili, kam čaplje največ sedajo, smo vzeli drugo jutro ob zori čoln, in kar se nam je še potrebno zdelo. K nama se je še pridružil logar iz Obreža in neki seljak, ki je bil dober lovec. Z velikim trudom smo prodirali skozi šaš in trst, vsaki čas smo s čolnom nasedali in zraven tudi nismo znali pravega pota; enkrat smo zavozili v visoko trstovje, da nismo vedeli, na katero stran nam je voziti. Po sreči smo prerinili do nekega čistanjka, po katerem je lokvanj razprostiral široko listje. Na tem listju gnezdiyo ribiči, ravno sedaj je črni ribič znašal gnezda in v nekaterih smo že tudi našli jajca. Ali tu je bila nova težava spraviti čoln prek lokvanja in prek ribičevih gnezd, vrh vsega je pa še nastala taka sparina, da nas je jela glava boleti. Tudi smo kmalu nasedli, da nismo mogli nikamor ganiti se z mesta. Pomoči ni bilo od nikoder in že smo mislili, da bo treba v močvirju prenočiti. Napnemo moči in se res nekoliko pomaknemo naprej. Zdajci čujemo vreščati in kričati čaplje nad nami in blizu nas, kar nas je preverilo, da smo blizu gnezd. Solnce je že bilo na zapadu, mi smo se že komaj potiskali od gošče do gošče, prišli smo zopet do ribičevih gnezd in zopet smo nasedli. Uvidevši, da se noč vse bolj in bolj približava, smo jeli misliti na to, kako bi prišli na kraj. Ko smo to še imeli v misli in v besedi, začujemo iz trstja nenavaden glas. Naš seljak veli nato, da se je oglasil povodni mož, ki tukaj stanuje. I logar je pritrjeval. Naš čoln je stal mirno in mi smo stali mirni v čolnu gledeč na ono stran, od katere je prišel glas. Kmalu opazimo, da plava prek bližnjega čistanjka velik panj in na panju človeška glava, ki smo jo pa komaj razpoznali, ker se je bil začel že mrak delati. Seljak se je te prikazni hudo prestrašil, kajti po njegovih mislih je bil ravno to povodni mož in že je hotel streljati po njem. Pa mi smo rekli, da naj se ne boji, ker bodemo kmalu izvedeli, kdo je in kaj. Logar ostro povpraša: Kdo je v trstju?! Takoj smo dobili odgovor. Bil je neki cigan na otli stari kladi, iz katere si je bil za silo napravil čoln. Prišel je ravno od čapljinih gnezd s polnimi nedri jajec, ki si jih je bil nabral za večerjo. Sedaj smo videli, kdo je povodni mož, o katerem ljudje toliko pripovedujejo. Tega cigana bi se bil človek tudi podnevi prestrašil, kako ne ponoči; bil je cunjast in raztrgan, kakor bi bilo vanj treščilo, črnega obraza, velikih

zmršenih las, pravo strašilo. Ravno ta cigan nam je tudi pravil, da so jajca in meso od žličarke najboljša za jedilo, od drugih čapelj je meso trdo, in on je to izkusil, ker se ves čas s tem hrani, dokler je jajec in čapelj v močvirju dobiti. Tudi nam je pripovedoval, kako v gozdu stanuje blizu čapljinih gnezd kakor pravi divjak, in da mu včasih po mesu teh ptic slabo prihaja. Cigan nas je izpeljal iz močvirja, in drugi dan smo ga pozvali, da nas popelje do gnezd.

Ko pridemo drugega jutra do močvirja, nas je čakal cigan vesel. On se je v svoji kladi vozil pred nami, mi pa v čolnu za njim. Prišedši na mesto smo imeli kaj gledati. Na ivovju je bilo gnezdo pri gnezdju, tukaj gnezdi siva čaplja, tamkaj bela, tu nočna, ondi podnevna, desno rumena čaplja, levo žličarka, spredaj plevica, zadaj pomorski vran. Tu je bilo videti na stotine raznovrstnih gnezd in jajec, da bi bil ž njimi lahko napolnil več voz. Vzeli smo jajec in ptic za svojo potrebo.

V gnezdo, ki je na podlagi suhe brsti spleteničeno iz bičja in trave, znese siva čaplja štiri zelenkastoplava jajca in jih godi tri tedne. Mladiči so grdi, zmirom lačni vreščaki, kmalu začno laziti iz gnezda in plezati po drevju, izlete pa šele konec četrtega tedna.

Nekdaj je imela gospoda največjo zabavo v tem, da je lovila čaplje s sokolom. Kakor je bilo že poprej povedano, prenehala je dandanes ta zabava skoro popolnoma. Streljajo jo pač vse vprek, ker je ribji zalegi in manjšim ribam velik in požrešen sovražnik. Orli in večji sokoli jo tudi napadajo, manjše ujede ji pa mladiče odnašajo, še celo vrane in srake ji jajca kradejo — in čaplja si proti tem tatovom ne ve pomagati, dasitudi ima v kljunu strahovito orožje.

Živa ujeta čaplja se brani togotno in seka hude rane, posebno rada meri na oko, zato mora človek z živo ujeto ali obstreljeno čapljo ravnati jako previdno in oprezno.

Za čapljino meso živa duša ne mara — razen cigana.

Razen sive čaplje oživljajo naše vode še nekatere ptice njenega rodu, četudi niso stanovitne, vendar se na potu nekoliko časa mude ali pa od juga včasih pridejo v gosti.

Med temi je :

Rjava čaplja, ki je nekoliko manjša od sive. Po prsih in po trebuhu je rjavkastordeča in črnopogasta, po hrbtu siva in rjasta. Od tilnika ji visite dve poldrugi decimeter dolgi, črni peresi.

Po svojih lastnostih in v vedenju je podobna sivi.

Velika bela čaplja je najlepša med svojimi sorodnicami ter je tudi v svojem vedenju plemenitejša od navadne sive. V sužnosti se privadi človeku in nikdar ne kaže one potuhnjene hudobe, kakor druge. Velika je skoro kakor siva, vsa je bela kakor sneg, tudi perjanica na zatilniku, še posebno jo pa krase prelepa košata, kakor svila mehka bela in dolga peresa v hrbtu ki jih nosi samo pomladi. Oko je rumeno, kljun zamolklo rumen, noge pa temnosive.

K nam se večkrat katera zaleti z Ogrskega in iz Slavonije, kjer posebno v Sremu stanovitno gnezdi. Na ljubljanskem močvirju so jih že več ubili. V Sremu gnezdi v trstju, ne na drevju. Mnogim blizu skup stoječim trstom nalomi vršičke in te potem med seboj tako zveže in splete, da more na to podlago postaviti gnezdo.

Čapljina hrbtna peresa imajo povsod veliko ceno, posebno na Turškem in na Ogrskem jih gospoda rada zatikuje na turbane in kape.

Mala bela čaplja je veliki vsem podobna ali je samo 6 decimetrov dolga. Oko ima rumeno, kljun in noge pa črne. Njena krasna hrbtna peresa imajo ravno to vrednost, kakor od velike.

Prebiva po istih krajih, kjer velika, včasih se pa tudi ona izgubi v naše pokrajine.

Bobnarica.

V tihih pomladanskih nočeh se čujejo iz močvirne goščave čudni glasovi. Nekaj bobna, krulji in buka tako glasno, kakor bi vol ručal. Ta glas se po tihi noči čuje včasih uro daleč, hlapec pa drugo jutro pripoveduje plašnim deklam, da se je ponoči glasil „povodni mož“. Nihče bi ne sodil, da prihaja ta glas od ptice srednje velikosti,

namreč od bobnarice, ki ji po nekaterih krajih tudi pravijo nočni kluk, bukač in bukavec, po drugih ga pa tudi zovejo žabodér.

Tudi bobnarica spada med čaplje, akoravno ima krajše noge, debelejši vrat in zajetnejše truplo. Dolga je 6 decimetrov, perja je rahlega in mehkega. Po glavi je črna, sicer pa rjasta, zgoraj zagorela, spodaj bledejša, povsod

Bobnarica.

pa z rjavimi in črnimi lisami in progami pisana. Vrat je zaradi zabuhlega perja videti posebno širok, v zatilniku ima nekoliko podaljšano perje, ali prave perjanice, kakor druge čaplje, nima. Kljun in noge so zelenkaste. Tehta okoli $\frac{3}{4}$ kilograma.

Bobnarica prebiva okoli jezer, ribnjakov in sploh povsod, kjer so grezna, mužna tla obrasla z ločjem in bičjem, trstjem in rogožjem in sploh z gostim vodnim šašem. Tu žive samotno dve po dve v enem kraju ter ne trpe drugih zraven sebe. Po dnevi čepis skrčenim vratom mirno v goščavi.

Ako jo kaj prestraši, raztegne truplo, vrat in kljun naravnost kvišku, da je vsa ptica podobna staremu trhlemu kolu ali pa osehlemu trstovemu grmičku, in tako dostikrat premoti lovca, da gre mimo nje in je niti ne opazi. Sploh je lena in počasna ptica, zraven pa še jeznorita in hudobna. V jezi navzdigne perje, skrči vrat in hipoma kakor kača vseka s kljunom na protivnika, zmerom mereča

mu na oko. Tudi v človekovi družbi se ne udomači, vedno ostane divja, čemerna in togotna, posebno z otroki je ni varno same puščati.

V mraku bobnarica oživi. Zdaj preišljeno koraka po goščavi in gre za živežem. Pobira vsakršno živad in golazen, ki jo more zmagati; ribe, kače, žabe, gaščarice, miši, pijavke in polže. Ponoči, posebno pomladi, samec bobna in buka, vtaknivši kljun v vodo in napolnivši grlo z vodo. To pa dela samec zato, da bi svojo družico kratkočasil.

Iz vsakršne vodne šare zanikarno zvrhovačeno gnezdo napravi v trstju na kakem vzvišenem, skritem in težko pristopnem kraju, včasih pa tudi kar na vodo. Samica sama vali 3—5 zelenkastih jajec, samec jo pa hrani in s svojo bruhajočo in brundajočo umetnostjo zabava. Mladiči kmalu lazijo in smučejo po goščavi, zlasti ako so vznemirjeni, in prav spretno plezajo po trstovju. Ko so samostalni, se razgubé in samotarijo do jeseni, ko nastopijo pot v južne kraje, od koder se na pomlad zopet povrnejo. Na takih vodah pa, ki ne zamrznejo, ostanejo tudi čez zimo.

Pravijo, da ima med čapljami bobnarica še najboljše meso, vendar je pri nas ne jedo. Lahki jo bolj čislajo ter ji pravijo: močvirni kapun.

Kvakač, nočni vran in nočna čaplja imenovana ptica prebiva in gnezdi v družbi z drugimi večjimi čapljami po drevju sredi večjih močvirij. Če pri nas morebiti tudi stalno ne gnezdi, vendar nam ga jesen prinese kakor gosta.

Dolg je okoli 6 decimetrov. Teme, pleča in hrbet se svetijo črnozelenkasto, vrat, spodnji hrbet in trebuh je pa bledorumenkast. Oko ima škrlatasto, kljun črn, noge pa zelenkastorumene. Na tilniku mu gizdavo vise tri bela trakasta peresa.

Kvakač je prava nočna ptica. Podnevi počiva in spi, šele v mraku zleti tiho z drevesa iskat si hrane. Samo kadar ima mlade v gnezdu, tudi podnevi nima miru.

Kroka skoro kakor vrana.

Čapljica ali mala čaplja je najmanjša in najspretnejša tega rodu. Dolga je okoli 3 decimetre. Zgoraj

je črnozelenkasta in svetla, spodaj rjasta in po strani črno lisasta, rep in perotnice ima črne. Pri samici je vse perje bledejšje.

Od pomladi do jeseni se potikuje okoli vode in je ponočna ptica. Plezati zna kakor najboljši plezavec.

Gnezdi šele rožnika meseca na starem pokošenem trstju in znese 3—4 plavozelenkasta jajca.

Končno naj še omenimo:

Čopasto ali rumeno čapljo, ki se tudi večkrat pokaže v naših krajih. Nekoliko je večja od male čaplje, rjastorumena, na perotnicah, po trebuhu in repu bela. Pernati čop na zatilniku je črno in belo progast.

Sloka.

Dvakrat na leto vsem lovcem kri zavre, to je: jeseni, ko začne hrastovo listje rumeneti in odpadati, in pa na pomlad v postu. Če se tačas lovec z lovcem snide, ne čuješ drugega razgovora kakor na priliko: „Ali so že tukaj?“ — „So že! Peter je dve videl, Pavel bi bil pa skoro eno ustrelil.“ — Zdaj kmet in gospod hiti zjutraj in zvečer na porobje gozda v močvirne jarke, v loge in dobrave — čakati kljunačev. Puške pokajo po hostah, da je veselje, kuharice se doma pripravljajo svoji umetnosti pridobiti veljavo, otroci pa nikakor nočejo verovati, da je kljunačev „drek“ res dober. To traja po nekoliko tednov, včasih manj, včasih več, kakor nanese vreme. No, kadar odcvita črni trn, takrat je veselja konec.

Sloka ali kljunač je skoro velik kakor jerebica, brez kljuna, ki sam meri 8 centimetrov, je 3 decimetre dolg. Zgoraj je rjasto perje posuto z bledejšimi in temnejšimi pegami, spodaj je pa rumenkastosiv in povprek rjavo progast. Temni rep in rjave perotnice so rjasto pegaste. Rjavo oko stoji visoko v okrogli glavi in je jako nazaj pomaknjeno. Kljun je raven in tenak, na korenu mehak in gibek, na koncu pa z občutljivo kožico prevlečen. Nožni kraki so kratki.

Kljunač ni naša domača ptica, to je, pri nas ne leže, temveč daleč na severu po velikih močvirnih gozdih na Ruskem, severnem Nemškem, Angleškem, Švedskem in

Norveškem. Ondi gnezdijo, odgoje mladiče, in ko pritisne zima, gredo skozi naše kraje proti jugu. Potujejo samo ponoči, ali ne o viharnem vremenu. Včasih lete počasi, včasih hitro, sedaj nizko, sedaj zopet visoko. Podnevi se skrivajo po šumi, ker so jako plahe, nezaupne in oprezne, samo ako je vse mirno okoli njih, smučejo in tekajo po goščavi, išoč si hrane. Kakor pa zagleda ali začuje kaj sumljivega, se potuhne, počene na zemljo, kjer je zaradi prstenega perja ni mogoče razločiti od listja in druge šare. Spodena se vzdigne glasno prhutaje, prhne med vejami in se izgubi v hosto. Včasih po več dni ostanejo na enem mestu, posebno o lepem vremenu; v posebno ugodnih zimah ostanejo tudi pri nas semtertja, ako imajo dovolj hrane.

Na pomlad, navadno v drugi polovici meseca sušca, se zopet vračajo. Takrat se že pariyo. O tem času samci, kakor za zabavo, o mraku in o zori radi psikajoč letajo nizko nad hosto, tudi se večkrat dva gonita in skušata v letanju, ali pa se celo spopadeta in s kljuni obdelavata. Na noč sedajo na senožeti, njive in pašnike in si iščejo hrane.

Sloka se hrani z vsakovrstno golaznijo: s črvi, gli-stami, polži, žužki itd. Za tak posel ji posebno ustreza dolg in gibek kljun, ž njim zabada v mehko zemljo, otiplje in čuti črva, ga pograbi in izvleče. Včasih je na zemlji, ki je ugodna temu početju, videti luknja pri luknji. S kljunom tudi obrača po hosti listje ter zoblje črve in žužke, ki se radi pod nje skrivajo, ravno tako tudi po pašnikih rada brba po živinskem gnoju za govnjači in drugo golaznijo.

Za gnezdo si poišče plitko jamico v goščavi na tleh ali pa si jo sama naredi ter jo površno nastelje s kako šaro. Samica sama vali 4 jasnorjasta in pegasta jajca; ko so se pa mladiči izvalili, pride tudi samec h gnezdju in skrbi za zarod. Mladiči kmalu tekajo za materjo in tretji teden že poskušajo letati. Ako je kaka nevarnost, zakriči stara: dak, dak! sprhne in mladi se poskrijejo med travo in listje. V večji nevarnosti jih neki stara tudi odneseta ali s prsti ali pa pod vratom. Misli se, da vali sloka dvakrat na leto. Sloka, posebno mlada, postane v hiši kmalu domača, pozna gospodarja in njegov glas in pride, če jo pokliče.

Čuditi se je, da te ptice že davno niso popolnoma zatrli. Vsako leto se jih na milijone pobije. Povsod, koder

hodijo, vse nanje preži. Neverjetno je, koliko se te živali postrelja na Ogrskem, na Hrvaškem in v Slavoniji, še več pa na Grškem in v Italiji. Na Angleškem so trije Angleži v treh dneh postrelili 1000 slok. Razen človeka pa še toliko drugih sovražnikov streže nanje, kajti vse grabežljive ujede, četveronožne in perotničaste, vse se s kljunači maste.

Kljunač slovi za posebno slaščico, kar se pa pečnemu iz črev cedi, to je mnogim sladkosnedežem izvrsten oblizek. Naj jim gre v slast!

Manjša od sloke, sicer ji pa zelo podobna je:

Kozica, ki je zgoraj zagorelo rjava, po hrbtu rjasto progasta in pisana in tudi po sredi glave ima jasno rjasto proggo, spodaj je belkasta, na prsih in po bokih rjavopegasta. Dolga je s kljunom 29 centimetrov.

Stanuje in gnezdi kakor sloka v severni Evropi in Aziji, pozimi se seli in gre jeseni in spomladi skozi naše kraje. Tudi ona je nočna ptica, ali ne tako kakor sloka; samo okoli poldneva je mirna, predpoldnem in popoldne pa gre za živežem. Sploh je bolj živa in vesela, leta prav lepo in večkrat prav visoko, leteč s kreljutmi izvaja glas, ki je skoro kozjemu meketanju malo podoben, zato je tudi dobila ime kozica.

Meso je še okusnejše od kljunačevega.

Razen teh dveh kljunačev potujete skozi naše kraje še dve drugi vrsti, namreč:

Čoketa in grbež, prva je malo večja od kozice, druga pa manjša. Čoketa se pri nas drži bolj goratih krajev in samotari, grbež pa v večji družbi obiskuje močvirne nižave.

Škurh.

Od Ljubljane proti jugu se razprostira široko ljubljansko močvirje ali „mah“, ki je nekdam bil zavetje premnogim močvirnim in povodnim pticam. To je bilo nekdam, ali dandanes je že drugače. Delavna človeška roka je tod mnogo spremenila. Kjer je nekdam bila nepregledna grez, vrsti se sedaj senožet za senožetjo, ali pa se ziblje bogata strn; kjer so se vozili nekdam v čolnih, drdrajo sedaj

kola po utrjeni cesti. Kakor pa človek od leta do leta napreduje s plugom in s koso, tako se pred njim umikajo nekdanji prebivalci, izginile so mnogoštevilne jate divjih rac in drugih povodnic, in le na majhnem delu, ki ima še sedaj lice nekdanjega močvirja, gnezdijo še nekatere močvirnice. Med temi je tudi znameniti škurh.

Škurh spada tudi v vrsto kljunačev, kajti ima do 18 centimetrov dolg, okrogel, lahko vpognjen kljun. Sicer je v truplu vranje velikosti, meri namreč brez kljuna polpeti decimeter. Na glavi in po glavi je jasno prsten in rjavo počrkan; pleča so zagorelo rjava, a vsako pero je jasnejše

Škurh.

obrobljeno; hrbet in trebuh sta bela in rjavo pegasta. Oko je temno, prsti na sivkastoplavih nogah so pa na dnu s kratko pečico zvezani.

Škurh je lepa ptica dostojnega ponašanja. Zmerom se nosi mastito, naj se premišljeno postavlja, ali naj urno koraka ob potokih in mlakah, ali pa naj brodi po plitki vodi. Tudi v zraku je okreten, in če se mu zdi, tudi dobro plava. Še celo piskajoči glas: tajüt, tajüt, mu je prijeten, na kolikor je mogoče pri močvirni ptici govoriti o prijetnosti glasu.

Po plitkih vodah lovi polže in vodne žužke, tudi seda rad na polje, obiskuje dobrave, celo pustine pobirajoč črve, gliste, kobilice in drugo gomazen. Za živežem gre podnevi in ponoči. Lovcem naznanuje premembo vremena, opazili so namreč, da so pred dežjem, zlasti pa pred nevihtami, jako nemirni in veseli.

Meso sicer ni tako okusno kakor kljunačevo, ali je vendar užitno. Kdor zna dobro posnemati njegov glas, privabi ga lahko k sebi, da strelj po njem. Sicer je pa jako nazaupen in oprezen in ne da izlepa k sebi. Lovca kmalu razloči od nenevarnega kmeta ali pastirja. V nevarnosti se potuhne in ne zleti rad, še na strel ne vselej. Lové ga tudi na gumnu v mrežo.

Jeseni odide v majhnih družbah od nas in pride konec meseca sušca nazaj. V blagih zimah tudi posamezni zaostanejo, tako so leta 1870., meseca grudna, enega ubili v Temenici na Dolenjskem.

V jamico med mah in travo znese samica štiri zelenkasta, temno pegasta in marogasta jajca, ki so velika kakor račja. Oba valita redoma.

Mlad škurh se zraven človeka hitro udomači.

Škurhu je vsaj površno podobna:

Plevica, ali je malo večja. Glava, vrat, prsi, trebuh in stegna so kostanjevo rjasta; hrbet, perotnice in rep se pa izpreminjajo iz temnozelenega na rdeče. Noge in do 16 centimetrov dolgi in kakor pri škurhu vpognjeni kljun je zelenkastosiv.

Njena domovina je južna Evropa, posebno dežele okoli Črnega morja. V dolnji Slavoniji, v tako imenovan Sremu, je po ondotnih blatnih jezerih navadna ptica. V obedskem močvirju med Kupinovem in Obrežem gnezdi v družbi s čapljami na stotine. Spomladi pride precej pozno iz Afrike in jeseni zopet zgodaj, navadno konec velikega srpana, odpotuje. K nam se dostikrat zaleté; ne mine leto, da jih ne bi opazovali. Na potu leti vsa jata v eni vrsti, ptica zraven ptice, da se njihove kreljuti skoro dotikajo.

Ta ptica ima šege in lastnosti škurhove. Živeža iščejo ob vodi in po senožetih, o mraku so posebno živahne. Pred lovcem, ki ga dobro ločijo od neškodljivega kmeta, so jako oprezne in pretkane, na gnezdišču pa od strahu za mladiče obletavajo človeka tako blizu, da jih lahko s palico pobije.

Gnezdo stoji navadno na ivah, spleteno je iz trstja in obloženo z mehko travo. Znese štiri zelenkastoplava jajca, vali tri tedne, in v daljnjih treh tednih mladiči izlete. Prvega leta so mladiči svetlo zeleni.

Meso se more jesti, pa nič ni posebnega.

Priba.

Priba je po Slovenskem znana ptica in ima po raznih krajih različna imena, kakor na pr.: vivek, gavek, gavec, čibeš, pegulica, pipulica. Velikosti je poljskega goloba ter se odlikuje s črno privihano perjanico na tilniku in s pisanim perjem. Teme, grlo, prsi in konec repa je sijajno črn; trebuh, vrat ob straneh in začetek repa je bel, podrepje rjasto, oplečje pa sijajno zeleno in na škrlatno se izpreminjajoče. Noge so zagorelo rdeče, oko rjavo, kratki kljun črn. Samica ima krajšo perjanico.

Priba je med prvimi oznanovalkami bližajoče se pomladi. S poljskim škrjancem in s pastirico se prikaže na prekopnjah, dostikrat mu gre trdo za hrano, zlasti kadar pozni mraz zopet zaduši že vzbujeno življenje in sneg nanovo pobeli loke in dobrave. Takrat se uči stradati, in mnogo jih tudi pogine.

Pribe skoro ni mogoče zgrešiti, ker se oznanja z velikim vriščem. Sploh je jako nepokojna, razposajena, srborita in nagajiva ptica. Po tleh hitro teka semtertja in pobira živež, zapodi se za tovarišem, ga malo podraži, preskoči, zleti nizko ob zemlji vedno omahovaje, vzdigne se visoko v zrak, se prevrača, spusti iz višave naravnost doli z glavo naprej, zigrava na desno, zigrava na levo, sedaj ji zeleni hrbet, sedaj zopet zasveti na solncu beli trebuh. Zraven neprenehoma kriči: kivik, kivik! in venomer otrepas s perjanico. Posebno nemiren je samec takrat, kadar samica vali. Strahu kričeč, leta človeku okoli glave, zaganja se v psa, ki vohta okoli gnezda, manjše sovražnike togotno napada ali pa jih vsaj skuša prestrašiti; pri tem mu vse pribe s sosledstva pritegnejo v pomoč in večjidel sovražnika srečno poženo.

Pribe jedo kakor druge močvirnice vsakršne črve, žužke, kobilice, polže in enako gomazen. Proti večeru se rade zbirajo okoli vode, pijo, se okopljejo in potem se še malo podražijo in polasajo.

Na močvirni senožeti znese samica v plitko jamico, nastlano z mehko travo, štiri velika rumenozelenkasta in zagorelo pikasta in marogasta jajca, iz katerih se v 16 dneh mladiči izvale. Mati je polna muh in zvičaj, kadar gre zato, da mladino občuva pred sovražnikom. Kakor bi bila vsa hroma in polomljena, prha in šepa od gnezda, in tako res dostikrat neprijatelja premami, da se spusti zanjo in zgreši gnezdo z mladiči. Na severnem Nemškem ljudje iščejo gnezd in iz njih pobirajo jajca; priba znese drugi-

Priba ali vivek.

krat, in če je treba, tudi tretjikrat. Jajca so prav okusna, meso pa ni dobro, ima neki neprijeten okus, Lah ga pa vendar jedo.

Priba ima dosti sovražnikov, med sesavci so ji najbolj nevarni: lisica, dihur in podlasica, med pticami pa jastreb in sokol; tudi krokarji, vrane in srake jim pokra-dejo mnogo jajec in mladičev.

Ujeta mlada priba se v hiši kmalu udomači in koristi s tem, da zoblje po vrtu škodljivi mrčes.

Meseca kimavca se začno zbirati v večje jate, obiskujejo na novo preorane njive in se počasi pomikajo proti Laškemu, od severa pa prihajajo novi gostje tja do zime.

Jeseni in pomladi nas obiskujejo še nekatere s pribo sorodne preletne ptice. Tako na primer:

Prilivka ali kulik, ptica velikih rumenih oči, kratkega kljuna (2 cm); oblečena je skoro kakor škrjanec, črez perotnice ima dva bela pasa. Biva rada po ravnih pustinah in po peščenih njivah. Jako je oprezna in pretkana.

Prosenka ali deževnik potuje v jesenskih nočeh od severa skozi naše kraje. Po dnevi iščejo na polju hrane, zvečer se zopet vzdignejo in lete v podobi >. Kriče glasno piskajoč: tülüj, tülüj! posebno pred dežjem, zato je dobil ime deževnik. Zgoraj je črn, z zlatastimi pegami posut, spodaj pa čisto črn. Jeseni je na prsih sivorumenkasto lisast, po trebuhu pa bel. Dolg je 26 centimetrov.

Love ga v mrežo na gumnu in streljajo, ker je okusnega mesa.

Polojnik.

Kako čudna prikazen je to! Saj je skoro ni drugega, kakor noge in vrat, trupla samo malo za nameček. Videti je, kakor bi se bila ptica visoko podrecala, da bi si brodeč po vodi perja ne zmočila. Od prstov do vrh glave meri polpeti decimeter, ali polovica te visokosti odpade na noge; podolgem meri 3 decimetre brez kljuna, ki je 4 centimetre dolg. Tilnik in pleča so črna ter se pri starih na zeleno izpreminjajo, rep je siv, vse ostalo truplo je belo, in prsi so malo kakor rožasto nadahnjene. Pozimi mu tudi tilnik pobeli. Oko in noge so rdeče, kljun pa črn.

Ta dolgokraka ptica, ki se imenuje tudi štular ali strelcar, prebiva v jugovzhodni Evropi, v toplejši Aziji in severni Afriki. Kakor preletna ptica se nahaja po Sremu, posebno pa na Ogrskem, kjer se posebno rada drži slanih mlak. Iz teh krajev se zaleti včasih tudi k nam.

Polojnik se sprehaja ob vodah, po plitčinah in polojih,¹ pobirajoč črve, žužke in povodne polže.

Polojnik.

bela, temnejše pegasta in marogasta jajca, ki so prav okusna. Tudi njegovo meso jedó.

Vsake jeseni in pomladi prepotujejo skozi naše kraje še nekatere večje in manjše severne močvirne ptice, ki se po postavi in po svojih navadah več ali manj ujemajo s prejšnjimi, posebno s kljunači. Ker ni naš namen opisati vse naše domače in preletne ptice, zato o njih ne bomo obširnejše govorili, najnavadnejše bomo samo imenovali. Te so:

Martinec, lužar, prodnik ali dular in pa togotnik ali svadljivec.

Najzanimivejši je zadnji, naj omenimo o njem toliko, da opravičimo njegovo ime.

¹ Poloj se imenuje prod sredi reke, ki ga pri povodnji rastoča reka zopet polije.

Dasitudi se človeku ne kaže rad, vendar ni plah, ali kjer je opazil, da ga preganjajo, tam je skrben za svojo varnost, oprezen in pretkan. Gređoč se nosi prav lepo in lahko, počasi predstavlja dolgovезne noge, zabrede v vodo, tudi v globokejšo, za potrebo tudi plava. Leti prav lepo ter se vznáša visoko, poznati ga je pa lahko po dolgih raztegnjenih nogah. Glasi se: vuit, vuit, vit, vit!

Na kup šaša in rogozja znese na tla štiri zelenkasto-

Ko pride na pomlad s pota zopet v svoj domači kraj, se izpremeni samec popolnoma. Z lic mu izpade perje in narastejo mu bradavice. Na tilniku, posebno pa pod vratom, dobi dolgo perje, kakor plašček. Sicer mirni in družni ptici sedaj kri zavre, bojaželjni samci se zbirajo na odločenih znanih mestih ter se togotno bojujejo, zmerom po dva in dva, drugi pa gledajo. Ko se utrudita, odstopita in dva druga nastopita, včasih se pa tudi po več parov bojuje. Nasprotnika se vstopita, pobesita glave, našopirita perje, privzdigneta plašček ter se nekoliko časa srdito gledata, potem se postavita pokonci in si skočita nasproti. Sujeta se z nogami, bijeta se s kreljutmi in kavsata s kljuni. Ko se nekoliko časa mikastita, odjenjata, gresta malo nazaj, se oddahneta in potem zopet spopadeta, dokler se ne naveličata, ali dokler jih lakota ne požene za živežem. Človek bi rekel, da so ti boji le za šalo, za zabavo, ker se bijejo samo na izbranem torišču, nikdar premagovalec slabšega tovariša ne preganja. Tudi si drug drugemu nič žalega ne storita, ker je kljun mehak in top, k večjemu, ako kateri izgubi kako pero. Ujeti samci se ravno tako bojujejo.

Žerjav.

Hripavi
 žerjavi
 visoko kričé,
 na južno hité.

Boris Miran (Jos. Stritar).

Leteči žerjavi budé v nas otožne občutke, opominjajo nas na premeno in minljivost vsega posvetnega. Ko jih jeseni vidimo v dolgi vrsti leteti v neizmerni višavi ali pa samo čujemo njihove hripave glasove, vemo, da se približava zima, na pomlad nam pa naznanjajo prihod zelenega mladoletja. Starim Slovenom je bil žerjav božanstvu solnca posvečen ptič, ki spomladi solnce oznanja, jeseni pa, ko začne zima solncu moč jemati, v toplejše kraje odleti. Potujočim žerjavom kriče slovenski dečki za odhodnico:

Suč'te, suč'te kolobar,
 pol nazaj, pol naprej!
 Glejte, da vas volk ne vje,
 le okol', le okol'!

Volk v tej pesmici pomeni zimo, pesem hoče reči: Žerjavi, hitro letite, da vas zima ne ujame. Kalmukom in Mongolom je žerjav sveta ptica, hudo bi se pregrešil, kdor

bičga ubil. Japonci ga imenujejo: milostljivi gospod, ter mislijo, da donša srečo in dolgo življenje.

Žerjav je največja evropska ptica, visok je čez 12 decimetrov, z raztegnjenimi perotnicami pa meri nad dva metra, težek je štiri do pet kilogramov. Perje mu je eno-

Žerjav.

lično pepelasto, samo čelo, grlo, kreljuti in visoke noge so črne. Goli tilnik in oko je rdeče. Ravni, na korenu rdečkasti, na koncu črnkasti kljun je malo daljši od glave. Gornja peresa v perotnicah so podaljšana in tanko razčehana in mu visé kakor perjanica čez rep. Samica je precej manjša.

Žerjav je neizrečeno plah, oprezen in nezaupen ptič, posebno se ogiblje človeka. Njegove umne zmožnosti so velike in nenavadne, malo ptičev in sploh živali se more ž njim meriti. Vse dobro premisli, vse bistrourmno osnuje, iz vsake izkušnje se nekaj nauči, zato ga ni moči izlepa ukaniti. Potujoči žerjavi razpostavijo straže, ki morajo skrbeti za varnost. Predno kam sedejo, dobro in natanko ogledajo kraj, zmerom gre nekoliko ogleduhov naprej; ako so ti našli, da je vse varno, potem šele prihrušči vsa jata. Ni sicer res, da bi žerjav na straži v eni nogi držal kamen, češ, da bi se prebudil, ako bi zaspal, in bi mu kamen padel izmed prstov, ali njemu tega tudi treba ni, on je zmerom buden in skrben. Njegov hod je mogočen in premišljen; včasih pa pozabi na dostojnost, postane šaljiv in nagajiv veseljak in brije burke, da se mu moraš smejati. Kakor bi bil obnorel, se vrti, skače in pleše, meče kamenčke in druge stvari v zrak in jih zopet lovi. Kadar hoče zleteti, poskoči dvakrat, trikrat od zemlje, razgrne peruti, se razmaha in počasi zviije v višavo. Leteč moli noge nazaj, vrat pa stegne naprej.

Velika in nepristopna močvirja v severni Evropi in Aziji so domovina žerjavov. Ko pridejo spomladi domov, se razdele na pare in začno znašati gnezdo, katero postavijo najrajši na kako višino, s katere je razgled odprt na vse strani. Tjekaj nanosi suhe brsti in na njo mehkejše šare, v katero znese dve zelenkasti, rjavo pegasti jajci. Oba valita redoma. Ako valečega kaj vznemiruje, nikdar ne zleti naravnost iz gnezda, temveč se tiho ukrade, smukne skozi goščavo in se daleč od gnezda šele vzdigne. Mladiče srčno branita proti sovražnikom.

Žerjav v hrani ni izbirčen. Jé gliste, polže, žabe, tudi miši in male ptice, zraven pa tudi vodna zelišča, travo in zoblje rad pšenico in sočivje. Na potu so na polju večkrat škodljivi, ker popasejo mlado ozimino. V sužnosti jé meso in kruh, posebno rad pa zoblje lečo, grah in fižol.

Jeseni se začno zbirati v večja krdela, takrat so posebno nemirni in glasni. Ko je jata narasla na sto in še več glav, se kričeč vzdignejo, postavijo se v red, namreč v dve črti, ki delate rogelj >. Najmodrejši in najmočnejši jih vodi, leté podnevi ravno tako kakor ponoči. Na potu malo počivajo, toliko da se najedó. Kdor se kaj pregreši, tega napade vsa jata ter ga tako zmlati, da ne more naprej, ali pa ga celo ubije.

Meso, zlasti od mladih, je užitno; že stari Rimljani so ga cenili in tudi pozneje je pri velikaških pojedinah prišla na vrsto vedno žerjavova pečenka. Žerjavove umne lastnosti se najbolje pokažejo pri udomačenih. Stari Brehm pripoveduje o dveh krotkih žerjavih:

Neki gospod na Saškem je dobil dva mlada žerjava; dajal jima je žabe in kruha. Kmalu sta se udomačila, bila sta prijazna in krotka, ter sta poznala gospodarja in vso družino. Jedla sta kruh iz roke, navadila sta se tudi na vsakovrstno meso; malim ptičem in mišim sta razsekala glave in je potem cele pogoltnila. Za krompir, repo in sadje nista marala; trava, koprive in žito jima je šlo v slast, spretno sta lovila govnoobrbe in celo muhe po zidu. Imela sta se prav rada, ako sta se zgrešila, sta se kričeč iskala in bila sta vesela, ko sta se zopet našla. Klatila sta se po vsej vasi, obiskala sta po redu vse hiše, kjer se jima je kaj dajalo. Prišla sta h gospodarju v izbo in sta s psom jedla iz ene sklede. K jedi sta zmerom prišla o pravem času. Na sprehodih sta spremljevala gospodarja kakor psa, včasih sta odletela, pa sta zopet prišla nazaj. Včasih sta popoldne izostala, toda na večer sta se vrnila, akoravno so ju divji tovariši klicali s seboj na pot. Samec si je enkrat zlomil nogo, samica je jela strašno vpiti na pomoč; ko so mu nogo zvezali, da se je celila, ni šla ves čas od njega in nobenega ptujca ni blizu pustila. Poreden deček je pozneje ubil samico; ko je samec to videl, bil je ves zmešan in zbeگان. Siloma jo je hotel na noge postaviti, in ko so mu jo vzeli, iskal jo je po vseh kotih, in ko je ni našel, šel je žalosten od hiše; tretji dan so ga našli klavrnega v polju, in vso zimo je bil tih in žalosten.

Spomladi mu je bilo dolgčas, izbral si je drugega tovariša, namreč bika. Vsak dan je šel z roginom na pašo in pogostoma ga je obiskoval v hlevu. Postavil se je zraven njega ter ga zamaknjeno gledal, kakor bi čakal njegovih ukazov; odganjal mu je muhe in na njegovo mukanje mu je odgovarjal po svoje. Kadar se je bik vračal s paše, je plesal žerjav okoli njega in se mu je neizrečeno smešno priklanjal. Vso drugo žival je imel v strahu, med kuretino ni trpel nikakršnega prepira; živino na paši je kakor pastirski pes držal v redu, neubogljivo živinče je s kljunom učil pokorščine; če zvečer živine ni bilo domov, je šel sam na pašo in prignal čredo v hlev; pred zaprežene konje se je postavil za stražnika in jel kričati in jih kavsati,

ako niso hoteli mirno stati. Ako je bil lačen, je začel vpiti pred oknom, ako ga nihče ni čul, je šel v hišo in v kuhinjo, in kogar je srečal, zaprosil je prav prijazno: kur, kur, da bi mu dal kaj jesti.

Ljudi, ki so ga dražili, je dobro poznal in jih preganjal. Ako zvečer še ni bil pri volji iti spat v svojo hišo, skrnil se je kuharici, ki ga je iskala. Bal se ni nobenega človeka, samo pred dimnikarjem je imel strah, ako ga je videl, bežal je pred njim, sploh mu je bila črna barva zoprna.

Ko so drugo pomlad preletali divji žerjavi, je postal nemiren, pozdravljal jih je, in oni so mu odzdravljali. Ponoči je zahajal v bližnja močvirja k svojim pajdašem, zjutraj je pa spet prišel domú. Pridružili so mu staro samico, ki je je bil jako vesel, učil jo je skakati in plešati, ako je bila neokretna, kaznoval jo je s kljunom. Poleti je samica obolela in poginila, on je pa spet najrajši zahajal k živini na pašo, za svinje se ni zmenil. Ko sta prišla enkrat dva ptuja vola na vrt, je takoj kričeč pritekkel in ju prepodil z vrta, akoravno sta se mu ustavljala. Beručev in sploh slabo oblečenih ljudi ni puščal v hišo, hreščal je na nje in jih skušal preplašiti. Kadar mu je bila voda prestara, prevrnil je golido in kričal tako dolgo, da je dobil sveže. Jeseni je spet zahajal k divjim bratom, ali večkrat je prišel krvav in z zmršenim perjem domú, brate je namreč hotel ustrahovati in jih učiti svoje umetnosti, kar pa divjakom ni šlo v glavo. Ako ga je gospodar kje zunaj zalotil, se je skrival pred njim in po ovinkih hitro tekkel domú.

Ko so enkrat ustreljenemu žerjavu na dvorišču z nožem strgali kri s perja, ga je to razkačilo strahovito. Ako mu je kdo pozneje pokazal nož, je pobegnil hitro. Poleti so podrli njegovo hišo in mu drugo postavili, ali za nobeno ceno ni hotel vánjo, odslej je spal v hlevu zraven svojega rogatega prijatelja.

Štrk ali štoklja.

Kakor lastovica se je tudi štoklja priljubila ljudem. Všeč je človeku njeno pametno vedenje, njena čistoba, neizrečena skrb do mladih in neprelomna vernost, ki za vse življenje veže samca na samico. Povsod so jih veselili,

ako se hočejo naseliti na strešnem slemenu, dadó jim še kako staro potrto kolo za podlago, da tem laže nanašajo gnezdo. Staro in mlado se razveseli, ko pripelje prva topla sapa na pomlad stare prijatelje nazaj iz vroče Afrike, jeseni se jim pa stoži, ko vidijo ljube znance zbirati se in na pot odpravljati. Na Nemškem in tudi na Štajerskem, kjer ima tudi ime: bogdal, pripovedujejo, da štoklja otroke iz vode prinaša, da varuje otroke kač, kadar v gozdu zaspé, in da se jeseni v jutrovi deželi izpremeni v človeka. O njej se govori, da nosi svoje mladiče na hrbtu, da jih uči letati, in da jih otima nevarnosti, ako nesreča preti poslopju, na katerem stanuje. Zato imajo štokljo za srečonosno ptico, kjer ona gnezdi, tjakaj strela ne udari, tam je sreča in zadovoljnost domá. Pravijo, da obogatí, kdor prvega štrka na pomlad vidi, zato otroci na Štajerskem ugledavši leteče štrke pojó:

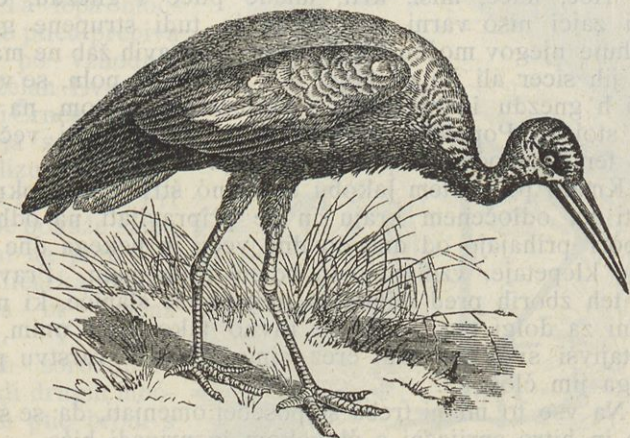
Roda, roda, roda!
Štrk, štrk, štrk!
Zlati stric brez brk
daj nam zlata, zlata!

Štoklja, ki jo po raznih krajih tudi štrk, štok, roda in žabogolt zovejo, spada med večje močvirne ptice, visoka je namreč 1 meter, razkriljena pa meri nad 2 metra. Vsa je belega perja razen črnih kreljuti in tudi okoli očes ima gol črn kolobar. Visoke noge so rdeče, ravno tako tudi nespodobno dolgi koničasti kljun.

Štrk se nahaja razen mrzlih severnih krajev povsod po Evropi, četudi samo na potu. Gnezdi pa le po nekaterih pokrajinah, kjer so velika močvirja ali pa mokre loke in travniki, po katerih lovi živež sebi in svojim otrokom. Po goratih krajih seveda se nikjer ne naseli, ali tudi sicer ne mara za mnoge kraje, kjer bi človek mislil, da mu mora vse ugajati. Naši slovenski kraji mu niso po volji, na Hrvaškem ga okoli Zagreba tudi ne vidiš, ali že malo niže okoli Siska in dalje v Posavju je navaden gost po vaséh.

Zgodaj spomladi, na Hrvaškem že prve dneve meseca sušca, pokaže se štrk v zračnih višavah ter se v lepih krogih počasi spušča na streho, kamor ga vabi zapuščeno gnezdo. Nekoliko dni za njim pride tudi ona in takoj se začne pomenljivo klepetanje. Prva skrb vrnivšege se para je namenjena popravi starega gnezda. Štrkovo gnezdo je nanošeno iz vej in suhe brsti. Kotanja je pa obložena z

bičjem, šašem travo, cunjami, papirji in enako mehko šaro. V osmih dneh je delo končano. Mladi radi skušajo siloma se polastiti starega gnezda svojih roditeljev, ti se branijo na vse kriplje in tako nastane dostikrat hud boj. Navadno pa morajo mladi odjenjati. Toda tudi še potem gnezdo starih ni varno pred mladimi, ker vedno poskušajo krasti ž njega, kar se dá, in za svoje novo gnezdo porabiti. Zato mora od starih eden zmerom pri gnezdu na straži stati tako dolgo, da so mladi s svojim gotovi. Stari na svojem samo to popravijo, kar je sneg in vihar poškodoval, ali s temi popravami s časom naraste gnezdo več decimetrov visoko, tako da vrabci v njem stanujejo in gnezdiijo. Ako štrku ni

Štrk ali štoklja.

mogoče gnezda delati na kaki strehi, postavi ga tudi na vrh kakega visokega drevesa.

Štoklja znese navadno po štiri velika belkasta jajca in vali sama, on jo pa hrani in skrbi za njeno varnost. Konec četrtega tedna se mladiči izvalé in sedaj se za stariše pričnó trudapolni dnevi. Treba jim je donášati obilne hrane, izprva mehkejše in drobnejše, pozneje pa vse vprek, kar je po travnikih in močvirjih dobiti, miši, žabe, ribe, slepirje in kače. Prve dni jih morata pitati, pozneje jim raztrgano hrano pokladata, tudi jim donášata v kljunu potrebno vodo. Toda nikdar ne gresta oba od gnezda, eden ostane zmerom pri otrocih za čuvaja. Ko

malo odrastejo, začno tudi oni klepetati, konec drugega meseca gredo iz gnezda in poskušajo po malem leteti, na kar jih stariši z lepim primerom vzpodbujajo.

Štrk je neizmerno pameten ptič. Kaj dobro pozna človeka in presodi njegovo dejanje. Kjer vé, da so mu ljudje prijazni, je popolnoma domač, brez skrbi se naseli na takih hišah in je hvaležen, ako mu gre človek pri gnezditvi na roko. Kjer pa vidi, da ga zalezujejo, ali da kaj snujejo proti njemu, tam je pa neznano nezaupen in oprezen, ni mu mogoče blizu priti. Zjutraj zleti na senožeti ali na močvirja iskat si živeža. Požrešnežu je po godu vsaka žival, ki jo more obvladati, gliste, keбри, kobilice, žabe, ribe, kače, miši, krti, mlade ptice v gnezdu, celo mladi zajci niso varni pred njim in tudi strupene gade ustrahuje njegov močen kljun, samo krastavih žab ne mara, ubije jih sicer ali jih ne pojé. Ko je želodec poln, se vrne domú h gnezdu in prebavlja s sključenim vratom, na eni nogi stoječ. Popoldne spet zleti in pride proti večeru nazaj ter se, močno klepetaje, spravlja k počitku.

Kmalu po svetem Jakobu se začno štrki enega okraja zbirati na odločenem kraju in se pripravljati na odhod. Ti zbori prihajajo od dne do dne večji in nekega dne se, glasno klepetaje, vzdignejo in odleté proti jugu. Pravijo, da v teh zborih pred odhodom ubijejo vse slabiče, ki niso zmožni za dolgi pot, in da se ravno tako godi onim, ki bi zatajivši svoj rod radi črez zimo ostali v varstvu prijaznega jim človeka.

Na vse to mi ni treba še posebej omenjati, da se štrk lahko in hitro sprijazni s človekom in privadi hiše.

Na potu letí skoz naše kraje tudi:

Črna štoklja, ki je nekoliko manjša od navadne in je po glavi, vratu, hrbtu in perutnicah črna, na zeléno se izpreminjajoča, spodaj pa bela.

Ta plaha ptica stanuje samo po samotnih lesovih blizu večjih močvirij in gnezdi po drevju. Človeka se povsod skrbno ogiblje.

Lopatka ali žličarka.

Ta ptica nas spominja po telesni vzrasti na čapljo in štokljo, samo kljun je ves drugačen. To orodje je pri

tej ptici plošnato, spredaj razširjeno in zaokroženo, tedaj izdolbeni lopatici ali žlici podobno, odtod tudi njeno ime. Žličarka je bela, na prsih rumeno nadahnjena, kljun je črn, proti koncu pa rumen, oči so rdeče, noge črne. Golo kožnato grlo je rumenkasto. Lepo ji pristojna obilna belorjasta perjanica na tilniku. Dolga je 8 decimetrov.

Ta lepa močvirna ptica prebiva bolj po vzhodnih deželah Evrope okoli Črnega morja, nahaja se pa tudi že blizu nas, namreč v Slavoniji. Pri nas se pokaže samo jeseni na potu.

Žličarka je jako mirna in družna ptica. V družbi svojih sorodnikov in tudi drugih močvirnih ptic brodi s sključenim vratom po plitkivih vodah in išče hrane. S kljunom brba in žveka po blatu kakor gos ali raca, ž njim tudi klepeče kakor štokrlja, če ravno ne tako glasno. Gnezdi na drevju v družbi s čapljami in znese štiri bela, rdečkastopegasta jajca.

Mlada žličarka se privadi hiše in postane popolnoma domača.

Njeno meso jedó semtertja, dasiravno ni posebno okusno.

Liska.

Povsod na stoječih vodah, ki so ji bregovi z grmovjem, trstjem in vodnim dračjem obrasli, posebno na rib-

Žličarka ali lopatka.

njakih in jezerih je liska navadna ptica. Po zunanji postavi je nekoliko podobna kokošim, zato ji tudi pravijo vodna kokoška, noge ima pa take, da so jo nekateri pisci uvrstili med plavarice. Trije dolgi prednji prstje so namreč obrobljeni s precej širokimi, krivinasto izrezanimi kožnimi krpami, in take noge so pripravne za veslanje.

Do blizu polpeti decimeter dolga ptica je skoro vsa črna, zgoraj temnejša, spodaj bolj pepelasta. Perje je gosto, mehko in mastno, da se v vodi ne zmoči. Od kratkega belega kljuna ji sega visoko v čelo bela kožnata lisa, ki je pri samcu zmerom večja. Oči so rdeče, stisnjeni kraki in prstje so pa sivoplavkasti.

Liska se drži večjidel v vodi. Plava prav dobro, po vodnih rastlinah hitro teka, še celó po čisti vodi beži s pomočjo prhutajočih kreljuti. Izvrstno se tudi zna potapljati ter hodi po dnu vode veslajoča s perutnicami. Pred sovražnikom se navadno potopi ali pa sprhne v goščavo, kjer se zna prav dobro skriti. Rada se pod vodo prime za povodna zelišča in samo kljun moli iz vode tako dolgo, da nevarnost mine. Zleti nerada, ker ji letanje zaradi kratkih prerutnic težavo dela in nikdar ne letí daleč. Kjer vidi, da ji človek ne stori nič žalega, postane s časom prav zaupna in se naseli blizu človeških stanovanj.

Liska pobira po vodah žužke, črve, polže, ribje ikre, pa tudi semnja in mehke vodne rastline, posebno vodno lečo.

Liskino gnéздо bodeš našel po največjih goščah v trstju ali pa tudi med sito in drugim dračjem. Spleteno je iz vsakovrstnih rastlin še dosti umetno, v njem najdeš po 8 do 15 rjasto sivih, pegastih jajec, iz katerih se v treh tednih izvalé kebčki s črno mahasto suknjico in z rdečo kapico na glavi. Starka jih takoj izpelje na vodo, uči jih iskati živeža, svari jih pred nevarnostjo in večkrat jih tudi vabi podse in greje s svojim truplom, kakor koklja piščeta. Zvečer jih pa vodi nazaj v gnezdo.

Proti jeseni so družbe od dne do dne večje, včasih jih ena jata šteje na 1000, in takrat jih ponekod pobijajo baš po mesarski. Na Laškem jih tudi neznano množino polové v mreže, nastavljene pod vodo. Meso ni posebno dobro, ker ima okus po ribji masti, no, ako se položi za nekaj časa v vodo, je vendar užitno.

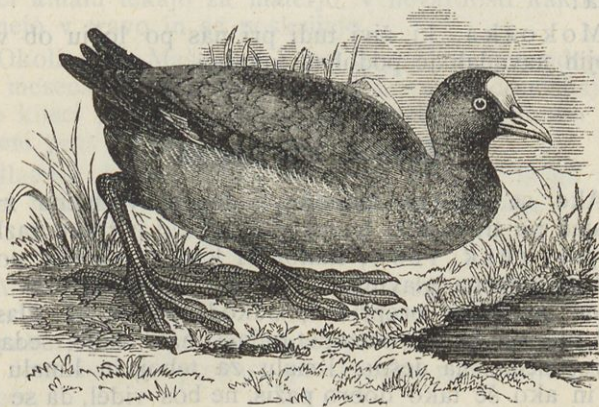
Liska je preletna, to je potujoča ptica. Potujejo pa ponoči, kričeč: kiv, kiv, ali v blagih zimah pa tudi pri nas zimujejo na nezamrznjenih vodah.

Liska se dosti lahko udomači in se pridruži perotnini na dvorišču, toda jesen rada pobegne.

Na ravno takih krajih nahaja se pri nas še druga, prav zanimiva in ljubezniva vodna kokoška, namreč :

Tukalica, ki je precej manjša od liske, ima dolge tanke prste brez krp in na čelu rdečo liso. Perje je po hrbtu zamazano oljnato, sicer črno, po trebuhu bolj pepe-lasto. Perotnice so belo obrobljene, po bokih je belo pi-sana, pod repom pa bela. Kratek repek nosi zmerom pri-vihan in zmerom ž njim otresa. Noge so zelene, kljunček pa je na korenu rdeč, na konci rumen.

Tukalica je še bolj krotka od liske. Kjer vidi, da jo pusti človek v miru, teka brez strahu pred njim po vodnih

Liska.

zeliščih ter se naseli tudi po vrtilih okoli majhnih vodnjakov. Plava dobro, še bolje se pa zna potapljati in skrivati pod vodo, tudi po trstju more plezati.

Tukalice žive samo na pare in ne trpe drugih v svojem okraju, če se pa le katera prikaže, jo togotno od-podita; tudi drugih vodnih ptic ne vidita rada v svoji oblastnji.

Tukalica vali navadno dvakrat na leto. Čudno je pri njej to, da mladiči iz prvega gnezda ostanejo pri stariših še tudi potem, ko že drugi zarod sprejavata po vodi, in

ne samo to, ampak starejši otroci ljubeznivo skrbe za mlajše sestre in bratce ter pomagajo starišem jih gojiti. Ni mikavnejšega prizora kakor taka združena tukulčina družina, stara dva s prvim in drugim zarodom. Prvih otrok je po številu zmerom več nego drugih, kakih deset, teh pa navadno ne več kakor pet ali šest. Starejša dva vzameta enega mlajšega brata ali sestro med sé, ga vodita, poučujeta, svarita, mu iščeta živeža, ga pitata, z eno besedo, skrbita zanj, kakor za svoje lastno dete.

Tudi tukulica potuje jeseni kričeč: kekeke!

Meso nima posebne cene.

Še manjša, namreč samo 21 centimetrov dolga je zelenkastorjava, spodaj pa zelenkastosiva, povsod belopikasta:

Mokožka, ki živi tudi pri nas po ločju ob vodah V svojih navadah je podobna tukulici.

Kosec ali hariš.

Ako se meseca majnika o lepem vremenu zvečer sprehajaš po travnikih, bodeš večkrat čul iz trave razlegati se hripav: resk, resk, kakor bi kdo z nohtom potezal po zobeh gostega glavnika. Včasih se oglasi prav blizu tebe, če se hočes prepričati, odkod prihaja ta glas, ne najdeš nič, ali kmalu se zopet oglasi malo dalje, sedaj tebi na levo, sedaj na desno, kmalu za teboj, in kmalu pred teboj, in ako še tako dobro pažiš, ne bos videl, da se bilke kje majajo.

Ta hreščeči glas prihaja od kosca ali hariša, ki mu tudi pravijo: strgar, hrastar, hareč in krevs. Za spoznanje je večji od prepelice, trupla je jako stisnjena, perja gladkega. Zgoraj je temno rjast in oljnato lisast, spodaj sivkast, po bokih belo in rjasto progast, po trebuhu pa bel. Kljun je kratek, ali močan in od strani stisnjen.

Kosec prebiva po mokrih travnikih in po poljskem grmovju. Podnevi je tih in miren, proti večeru pa oživi in hrešči skoro vso noč, samo okoli polnoči malo umolkne. Po travi teka neznano hitro semtertja in se zna med bil-

kami tako spretno smukati, da se ne zaziblje nobena betva. Tudi ima po travniku razpeljana svoja oglajena pota posebno rad se potika po suhih, s travo zaraslih vodotočih. Pred sovražnikom se potuhne in skrije v travo, vzleti le v največji nevarnosti. Sploh ne leti rad; ali kadar se vzdigne, leti še precej hitro, toda zmerom nizko ob zemlji in nikdar daleč. O košnji se umakne s travnikov v žito.

Kosec je strah vseh malih ptičkov, ki gnezdijo na tleh, kajti razdira jim gnezda, izpija jajca, ubija in žre mladiče. Razen tega pobira črve, kobilice, žužke in tudi semenje. Gnezdo ima na tleh v plitki globelici, ki si jo obloži z mahom in suho travo. Samica znese navadno pet do osem sivozelenkastih, zagorelopegastih jajec in vali sama. Valeče samice skoro ni mogoče prepoditi iz gnezda in zato marsikatero ob košnji pokosi ostru kosa. Čivkajoči mladiči kmalu tekajo za materjo, v nevarnosti kakor miši smuknejo v travo in se poskrijejo.

Okoli Male Maše nas kosci zapuščajo in pridejo začetka meseca majnika zopet nazaj. Lovci si domišljajo, da vodijo kosci prepelice, kar pa ni verjetno. Njihovo meso je jeseni prav okusno.

Mladega kosca udomačiš lahko brez velikega truda in imel boš zabavnega in kratkočasnega pajdaša.

Mokož ali capovoznik ni samo v velikosti, temveč tudi v postavi in v vedenju koscu podoben. Zgoraj je zelenkastorjav in črno lisast, po prsih sivoplavkast, po bokih črno in belo progast, po trebuhu rjast. Kljun in oči so rdeče.

Ta čedna ptica samotari po največjih grezeh, tu se potika med bičjem in ločjem, smuče hitro med bilkami, teka po vodnih rastlinah in tudi plava. O mraku in ponoči je bolj živahna nego podnevi. Letanje ji dela težave, zato zanaša se v nevarnosti bolj na hitre noge.

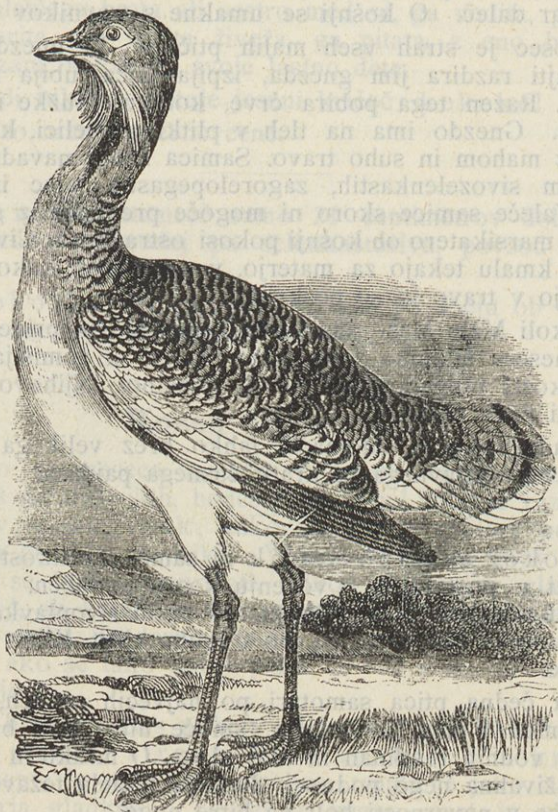
Šest do deset rjasto rumenih jajec znese v jako skrito, iz ločja in trstja še dosti lepo spleteno gnezdo.

Jeseni se tudi mokož napoti proti jugu, ali ker je nespreten letalec, hodi večjidel peš. Na tem potu se jih mnogo polovi, zlasti na Laškem. Meso je dobro.

Človeka se — posebno mlad — kmalu privadi in postane jako krotak.

Droplja.

Droplja je takorekoč kokoš dolgega vratu in dolgih nog ter je, četudi ne najvišja, vendar najtežja evropska ptica, tehta namreč 10—15 kilogramov. Odrasli samec meri podolgem 11 decimetrov, v širjavo pa skoro dva in pol

Droplja.

metra. Posebno lepo mu pristajajo belkaste, do 21 centimetrov dolge brke in mu dajejo nekako vojaško lice. Po glavi in po vratu je droplja siva, po hrbtu rjasto rumena in s črnimi valovitimi pasovi pisana, po prsih in po trebuhu je pa bela. Rjasti, belo zarobljeni rep ima črez sredo

črn pas. Do 5 centimetrov dolgi kokošji kljun je črn in proti koncu malo ukrivljen, na nogah ima tri kratke ali močne prste, zadnjega pa nima. Samica je tanjša in manjša ter tehta samo 6 kilogramov, brk nima.

Droplja živi v družbi — včasih po 40—60 glav skupaj — po velikih ravninah srednje Evrope, kjer se vrste obdelana polja s travniki, posebno v Banatu, v Sremu, semtertja po Nemškem, največ jih pa prebiva po nepreglednih stepah južne Rusije. Za prava močvirja ne mara, kakor se tudi gozda ogiblje. Ta ptica je neizrečeno plaha, nezaupna in obzirna, zraven ima posebno bister vid in tanek sluh. Vsaki najmanjši tudi namišljeni nevarnosti se umika že od daleč. Pastirja in kmeta iz daljave razloči od lovca, toda ne upa niti enemu niti drugemu, tudi ženski ne, posebno ako se po njej ogleduje. Kakor se jim ne zdi vse varno, začno stezati vratove in zdirjajo na drugo stran.

Droplja je neizrečeno hitrih nog, po več kilometrov daleč dirja neutrujena in uide celo hitremu psu. Bežeč maha s perotnicami in pospešuje s tem beg. Leti nerada. Ako hoče zleteti, skoči dvakrat trikrat od tal, potem se vzdigne dosti težavno, ali ko se je enkrat razmahala, leti dobro, stegnivši vrat naprej, noge po nazaj. Zvečer zahajajo na najodročnejše kraje sredi polja in razpostavijo za večjo varnost straže okoli sebe.

V hrani ni izbirčna. Trga travo, posebno ozimino na polju, sočna zelišča, zlasti repico, zoblje žito, pobira črve in mrgolince, in da vse to laglje prebavi, privzame kakor kokoš tudi malo peska.

Spomladi imajo samci med seboj hude boje. Bijoči se nasprotniki privzdignejo repove, razgrnejo repna peresa v kolo, našopirijo vse perje po truplu ter se zaganjajo drug v drugega, se sujejo, kavsajo in mikastijo neusmiljeno, potem se razdele na pare. Meseca malega travna, včasih pa že sušca, si izkoplje samica na polju ali na travniku global, jo nastelje s suho travo in drugo drobnjavo ter znese dve ali tri jajca, ki so plavkastozelena, temnopegasta in debela kakor gosja. Ako pride človek do gnezda in se dotakne jajec, zapusti samica zalego in se ne vrne več k njej. V štirih tednih se izvale rjavo mahasti in črno lisasti mladiči, mati jih skrbno vodi okoli, navaja jesti in greje pod perotnicami. Pretečega sovražnika vé starka odvrniti od mladičev z zvijačami, kakor to znajo divje kokoši. Mladina ostane pri materi do druge pomladi. Pozimi se staro in

mlado zbira v večje družbe, in tako se klatijo po deželi, živeč se največ z ozimino, ki delajo na nji včasih znatno škodo. Včasih se priklatijo tudi k nam; leta 1866. so eno ustrelili pri Mengšu na Kranjskem.

Dropljino meso je okusno, posebno od mlade. Tuin-tam so že poskušali dropljo udomaćiti, ali dozdej te poskušnje niso obveljale.

Že iz tega, kar smo zgoraj povedali o dropljinih zmožnostih, bode vsakomur umevno, da je lovcu neznano težko to previdno ptico prekaniti. Na Ruskem jih kozaki love jeseni, ko začne po deževnem vremenu zmrzovati. Kozak se zavihti na svojega urnega konja in zdirja v stepo. Edino orožje mu je grjača s svinčeno butico na koncu. Ko najde droplje, spusti se za njimi v dir. Tolste ptice se zbog premočenega in zmrznjega perja ne morejo vzdigniti od tal, seveda beže, kolikor hitro jih morejo noge nositi, ali kozaški konj je urnejši od droplje, bliža se vedno bolj-inbolj, zdajci prisvrči s spretno roko vržena grjača, in droplja v glavo smrtno zadeta se zvrne v travo.

V Krimu (na Ruskem) jih love še tudi drugače. Na navadnem kmetskem, s snopjem obloženem vozu pred katerega so vpreženi voli, se pelje pet ali šest lovcev v stepo. Ko od daleč ugledajo droplje, ležejo lovci na vozu podolgem, se skrijejo v slamo in se tako počasi vozijo okoli in okoli dropelj. V stanovitih daljavah se zmuzne lovec za lovcem z voza in obleži mirno v travi. Droplje jako pazljivo ogledujejo voz, vidi se jim, da jih sprehajajo sumnje, ali vendar ne zlete, dokler je voz dalje od streljaja. Ko je tako voz privozil na okoli, obrne se lovec, ki je zadnji ostal na vozu, naravnost proti dropljam. Preplašene se vzdignejo, ali kamorkoli se obrnejo, povsod pridejo temu ali onemu lovcu tako blizu, da more po njih streljati.

Bolj v južnih krajih Evrope pa tudi na Ogrskem in Ruskem se nahaja:

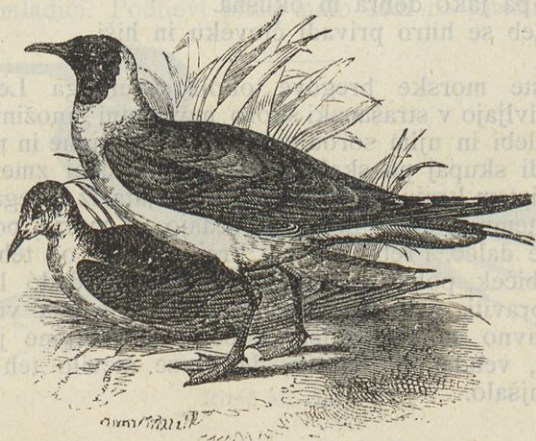
Mala droplja, ki je za polovico manjša od velike. Samec ima črn vrat in na njem dva bela ogrlaja, sicer je tudi ta droplja pisana kakor velika.

Zaradi posebno okusnega mesa, ki ga devajo v isto vrsto s fazanovim, jo povsod strastno preganjajo. Na Ruskem jo love kakor veliko z vozom.

Galeb ali tonovščica.

Galeb ali tonovščica je povodna ptica po velikosti in postavi podobna domačemu golobu. Skoro vsa je bela, samo oplečje je plavkastosivo in dolge, ostro prerezane perotnice so na koncu črne; glava je poleti rdečkastorjava, pozimi pa tudi ona pobeli. Kljun je stisnjen, robat in gornja čeljust je prikrivljena črez doljno. Noge so ustvarjene za plavanje, to je, trije prednji prstje so zvezani s plavno pečico. Kljun in noge so rdeče.

Galeb prebiva na večjih vodah, na jezerih in rekah, pa tudi na morskih bregovih. V velikih družbah se kakor ujede sučejo nad vodami, in vsaki čas se katera zapraši v

Galeb ali tonovščica.

vodo za ribico. Lepo je gledati jato galebov, kako se vrte v zraku, letajo, rekel bi, igraje se, ravno tako dobro pa tudi plavajo in tudi na suhem dobro hodijo. Radi obiskujejo travnike in novo orane njive, kjer pobirajo žužke, črve, pajke in drugo tako golazen. Leteči neprestano kriče: kiah, ali pa: krrr — krek — krek. Ako se je komu iz družbe zgodila kaka nesreča, ako je na primer ustreljen ali ranjen padel na vodo, zbere se vsa družba okoli njega ter ga obletuje z žalostno tožečim krikom. Tudi strel jih ne prežene, le še druge privabi. Z drugimi pticami se ne družijo. Prenočujejo na vodi.

Galeb gnezdi v trstovju in sicer zmerom v družbi. V priprosto gnezdo iz ločja in bičja, položi samica štiri ali pet temnopegastih in marogastih jajec oljnate barve; pri valitvi, ki traja 18 dni, pomaga tudi samec. Za mladiče so stari jako skrbni. Na vrane, sokole in druge ujede, ki strežejo na jajca in mladiče, se vzdigne vsa jata iz sosodstva, kakor oblak, dere se na vso grlo in skusa odgnati neprijatelija, kar se ji tudi večjidel posreči.

V blagih zimah ostanejo pri nas, sicer se pa preselijo na nezamrznjene južne vode.

Od severa pa pridejo v zimskem času k nam druge tonovščice, ki so navadno večje od naše.

Meso ni za nič, ima neprijeten okus po ribji masti; jajca so pa jako dobra in okusna.

Galeb se hitro privadi človeku in hiši.

Puste morske bregove okoli severnega Ledenega morja oživljajo v strašanski skoro neverjetni množini mnogi drugi galebi in njim sorodne ptice. Na milijone in milijone jih gnezdi skupaj po skalnatih stenah in sicer zmerom na enem in istem kraju. Kadar se vzdigne jata iz takega gnezdišča, zatemni solnce, in kadar sedajo na morje, pobeli na kilometre daleč. Prebivalci teh krajev imajo od teh ptičev velik dobiček, pobirajo namreč jajca, ki se dadó lahko v denar spraviti, jedo mladiče, in tudi perje ima vrednost. In dasiravno se vsako leto pobere na milijone jajec in mladičev, vendar ni opaziti, da bi se število teh ptičev kaj zmanjšalo.

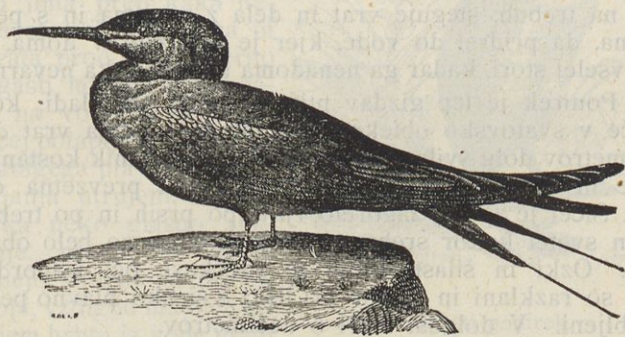
Ribič ali čigra.

Čigra je v svojem vedenju podobna galebu, z druge strani nas pa tudi spominja na lastovico, kajti ima posebno dolge in ozke perotnice in dolg rogovilast rep. Kakor lastovica tako tudi čigra spada med najboljše in najspretnjše letalke, po cele ure prevrača se kakor igraje se po zraku nad vodami. Leteč neprestano vrišči: krek, krek, ali pa: či—gra—gra, odkoder je tudi dobila ime.

Čigra meri podolgem do 39 centimetrov, od katerih pa odpade dobrih 16 centimetrov na rep. Po glavi in tilniku je črna, zgoraj pepelasta, po trebuhu in prsih pa bela. Od strani stisnjeni in priostreni kljun je rdeč, ravno take so kratke plavne nožice, in tudi oko je rdeče.

Čigra se nahaja v večjih ali manjših družbah okoli jezer in rek, posebno všeč so ji reke s plitkimi in širokimi strugami. Dasiravno spada po svojih nogah med plavarice, vendar redkokdaj plava, navadno vihra nad vodo, ozirajoč se za hrano v valove. Leteč večkrat postoji mahaje s kre-ljutmi, če opazi ribo, potem se spusti za njo hitro kakor strela in se večkrat potopi pod vodo. Razen rib in druge vodne gomazni pobira leteč tudi polže, črve in žužke po travnikih, zlasti takrat, ko mora mladim za hrano skrbeti in potrebuje več živeža.

Brez vse podlage znese čigra, ki ji tudi mahalka pravijo, v jamico na pesku dve ali tri rjasto bela in rdeče in črno pegasta in marogasta jajca, iz katerih se v 16 dneh izvale mladiči. Podnevi ptica malo sedi na gnezdu, le po-

Ribič ali čigra.

noči in o slabem vremenu se ne gane z njega. Rjavo li-sasti mladiči že prvi dan zapuste gnezdo, toda ne gredo v vodo, temveč se skrivajo po produ. V tretjem tednu že skušajo letati, ali še potem jih stari leteč pitajo v zraku kakor lastovice tako dolgo, da si morejo sami loviti po-potrebni živež.

Povodni zatope in pokvarijo čigri dostikrat zalego. Ako se je ta nesreča zgodila o začetku valitve, potem znese in vali še enkrat, sicer pa ne.

Jako zgodaj, že pred Veliko Mašo odidejo ribiči proti jugu.

Meso ne velja za jed, jajca so pa dobra.

Okoli stoječih voda prebiva po naših krajih: Črna čigra, ki je samo 29 centimetrov dolga in je po glavi, po prsih in sredi trebuha črna, po plečih pa pepelasta.

Čopasti ponirek.

Ponirek je med našimi domačimi pticami neka nenaavadna, rekel bi, čudna prikazen. Noge so se mu pomaknile prav na konec trupla, zato se pa tudi drži tako moško in mogočno pokonci. Ali te mogočnosti je hitro konec, kakor hitro se mora prestopiti. Kratke v guzi vsajene noge ne morejo nositi trupla, zato nerodno rogačka in vsak čas pade na truplo. Po suhem se še najhitreje giblje, ako se vrže na trebuh, steguje vrat in dela z nogama in s perotnicama, da pridrsi do vode, kjer je pravzaprav doma. To tudi vselej stori, kadar ga nenadoma ustraši kaka nevarnost.

Ponirek je lep gizdav ptič, posebno spomladi; ko se obleče v svatovsko obleko. Takrat mu obdaja vrat do 6 centimetrov dolg svilnat, črnoobrobljeni ovratnik kostanjeve barve in na čelu se mu vzdigujeta dva prevzeta črna čopa. Sicer je zgoraj zagorelo rjav, po prsih in po trebuhu bel in svetel kakor srebro, in tudi kreljuti so belo obrobljene. Ozki in šilasti kljun je rdečkast, oči jasnordeče. Prsti so razklani in kakor pri liski s široko plavno pečico obrobljeni. V dolgost meri 6 decimetrov.

Ponirek je boječ in oprezen ptič ter živi samotno po večjih stoječih, s trstovjem obraslih vodah. Na suho gre nerad, dobro vedoč, da se na svoje neokretne noge ne more zanašati. Toliko brezskrbnejši je pa na vodi. Ponirek je prav povodni ptič. Plava jako hitro brez manjše težave, plavajoč ima včasih skoro vse truplo pod vodo, včasih pa samo s trebuhom leži na vodi. Tako tudi spi, potegnivši kljun med perje na pleča. Še večji mojster je pa v potapljanju. Kakor bi trenil zgine pod vodo in se več sto korakov daleč zopet prikaže; kar si potoma ujame pod vodo, to tudi potoma pojé. Ni je kmalu ptice, ki bi znala lovcu tako nagajati kakor ponirek. Sedaj te imam, si dostikrat misli lovec, ko pomeri po njem, ali ko se zablisne na prašnici, je prekanjen ptič že v zavetju pod varnimi valovi. Zleti samo v največji sili ali takrat leti dobro in vztrajno, dasi ima jako kratke perotnice.

Ponirek se hrani večjidel z ribami, lovi pa tudi žabice in drugo vodno gomazen. V želodcu ima tudi zmerom nekoliko perja, ki si ga oskube s trebuha.

Njegovo gnezdo je od daleč podobno kupu naplavljenega vodnega dračja in je tako plitko in zanikarno spleteničeno, da leže jajca na pol v vodi. Gnezdo plava na vodi, toda je za bližnje trstovje ali za kako drugo stvar privezano, da ga valovi ne odneso. Štiri belkasta jajca so debela kakor kokošja, oba jih valita in potrebujeta za to tri tedne. Ako jima preti kaka nevarnost, pokrijeta jajca in plavata proč. Sivo in črno progasti mladiči gredo takoj na vodo in se znajo precej potapljati. Kadar so od dolgega plavanja in potapljanja utrujeni, da jim starka neko glasno znamenje, na to se mladi stisnejo skupaj, starka se potopi, vzdigne mladiče na svojem hrbtu iz vode in jih nosi okoli, da si počijejo.

Čopasti ponirek.

Na zimo se ponirek preseli na južne nezamrznjene vode. Potuje ponoči.

Ponirek se more jesti, ako se mu odere koža, toda posebne cene meso tudi potem nima. Trebušina se pa s perjem vred stroji ter se kakor kožuhovina dosti drago prodaja. Lepa kožica velja 8 do 10 kron. Tartari izdelujejo iz njih posebno lepe plašče.

Bolj pogostoma nego čopasti ponirek nahaja se pri nas:

Mali ponirek, ki je samo malo večji od prepelice. Zgoraj je črnkast, spodaj pa zamazano bel. Sicer je podoben čopastemu, samo da nima ovratnika niti čopov na glavi.

Lastnosti je ravno takih kakor njegov večji brat. V nevarnosti se zavleče pod vodne rastline in potakne samo mali kljunček iz vode. Večkrat se zaplete v mreže, ki so jih ribiči ribam nastavili, in pogine.

Ujet mali ponirek hitro postane krotek in je prav kratkočasen. Mora pa imeti večjo posodo z vodo.

Po krajinah okoli Severnega ledenega morja zmenjuje ponirka :

Slapnik, ki ima tudi daleč zadaj vrasle noge in se ravno tako drži pokonci. Tudi sicer mu je podoben, razlikuje ga samo to, da ima celo plavno pečico med prsti. Na kopnem je jako neokreten, na vodi in pod vodo je pa gibčen in uren. Po osem minut lahko ostane pod vodo.

Slapnik je dolg 6 decimetrov; zgoraj je črnkast, spodaj bel; vrat in glava je ob straneh siva, grlo je pa žive kostanjeve barve; vrat od zadaj in prsi so belo in črno progaste. Mladiči so po hrbtu belo pegasti.

Slapnik gnezdi na severnih jezerih s sladko vodo, ko mu pa mladiča moreta leteti, gredo vsi na morske bregove. Hrani se s samimi ribami.

Potrebuščina je lepa in se ustrojena speča v denar.

Pozimi se tudi pri nas večkrat pokaže na nezamrznjenih vodah.

Morski vran.

Morski vran je velik skoro kakor gos in tehta tri do štiri kilograme, po postavi je pa bolj racam podoben, toda ima dolg vrat in do 5 centimetrov dolg in raven kljun, ki je na koncu kaveljčasto zakrivljen. Perje je temno rjavo, skoro črno in se malo izpreminja na zelenkasto. Po glavi in po vratu ima tanka bela peresca med črnimi pomešana in tudi na bokih ima belo liso. Peresa v tilniku so podaljšana v kratko perjanico. Na nogah so mu vsi štirje prsti s plavno mrenico zvezani. Oko je jaso zeleno. Na grlu ima majhno kožnato mošnjico.

Ta povodna ptica živi bolj po severnih krajih, pa tudi semtertja po srednji Evropi, v Sremu na primer je navadna ptica. Jeseni se pomika proti jugu in na tem potu pride tudi v naše kraje in se včasih dalje časa zadržava.

Morski vran živi večidel v večjih družbah, ali drugih ptic ne trpi blizu sebe. Izvrsten je plavar in potapljavec, pa tudi dobro leti. Ako letečega kaj prestraši, pade kakor kamen v vodo in se potopi. Plava ravno tako hitro na vodi kakor pod vodo, navadno sta samo vrat in glava zunaj vode, posebno kadar se ne čuti povsem varnega. Prenočuje v gozdu na drevju in se trdovratno drži enega in istega vsehčnega kraja.

Ni je kmalu tako požrešne ptice, kakor je morski vran. Hrani se pa skoro s samimi ribami, ki jih zna prav spretno loviti. Ribnjak, na katerega zahajajo morski vranovi, bode kmalu prazen, zato pa tudi povsod hudo preganjajo to ribstvu zelo škodljivo ptico.

Morski vran.

■ ■ Ta požeruh vali dvakrat na leto in sicer najrajši v veliki družbi. Gnezdo je spleteno iz vrbovih šib, globel je pa obložena in zmeščana s travo. Včasih je na enem drevesu po 50 gnezd. Na takih gnezdiščih je listje po drevju in vse zelenje pod njim od njihovega ostrega blata kakor požgano. Tri ali štiri mladiče oba stara oskrbujeta z obilno hrano. Vsaki čas prileti eden ali drugi s polnim goltom rib ter jih izriga pred mladino. Mladi ostanejo tako dolgo v gnezdu, da morejo godni odleteti.

Za vranovo meso nihče ne mara, tudi jajca imajo neki neprijeten in zoprni okus.

Na Kitajskem so si morskega vrana udomačili ter ga priučavajo za ribji lov. Na gospodarjevo zapoved skoči ptič v vodo, se potopi, ujame ribo in jo prinese iz vode. Pa požrešnežu nikdar ni upati, da bi vlovljenje ribe sam ne požrl, zato se mu na vrat natakne usnjat kolobarček, da ne more požirati. Gospodar se vozi na ozki plavi in ima vrana pri sebi. Ako neče ptič sam skočiti v vodo, vrže ali sune ga gospodar s plavi, pa kmalu je zopet na površju z ribo v kljunu. Seveda bi vran ribo najrajši sam pojedel, ali kolobarček na goltancu mu ne da; zato plava ž njo k plavi, gospodar mu vzame ribo in mu da nekaj jesti, ko mu je poprej kolobarček snel. Ko se je ptič malo počil, ga gospodar zopet zapodi v vodo. Včasih vran vlovi tako veliko ribo, da je ne more sam zmagovati, tedaj mu bližnji tovariši hitro pridejo na pomoč, pa pri taki priložnosti se radi med seboj stepo.

Mali morski vran je velik kakor srednja raca in tehta dva kilograma. Tudi šamec pride včasih pozimi na naše vode.

Kakor zimski gostje prihajajo v naše kraje od severa potapljavci in sicer trije, namreč veliki, srednji in mali.

Veliki potapljavec je bizu 8 decimetrov dolg, glava in vrat se mu izpreminjata na zelenkasto, po plečih in po hrbtu je črn, sredi črnkastih perotnic ima veliko belo okno, po trebuhu je bel, malo rdečkasto nadahnjen. Samica je pepelasta, po glavi in po vratu rjava. Kljun, oči in noge so rdeče.

Srednji potapljavec ne doseže 6 decimetrov, glava in gornji vrat se izpreminja na zeleno, sicer je zgoraj črn, spodaj bel, okno na perotnicah je belo in dvakrat črno progasto. Samica je bolj siva in po glavi rjavkasta. Kljun in noge so rdeče.

Mali potapljavec ali belič je samo polpeti decimeter dolg in je večjidel bel, le na plečih ima dva črna pasa in kreljuti so črne z belim oknom. Kljun in noge so plavkaste.

Potapljavci so račje podobe, od katerih jih bo pa vsakdo hitro razločil po dolgem in ozkem, na koncu zakrivljenem kljunu, čigar čeljusti so na robih nazobčane kakor žaga; tudi imajo na tilniku krajšo ali daljšo čopasto perjanico.

Potapljavci po suhem težko hodijo, zibajo se kakor race, dobro pa lete, še bolje pa plavajo in se potaplajo. Ranjen zgine pod vodo, prime se s kljunom za kako stvar in dostikrat tako pod vodo pogine, ne pokazavši se več na površje.

Na severu, kjer gnezdi, obešajo jim Laponci velike skrinje na drevesa in potapljavci se radi vanje vselijo. Laponci pa delajo to zavoljo dobička, ki ga imajo od okusnih jajec; meso nima nobene cene, perje je pač nekaj vredno, posebno trebuščina od velikega potapljavca ima ustrojena precejšno ceno.

Potapljavci se hranijo večjidel z ribami, torej so škodljivi.

Pelikan.

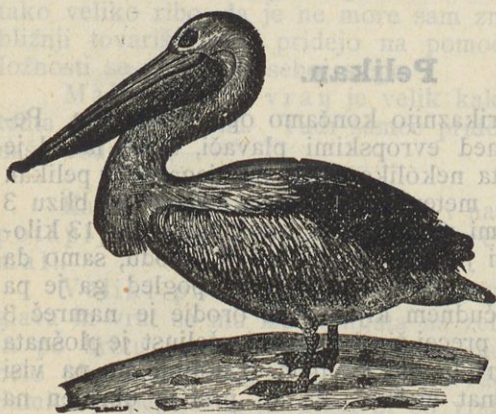
S to čudno prikaznijo končamo opis naših ptic. Pelikan je velikan med evropskimi plavači, samo labod je zaradi dolgega vrata nekoliko daljši od njega. Star pelikan meri nad poldrugi meter v dolgost, v širjavo pa blizu 3 metre z razprostrtimi perotnicami, težek je pa 10—13 kilogramov. Po vzrasti je nekoliko podoben labodu, samo da je bolj telebast in neokreten. Na prvi pogled ga je pa lahko spoznati po čudnem kljunu. To orodje je namreč 3 decimetre dolgo in precej široko, gornja čeljust je plošnata in se konča s prikrivljenim kavljem, o doljnji mu pa visi saku podoben kožnat mehur. Zadnji prst je obrnjen na notranjo stran in vsi štirje so zvezani s plavno mreno. Ves je bel in malo rožasto nadahnjen, samo prva velika peresa v kreljutih so temnorjava. Na glavi ima čop daljšega perja. Oko je lepo živo rdeče, noge so pa poltne barve.

V Evropi prebiva ta ptica posebno okoli Črnega morja, nahaja se pa tudi na dolnji Donavi in na Tisi po Ogrskem. V breštevlnih jatah se pa pelikani na zimo zbirajo po večjih azijskih in afriških jezerih. V Egiptu včasih jata pokrije pol štirjaške milje, in od daleč je voda videti, kakor bi bila posuta z velikanskimi belimi rožami. K nam se jeseni ali pomladi zaleti kak pelikan, zlasti na Crkniškem jezeru so posamezne večkrat videli.

Kakor morski vran je tudi pelikan požrešna in nenasitna ptica, zato mu tudi pravijo nenasit ali nesit. Hrani se pa s samimi ribami, ki jih zna prav spretno loviti v sak pod kljunom. Iz viška se zakadi v vodo in

prestreže ribo v mehur; potapljati se ne more, zato lovi le bolj po plitčinah. Na lovu se radi postavijo v vrsto in potem začno loviti proti kraju; kar bi enemu utegnilo uiti, to zasači drugi. Ko je sak poln, gre na suho in začne jesti in v miru prebavljati. Golt mu je tako širok, da pogoltno poldrugi kilogram težko ribo in sicer zmerom z glavo naprej. Popoldne gre še enkrat lovit, proti večeru se pa zbirajo na svojih navadnih prenočiščih, najrajši na drevju.

Med seboj žive v miru, le zaradi žretja se včasih spró; tudi z drugimi pticami se dobro gledajo, dasiravno njihovega društva ne iščejo. Proti človeku je nezaupen in oprezen, samo tam, kjer ga skušnja uči, da ga človek ne

Pelikan.

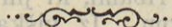
vznemiruje, izgubi vso plahost. Z vode se težko vzdigne, z dolgimi perotnicami ploska silno in vihra nekoliko korakov po vodi, ali ko je enkrat iz vode, zviije se lahko v neizmerno višavo in leti prav lahko brez vse težave. Glas mu je hripavo riganje.

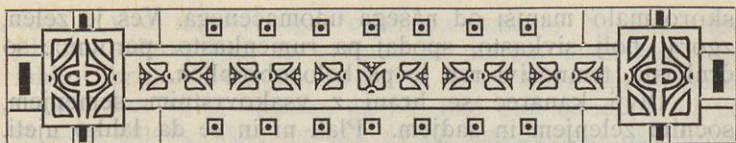
Pelikan gnezdi po nepristopnih grezih, ki so s trstjem, rogozjem in sito zarasli. Na veliki kup vodnega drača znese 2—4 belkasta jajca in vali okoli 30 dni. Mladiči so podobni mladim goskam in gredo takoj na vodo. Tako gnezdišče smrdi od blata in gnilih rib kakor kuga.

Pravljica je pelikana postavila za zgled materine ljubezni, rekši, da si sam s kljunom razmesari prsi, in da mladiče napaja s svojo krvjo. Ni mi treba dostavljati, da je to izmišljeno.

Pelikanovo meso nima nobene cene. V mehur spravljajo po jutrovih deželah tobak.

Pelikan se hitro udomači. Cesar Maksimilijan je imel pelikana, ki ga je vsekamor spremljeval. Živel je 80 let.

Najimenitnejše ptice iz tujih krajev.

Kanarček.

Kanarček je med vsemi tujimi pticami pri nas najbolj znan in najbolj priljubljen. Vsakdo pozna in ima rad to ljubeznivo rumeno ptico. Kanarec je veselje in zabava otroku, ki zaradi hudega kašlja vso dolgo zimo ne sme iz hiše; kanarca se z ljubeznijo oklene devica, ki se je lažnjivemu svetnemu upu in prazni ničemurnosti umaknila v tihe samostanske zidove; kanarec nadomešča bolniku celo krdelo pomladnih gozdnih pevcev ter ga spominja zelenega bukovja in pisanih travnikov; kanarec oživlja stari osameli mamici samotno izbico ter ji z zgovornim petjem krajša nevesele dneve. Vsem je prijeten tovariš; pogrešali bi nekaj, ako ga ne bi videli na navadnem mestu.

Kanarec se je med vsemi tujimi pticami pri nas najbolj udomačil. Počuti se dobro, učaka visoko starost, plodi se ravno tako kakor v svoji pravi domačiji in se pari tudi z mnogimi sorodniki naših krajev, z eno besedo: vede se prav kakor domača ptica, samo da ne more biti brez človekovega varstva. Tristoletno jetništvo mu je vzelo samostalnost, v gajbici se rodi, v gajbici živi, v gajbici izdahne življenje; svobode ne pozna in je tudi ne zna rabiti. Ako se izmuzne iz svoje kletke in zleti na vrt med zelene veje, ne zna se vesti, ne zna si najti hrane, ne vé se ogibati sovražnikov. Begunci kmalu poginejo, tako ali tako, tudi ne glede na to, da jim naše podnebje ne ugaja.

Domovina so mu Kanarski otoki blizu Afrike, od katerih je tudi dobil ime. Ondi živi po goščavah kraj potokov, pa tudi po sadnih vrtilih, celo po mestih. Sploh je ondi tako navadna ptica, kakor pri nas vrabec. Divjak je

skoro malo manjši od našega udomačenega. Ves je zelen, zgoraj bolj sivkasto, spodaj pa rumenkasto, perotnice so črnkaste, temnosivi rep je pa belo obrobljen.

Divji kanarec se hrani z vsakovrstnim semenjem, sočnim zelenjem in sadjem. Plah ni in se da lahko ujeti. Poje prav prijetno in neutrudno, v prostosti ravno tako kakor v gajbi, toda je med pevcem velik razloček. Pari se tudi z udomačenimi, njihovi mladiči so močnejši in tudi boljše pevci.

Kanarec vali kakor sploh ptice vrabčevega rodu, po večkrat, namreč tri ali štirikrat na leto ter znese navadno po pet zelenkastih, rjavopikastih jajec in vali 13 dni. Mladiči ostanejo tako dolgo v gnezdu, da so godni, toda oče jih tudi še pozneje nekoliko časa prav skrbno pita, samica pa zopet znaša jajca za drugo zalego.

Kanarca so pred 300 leti prinesli v Evropo, kjer se je ljudem kmalu prikupil z prijetnim petjem, tembolj, ker ga ni težko prehraniti. Je namreč konopljo, ogrščico ali repico, proso, mak, zraven tudi salato, kurja črevca, namočen kruh in sadje, posebno jabolka.

Voda se mu mora vsak dan premeniti in sicer v dveh posodah, v eni za pijačo, v drugi za kopel. Podvržen je mnogim boleznim, zlasti ga rade zajedajo uši ali tekuti. Živi navadno 10—12 let, ali pri primerni hrani in pri dobri postrežbi učaka tudi 20 let. Pari se z liščkom, čižkom, griljcem, repnikom, brezovčkom, zelencem in kalinom.

Kanarec ima za uk dobro glavo in dober spomin ter se kmalu nauči vsakovrstnih malih umetnij. Na gospodarja dobro pazi in razume vsak njegov mig, na njegovo zapoved začne peti, semtertja hoditi, iz predloženih števil in črk sestavlja števila in besede; na gospodarjevo besedo ustrelji iz majhne puške, potem se pritaji in dela, kakor bi bil mrtev, da se na mala kolca naložiti, odpeljati in v grob položiti, ko pa hočejo zagrebsti, poskoči kvišku, se prikloni in zapoje veselo pesmico.

Ako si hočeš odgojiti zdrave kanarce in dobre pevce, ravnaj ž njimi tako: Hrani jih s samim repičnim semenom in s staro, v vodi namočeno žemljo, zelenjave jim navadno ne dajaj, ker od nje preveč odebele in niso potem niti dobri pevci, niti niso za pleme. Samo ako bolehajo ali se klavrno drže, daj jim malo salate ali črvec. Kuhanih jajec jim ne pokladaj, tudi takrat ne, ko morajo mladiče pitati. Ko začno mladiči sami zobati, dajaj jim nekoliko

časa v vodi namočenega repičnega semena. Ne postavljaj jih na solnce, tudi na prepihu ne morejo stati, ker sicer lahko ohripe. Tudi jih ni dobro držati blizu jako dišečih cvetlic, ker se je opazilo, da jim hud duh škoduje, ali jih še celo umori. Ako opaziš, da jih nadlegujejo uši, dobro očisti gajbico in namaži vse kote in razpoke z lanenim oljem.

Za gnezdo jim daj leseno, štirioglato škatljo, ki je 10 centimetrov visoka in 10 centimetrov široka. Na dno potresi malo pepela, ki odganja uši, na pepel vsuj drobnega peska ter ga pokrij s suhim mahom, da bode škatlja do polovice napolnjena. Potem jim nastrizi za poltretji centimeter dolgega nitja (šarpije), iz katerega si bodo sami napravili gnezdo. Po valitvi očisti škatljo in jo na novo nastelji kakor prvokrat.

Da si bodeš odgojil dobrega pevca, skrbi za to, da bode mladič sin dobrega pevca, in da pride k dobremu pevcu v šolo. Obesi ga tako, da ne bo mogel slišati nobenega drugega ptiča, nego samo svojega mojstra, posebno glej na to, da ne bode slišal samice (babice), ker kakor človek ima tudi ptič to napako, da se rajši poprime slabega nego dobrega. Blizu okna ne sme viseti, kjer ga vsakoršne stvari odvrtačajo od nauka, ter postane raztresen, pa se navadi šušmariti, krbati in trgati pesem. Kanarec se lahko nauči posnemati popevke drugih ptičev, na primer slavca in tudi na orgeljce ga je moč izuriti v izvrstnega pevca. Najbolje je, ako dve leti ostane v sosedstvu svojega mojstra, potem je jako trden v svoji umetnosti, da se ne bo dal lahko popačiti kakemu mojstru skazi.

Na Nemškem se po nekaterih krajih na veliko pečajo z odgojevanjem in šolanjem kanarcev, posebno na Harcu. Tam odgojuje skoro vsaka hiša kanarce za kupčijo, prodajajo jih po vsej Evropi in celo v Ameriko. Posamezne hiše stržijo za kanarce po 80 tolarjev na leto. Gotovo lep zaslužek! Najbolj na glasu so kanarci iz mesta Andreasberg, ki počrez računajoč razpeča vsako leto za kakih 12.000 tolarjev teh rumenih pevcev.

Papige.

Izmed tujih ptic vidimo pri nas po premožnih hišah še največ papig. Ljudje jih imajo radi zaradi lepega perja, še več pa zbog pametnega vedenja in kratkočasne žlobudravosti. V Indiji in Ameriki so pa že od nedkaj

udomačene, okoli indijanskih koč v južni Ameriki je povsod videti mnogo krotkih papig, ki kokorikajo kakor petelini, lajajo kakor psi ter z otroci vred smejaajo in jokajo. Papige so celo Krištofu Kolumbu pomagale najti Ameriko. Ko se je namreč že več ko dva meseca vozil po morju in so mornarji že jeli godrnjati, opazi nekega večera Kolumbov tovariš Pinzon letečo jato papig. Na njegovo silno prošnjo zapusti Kolumb prejšnjo smér ter krene z ladjo za papigami, in kmalu potem ugledajo kopno zemljo.

Do sedaj je znanih okoli 300 različnih papig, in dasi tudi se med seboj jako razlikujejo, imajo vendar nekatere splošne lastnosti, po katerih jih je lahko spoznati. Vse papige imajo debelo okroglo glavo; njihov debeli, kratki, od strani stisnjeni kljun je na korenu z voščenco obrasel; gornja čeljust je od korena vkrivljena in na koncu kaveljčasto zavita, spodnja krajša je pa topa in odgrnjena; kraki so kratki ali močni, noge so ustvarjene za plezanje, dva prsta sta namreč naprej, dva pa nazaj obrnjena; jezik je kratek, debel in mesnat; perotnice so kratke, perje trdo, lica okoli očes so večjidel gola. Največja papiga je krockarjeve, najmanjša pa vrabčeve velikosti.

Perje ima lepe, večjidel vpijoče barve, največ so rdeče, rumeno, plavo in zeleno pisane, vrh tega imajo nekatere dolge metlaste repe, nekatere pa perjanice na glavi.

Razen Evrope prebivajo papige po vseh delih zemlje, toda samo v vročih krajih, po priliki kakor opice, na katere nas tudi opominjajo po svojem vedenju in po svojih umnih zmožnostih. Papige so v resnici opice med pticami. Kakor opice so tudi papige izvrstne plezavke, pri plezanju jim pa niso v pomoč samo noge, temveč tudi kljun; ž njim se oprijemajo, zanj se tudi obešajo, kar smo že pri našem krivokljunu opazili. Noga pa papigi ni samo za plezanje, ampak služi ji skoro kakor roka, ž njo se praska in nosi jed v usta itd. Podobne so nadalje opicam v tem, da žive zmerom v velikih družbah, da imajo močan vriščeč glas, da so polne muh in zvijač, objestne in sladkosnede, človeku sicer privržene, toda pod starost večkrat potuhnjene in hudobne, naposled da rade posnemajo in oponašajo, četudi ne dejanj, pa vendar človeške in druge glasove.

Papigi je prirojen nagon oponašati vsakršne glasove. Kakor sliši človeka, tako tudi ona pokašljeje, zeva, kiha in hrka, smeje se in vzdihuje. Nauči se izgovarjati besede in cele dolge stavke. nekatere še celo poskušajo peti. Res

ni, da bi rekel, da razume, kaj govori, ali vendar se moramo čuditi njenemu dobremu spominu, kakor ji tudi velike čutljivosti ne moremo odreči, kar spričuje tale dogodek. Neki Anglež je dobil papigo iz južne Amerike in jo naučil nekoliko angleških besed izgovarjati. Črez dolgo let, ko je papiga že očitvidno ostarela, pride k Angležu neki Španjolec ter se začne ž njim španjolski razgovarjati. Ko papiga zasliši glasove svoje domačije, jame vleči na ušesa, spenja se, našopiri perje, naposled s krčevito silo izpregovori nekoliko španskih besed, kateri se je v svoji mladosti naučila. Ali ta spomin jo je tako iznenadil in pretresel, da se je zvrnila in poginila.

Papige žive v mnogoštevilnih jatah po gostih gozdih, od tod pa rade letajo na obdelana polja in v sadne vrtove, včasih po več mirijametrov daleč. V goščavi, kjer vedo, da se jim ni treba bati nevarnosti, so jako glasne in žlobudrave, blizu človeka pa oprezno tihotapijo in ne dajo od sebe glasu. Dostikrat je velika družba na kakem drevesu, ali človek bi jih ne zapazil, ako jih ne bi izdale izjedi, ki pogosto padajo izpod vej. Kadar so v polju ali na vrtu v škodi, stoji nekoliko starih, katere je večletna izkušnja izučila, zmerom na straži v najvišjih vrhah. Kakor hitro se straži ne zdi vse varno, posvari pajdaše s posebnim glasom, in vsa družba se oglasi, češ da je na oprezu; ako straža da drugikrat stanovito znamenje, se vzdigne jata z velikim hrupom in hitro zginе. Kakor pa mine nevarnost, kmalu zopet prihrumi od druge strani. Kadar so site, se rade kopljejo v vodi in tudi v pesku, sicer so pa na zemlji jako nespretne in okorne. Zvečer odlete zmerom na eno in isto priljubljeno mesto, bodisi na kakem otoku ali pa v sredi velikega gozda in zaspe po dolgih jezičnih razgovorih. Spé pa jako lahko, najmanjši šum jih prebudi.

Papige jedo vsakovrstno sočno sadje in semenje, zlasti rade tarejo peške in koščice, za kar je njihov kljun posebno spreten; razen tega smučejo popke in cvetje in nekatere zobljejo tudi črve in žužke. V zaporu jedo vse, posebno konopljo, turšico, oves, riž, salato, manjše pa proso in repico. Posebno zaljubljene so v sladkor, nauče se pa tudi piti pivo, vino in sladko žganico.

Papige gnezdiyo po drevesih in skalnih luknjah. Všeč ji je, ako najde kako zapuščeno žolnino gnezdo, katero si sama za svojo potrebo razširi; zna pa tudi sama prav spretno dolbsti. Brez vse podlage znese samica enkrat na

leto po dve beli jajci, ki jih samica sama izvali, samec jo pa hrani in z blebetanjem zabava. Mladiči so grdi in potrebujejo dolgo časa, predno se operijo in zgrade.

Kakor opice delajo tudi papige na polju in po vrtovih veliko škodo, zlasti ker mnogo več pokvarijo nego pojedjo. Zato jih brez usmiljenja preganjajo in pobijajo, kar ni težko, ako se jim je človek toliko približal, da more po njih streljati, ker pride s strelom prepodena jata kmalu nazaj obžalovat izgubljene tovariše. Ondotni domači prebivalci jih jedo in tudi Evropejcem meso ni zoprno, posebno pa vsi hvalijo juho. Indijani se krasijo z lépo pisanim perjem.

Aleksander Veliki je prvi iz Indije prinesel papige v Evropo, kjer so pri gospodi hitro prišle v šego. Že pri starih Rimljanih so gospe za zabavo imeli papige v gajbah, razkošni in sladkosnedi cesar Heliogabal je pa s papiginimi možgani gostil svoje goste.

Papige ućakajo visoko starost, nad sto let. V Florenciji je živel papiga od l. 1633. do 1743.

Amazonska ali rumenoglava papiga.

Rumenoglava papiga.

Amazonska papiga je dolga 3 decimetre, perja je sploh zelenega, samo na čelu je plava in na grlu rumena, zgib na perotnicah in stranska repna peresa so rdeća.

Ta papiga je doma iz južne Amerike, kjer prebiva v velikih jatah po braziljanskih gozdih. Po vrteh in nasadih dela veliko škodo, najrajša zoblje sladke pomeranče.

Gnezdi v duplu in znese dve beli jajci. Iz gnezda vzeti mladiči se za čudo hitro ukrote in se nauče besede posebno dobro izgovarjati.

Pri nas po hišah vidimo največ to papigo. Gospodariju je jako privržena, neznanne ljudi pa rada grize.

Bolj po redkem ali vendar semtertja se po hišah vidi: Siva papiga, ki prebiva po zapadni Afriki. Vsa je plavkastosiva, samo kratki rep je rdeč kakor kri; golo lice je belo, kljun pa črn.

Med vsemi papigami je siva najkrotkejša, človeku najbolj privržena in za nauk najpripravnejša. Človek se ji mora res čuditi, kako hitro in koliko se nauči brbljati.

Neki duhovnik v Solnemgradu je v Trstu leta 1827. kupil za 50 kron sivo papigo, jo je vsak dan predpoldne in popoldne učil eno uro in sicer se je mnogo ž njo pečal. Ta papiga je odgovarjala na vprašanja, znala je vse dobro preudarjati, pozdravljala je prihodnike in se priporočala odhajajočim. Zjutraj je pozdravljala z „dobro jutro“, zvečer se je pa poslavljal z „lahko noč“. V hiši je poznala vse ljudi in je vsakega klicala po imenu, toda tega je imela rajša od drugega. Naj postavimo semkaj samo nekoliko, kar je ta papiga govorila:

„Duhovni gospod! dobro jutro.“ „Duhovnik gospod! prosim en mandel.“ „Hočeš mandelj? Hočeš oreh? Dobiš, dobiš. Tu imaš nekaj.“ „Gospod stotnik, Bog vas sprimi, gospod stotnik.“ „Ti malopridnež, ti tat, poberi se! greš domu ali ne? čakaj ti cigan!“ „Ti lump ti! ti slepar, ti grdogledi ti!“ „Gospod sosed! Le počasi! Gospod sosed! Le počasi!“ „Priden paperl, dober paperl!“ „Ti si vrl dečko, prav vrl dečko!“ „Nekaj boš dobil, koruze boš dobil.“

Ako je kdo potrkal na vrata, zavpila je glasno in razločno kakor moški: „Le noter, le noter! Bog vas sprimi! Me veseli, da ste me počastili, me veseli!“ „Moliti, pojdimo molit.“ „Pojdimo jest!“ „Lovro vstani!“ „Jaz grem, z Bogom!“ „Živio naš cesar, dolgo naj živi!“ „Od kod prideš?“ „Ne zamerite, milostljivi gospod, mislil sem, da ste vi ptič.“

Kadar je na svoji hiši kaj grizla, rekla je: „Ne gristi, pri miru bodi! Kaj si naredil? Čakaj ti cigan! Bom te lasal.“ „Kaj, mene lasati? Kdo bo mene lasal?“ „Da, da, tako se godi na svetu! Tako, tako!“

Po smrti svojega gospodarja je bila prodana za 300 kron, in kmalu potem zopet v drugič za 740 kron.

Dolgorepi arara.

Arara, ki mu je tudi m a k a o ime, je papiga velikega kljuna, dolgih perotnic in repa daljšega od trupla. Podolgem

meri blizu do metra, ali polovica odpade na rep. Sicer je jako lepo pisana. Vrat, pleča, prsi in trebuh je rdeč kakor škrlat, hrbet in podrepje je plavo kakor jasno nebo, rep je živo višnjav in rdeč, kreljuti so pa zeleno, rdeče in plavo pisane.

Arara stanuje v južni Ameriki, posebo v gostih braziljanskih lesovih. Kriči jako neprijetno s hripavim glasom: ara—ra ali pa: aras. Leti počasi, ker ga dolgi rep zadržuje.

Z močnim kljunom si izdolbe luknjo v trhljem deblu in znese vanjo dve beli jajci. Valeči samici visi dolgi rep

Dolgoropi arara.

iz luknje, in to jo izda. Indijani pobirajo mladiče in jih privadijo k svojim kočam kakor kuretino. Te papige letajo v gozd in na polje iskat živeža in se zopet vračajo domu. Indijani jih jedo, z lepim perjem se pa gizdajo. Velika peresa iz kreljuti potrebujejo za svoje strelice.

Pri nas videvamo to lepo papigo in še nekatere sorodne vrste pogosto po menažerijah. Gospodarju je privržena, drugim ljudem pa ne upa in rada grize.

Za nauk [nima takega talenta kakor na primer siva ali zelena papiga, ali posamezne besede se vendar nauči izgovarjati.

Rumenočopasti kakaduj.

Kakaduja od drugih papig odlikuje koničast, naprej zavihan čop na glavi. Velik je kakor amazonska zelena papiga. Ves je lepo čisto bel, samo perjanica na glavi je rumena kakor žveplo, tudi rep in perotnice so spodaj rumene. Njegov glas je prijazen: k a k a d u, od tod je dobil tudi ime.

Južni azijski, posebno Molučki otoki so domovina te ptice, ki je že dolgo znana v Evropi. Ljudje jo imajo radi po hišah, ker je čista in z vsako hrano zadovoljna. Po menažerijah je najnavadnejša papiga. Svojega gospodarja ali strežaja imane znano rada, proti tujcu je pa nezaupna in rada ščiplje s kljunom. Kadar je vesela, dleska s kljunom in privzdiguje perjanico. Kdor ji je enkrat nagajal, ali jo dražil, tega si dobro zapomni in se mu maščuje, kakor le vé in zna.

Kakaduj je v izbi jako prijeten in ljubezniv tovariš. Nauči se izgovarjati ne samo nekaterih besed, temveč cele dolge stavke in jih veže, da imajo pomen. Na Molukih jih love in jedo.

Rumenočopasti kakaduj.

Kolibrij.

Noben del zemlje nima toliko in tako lepih ptičev kakor Amerika. Učeni svet v Evropi je strmел, čitajoč popise prvih ondod potujočih Evropejcev in se ni mogel dosti načuditi od ondod donesenim pticam, dasiravno so

bili večjidel le mrtvi mehovi, ki se ne dado primerjati živim živalim. Cvet američanskih in sploh vseh ptičev so pa kolibriji. Oni so najmanjši, najlepši, najhitrejši, najgizdavejši ptiči. Po vsej pravici so jih primerjali pisanim metuljem.

Kolibriji žive samo v Ameriki, posebno v Mehiki, v Gvijani in Braziliji, toda ne prebivajo samo po vročih krajih, ampak tudi po hladnih, povsod, kjer se razvija bujno cvetje, na katero je kolibrijev vezan ravno tako kakor metulj. Nahajajo se torej takisto po ravninah kakor po gorah, še celo blizu večnega snega. Seveda po takih krajih ne prebivajo stalno, s cvetjem pridejo, s cvetjem zopet odidejo. Tako se preletavajo od kraja do kraja, kakor jih sem ali tja vabi razvijajoča se cvetna obilnost; nekateri med njimi so pa pravi selci, kakor na pr. naša lastovica, slavec in drugi.

Kolibrijev je znanih okoli 400 vrst, največi je kakor naša pastirica, najmanjši meri pa samo 3 centimetre, je torej samo malo večji od čmrlja. Vsi imajo pretanke, slabe nožice, dolge in ozke, srpasto urezane perotnice in dolg, širok, večkrat rogovilast rep. Dolgi kljunček je tanek kakor igla, raven ali zakrivljen; nitkasti jezik je na koncu razcepljen.

Njihovo perje se žari in lesketa v najkrajšnih barvah, blišči se kakor zlato in brušeno drago kamenje, zdaj zeleno, zdaj rdeče, pri tem plavo, pri onem zlato-rumeno. Zlasti glavo in grlo pokriva neko drobno luskavo perje, ki se izpreminja v najživejših in najčistejših barvah. Razen tega ponašajo se mnogi s podaljšanimi repnimi peresi, s perjanico ali pernatimi ovratniki, kakor na pr. gizdavi kolibrijev (gl. sl. str. 257). Toda samo samec nosi to gizdavo obleko, samica je opravljena prav preprosto in pohlevno. Poprej se je mislilo, da so popolnoma nemi ali mutasti, sedaj pa vemo, da imajo — četudi jako slab — vendar cvrčec glas, od nekaterih se celo sliši prav tanko ali prijetno žvrgolenje. Leteč zumlajo ali brne s perotnicami kakor čebela ali čmrlj.

Kolibrijev je ustvarjen za zrak. Na zemljo pride samo takrat, kadar pije. Truden počiva na vejici skrit pod senčnim listjem. Po zraku leti tako hitro, da oko ne more ničesa razločiti, komaj se prikaže, že izgine kakor kaka muha ali sršen. Žareči iskri enak sfrči od cveta do cveta, ali pa trepetaje visi nad njim, no, človek perotnic ne more

razločiti, tako hitro ž njimi trepeče. Sedaj leti naprej, sedaj se požene nazaj, zavije v stran, vrti se v krogu, visi v zraku, vznese se naravnost kvišku, zopet pada in pleše od veje do veje, od cveta do cveta in naposled kakor misel zopet izgine. Viseč nad ali pod cvetom potika vanj svoj tanek kljunček, kakor bi cvet poljuboval. Popreje so res mislili, da iz cvetja pije samo sladki medeni sok, sedaj pa vemo, da mu ni toliko za medico kalikor za male žužke, ki so njegova poglavitna hrana.

Ti prekrasni ptički pa vendar niso tako blagi in dobročutni kakor bi človek lahko mislil, sodeč po njih malosti. Nasproti temu so jeznoriti, hudomušni in togotni in svadljivi. Ako dva samca skupaj zadeneta, kmalu se začne hud boj, silno preganjanje. Človeka se nič ne boje, dado mu prav blizu sebe priti ter se ne zmenijo zanj. Skozi odprta okna prilete tudi v hišo, zlasti ako je cvetja v njej. Prigodilo se je tudi, da so letali v izbo krast bombaža za gnezdo ali pa so si celo ondi gnezdo znašali.

Kolibrij brščas gnezdi dvakrat na leto in znese po dve beli jajci, ki pri nekaterih nista večji od graha. Gnezdo je lepo spleteno iz volnatih nitek in obloženo z drobnim lišajem; navadno je vsajeno

med rogovilaste veje, ali visi na kaki skali ali pa se ziblje na koncu palmovega lista. Samica sama navadno dela gnezdo, pri nekaterih pa samec donša potrebno snov. Valitev traja 12 do 15 dni. Mladiči so goli, slepi in tako slabi, da komaj kljunček odpirajo. Samica sama jih hrani in srčno brani, samec se ne zmeni zanje.

Živ ujet kolibrij postane neznano hitro krotek in domač. Že za nekoliko ur se umiri popolnoma in pride preiskavat cvetje, ki ga drži človek v roki. Kmalu tudi človeku seda na glavo, na nos, na brado in vtika kljunček v usta in brba z jezikom med zobmi in po ustih. Ujeti tovariši se v zaporu med seboj lepo pogajajo brez pretepa

Gizdavi kolibrij.

in brez zavidnosti. Manjši večim brez zamere sedajo na kljun. Hranijo jih s sirupom in enakimi sladkimi sokovi, in nekaterim se je že posrečilo jih več tednov pri taki hrani žive ohraniti, ali naposled so vendar onemogli in poginili. Bolje se drže, ako večkrat dobe cvetja, po katerem iščejo žužkov, ali pa, ako so zaprti v večjem prostoru, po katerem love mušice in druge majhne žuželke. Živih kolibrijev ni bilo doslej mogoče prinesiti v Evropo, poginili so na potu; posamezni, ki so še že prišli na Angleško, niso živeli več nega dva ali tri dni.

Kolibrije love v mrežice kakor metulje.

Od premnogih kolibrijevih vrst omenimo tukaj samo dve, namreč navadnega in gizdavega kolibrija.

Navadni kolibri je 8 centimetrov dolg. Zgoraj je zlatozelen, spodaj sivkast z zelenimi pikicami, vrat se

Navadni kolibri.

mu žari kakor rubin, perotnice so škrlataste, ravno tak je tudi rep razen dveh srednjih zlatozelenih peres.

Živi v severni Ameriki in gre nadalje proti severu, noter do Kanade. Pride spomladi, jeseni se pa zopet umakne na jug.

Gizdavi kolibri je še ni popolnoma 8 centimetrov dolg. Na glavi ima perjanico pomarančaste barve, beli vratnik je zarobljen z zlatozelenimi peresci, glava vrat in pleča so zelena kakor smaragd ter se prelivajo z zlatim leskom, na prsih ima belo liso, po trebuhu je zlatozelen

ali temnejše nego na plečih, perotnice so zelene in se izpreminjajo na pomarančasto, rep je cimetaste barve.

Brazilijska je njegova domovina.

Kondor.

Kondor je največja ujeda. V dolgost meri 11 decimetrov, z razgrnjenimi kreljutmi pa zajame 28 do 34 in celo 40 decimetrov. Perja je črnega, samo ovratnik in konci velikih peres v kreljutih so beli. Višnjevordečkasta koža na glavi in na vratu je gola, le semtertja stoji kaka ščetina, samec nosi na glavi hrustančast greben in od očesa nizedol po vratu mu visi zgrbana koža. Močni rjavi kljun ima belo kljuko, oko je rdeče, črni kremplji so dolgi ali slabo skrivljeni.

Kondor prebiva po snežnikih južne Amerike. Pusto pečevje blizu večnega snega je njegovo navadno stanišče. Odtod se zjutraj vzdigne, splava v zračne višave in od ondod razgleduje pod seboj široki svet, preže po plenu. Kondorov vzlet je veličasten, nikoli ni opaziti, da bi trenil s perotmi, kakor misel se lahko zvije v neizmerno višavo, višje nego katerakoli druga ptica. Ko je slavni nemški učenjak Humboldt stal na 5593 metrov visokem Kotpaksiju, je videl nad seboj krožiti kondorja kakor majhno črno piko. Za plenom se spušča v nižave in obiskuje celo morske bregove, ali kakor hitro se je nažrl, povrne se zopet v mrzle višine.

Na prvi pogled bode vsakdo že po vnanji postavi lahko presodil, da spada kondor v vrsto jastrebov, s katerimi se tudi vjema po svojih lastnostih. Kakor vsi ti mrharji je tudi kondor bojazljiv lenuh in smrdljiv požeruh. Glad in strad mu res vdihne nekaj poguma, toda vse one pripovedke, po katerih bi bil ljudem, zlasti otrokom nevaren, so izmišljene. Ob morju se pase s crknetino, ki so jo na suho vrgli valovi; v gorah sledi lovca, ki zalezuje gvanake in vikunje (divje lame), vedoč, da mu bode prepustil čreva. Zraven pa tudi napade lame, vikunje, jelene in junice na paši. Pri tem početju se navadno združi več kondorjev, ki ubogo žival tako dolgo preganjajo in mesarijo, da usopi-hana onemore in pade. Plenu potem najprej iztrga jezik, izkoplje mu oči in naposled razpara trebuh. Sit mrhar je jako težak in len ter se ne more izlepa vzdigniti od tal.

Takrat pusti človeka na pet korakov k sebi, predno se mu umakne nerodno skakaje po tleh ter si na vso moč prizadeva, da bi žretje izrigal iz sebe, ker sicer ne more zleteti.

Na najsamotnejših in najnepristopnejših pečinah znese samica navadno na golo skalo dve beli, rjavopegasti jajci. Mladiči rastejo počasi in tudi potem, ko so se že operili, jih stara še precej časa brani in jim skrbita za hrano.

Kondor.

Škodljivo ujedó preganjajo in ubijajo na vse kriplje, zlasti Indijani se radi ukvarjajo s tem poslom. V kako ograjo vržejo kakovo večjo mrho in kmalu se začno kondori zbirati okoli nje. Ko so se ptiči do sitega nažrli, pridrve Indijani na hitrih konjih do ograje ter prenasičene samogolte brez velikega truda ali s palicami pobijejo ali pa v zanke žive ujamejo. V nastavljeni mrho tudi radi vtikajo omotna zelišča, ki kondorje tako omamijo, da kakor pijani okoli tavajo in se dajo brez upora poloviti. Z uje-

timi grdo ravnajo, za svojo zabavo jih trapijo kakor le vedo in znajo. Po Španjolcih so se tudi Indijanom priljubile neusmiljene surove igre in hajke z biki. Za hajko namenjenemu biku, ki so mu poprej s sulico razmesarili hrbet, navežejo sestradanega kondorja. Lačen ptič trga cele kosove mesa z bika, ki v strašnih bolečinah rohni in lomasti po gledališču na neizrečeno veselje Indijanov.

Kondorjevo srce, bodisi surovo ali suho in v prah zmleto, je Indijanom preizvrsten lek proti božjasti ali padavici.

Ujet kondor je kakor sploh jastrebi s početka plah in žalosten, ščasom pa postane potuhnjen in hudoben.

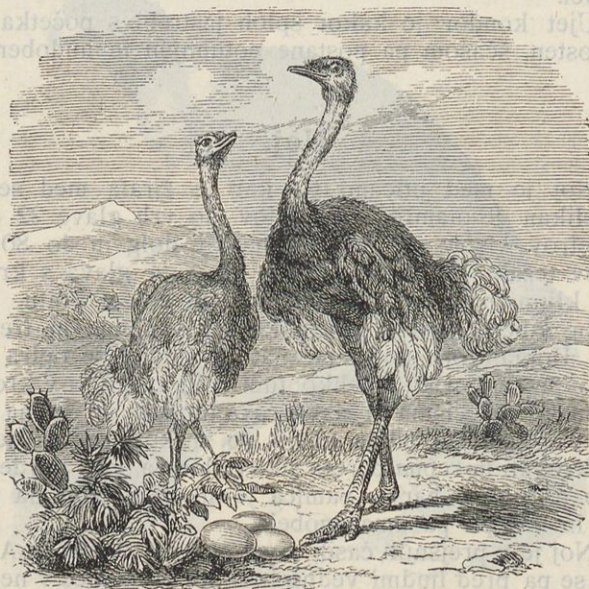
Noj.

Noj je med pticami to, kar je žirafa med sesavci. Ta velikan je namreč od prstov do vrh glave 22 do 25 decimetrov visok, do 19 decimetrov dolg in do 80 kilogramov težak. Majhna gola in plošnata glava s kratkim topim kljunom je nasajena na dolgem golem vratu. Lepo živo in gibčno oko je zavarovano z vejicami in trepalnicami. Dolga gola noga mesnatega stegna se opira samo na dva prsta. Perje je mehko, tudi velika peresa v kreljutih in repu so razčehana in mahadrava ter niso sposobna težko ptico vzdigniti od tal in nositi po zraku. Samec je črn, samo kreljuti in repna peresa so svetlobela, vrat je rdečkast, stegno pa poltne barve. Samica je sivorjavgasta, na perotnicah in v repu pa umazanobela.

Noj je v prejšnjih časih živel po vsej Afriki in Arabiji, sedaj se pa pred ljudmi vedno bolj in bolj umiče v neobljudene stepe in puščave. V južni Afriki tudi še sedaj ni redek. Navadno je po kakih 6—10 glav v eni družbi, včasih se jih pa nahaja tudi po 100 skupaj. Za družbo drugih ptic ne mara, pač pa se njemu zaradi večje varnosti rade pridružijo gazele in kvage (neki divji konji).

Z umnimi zmožnostmi se noj ne more hvaliti. Bedast je in top, uporen in trmast, najmanjša stvar ga zbeiga in razdraži, razsodka nima nobenega, prave nevarnosti ne loči od navidezne. Tudi v sužnosti ostane zmerom neumen in plah, še gospodarja ne loči od tujega človeka. Najbolje je opisan v sv. pismu s kratkimi besedami: „Bog mu je vzel modrost, razuma pa ni dal“.

Vsa njegova moč je v nogi. Z eno brco pobije šakalja ali divjega psa na zemljo, ali ga še celo ubije. Še večja je pa njegova hitrost. Kakor hitro ga kaj vznemirja, razprostire kreljuti kakor jadra in se spusti v beg. Vedno hitreje prestavlja dolge noge, vedno širje koraka neprestano veslaja s kreljutmi, naposled drvi kakor vihar po planjavi. Že njegov navadni korak meri 12—16, v diru pa tudi 22 do 28 decimetrov, lahko je torej umeti, da ga tudi najboljši jahač ne more dolgo slediti.

Noj.

Noj se hrani s semenskim zrnjem, brstjem, zelenimi in sočnimi zelišči in pozoblje semtertja tudi kako živalco. Čudno je pa pri njem to, da si polni želodec tudi z drugimi neprebavnimi stvarmi, hlastno polgoltne žreblje, ključe, denar, gumbe in druge enake stvari; dogodilo se je celo, da se je nažrl živega apna, ki mu je seveda zadalo smrt. V želodcu nekega noja so našli do blizu 5 kilogramov razne sodrge, namreč 4 kilograme peska, kodelje in cunj, potem tri kosce železa, devet bakrenih denarjev, dva ključa,

17 bakrenih in 20 železnih žrebljev, svinčene kroglice, gumbe itd. Vode potrebuje veliko, vendar pravijo, da lahko dolgo časa žejo trpi, toda ako potem pride do vode, ga slast tako prevzame, da pozabi na svojo nevarnost. V puščavi imajo do vrelecev uglajene steze.

Samec živi v družbi z 2—4 samicami. Vsaka znese 12—16 jajec, in sicer vse v eno globel, ki jo je izkopal samec z nogama v pesku, ali pa tudi s kljunom izdolbel v prsti. Jajce je veliko kakor otročja glava, tehta poldrugi kilogram in zaleže za 24 kurjih jajec. Užitno je, ali vendar ni tako okusno kakor kurje. Z enim se štirje lačni ljudje lahko nasitijo. Jajca so debela in njih trdne lupine služijo ondešnjim domačinom namesto posode. Ko je nekoliko jajec v gnezdu, začne samec valiti in vali sam, samica pa poznejša jajca poklada v pesek okoli gnezda, če se samcu zdi, vzame tudi ta jajca podse, če ne, pa ne. Podnevi po več ur zapusti gnezdo, ali nikdar ne pozabi s peskom ga pokriti. Ko pride pozneje po velikih ovinkih nazaj, preobrne vsako jajce, predno zopet sede, valeč pa položi dolgi vrat po zemlji. Ako opazi, da je bil človek med tem pri gnezdu, ali da je celo jajca v rokah imel, se skuja in vse skup potepta in zmečka. Valitev traja okoli 40 dni.

Kakor je samec prej pridno sedel na jajcih, ravno tako dober in skrben oče je potem mladim, samica se pa prav malo peča zanje. Kakor so se posušili, takoj jih vodi na pašo, jih uči in navaja iskati hrane, ponoči jih pa vzame pod svoje perotnice. Mladiči so spočetka prav grdi, ker nimajo perja, temveč neko trdo, skoro kakor jež bodečo kožo, šele v tretjem mesecu jim naraste perje. Kadar jim žuga kaka nevarnost, odpelje samica mladino, samec pa skuša z vsakršnimi zvijačami sovražnika od nje odvrniti: kakor nor leta v krogu, pada in šepa in tako večjidel premoti neprijatelja. Mladiči dorastejo šele v tretjem letu.

Zaradi dragocenih peres love in pobijajo noja že od nekdanj. Navadno ga love na konjih. Na čilih in brzih konjih jezdijo lovci v stepo, kjer se jim dozdeva, da se noji nahajajo. Nekoliko velblodov nosi za njimi vodo, hrano za ljudi in živali in druge potrebne stvari. Ko so našli jato nojev, jezdijo naravnost proti njej tako dolgo, da se jata spusti v beg. Po dva ali trije lovci si zbero enega starega samca ter hite v največjem diru za njim. Eden sledi noja po vseh ovinkih, drugi pa skuša prestreči; ako se mu je to posrečilo, podi sedaj on noja in prepusti

prvemu, da ptiču pri priložnosti pot presledi. Tako se menjata tako dolgo, da začne noj končno pešati, lovec mu je vedno bliže za petami, nazadnje ga z gorjačo udari po glavi in pobije na zemljo. Sedaj stopi raz konja, mu prereže vratno žilo in počaka, da mu kri odteče, potem mu sleče kožo s perjem vred.

Posebno dragocena so dolga bela peresa, ki jih ima pa noj samo 14. Čimdaljše in tanjše in košatejše je pero, tem večjo ceno ima. V južni Afriki na nosu Dobre nade velja 1 kilogram nojevih peres — na kilogram jih gre 35 do 45 — okoli 120 kron našega denarja. V severni Afriki se prodaja koža z vsem perjem vred po 100 španskih tolarjev.

Razen jajec se more jesti od mladih tudi meso, od starih je pa črno, trdo in žilavo, vendar ga Afrikanci jedo. Starim Rimljanom so bili pa nojevi možgani poseben oblipek; znani požeruh cesar Heliogabal je dal za eno možganino pašteto zaklati 600 nojev. Tudi v svojih krvavih igrah so pokončali mnogo nojev, včasih so jih na en dan dali razmesariti po 1000. Človek se mora samo čuditi, odkod in kako so zmagali toliko te živali.

V Afriki imajo ljudje semtertja okoli hiš na pol domače noje za veselje. Plode se tudi v sužnosti, celo v Evropi so že imeli mlade. Povsod se je pokazalo, da samica malo mara za zarod, toliko skrbnejši je pa samec. Noj mora dobiti na dan 8 kilogramov zobnja — najljubši mu je ječmen — 2 kilograma kruha, 10 glav salate in poleti 4, pozimi pa 7 kilogramov vode. Rad se koplje v vodi in valja po prahu. Da na sebi jezdit, toda se ne da brzdati in ravnati. Glas mu je neko otlo hahljanje, razkačen pa sika kakor gosjak. Psi so mu jako zoprni.

Tudi po drugih krajih žive ptice nojevega rodu.

Po stepah južne Amerike prebiva:

Nandu, ki ima po tri prste na nogah in krajša peresa v kreljutih. Manjši je od afrikanskega noja.

V Avstraliji se pa nahaja:

Emu, ki v velikosti le malo zaostaja za afrikanskim nojem. Pokrit je z dolgim razčehanim perjem, v repu in v prekratkih kreljutih nima daljših peres nego sicer po truplu.

Po sedanjih izkušnjah soditi se bodeta oba, zlasti pa emu, udomačila v Evropi.

Kazuar.

Leta 1597. so holandski mornarji prvokrat iz vzhodne Indije pripeljali seboj ptiča, ki se mu je čudil ves učeni in neučeni svet. Podoben je bil nekoliko noju, samo da je bil manjši in tudi v drugih stvareh se je razlikoval od njega. Razen glave in vratu je bil pokrit s črnim dolgim grivastim ali žimastim perjem, a iz vsakega tulca ste rasli dve peresi. Leteti ni mogel, ker v kreljutih ni imel nikakršnega perja, temveč samo pet

dolгих roženih bodežev brez kosmače, s katerimi se je znal dobro braniti; tudi v repu ni imel perja. To je bil kazuar.

Kazuar vzraste do 16 decimetrov višine, noge so tršate in v primeri z nojevimi kratke in troprste. Gola glava je plava, na njej se vzdiguje kakor kapa 8 centimetrov visok rožen greben; do polovice goli in bradavičasti vrat je spredaj višnjev, ob straneh plav, odzadaj pa rdeč. Kljun je raven in okroglast.

Kazuarova domovina so neki otoki vzhodne Indije: Java, Sumatra, posebno pa otok Ceram. Ondi se potikuje in skriva po največjih goščavah, zato ga je težko dobiti na ogled, dasiravno ni redek. Hiter je skoro kakor noj, toda ne dirja, temveč dreplje, more pa tudi 16 decimetrov naravnost kvišku skočiti. V kljunu, zlasti pa v nogah ima veliko moč, z brcami se uspešno brani proti človeku. Glasí se: h u h u, v jezi pa srdito puha.

Kazuar.

Jé mnogo, brez izbiranja: sadje, žito, zelenjavo, korenstvo, vmes pa tudi pohrusta kako živalco. Ujete hranijo s kruhom, sadjem in repo; jabolka in tudi jajca požira cela; vode potrebuje obilno mero.

Kolikor se je na ujetih dalo opazovati, moremo reči, da je kazuar slabih umnih zmožnosti, toliko bolj je pa hudomušen, jeznorit in togoten. Najmanjša stvarca ga lahko tako razkači, da skoči s čistega mira v vsako žival ali pa tudi v človeka, in da ne odjenja izlepa. Pisana obleka, zlasti rdeča, mu je neki posebno zoprna. Toliko je gotovo, da mu ni nikoli upati.

V goščavi znese na zemljo v kotanjo tri ali štiri zelenkasta, sivopikčasta jajca. Podnevi jih greje in godi solnce, ponoči pa samec pridno sedi na njih, kajti tudi njegova družica se ne zmeni za valitev in odgojitev mladine. V Londonu je kazuar sedel sedem tednov, izvalil enega mladiča, ga pozneje lepo vodil in ga ponoči jemal podše.

V Indiji jih love s psi, toda starega je neizrečeno težavno dobiti, ker je jako plah in oprezen ter se zna dobro skrivati po največjih goščah, kamor nihče ne more za njim. Mladiči postanejo hitro domači in so človeku tako privrženi, da se ga drže kakor lašček, pa so prav sitni in nadležni.

Meso od mladih je užitno, od starih je pa žilavo in trtasto.

Rajčica.

Svet se ni mogel dosti načuditi neizrečeni lepoti neke ptice, od katere so Magelanovi tovariši leta 1522. prinesli v Evropo nekoliko okrnjenih mehov. Vsem učenjakom in neučenjakom, je bila to neka nenavadna, skoro čreznatura prikazen. Ljudje so verovali in še sami dodajali čudnim pripovedkam mornarjev, ki imajo razen drugih napak tudi to, da iz komarja radi delajo vola. Pripovedovalo se je, da je ta ptica iz raja doma, da nima nog, in da nikoli na zemljo ne sede, da sploh nikdar ne miruje, temveč neprestano leta pod nebom; da samica celo vali na letečem samcu.

Seveda bi za tako ptico bilo preprosto, da se hrani z navadno pozemljsko hrano, zato so ji ukrenili, da pije samo jutranjo roso pod nebom. Ta pravljica se izcimila

odtod, ker so bile vse prve ptice in še dandanašnji vse one, ki prihajajo v trgovino, brez nog, to pa zato, ker lovci ujetim takoj iztrgajo grde noge, ki bi sicer lepo ptico samo kazile. No še tudi pozneje, ko se je to vedelo, je svet še dolgo rajši veroval lepi pravljici, nego pusti resnici.

Rajčica — to ime je ptici ostalo od pravljice — se mora po nogah in po kljunu uvrstiti med vranove. Velika je kakor naša kavka, po hrbtu in po trebuhu je kostanjeve barve, na glavi in po vratu je pomarančastorumen, na čelu črna, na grlu pa zelena kakor smaragd. Najbolj jo pa krasi zlatorumena in bela peresa, ki ji dolga in svilasta vihrajo na bokih izpod perotnic. V repu ima dve dolgi peresi brez kosmače. Ali samo samec je tako krasno opravljen, samica ima pa ponižno vsakdanjsko obleko.

Domovina te prelepe ptice je Nova Gvineja in nekateri bližnji otoki. Vedejo se sploh kakor vse ptice vranjega plemena. Videti jih je v družbi skupaj po 30 do 40, toda samice je mnogo več, kar je pa prav verjetno, ako se pomisli, da samce zaradi prekrasne perja hudo preganjajo. Hranijo se z vsakovrstnimi sadovi in z žužki. Lete lepo valovito, toda veter jim včasih perje tako zmede, da popadajo na zemljo. Glas jim je hripav in neprijeten.

Rajčica tudi v svojem vedenju ne taji svojega rodu. Nemirna je in živahna, zvitja in prevejena, zraven pa še gizdava in ničemurna, kakor malokatera ptica. Kakor bi vedela, kako je lepa, se zmerom po sebi ogleduje in občuduje ter si neprestrano perje čisti in gladi.

Vladarji in velikaši v Aziji in po Indijskih otokih so že od nekdanj rajčičino perje nosili na turbanih, in tudi v

Rajčica.

Evropi jih gospe za gizdo rade nosijo na klobukih. Perje ima samo to napako, da na solncu kmalu obledi in oslepi.

Domačini v Novi Gvineji — Papuani imenovani — love rajčice na vse kriplje. Najbolje se izplača lov, ako je lovec našel drevo, kamor hodijo navadno prenočevat. Papuan še pred mrakom zleze na drevo in se kolikor mogoče dobro skrije med veje in listje. Ko dohajajo ptice, strelja po njih s topimi pušicami, drug tovariš pa pod drevsom pobira nastreljene ali pa samo omamljene ptice. Ujeto ptico odere, izruje ji noge, namaže kožo od znotraj s pepelom, vtakne klin vanjo ter jo obesi v dim, da se je kak mrčes ne loti. Love jih pa tudi v zanke in na limanice.

Ujete se v sužnosti dobro počutijo.

Lirorepec.

Pri tem ptiču nas na prvi pogled bode v oči veličastveni rep. Sostavljen je iz 16 različnih peres. Dve zunanji sta kakor lira zaviti, njuna notranja kosmača je podobna širokemu, temnorjavu in rjasto pasastemu traku, ki je na koncu črno žametast in z belimi franžami obrobljen, zunanji kosmači ste pa ozki. Dve srednji sivi peresi ste tudi vkrivljeni ali ste manjši in imate ozko kosmačo. Ostala peresa, jih 12, so črna, dolga, razčehana in narazen stoječa. Sicer je ves zamazanorjav, po trebuhu siv, na grlu pa rdečkast. Po lirastem repu lirorepec imenovani ptič hodi na tankih, precej visokih nogah in je velik kakor fazan, samica je manjša in brez krasnega repa. Učenjakom dela preglavico, ker ne vedo, kam bi ga vtaknili nekateri bi ga uvrstili med kokoši, drugi ga pa — in menda po večji pravici — prištevajo pevcem, ker res poje in je tudi v kljunu največ drozdom podoben.

Lirorepec prebiva na modrih gorah v Avstraliji in živi samotno na pare. Po temnih gozdih stikuje po goščavi za žužki in črvi. Jako je plah, kakor le kaj zašumi, takoj se skrije s pobešenim repom v najgostejše grmovje, zleti le redkokdaj. V gošči se pogostoma oglašča, ali ne da se videti.

Dober pevec je, zna pa tudi oponašati druge ptice in sploh vse glasove, ki mu pridejo na uho. Nekateri laja kakor pes, smeje se kakor človek, plaka kakor dete, in zraven posnema druge ptice in vse to zmeša in vplete v svojo pesem.

Gnezdo je sredi velikega kupa suhe brsti, od strani ima vhod. Postavi si je v gosto mlado drevje ne visoko od tal, spleteno je iz vitkih koreninic, globel je pa s perjem umehčana. Vali samo enkrat na leto in znese eno samo

Lirorepec.

jajce. Samica sama vali, samec tudi s svojim velikim repom ne more v gnezdo.

Pri neizmerni plahosti te ptice je lov nanjo jako težavna. Najbolje še opravi lovec, ako si na klobuk priveže

cel samčev rep, se potem skrije v hosto, kjer čuti ptiča, in večkrat potresa in giblje z glavo. Lirorepec opazi gibanje repa in kmalu srdito priteče, da bi namišljenega tekmeča pregnal iz svoje oblasti.

Ujeti mladiči so krotki in ljubeznivi, ali do sedaj se ni posrečilo jih dalj časa ohraniti žive. Evropa živega lirorepca še ni videla.

Vdova.

Ime vdova je ta brhka ptica dobila bržčas od sicer priproste ali vendar čedne in lične žalobne obleke. Razen rujnega tilnika je namreč zgoraj vsa črna, po trebuhu bela, na prsih pa zagorelopomarančasta. Še posebno pa spomladi krase samca štiri nenavadna, navpik stoječa peresa, od katerih ste notranji dve čez tri decimetre dolgi, zunanji dve krajši in širši se pa končate v dolgo ščetino. Ali samo samec je tako lepo opravljen, samica nosi sivorjasto obnošeno obleko. Velika je kakor naš repnik ali pa mali strnad, s katerim je tudi v rodu po kratkem in čvrstem kljunu.

Vdova živi po hostah srednje Afrike. Večjidel se drži tal, kjer pobira vsakovrstno semenje in mrgolince. Spomladi žive na pare, takrat se samec obleče v svatovsko obleko in prav pridno poje, vede se gizdavo in bahato, kakor bi si bil v svesti svoje lepote, samo veter mu nagaja pri letanju. Po valitvi se brijejo, samec izgubi krasno repno perje in umolkne, pozneje se pa mlado in staro skuplja v večje jate.

Vdova se tudi v Evropi pogostoma videva po hišah. S petjem se res ne more ponašati, ali ljudje jo imajo vendar radi nekaj zaradi lepote, nekaj pa zato, ker ni težko prehraniti. Pri prosu se prav dobro počuti.

Tudi v sužnosti učaka dvanajst in še več let.

Oponašavec.

Že pri nekaterih naših pticah, na pr. pri kalinu, srakoperju in drugih, in malo prej pri lirorepcu smo omenili, da imajo ta posebni dar, da posnemajo napeve drugih ptičev in sploh glasove, najsi že bodo našim ušesom prijetni ali ne. Pa najglasovitejši glede na ta dar je po tej lastnosti imenovani oponašavec. Samec oponaša petelinovo kukurikanje, kokljino kločanje, pasje lajanje, mačkino mijavkanje,

pujskovo kruljenje, gosje gaganje, hrešči kakor žaga, klopoče kakor mlin, zacvili kakor nenamazana vrata. Posnemajoč gospodarja zažvižga spečemu psu, da skoči kvišku in spanja in z repom migaje išče gospodarja, sedaj zopet žalostno čivka kakor izgubljeno pišče, da koklja v velikih skrbih teka semtertja išoč svojega deteta, kmalu potem pa prestraši vso perotnino na dvorišču posnemajoč kraguljev glas. Ravno tako poje

pesmi vseh drugih pevcev; človeku ki ga posluša v goščavi skritega, se dozdeva, kakor bi se bili ptiči iz vse okolice zbrali v tem grmu, skratka: v oponašanju ga ni mojstra nad njim. Ali tudi njegova izvirna popevka je ljuba in prikupljiva. Amerikanci ga stavljajo med vsemi

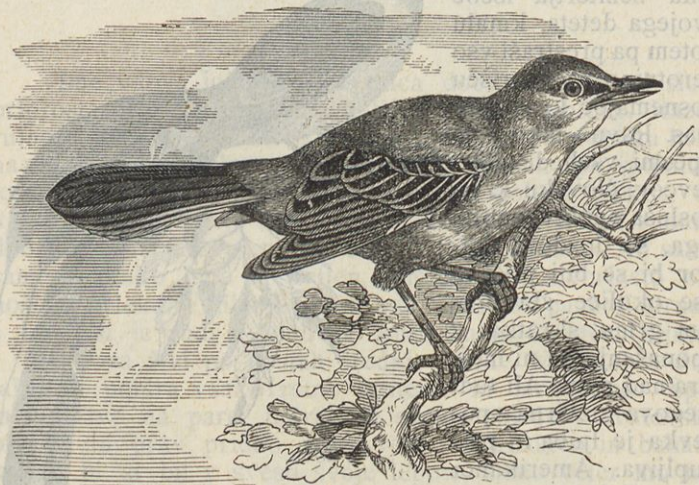
pevci na prvo mesto, še celo čez slavca. Drugi pa zopet menijo, da se ž njim ne more meriti, da njegova pesem nima toliko in tako lepih premenov. Najsi pa bo ta stvar tako ali tako, vsekako je velik mojster. Oponašavec spada v rod drozdov ter se kakor naši drozdi hrani poleti večjidel z žužki in črvi, pozimi pa z jagodami. Velik je kakor naš drozd. Zgoraj je zamolklosiv in rjavkasto nadahnjen, spodaj pa rjastobelkast. Črnojava peresa v perotnicah so belo obrobljena, in tudi dolgi rep je črn in bel. Vede se kakor naši drozdi.

Prebiva v Zedinjenih državah severne Amerike, posebno v južnih pokrajinah. Najrajši se drži po dolinah v gostem grmovju in pa ob morskih bregovih, ne plaši se pa tudi človeka ter se nastani večkrat blizu hiš v nasadih

Vdova.

in vrteh. Gnezdo postavi v goščavo ne visoko od tal, na podlagi od suhe brsti je spleteno iz koreninic, vlaken, bilk, mahu in umehčano s perjem in volno. Dvakrat na leto znese po 4—5 sivoplavkastih, rjavolisastih jajec, iz katerih se v 14 dneh izvle mladiči. Stara dva branita mladino proti vsakemu sovražniku s tako srčnostjo, kakor bi je človek ne pričakoval pri tako majhni ptici. Celo kača, ki

Oponašavec.

je splezala na drevo, se mora naposled umakniti krepkemu kljunu, tako dolgo jo bije in ne odjenja, dokler je popolnoma ne ubije ali odpodi.

Ujet oponašavec pri dobri postrežbi dolgo živi in se tudi plodi. Kakor zunaj v prostosti tako se tudi v gajbi ne utruji ponavljati in oponašati vse ptičje napeve in vse druge mogoče glasove.

Kokica.

Kokica je ena najljubeznivejših in najzanimivejših južno-ameriških ptic. Velika je kakor naš poljski golob, perja je rahlega, svilnatega, vsa je več ali manj zlatopomarančasta, le perotnice so temnorjave in belo lisaste in tudi kratek rep je na koncu rjav. Posebno lepo se ji pa

pada škrlatasta pernata krona, ki sega v podobi dvojnega grebena od kljuna do tilnika. Rjavkasta samica ni tako gizdava in ima na glavi ponižnejšo kratko kronico.

Lepa kokica stanuje v Gvijani in severni Braziliji. Najljubši so ji gorati, divji in skalnati kraji, ker se rada skriva po luknjah kakor sove. Neizrečeno je plaha in nezaupna. Nikoli jih ni videti v družbi drugih ptic, med seboj se pa jako rade družijo. Lete prav hitro, toda nizko in ne daleč. Po kokošje brskajo z nogami in stepljejo s kreljutimi, kakor se tudi rade valjajo in kopljejo v pesku. Hranijo se z različnimi sadovi.

Gnezdi po skalnatih luknjah. Gnezdo je iz suhe brsti in druge enake šare. Spomladi znese samica dve beli, črno pikasti jajci.

Čudno pri tej ptici je to, da se samci, predno se sparijo, skušajo v plesu pred samicami, da se jim s tem prikupijo. Schomburgk kakor samovidec piše o tem plesu: V gorah zapadne Gvijane sem zasačil jato teh prekrasnih ptic, pa sem pri tej priliki tudi na svoje oči videl njihov ples, ki sem ga imel do tega dne zmerom za pravljico, dasiravno so mi Indijani mnogo o njem pripovedovali. V neki daljavi začujemo cvrkutanje, ki je lastno kokici, a dva mojih vodnikov mi namigneta, naj se polahko ž njima plazim do kraja, kjer so od pota malo v stran imeli plesalci svoje zbirališče. Prostor je imel kakih 12—16 decimetrov v premeru, nobene bilke ni bilo na njem, in tla so bila tako gladka, kakor da so jih ugladile človeške roke. Na tem prostoru je plesal in skakal en samec, drugi so pa gledali in občudovali. Plesalec je napol razprl kreljuti, vrgel glavo na kvišku in gizdavo skakljal, nagibaje se zdaj na to, zdaj na ono stran; ali pa je rep razprostrl v kolo ter se mastito nosil okoli ter grebel z nogami. Ko se je utrudil, dal je od sebe neki poseben glas in takoj je drug stopil na njegovo mesto. Tako so se izmenili trije po redu drug za drugim ter so, pokazavši svojo umetnost, sami s seboj zadovoljni zopet sedli med tovariše, ki so čepeli po nizkih grmih okoli plesišča. Naštel sem deset samcev in dve samici, ali zdajci jih je poplašil pok suhe vejice, na katero sem jaz neprevidoma stopil, in vsa družba je sprhnila.

Kokica ima zaradi lepega perja precejšno ceno, zlasti Indijani ga radi nosijo za lepoticje. Indijani jih hodijo s pihalnikom in strupenimi strelicami čakati na znana plesišča

in jih potem streljajo iz skrivišča. Toda predno se plesni do živega vnel, ne sme streljati, še le potem so v zabavo tako zamaknjeni, da Indijan že kakih pet ubije, predno drugi to zapazijo in odlete.

Tudi meso je dobro za jed.

Ibis.

Gotovo noben ptič ni bil in ne bude tako spoštovan, tako češčen in slavljen, kakor je bil ibis pri starih Egipčanih. Stari pisci mnogo o njem pripovedujejo in tudi trdijo, da so ga imeli Egipčani zaradi tega v toliki časti, ker neusmiljeno pobija kače in sicer zgolj iz sovraštva do njih, dasiravno jih ne jé. Zato se ga pa neki tudi kače tako boje, da beže, ako vidijo le njegovo pero. No, izkušnje od vsega tega nič ne potrjujejo. Verjetnejša je druga misel.

Za Egipet je vsakoletna nilska povodenj najimenitnejši dogodek. Egipčani težko pričakujejo veliko vodo, ki nataplja in pognoji njihovo zemljo, o večji ali manjši poplavi visi dobra ali slaba letina. Z veliko vodo je pa zmerom prihajal in še dandanes prihaja ibis in je s padajočo vodo zopet odhajal. Ibis je bil toréj stanovalcem željno pričakovani oznanjevalec dobro letino obetajoče povodnji, zato soga kakor ugodnega

Ibis.

sla slavili in častili. Stregli so jim v templjih, a po smrti so jih mazali z istimi dišavami kakor svoje kralje in velikaše in so jih pokopavali v posebne rakve. In še dandanes Arab zmerom z največjim spoštovanjem govori o ibisu, imenujoč ga: Abu Hannes, to je: oče Janez.

Po svoji postavi spada v čapljino rodbino, v najbližjem rodu je pa z našo plevico in nekoliko tudi s škurhom, samo da ima debelejši kljun, v truplu ga je pa nekoliko več od škurha. Bel je, samo kljun in noge, gola glava in goli vrat so črni, ravno tako tudi na konci na perotnicah in pa ona peresa, ki mu s hrbta dolga in razčehana vise čez rep. Oko je rdeče.

Ibis prebiva v Nubiji in dalje v srednji Afriki, v Egiptu je sedaj redek, pride le z nilsko poplavijo in se meseca junija zopet umakne v Nubijo. Nahajajo se posamezni, večjidel pa v velikih družbah. Vede se jako nežno in dostojno, počasi in premišljeno se sprehaja po plojih pobiraje vodne žužke, črve in drugo golazen, posebno rad pa po stepah lovi kobilice. Leti jako visoko in kriči s hripavim glasom. Pred Arabi ni nič boječ, ker vé, da mu nič žalega ne store, sovražnika pa kmalu prepozna in se ga zna ogibati.

Gnezdi sredi velikih gozdov v grezeh na drevesih. V jako zanikarno znošeno gnezdo položi 3 ali 4 bela jajca.

Iz gnezda vzeti mladiči in tudi sicer ujeti ibisi se navadijo na vsako hrano, posebno kruh jim gre v slast. Neizrečeno hitro postanejo domači in človeku privrženi, večkrat so celo sitni in nadležni, ker so človeku zmerom za petami.

Marabuj.

Tudi marabuj je velik gospod. Pri Indih uživa malo manjšo čast nego jo je užival ibis pri starih Egipčanih. V mnogoštevilnih razstavkah se moško in imenitno sprehajajo po vaseh in po mestih, postavajo po dvoriščih in pohajajo po hišah. Nihče jim žalega ne stori, vse se jim umika, ljudje iz spoštovanja, psi in druge živali pa iz straha pred strahovitim kljunom. Tudi jih varujejo postave. Človek, ki bi si predrznil ubiti marabuja, moral bi plačati 200 kron kazni. Zato jim pa čistijo ulice in dvorišča od nesnage, ki se povsod meče iz hiš. Hrane imajo dovolj, kajti Indi mrh ne zakopavajo in še celo siromašne ljudi po smrti kar naravnost v vodo pomečejo. Marabuji so prvi pri mrhovini in šele potem, ko so se oni nažrli, smejo pristopiti jastrebi in psi.

Že po zunanji postavi mu je videti, da je štrkove rodovine, samo gola glava in gol vrat z grdim o njem

visečim grbancem spominja na jastreba, s katerim se tudi vjema po nenasitni požrešnosti. Koža na glavi in na vratu je rdečkasta. Perje je zgoraj črnoplavkasto ter se na hrbtu preliva na zeleno, spodaj je pa lepo belo. Veliko vrednost za lepotičje imajo krasna bela peresa na trtici. Visok je 16 decimetrov.

Marabujev je več vrst, ki so si pa vsi po postavi in vedenju jako podobni. Žive v Indiji, na Sumatri, Javi in

v Afriki. V Indiji jih imajo po nekaterih krajih kakor pri nas domačo perotnino in to zaradi dragocenih peres.

Gnezdi na drevju.

Marabuj je prevejan in pretkan, kakor malo katera ptica. Kjer vidi, da ga ljudje puste v miru, postane kmalu nadležen, drzovit berač, tam pa, kjer sluti, da strežejo po njem, ostane zmerom v taki daljavi, da ga zrno iz puške ne doseže.

O njegovi požrešnosti pravi Brehm, ki se je v Afriki seznanil s tem ptičem: Skoro gotovo je ni tako požrešne ptice, kakor je marabuj: Izvedel sem mu iz grbanca cela goveja ušesa, cele noge s parklji vred in tako velike kosti, da jih noben drug ptič ne bi mogel pogoltniti. Videl sem, da je žrl s krvjo napojeno prst in pogoltnil v krvi namočeno cunjo, in da je obstreljen potoma še pobral dober zalogaj. Enkrat sem opazoval 10 ali 12 marabujev, ki so v Beli reki ribe lovili. Enemu se je posrečilo, da je ujel veliko ribo ter jo celo pogoltnil. Riba je bila še živa in se je premetavala v goltancu; ko drugi tovariši to vidijo, jamejo takoj posezati po srečnem lovcu in njegovem grbancu, poprej ni imel miru, da se je odstranil s svojim plenom. Moj

Marabuj.

služabnik je enemu marabuju s strelom zmrskal obe perotnici in eno nogo in je še živega prinesel na dvorišče, kjer so se ravno veliki jastrebi iz kože devali. Služabnik ga zažene enemu deraču, ptič se je takoj zgrudil na zemljo, ali vendar ga to ni motilo, da ne bi bil precej začel hlastno požirati velike kosove mesa, ki so ležali tod okoli.

Marabuja navadno vidimo po večjih menažerijah. Ljudje se radi ustavljajo pred njim, ker se jako smešno drži. Ves je podoben dosluženemu nerodnemu, plešastemu in nergavemu uradniku v črnem fraku in belem brezrokavniku.

Živega marabuja je jako težko v roke dobiti. Najbolje to znajo Arabi, ki privežejo na dolg motvoz ovčjo nogo in jo vržejo med druge ostanke. Marabuj jo pogoltné in in je ujet kakor riba na trnku, kajti predno more kost izrigati, ga že pograbi Arab.

Flamingo.

Flamingo je spakasta prikazen, dolgovrati plavec na tankih in dolgovoznih nogah. Dasiravno v truplu ni večji od gosi, vendar je še čez 12 decimetrov visok. Kljun je debel, močan, na roben nazobčan, njegova gornja čeljust je plošnata in sedi na globlji in širši spodnji kakor pokrovec; kljun je v sredi kljukasto doli zavrt kakor bi bil prelomljen. Star flamingo je po glavi, vratu in hrbtu rožasto nadahnjen, po trebuhu pa čisto bel; perotnice so lepo rdeče kakor karmin, samo nadaljša peresa v krečjuti so črna. Kljun je poltne barve, na koncu je pa črn. Prednji trije prsti so, kakor sploh pri plavcih, zvezani s plavno mreno. Mladiči so beli.

Flamingo prebiva po deželah okoli Srednjega in Črnega morja, okoli Hvalinskega ali Kaspičnega in drugih azijskih jezer. Rad brodi po plitkih morskih bregovih, še rajše pa po slanih jezerih in močvirjih, na sladkih vodah se nikar dolgo ne zadržuje.

Flamingo je družén ptič, navadno jih je na stotine, večkrat pa tudi na tisoče skupaj. Kakor vojaki v vojski stoje v dolgih vrstah razpostavljeni, njihova žareča obleka jih potniku že od daleč naznanja. Flamingo počasno in premišljeno meri korake, kljun pa brodi po vodi ter izžmikuje iz blata polže, črve, ribje ikre, dobra je pa tudi ribica, ako mu pride pred kljun. Pri tem poslu zvije vrat

tako, da je v vodi gornja čeljust spodaj, doljnja pa zgoraj in tako preceja blato. Ako pribrede v globoko vodo, splava in se sicer počasi ali prav dostojno giblje naprej. Speč stoji na eni nogi, vrat pa čudno zvije in vtakne kljun v perje na plečih.

Flamingo.

V plitkih vodah si nastrže z nogami blata in povodnega drača ter napravi kopico, polpeti decimeter nad vodo visoko. Zgoraj je kopica plošnata in izdolbena, globel je pa nemarno nastlana s suhim ločjem. Vanjo znese samica dve ali tri bela jajca. Starejši pisci so pripovedovali, da

Ponoči in podnevi jenekoliko izkušenih starcev na straži, ki hitro oznanijo družbi vsako sumljivo prikazen. Flamingo je sploh jako plah in nezaupen, nikoli se ne ustavi na zaraslih ali s hosto opasnih vodah, temveč zmerom na čistinah, kjer ima na vse strani odprt razgled. Človek jih more le od daleč ogledovati; kakor se jim pri- makne bliže, vzdigne se vsa jata s hrumečim ploskanjem, postavijo se v red kakor divje gosi ali žerjavi in odlete z raztegnjenimi nogami in vratovi. Glasi se z neprijetnim krakanjem.

sedi flamingo na kopičastem gnezdu, kakor bi jahal, da mu namreč noge vise po straneh, kar pa ni res.

Flamingovo meso je prav tečno. Jezik in možgani so bili pa že pri starih Rimljanih čislani oblike. Ali lov je pri znani opreznosti te ptice jako zamuden in otepalen, podnevi jih že celo ni moči dobiti na strel, ponoči prej.

Kakor je flamingo v prostosti boječ in previden, tako hitro se v sužnosti sprijazni s človekom in živi pri prikladni hrani po več let. Tudi z drugimi pticami se dobročutni dolgin dobro pogaja.

Kljunorožec.

Kljunorožec je v mnogem oziru čuden in nenavaden svat. Posebno nas zbada v oči nespodobno veliki, tri decimetre dolgi kljun, ki je na robih nazobčan in kmalu od korena vpognjen. Pa kakor bi še ne imel dosti nositi, sedel mu je nanj koščen, navzgor vkrivljen rog. Ali to vse skup pa vendar ni tako težko kakor bi si kdo mislil, ker je kljun in rog znotraj otel. Ptič je velik kakor puran, sicer je pa v postavi, še bolj pa v svojem ponašanju vranom podoben. Ves je črn, samo spodnji trebuh in noge so bele, beli rep je črno pasast, kljun pa rumenkast. Mladiči imajo raven kljun brez roga.

Ta ptica živi na Molučkih in Filipinskih otokih na pare. Včasih se pa tudi nahaja v večjih družbah. Po tleh neročno skače, leti pa visoko in jako hrupno in močan glas se mu razlega čez hribe in doline.

Kljunorožec.

Kakor vrani tudi on ne zameta nobene hrane, požrešno maši vase smokve, muškatove oreške in druge sadove, še rajši pa davi miši, male ptice, žabe, kuščarje in žužke, in celo mrhovino vzame za ljubo. Človeku se nerad kaže, posebno sit se skrbno skriva v goste krošnje visokih dreves, zato tudi malo vemo o njegovim dejanju in nehanju.

Za gnezdo si izbere duplo, ki ga razširi z močnim kljunom, ako je treba. Ko je samica znesla jajca in na njih obsedela, zazida jo samec z blatom in ji pusti le toliko luknjo, da more skoz njo kljun pomaljšati in prejemati hrano, katero ji samec donša. V tem zaporu ostane tako dolgo, da so mladiči godni. Lahko si je misliti, koliko truda stoji samca, da preredi družico in mladino. Na zadnje neki tako hujša, da ga je samo perje in kosti.

Veliki tukan ali toko.

V Ameriki nadomeščajo kljunorožce drugi kljunaši s smešno dolgimi in velikimi kljuni. Imenujemo jih tukane, največji med njimi je toko. Velik je skoro kakor naš krokar, je črn, samo na grlu in nad repom je bel, pod repom pa rdeč. Kljun je trikrat daljši od glave, na korenu debel, proti koncu pa od strani jako stisnjen, na robih nazobčan in narovašen. Pa pri vsej tej veličini je vendar lehak, ker so platnice tanke kakor papir za kvarte. Barve je pomarančaste, samo na zakrivljenem koncu je črn. Oko je rdeče.

Toko samotari po velikih braziljskih gozdih, po odgojitvi mladih se pa tudi zbira v večje jate. Živahen je in zvedav, zraven pa zopet jako pazljiv in nezaupen. Na zemljo hodi samo pit, sicer se pa skriva v goste krošnje in leta od drevesa do drevesa. Zagledavši kako ujedo se hitro zbero okoli nje ter jo s strašnim krikom poženo v beg. Dero se prav neprijetno, zlasti pred dežjem se radi glase.

Tudi toko v hrani ni izbirčen, vsakršni sadovi in zraven male živali so mu poglavitna hrana. Posebno rad neki razdira gnezda in krade iz njih jajca in mlade ptice, zato je strah in groza vsem najmanjšim pticam, ki se njegovemu strašanskemu kljunu tudi ustavljati ne morejo. Svoj plen vrže kvišku in ga potem zopet prestreže v kljun. Pijoč vtakne kljun v vodo, ga napolni, potem vzdigne in zvijaje z vratom požira vodo po malen. Amerikanci ga

imajo za pobožnega ptiča in pravijo, da dela iz hvaležnosti do Boga čez vodo s kljunom križ, zato ga tudi imenujejo „Dios te de“, to je: „Bog ti plati“.

V najdeno duplo, katero si za svoje potrebo uravna, znese dve beli jajci. Mladiči se kmalu operijo, ali kljun zažolti šele v tretjem letu.

Tukani imajo okusno meso, zaradi tega in tudi zaradi lepega perja jih povsod zalezujejo. Indijani si iz njihovega

perja delajo pokrivala za na glavo in tudi cele plašče. Ravno tako radi imajo povsod v Ameriki tukanne po hišah, ker so jako kratkočasne in pametne ptice. Vedejo se ravno tako kakor udomačeni krokarji. Posebno mnogo si dajo opraviti s kuretino na dvorišču in kmalu si prilaste gospodarstvo nad vsemi živalmi, tudi nad

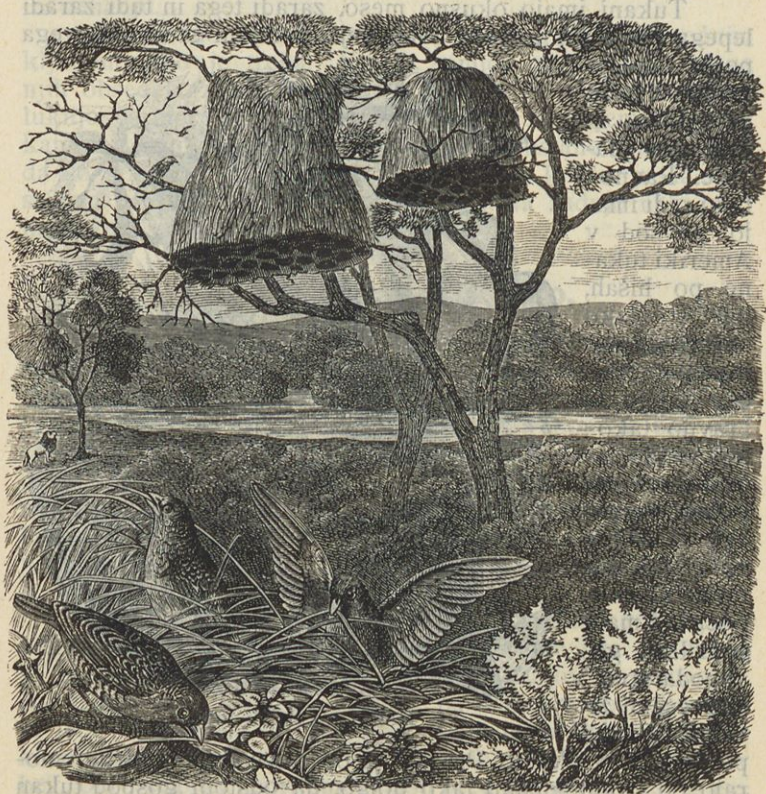
Veliki tukan ali toko.

psi in nad mačkami. Pri jedi je on povsod prvi, drugi morajo od strani gledati tako dolgo, da odstopi gospod tukan od sklede. Prepira med svojimi podložniki ne trpi, kdor noče ubogati, tega uči pokorščine s težkim kljunom.

Tkalec.

To in ono ptico smo že občudovali zaradi posebne spretnosti, ki jo pokazuje v izdelovanju svojega gnezda. Častno smo omenili lastovico, pohvalili smo plašico ali remca

in še marsikatero drugo ptico, alij še večji umetniki so neki majhni ptiči vrabčeve vrste, živeči v Afriki in južni Aziji. Ti umetniki delajo gnezda iz protja, koreninic, vitkih vlaken ali travnih bilk, katere prav umetno pretko in spleto, da se jim človek mora čuditi. Gnezda imajo mošnato ali bučasto podobo s krajšim ali daljšim grlom,

Tkalec.

vhod je navadno spodaj na grlu ali pa tudi na strani. Nekatera gnezda imajo notri posebno prekat za valečo samico in za samca, pri nekaterih pa samec stanuje v posebnem gnezdu. Vse te ptice imenujemo tkalce.

Tkalci pripenjajo svoja gnezda najrajši na konec šibke, tanke vejice ali pa tudi na konec palmovega drevesa.

Nekatera so privezana na dolgem motvozu, druga pa zopet vise med dvema vejicama kakor gugalica, vsa se pa veselo zibljejo pri najmanjšem vetru. Najrajši se naselijo na drevesa, ki svoje veje stegujejo nad kakovo brezno ali nad vodo ondi je ptica s svojo družino najvarnejša. Po drevju namreč stikujejo lakomne opice, ki so vse naprežene na jajca in mlade ptice, in tudi strahovite kače se spenjajo iz ravno tistega hudobnega namena na debla, ali tkalčevo gnezdo na tanki tresoči se vejici je brez nevarnosti pred temi sovražniki. Ako tudi opica posegne po gnezdu, pošibe ali odlomijo se vejice, in sladkosneda pade v vodo.

Gnezdo družnega tkalca ali republikanca.

Tkalci so jako družne ptice, redkokje je videti posamezna gnezda, navadno jih na enem drevesu visi po 20 in še več, da se celo močne veje šibe pod njihovo težo. Tkalec si dela namreč za vsako valitev novo gnezdo, zraven pa še zmerom vise stara od prejšnjih let.

Kakor je že bilo povedano, so tkalci v rodu z našim vrabcem in ščinkovcem. Imajo precej velik kopicast, malo izzobčen kljun in dolge perotnice; nekateri so prav ponižno, drugi pa jako gizdavo oblečeni. Hranijo se z zrnjem, mladiče pa pitajo z vsakovrstnimi mrgolinci.

Med mnogimi ptiči tkalškega rokodelstva omenimo samo: družnega tkalca ali republikanca iz južne

Afrike. Velik je kakor naš kalin, perja je sivoprstenega, po hrbtu je valovito progast, rep in perotnice so rjave.

Znamenito pri tej ptici je to, da jih na stotine stanuje v gnezdih na enem drevesu pod eno streho, ki so si jo, z združenimi močmi spleli okoli močne veje ali pa okoli celega debla. Streha in skupna gnezda pod njo so spletena od neke slame z dolgo in trdno bilko. Streha je izprva majhna, samo za nekoliko gnezd umerjena, ali sčasoma se vedno povečava, ker se drugi pridružijo, in ker tudi stari za vsako valitev pod isto streho delajo nova gnezda.

Skupno gnezdo je s početka dolgo in ozko, podobno večji ali manjši kopici slame, sčasoma pa gre v širjavo in je naposled podobno velikemu dežniku, pod katerim more 5 ali 6 mož vedriti. Od spodaj je skupno gnezdo podobno velikanskemu slamnatemu satovju, vsaka luknja vodi do hodnika, v katerem se vrste na desno in levo gnezda posameznih parov, tako da je naselbina podobna velikemu mestu z mnogimi ulicami. Človek se mora čuditi, da ptica ne izgreši svoje ulice in svoje hiše. Vaillant je naštel pod enim še nedodelanim seliščem razen starih zapuščenih 320 gnezd, v vsakem en par ptic s 4 ali 5 mladici, torej vsega skupaj okoli 1400 kljunov. Gnezdo je nazadnje, zlasti o drevju, tako težko, da se zruši.

Po valitvi se mlado in staro zgrne v mnogoštevilne jate, ki se klatijo s polja v polje in delajo poljedelcem veliko škodo.

V podobi na strani 282 se vidi začetek skupnega gnezda, v podobi na strani 283 je pa dodelano.

Tkalcji pletó tudi v gajbi zaprti, zato jih ljubitelji ptičev tudi v Evropi radi drže, dasiravno je njih petje malo vredno. Ako nima druge snovi, zaplete svoje obrito perje v mrežo svoje gajbice, ako mu pa človek da volnatih nitok, vrvic ali trakov, zaplete v dveh ali treh dneh steno 3 decimetro dolgo in široko tako gosto, da se skoz njo ne vidi. Ako so zaprti v dosti velikem prostoru, in ako imajo obilo pletilne snovi, napravijo si tudi mošnjato gnezdo.

Šivec.

S tkalcem se za prednost v umetnosti nateca šivec, ki skrije svoj zarod pred opicami in drugimi neprijazniki v zibko, visečo na tanki mladiki. V gostem listju si nam-

reč poišče pripraven list na koncu šibke vejice ter ga na obeh roboh na več mestih prebode s tankim kljunom. Potem si poišče kakovo nitko, bodisi kako vitko vlakno ali trak ličja, jo pretika križem v narejene luknjice in zvleče in stakne robova skupaj. Tako si sešije iz lista tulec, ki je za njegovo mladino dovolj čvrsta in dosti prostorna zibka. Večkrat si mora tudi sam s kljunom in s prsti sesvalkati in spresti nit iz semenske volne.

Včasih sešije tudi dva blizu skupaj stoječa lista, ali pa si prinese enega od drugod. Narejeno zibko si potem umehča z volno in s perjem ter znese 3 ali 4 bela, rjasto pegasta jajca.

Šivec je majhen ptiček — velik kakor naš slavec — dolgega, tankega in ravnega kljuna. Po glavi je rdečkast, na plečih rumenozelenkast, spodaj bel, samo na prsih črno lisast, precej dolgi rep in perotnice so rjave.

Prebiva v južni Aziji po vrtilih in goščavah. Hrani se z mrgolinci.

Indijski šivec.

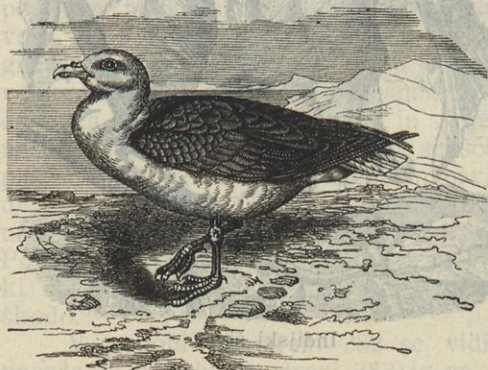
Strakoš.

Brodniki, ki zasledujejo po ledenih morjih kite in druge mastne velikane, imajo mnogo plavajočih in letočih spremljevalcev, ki komaj čakajo, da jim brodniki prepuste plen, s katerega so prej zgulili debelo tolščo. Posebno siten in neučakaven je strakoš, plovec, podoben zajet-

nemu galebu račje velikosti. Kit še ni popolnoma mrtev, ko se požrešna drhal že zbira na njegovem truplu, trga velike kosove ž njega ter se neprijetno kvakajoča prepira, odriva in puli za najmastnejše zalogaje. Ta ptica je na žrtje tako naprežena in tako silna, da se da rajša s palico pobiti, nego da bi se umaknila in počakala, da bi ji človek prepuštil ostanke svojega plena.

Strakoš je bel, na tilniku in na plečih je sivoplavkast, perotnice so pa črnkaste. Ne predolgi rumeni kljun je proti koncu od strani stisnjen in gornja čeljust je kljukasta; tudi oko in noge so rumene.

Strakoš stanuje na pustih skalnatih otokih po vsem severnem Ledenem morju. Na kopnem je neroden in neokreten, toliko bolj domačega se pa čuti na morju. Tik nad vodo leta hitro in neutrujeno, naj bo vreme mirno ali viharo, morjegladko ali vzburkano. Lepo ga je gledati, kako spretno se zna ogibati gibajočim se valovom, človek zmerom misli, zdaj pazdaj ga bode pokopal peneči val, ali strakoš se z valom vred vzdiguje

Strakoš.

in znižuje, zdaj polahko, zdaj hitro, kakor nanese morsko gibanje, in pobira iz valov vsakovrstne mehkužce in ribe. Čudovito je pri tej ptici to, da ima v želodcu zmerom pripravljene rumene ribje masti, ki jo brizga na človeka ali sploh na vsakega neprijaznika, tudi mladiči v gnezdu se branijo s tem orožjem.

Strakoš gnezdi v brezštevilnih družbah med razsednim skalovjem, po razpokah in luknjah, posebno na Islandu, Sv. Kildi, Grimzoji in na Špicbergih. Samica znese na gol kamen po eno veliko belo jajce, ki ga pomaga tudi samec valiti. Ob času valitve izgubi ptica vso plahost, tako da je skoro ni moči z gnezda spoditi, tudi s kamenjem ne. Brani se s tem, da pljuje na človeka smradno mast.

Mladiči so jako debeli in mastni, ali smrdljivi, no, siromašni prebivalci po teh otokih jih vendar jedo, zlasti si nasoljene spravljajo za zimo. Ljudje se na dolgih vrveh spuščajo v strme prepade; na samem Islandu jih vsako leto pobero 25—30 tisoč, ali vendar ni videti, da bi se njih število zmanjševalo, še zmerom več jih je, ker večina gnezd je na nepristopnih mestih. Jajca so užitna, in perje se tudi porabi.

Meseca kimavca gredo stari z doraslimi mladiči na široko morje.

Burjevka ali burnica.

Včasih opazijo mornarji na širokem morji, kjer se okoli njih razgrinja vodena planjava, nad njimi pa razpenja neizmerni nebeški obok, dostikrat po 750 kilometrov daleč od suhe zemlje, mogočnega ptiča na dolgih kreljutih krožiti nad seboj; ure in ure se mirno vozi po zraku, zdaj se zapraši nad vodo, zdaj se zopet vznaša nad oblake, potem kakor misel hitro izgine njihovim očem. To je burjevka, tudi fregatka imenovana.

Burjevka se v letanju lahko nateca s kraljem vseh perotničarjev, z orlom. Od ranega jutra do poznega večera neprestano lahko leta nad morjem in kljubuje silnemu viharju. Zrak je njen element, na zemljo se redkokdaj spusti in tudi na vodo ne seda, ker ne more plavati, dasiravno ima prste zvezane s plavno kožo. Od ravnih tal se ne more vzdigniti, človek jo tam lahko z rokami ujame. Zato navadno seda na drevesa ali na visoke čeri, od koder ji ni težko razgrniti peruti. Leteč striže z repom.

Burjevka je ptica dolgega škarjastega repa in velikanskih, ostro prirezanih perotnic, zato meri podolgem čez 9 decimetrov, v širjavo pa zajame čez 18 decimetrov, in vendar ptič tehta samo malo čez poldrugi kilogram. Noge ima jako kratke, plava koža med prsti je izrezana; na dolgem ravnem kljunu ste obe čeljusti na koncu kljukasto vkrivljeni. Črnemu samcu se perje po hrbtu na zeleno izpreminja; na grlu mu pa visi rdeča kožnata vreča, ki se letečemu ptiču z zrakom napolni. Samica je na vratu in po trebuhu bela.

Burjevka se nahaja nad vsemi morji vročih krajev. Preži na ribe, posebno na tako imenovano letečo ribo, ki se s posebno dolgimi prsnimi plavutami vzdiguje nad

vodo in celo nekoliko korakov daleč ž njimi premahlja po zraku. Te ribe opazi burjevka iz največje višave, privrši med nje in pograbi eno s kljunom ali pa tudi s kremplji, kakor prava ujeda. Ako ribe ni tako zgrabila, da bi jo lahko pogoltnila, izpusti jo iz kljuna, se vrže za njo in jo zopet ulovi. Ujedam je podobna tudi v tem, da jemlje drugim pticam plen; tako dolgo jih namreč preganja, da v stiski in strahu izrigajo pogoltnjene ribe. Požrešna kakor je, se nažre tudi morske mrhovine, ki jo najde na bregovih.

Iz vej in brstja zanikarno znošeno gnezdo postavi na drevo, ali pa tudi kar na skalo znese dve jajci poltne barve in rdeče pikasti. Gnezdiijo v družbi, valeča ptica se da z roko prijati.

Mladiči ostanejo dolgo v gnezdu, predno se popolnoma operijo.

Albatros.

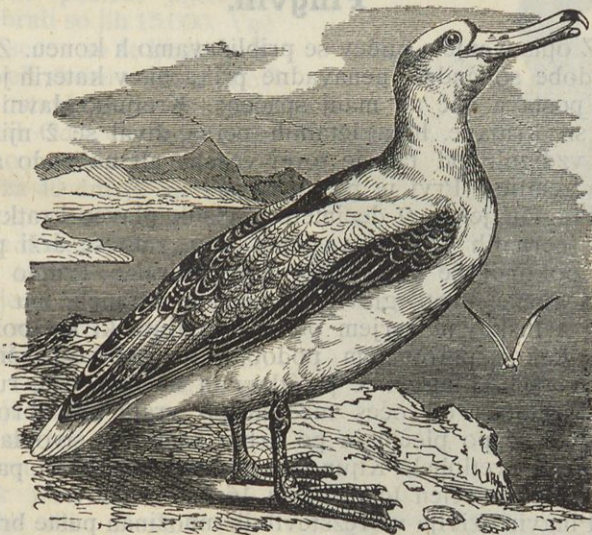
Albatros je najmogočnejši zrakoplovec, nobena druga ptica — tudi burjevka ne — se glede vstrajnosti v letanju ne more ž njim meriti. Tschudi je na morju ujel velikega albatrosa, ga namazal po vratú in prsiah s kotranom in ga zopet pustil. Taisti ptič je potem šest dni, ponoči in podnevi neprestano spremljeval ladijo in v teh dneh je samo štirikrat izginil mornarjem iz vida, ali k večjemu za eno uro. Zvečer o mraku so ga še videli nad seboj in jutranja straža ga je o prvem svitu zopet ugledala zmerom enako neutrujeno letečega. Šele sedmi dan v jutro je krenil v stran, in potem ga niso videli več. Ni torej čudo, da se je o albatrosu izcimila pravljica, da spi v zraku z razprostrtimi kreljutmi.

Albatros je velika ptica zajetnega trupla in kratkega debelega vratu; dolg je nad 12 decimetrov in tehta okoli 16 kilogramov. Ozke perotnice so jako dolge, kadar jih razgrne, meri v širjavo skoro 4 metre. Rumenkasti kljun je dolg in raven, od strani stisnjen, gornja čeljust je na koncu kaveljčasto zavita. Kratke plave noge so poltne barve, sicer je ptica bela, samo perotnice so črne. Mladiči so po hrbtu rjavo lisasti.

Južna zemeljska polovica je domovina te morske ptice, zaleti se pa tudi proti severu, včasih celo v Evropo, bolj pogostoma pa obiskuje severno stran Velikega ali Tihega

oceana proti Kamčatki. Potniki pripovedujejo, da nobena ptica ne leta tako veličastveno in s tako lahkoto kakor albatros. Kakor strela hitro drsi nad vzdigajočimi se valovi, vznša se v višavo, plava daleč na okoli, vsakih pet minut enkrat trenivši s perotnicami. Ravno tako lepo in dostojno plava, le na suhem težko raca. Kadar se hoče vzdigniti iz morja, steklje s kreljutmi in vihra neko daljavo po vodi.

Albatros žre vsakovrstno mesnino, bodisi kakov morskimi mehkuž ali riba ali kitova mrha. Prežeč na odpadke spremlja ladje in jemlje plen slabšim tovarišem. Pri žretju je bedasto drzovit, ne zmeni se za nič, da se z gorjačo

Albatros.

pobiti in človek bi ga mogel z roko prijeti, ko bi se ne bal njegovega strahovitega kljuna. Lahko ga je ujeti na trnek, ako se mu natakne nanj kaka mesnina za vado. Glas mu je neprijetno drčanje.

Albatros vali v družbi poletni čas, to je na južni poluti meseca listopada in grudna. Za gnezdo si zgnete s prsti, listja in trave polpeti decimeter visoko, spodaj nad 18 decimetrov široko kopico in znese eno samo, pol kilograma težko jajce. Ko ima mladič nekoliko mesecev, ga

zapuste stari in pridejo šele prihodnjega listopada nazaj na isto mesto. Mladič neki še zmerom sedi v gnezdu in stari ga morajo siloma izriniti, da si popravijo gnezdo za novo valitev. Neverjetno je pa, kar trdijo nekateri, da mladič vse te mesece, ko nima starišev, nič ne jé, in da ga samolastna tolšča ohrani tako dolgo pri življenju.

Albatrosovo meso je jako mastno in trdo, mornarji ga jedo samo v sili. Predno se pripravi za jed, mora en dan ali še več ležati v morski vodi, ki mu vsaj nekoliko vzame zoprni okus.

Pingvin.

Z opisovanjem ptičev se približavamo h koncu. Zadnje tri podobe so čudne, nenavadne prikazni, v katerih je lepa ptičja postava več ali manj spačena. Kreljuti, glavni znak ptice, so krnjave, brez letalnih peres, žival se ž njimi ne more vzdigniti od tal, je torej vezana ali na vodo ali na kopno zemljo. Prvi je pingvin.

Pingvin je do 9 decimetrov visok plavec kratkih, do prstov pernatih v guzi vsajenih nog, zato se drži popolnoma pokonci, še bolj kakor naš ponirek. Truplo se od debele guzne proti glavi zožuje, ob straneh mu visite kratki, z luskavim perjem obrasli kreljuti, ki ste bolj plavutam kakor perotnicam podobni, in res vesla žival ž njima v vodi. Pingvin je po glavi in na grlu črn, rumena proga segajoča od oces nizdolu po vratu mu obrobljuje grlo, sicer je po plečih in po hrbtu zamolklo sivoplavkast, spredaj pa svetlobel. Kljun ima dolg in tenak ali pa jako močan. Dobro rejen tehta okoli 16 kilogramov.

Pingvin oživlja v brezštevilnih množinah puste bregove in skalnate otoke v mrzlih pokrajinah južne polute. V dolgih nepreglednih vrstah stoje kakor vojaki drug pri drugem, po starosti v razstavke razdeljeni. Od morja na suho ali s suhega do morja korakajo drug za drugim po lepo uglajenih stezah. Na suhem so jako neokretni, v sili se vržejo na trebuh, delajo z nogami in s kreljutmi, da pridre do vode, kjer so pravzaprav domači.

Naš rojak Pirec, ki je tri leta živel na Pingvinskem otoku, piše o tej ptici kakor samovidec: „Pingvin je povodna ptica, ki ne more leteti. Šest mesecev, to je pozimi, živi v vodi in ves ta čas ne pride na kopno, gotovo je, da se po 40 mirijametrov oddalji od suhega. Spo-

mladi, to je meseca kimavca, se pa vsako leto pokažejo v brezštevilnih krdelih na otoku ter se v razstevkah na tisoče razdele po gnezdiščih. Gnezda delajo na tleh, ali tako, da jih skoro ni moči od zemlje razločiti. Okoli 22. kimavca začno nesti jajca, navadno dve do štiri v vsako gnezdo. Ako se jim jajca odvzemo, neso drugič in tretjič tako dolgo, dokler ne opešajo. Štiri pingvinova jajca odtehtajo 11 kurjih. Užitna so, toda beljak se ne skuha tako trdo kakor pri kurjem jajcu, in rumenjaki je bledejši. 29., 30. kimavca in 1. vinotoka sem poslal tri delavce pobirati jajca, in nabrali so jih 15.000. Več mesecev so se ljudje preživeli skoro samo z jajci, z ostankom sem svinje pital. Od 2. vinotoka dalje smo pustili jajca pri miru, in za 40 dni je na otoku vsegomazelo pingvinovih mladičev, ki se izmed 10 do 15 dni stari pobirajo in jedo. Užitni so pa samo do meseca svečana, ker potem že hodijo v vodo in dobe zoprni okus po ribji masti. Stare ptice, ki so bili celo zimo na morju, bi pa mogel človek jesti samo v največji sili. Meseca svečana in sušca se brijejo; tačas je otok poln njihovega perja, v prav kratkem času si ga človek lahko nabere za veliko posteljo. V malem travnu zapuste otok in gredo do kimavca zimovat na široko morje, samo nekateri starci ostanejo, ki pozimi drug za drugim odmirajo. Ob času, ko na otoku stanujejo, večidel mirno sede na gnezdih, proti večeru in potem blizu do tretje ure v jutru se strahovito grdo dero, podnevi spe ali pa tudi po morju plavajo, posebno radi se sučejo po razburkanih valovih. Togotni so in svadljivi, dostikrat se

Pingvin.

primeri, da se dva tako dolgo bijeta, da oba krvava in vsa ranjena mrtva obležita. Vsled takih bojev je med njimi tudi mnogo slepih. Meseca kimavca pridejo jako tolsti na kopno, iz njihove tolšče se dobiva neko olje, ki se rabi kakor ribja mast. Pingvini se hranijo z ribami in z mehkužci.

Poleti, ko so na suhem, lahko dolgo časa stradajo; znano mi je, da pingvini po 30 dni niso dobili jesti, samo z morsko vodo so jih vsak dan polivali. Prijeti se ne dajo, branijo se s kljunom in sovražniku zadavajo boleče rane.

Tako naš rojak. Od drugih potnikov vemo, da o valitvi gnezda nikoli oba ne zapustita, ker sicer bi jima ta ali oni sosed jajca ukradel in sebi podvrigel. Večjidel sedi samica, samec pa zraven nje, ako ni na morje šel iskat živeža zanjo in zase. Smešno je, kako stari pitajo mladiče. Stari se postavi pred mladega, vzdigne glavo in se jame na vso grlo dreti, potem se nagne k mlademu, zine kolikor more široko, mladi pa potakne svoj kljunček noter in sreblje kakor bi sesal.

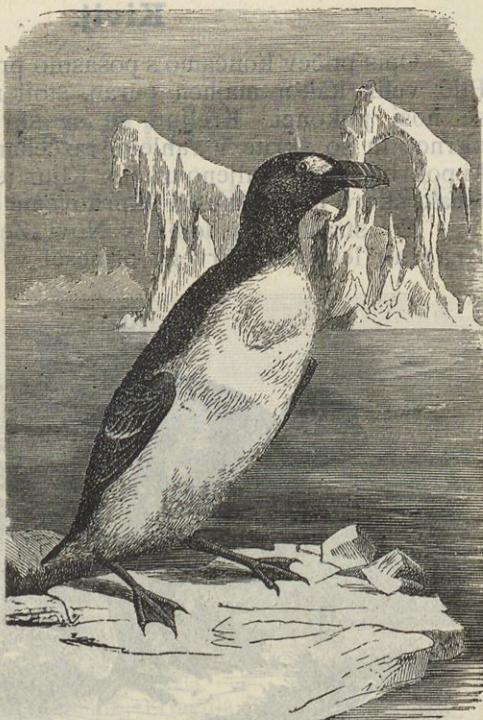
Na pingvinovih gnezdiščih se je v stoletjih nakupičilo toliko pingvinovega blata, da leži po nekaterih krajih 19 metrov na debelo. To ptičje blato se imenuje g v a n o in je izvrsten gnoj, zato so ga že pred več leti začeli voziti v Evropo, zlasti na Angleško.

Alk.

Še v začetku pretečenega stoletja je živel v Severnem morju ptič, katerega je pa dandanes skoro gotovo treba izbrisati iz števila živečih evropskih ptičev, to je namreč alk. Iz pisanih in ustmenih poročil vemo, da je bil alk v prejšnjih časih na severni poluti ravno tako navaden ptič, kakor je pingvin še dandanašnji na južni. Na tisoče so jih na en dan potolkli evropski kitolovci in siromašni prebivalci severnih otokov ter odvaževali polne čolne alkovih jajec. Neletečemu in težkonogemu alku torej pri takem strahovitem preganjanju ni bilo mogoče se vzdržati, njihovo število se je manjšalo od leta do leta. Še leta 1813. so jih na Izlandu polovili lepo število, leta 1830. so jih dobili 20, leta 1831. pa 24 in potem še vsako leto po nekoliko. Zadnja dva, za katera se gotovo vé, sta bila ujeta leta

1844., potem ni bilo več duha ne sluha o njem. Ptica, ki včasih ni imela nobene cene, je zadnje čase postala jako imenitna, in muzeji so jo kupovali za dragi denar. Koži od zadnjih dveh ste bili prodani za 60 tolarjev.

Alk je bil ptič gosje velikosti, soroden s pingvinom. Zaradi kratkih pravih na koncu trupla vraslih nog je hodil pokonci, v kratkih perotnicah je sicer imel letalna peresa, a kreljuti so bile tako slabe in krnjave, da ni mogel letati. Imel je visok ali ozek, precej dolg in povprek brazdašt kljun, zgoraj je bil črn, spodaj pa bel in svetel kakor svila, tudi čez kreljuti je imel belo progo.

Alk.

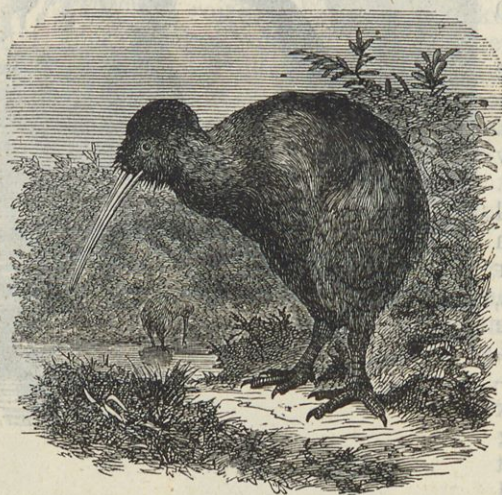
Alk je bil izvrsten plovec in potapljavec, večidel je bival na morju, samo ponoči in ob valitvi je zahajal na kopno. Hranil se je z ribami, človeka se ni bal, bil je vprav bedasto zaupen, ako mu je človek pokazal ribo, prišel je ponjo in se dal z roko ujeti; ravno ta prevelika zaupnost je bila njegova nesreča. Na kopnem je delal drobne stopinje; če je tudi hitel na vso moč, dohajal ga je človek vendar lahko. V nevarnosti se je najraje prekucnil s skale v morje, če pa to ni bilo mogoče, trkljal se je po pečevju do vode.

Na goli kamen je znesel eno jako veliko pisano jajce. Mladič je šel kmalu na morje.

Kivij.

Opis ptičev končamo s pošastno prikaznijo, s kivijem. Ptič, velik kakor majhen puran, stoji na tršatih nogah in se nosi pokonci. Kreljuti so se skrčile v {prav kratke okrnice in so skrite v rahlem, razčehanem, žimasten perju, ki pokriva celo zavaljeno truplo. Kljun je nespodobno dolg in tenak, skoro ibisovemu ali škurhovemu podoben; repa nima.

To strašilo je doma v Novi Zelandiji, od koder je Braclay leta 1812. prvega prinesel v Evropo. Podnevi se

Kivij.

plah skriva po goščavah ali pa žedi v luknji, ki si jo je izkopal pod koreninami kakega drevesa. Ponoči zapusti skrivišče, pobira žužke, črve in semenja in zabada dolgi kljun v mehko zemljo kakor našesloke. Love ga ponoči pri bakljah z rokami ali pa s psi. Lovec oponaša njegov glas, s tem privabi ptičainga z bakljinim svitom tako zbeга,

da ga lahko s palico pobije. Love ga pa zaradi mesa in perja, katero nosijo ondotni glavarji za največjo gizdo.

Kivij znese v luknjo pod drevesom eno samo jajce. Pri tolikem preganjanju in pri tako slabem plodenju si je lahko misliti, da ga bodo v kratkem času popolnoma zatrli.

V Londonu žive kiviji že mnogo let v sužnosti.

Imenik

v tem zvezku opisanih ptičev z dodanimi nemškimi
in latinskimi imeni.

	Stran
Albatros; Kapschaf; <i>Diomedea exulans</i>	288
Alk veliki; grosser Alk; <i>Alca impennis</i>	292
Arara dolgorepi; langschwänzige Arara o. Macao; <i>Macrocerus</i> Macao	293
Bankivka (kokoš); Bankivahuhn; <i>Gallus Bankiva</i>	25
Belič, glej mali potapljavec	244
Belorepec, glej postojna	117
Belorepka; grauer Steinschmätzer; <i>Saxiola oenanthe</i>	80
Beloritka, glej belorepka	80
Bezgavka (sinica); Bartmeise; <i>Parus biarmicus</i>	103
Biserka; Perlhuhn; <i>Numida meleagris</i>	47
Blask, glej krivokljun	89
Bobnarica; Rohrdommel; <i>Ardea stellaris</i>	209
Borovnjak, glej brinovka	108
Bradač, glej sér	180
Branjug, glej brinovka	108
Bregulja; Uferschwalbe; <i>Hirundo riparia</i>	65
Brezovček; Birkenzeisig, Leinfink; <i>Fringilla linaria</i>	74
Brinovka; Wachholderdrossel, Krammetsvogel; <i>Turdus pilaris</i>	108
Brglez, glej brlez	146
Brlez; Spechtmeise, Kleiber; <i>Sitta europaea</i>	146
Brojica ali brolica; Zaungrasmücke, Müllerchen; <i>Sylvia garrula</i>	89
Bubuj, glej velika uharica	198
Bud, glej vdeb	144
Bukač, glej bobnarica	210
Bukavec, glej bobnarica	210
Burjevka; Fregattenvogel; <i>Tachypetes aquilus</i>	227
Burnica, glej burjevka	227
Butej, glej vdeb	144
Capovoznik, glej mokož	233
Carar; Misteldrossel; <i>Turdus viscivorus</i>	107
Cikavt; Singdrossel; <i>Turdus musicus</i>	107
Cipa mala; Wiesenpieper; <i>Anthus pratensis</i>	120
Cipa poljska; Brachpieper; <i>Anthus campestris</i>	121
Cipa velika; Baumpieper; <i>Anthus arboreus</i>	119
Cipa vodna; Wasserpieper; <i>Anthus aquaticus</i>	120
Čaplja bela mala; kleiner Edelreiher; <i>Ardea garzetta</i>	209
Čaplja bela velika; grosser Edelreiher; <i>Ardea alba</i>	209
Čaplja čopasta; Schopfreiher; <i>Ardea comata</i>	212

	Stran
Čaplja nočna, glej kvakač	211
Čaplja rjava; Purpurreiher; Ardea purpurea	209
Čaplja siva; grauer Fischreiher; Ardea cinerea	205
Čapljica; Zwergreiher; Ardea minuta	211
Čibes, glej priba	217
Čigra bela; gemeine Seeschwalbe; Sterna hirundo	239
Čigra črna; schwarze Seeschwalbe; Sterna nigra	240
Čížek; Zeisig; Fringilla spinus	73
Čoketa; Bruchwaldschnepfe; Scolopax major	214
Čopka (sinica); Schopfmeise; Parus cristatus	103
Črnelka, glej pogorelček	79
Črnoglavka; Mönch, Schwarzblättchen; Sylvia atricapilla	88
Čuk; Steinkauz, Leichenhuhn; Athene noctua	202
Detel mali; kleiner Buntspecht; Picus minor	154
Detel srednji; mittlerer Buntspecht; Picus medius	153
Detel troprsti; Dreizehenspecht; Picus tridactylus	155
Detel veliki; grosser Buntspecht; Picus major	153
Deževnik, glej prosenka	219
Dlesk; Kernbeisser; Coccythraustes vulgaris	82
Dolgorepka (sinica); Schwanzmeise; Parus caudatus	103
Dolgorepka, dolgoreplja (raca); Spiessente; Anas acuta	37
Droplja mala; Zwergtrappe; Otis tetrax	236
Droplja velika; Trappe; Otis tarda	234
Drozd beli; Weindrossel; Turdus illiacus	109
Drozej, glej drozd	107
Drozg, glej cikavt	107
Drozg plavi; Blaumerle, einsamer Spatz; Petrocincla cyanea	109
Drškač, glej carar	107
Dular, glej prodnik	220
Duplar; Hohltaube; Columba oenas	30
Fazan navadni; gemeiner Fasan; Phasianus colchicus	51
Fazan srebrni; Silberfasan; Phasianus nyctemerus	54
Fazan zlati; Goldfasan; Phasianus pictus	54
Flamingo; rosenroter Flaming; Phoenicopterus roseus	278
Gaga; Eidergans; Somateria mollissima	37
Galeb; Lachmöwe; Larus ridibundus	237
Gavec, glej priba	217
Gavek, glej priba	217
Golob divji; Feldtaube; Columba livia	27
Golob selec; Wandertaube; Columba migratoria	31
Golob skalni, glej Golob divji	29
Golobar, glej kragulj	194
Gos divja ali siva; Graugans; Anser cinereus	40
Gos njivska; Saatgans; Anser segetum	43
Grbež; kleine Bekassine, Moorschnepfe; Scolopax gallinula	214
Grilec, grilček; Hirngrille, Grilitz; Fringilla serinus	73
Grivar; Ringeltaube; Columba palumbus	30
Grivnjač, glej grivar	30
Grlica; Turteltaube; Columba turtur	31
Grlica laška; Lachtaube; Columba risoria	31
Hareč, glej kosec	232
Hariš, glej kosec	232
Hortolan, glej strnad vrtni	76

	Stran
Hrastar, glej kosec	232
Hubkač, glej vdeb	144
Hudournik navadni; Mauerschwalbe, Segler; Cypelus apus	67
Hudournik planinski; Alpensegler; Cypelus melba	68
Ibis; geheiligter Ibis; Ibis religiosa	274
Ilovščica, glej šmarnica	79
Jereb gozdni; Haselhuhn; Tetrao Benasia	164
Jereb planinski, glej jereb snežni	166
Jereb rdeči, glej jereb gozdni	164
Jereb skalni; Steinhuhn; Perdrix saxatilis	165
Jereb snežni; Schneehuhn; Lagopus alpinus	166
Jerebica poljska; Rebhuhn; Perdrix cinerea	162
Jastreb beloglavi; weissköpfiger Geier; Vultur fulvus	184
Jastreb rjavi; brauner Geier, Kuttengeier; Gyps cinereus	186
Kačar; Schlangenbussard; Circaetos gallicus	193
Kakaduj rumenočopasti; gelbschöpfiger Kakadu; Cacatua sulphurea	255
Kalandra; Kalandlerleche; Alauda calandra	99
Kalin; Gimpel; Fringilla pyrrhula	80
Kameničar; Steindrossel, Steinrötel; Petrocincla saxatilis	103
Kanarec, kanarček; Kanarienvogel; Fringilla canaria	247
Kanja navadna; Mäusebussard; Buteo vulgaris	191
Kanja koconoga; Rauhfussbussard; Buteo lagopus	192
Kavka; Dohle; Corvus monedula	135
Kavka planinska; Alpendohle, Schneedohle; Pyrrocorax	141
Kazuar; Kasuar; Casuarius indicus	265
Kivij; australischer Kiwi, Schnepfenstrauss; Apteryx australis	293
Klesk, glej krekavt	139
Klinkač; Schreiadler; Aquila naevia	177
Kljunač, glej sloka	212
Kljunorožec; Nashornvogel; Buceros rhinoceros	280
Kluk, glej bobnarica	210
Kolibar; Goldamsel, Piroi; Oriolus galbula	113
Kokica; Klippenhuhn; Rupicola crocea	272
Kokoš domača, glej kura	25
Kokošar, glej kragulj	194
Kokoška vodna, glej liska	220
Kolibrij gizdavi; prächtiger Honigkolibri; Mellisuga magnifica	255
Kolibrij navadni; gemeiner Kolibri; Trochillus colubris	258
Komatar; Ringdrossel; Turdus torquatus	109
Kondor; Kondor; Sarcorhamphus Gryphus	259
Konopljenka, glej repnik	74
Konopljičica, glej brezovček	74
Kos; Schwarzdrossel, Amsel; Turdus merula	105
Kos kameni, glej kameničar	109
Kos planinski, glej kavka planinska	141
Kos povodni; Wasseramsel; Cinclus aquaticus	110
Kosec; Wachtelkönig; Rallus crex	232
Kotorna, glej jereb skalni	165
Kovaček; Weidenlaubsänger, Fitis; Ficedula trochilus	86
Kozača, glej uralska sova	204
Kozica; Bekassine, Heerschneppfe, Himmelsziege; Scolopax galinago	214

	Stran
Kragulj; Hühnerhabicht; <i>Astur palumbarius</i>	193
Kraljiček; Goldhähnchen; <i>Regulus ignicapillus</i>	94
Kramparica, glej kavka planinska	141
Krehlja; Krickente; <i>Anas crecca</i>	37
Krekavt; Tannenheher; <i>Nucifraga caryocatactes</i>	139
Krevs, glej kosec	232
Krivokljun mali; Fichtenkreuzschnabel; <i>Loxia curvirostra</i>	89
Krivokljun veliki; Kiefernkreuzschnabel; <i>Loxia pytiopsittacus</i>	91
Krokar; Rabe, Kohlraabe; <i>Corvus corax</i>	128
Kukavica; Kuckuck; <i>Cuculus canorus</i>	157
Kulik, glej prilivka	219
Kura domača; Haushuhn; <i>Gallus domesticus</i>	22
Kvakač; Nachtreiher; <i>Ardea nycticorax</i>	211
Labod črni; schwarzer Schwan; <i>Cygnus atratus</i>	57
Labod črnovrati; schwarzhalziger Schwan; <i>Cygnus nigricollis</i>	57
Labod grbec; Höckerschwan; <i>Cygnus olor</i>	54
Labod pevec; Singschwan; <i>Cygnus musicus</i>	56
Lanj; Sumpfwaihi; <i>Circus aeruginosus</i>	195
Lastovica domača; Rauchschwalbe; <i>Hirundo rustica</i>	64
Lastovica hišna; Hausschwalbe; <i>Hirundo urbica</i>	64
Lastovica kmetska, glej lastovica domača	64
Lastovica mestna, glej lastovica hišna	64
Legat; Bienenfresser; <i>Merops apiaster</i>	122
Leščarka, glej jereb gozdni	164
Ligarica, glej gos njivska	43
Lipek, glej šmarnica	79
Lirorepec; Leierschwanz; <i>Maenura superba</i>	268
Liska; Blässhuhn, Wasserhuhn; <i>Fulica atra</i>	229
Lišček; Stieglitz; <i>Fringilla carduelis</i>	72
Lopatka; Löffelreiher; <i>Platalea leucorodia</i>	228
Lužar; Pfuhschnepfe; <i>Limosa aegocephala</i>	220
Mahavka, glej galeb	238
Marabuj; Marabustorch; <i>Ciconia Marabu</i>	276
Martinec; Wasserläufer; <i>Totanus glotis</i>	220
Menišček; Tannenmeise; <i>Parus ater</i>	102
Mišar, glej kanja	191
Mogilnik, glej zlati orel	177
Mokosevka, glej postolka	190
Mokož; Wasserralle; <i>Rallus aquaticus</i>	233
Mokožka; Sumpfhuhn; <i>Ortygometra porzana</i>	232
Mršnjik, glej jastreb beloglavi	186
Muhar belovrati; Halsbandfliegenfänger; <i>Muscicapa albicollis</i>	119
Muhar črnoglavi; Trauerfliegenfänger; <i>Muscicapa atricapilla</i>	118
Muhar veliki ali sivi; grauer Fliegenfänger; <i>Muscicapa grisola</i>	118
Muhavec, glej muhar	117
Musa; Sumpfmiese; <i>Parus palustris</i>	103
Mutec, glej vdeb	144
Nesit, glej pelikan	245
Nikavec; Bergfink; <i>Fringilla montifringilla</i>	71
Noj; Strauss afr.; <i>Struthio Camelus</i>	261
Odap, glej vdeb	144
Olšica, glej čižek	73
Oponašavec; Spottedrossel; <i>Mimus polyglottus</i>	270

	Stran
Orel kraljevi; Königsadler; <i>Aquila imperialis</i>	177
Orel planinski; Steinadler; <i>Aquila fulva</i>	175
Orel ribji; Flussadler, Fischadler; <i>Pandion haliaetos</i>	179
Orel ruski, glej klinkač	177
Orel zlati; Goldadler; <i>Aquila chrysaetos</i>	177
Osar, glej sršenar	192
Ostriž; Lerchenfalk, Baumfalk; <i>Falco subbuteo</i>	190
Ostroglež, glej strnad beli	76
Palček; Zaunkönig; <i>Troglodytes parvulus</i>	91
Papiga amazonska; Amazonenpapagei; <i>Psittacus amazonicus</i>	252
Papiga siva; grauer Papagei, Jako; <i>Psittacus Erithacus</i>	253
Pastirica bela; weisse Bachstelze; <i>Motacilla alba</i>	95
Pastirica rumena; gelbe Bachstelze; <i>Motacilla sulphurea</i>	96
Pav; Pfau; <i>Pavo cristatus</i>	48
Pegam; Seidenschwanz; <i>Bombycila garrula</i>	121
Pegat; Perlhuhn; <i>Numida meleagris</i>	47
Pegulica, glej priba	217
Pelikan; Pelikan; <i>Pelecanus onocrotalus</i>	245
Penica vrtna; Gartengrasmücke; <i>Sylvia hortensis</i>	89
Penica pisana; Sperbergrasmücke; <i>Sylvia nisoria</i>	89
Petelin, glej kura	24
Petelin divji; Urhuhn, Auerhuhn; <i>Tetrao urogallus</i>	167
Pevka; Alpenflüevogel; <i>Accentor alpinus</i>	99
Pezdečivka; Sumpfmiese; <i>Parus palustris</i>	103
Pingvin; Fettgans, Pinguin; <i>Aptenodytes patagonica</i>	290
Pinoža, glej nikavec	71
Pipulica, glej priba	217
Pižmarica; Bisamente; <i>Anas moschata</i>	37
Plašica; Beutelmeise; <i>Parus pendulinus</i>	103
Plavček; Blaumeise; <i>Parus coeruleus</i>	102
Plazirec; Baumläufer; <i>Certhia familiaris</i>	147
Plevica; Sichler; <i>Ibis falcinellus</i>	216
Plezavček, glej plazirec	144
Pliska, glej pastirica	95
Podgrivka, glej bregulja	65
Podhujka; Nachtschwalbe, Ziegenmelker; <i>Caprimulgus europaeus</i>	68
Podles, glej jereb gozdni	164
Pogorelček; Gartenrotschwanz; <i>Sylvia phoeniburus</i>	79
Polojnik; Strandreuter; <i>Himantopus rufipes</i>	219
Ponirek čopasti; gehäubter Steissfuss, Lappentaucher; <i>Podiceps cristatus</i>	240
Ponirek mali; kleiner Steissfuss; <i>Podiceps minor</i>	241
Popkar, glej kalin	80
Postojna; Seeadler; <i>Haliaeetus albicilla</i>	177
Postolka; Turmfalke; <i>Falco tinnunculus</i>	190
Potapljavec mali; kleiner Sägetaucher; <i>Mergus albellus</i>	244
Potapljavec srednji; mittlerer Sägetaucher; <i>Mergus serrator</i>	244
Potapljavec veliki; grosser Sägetaucher; <i>Merzus merganser</i>	224
Prepelica; Wachtel; <i>Coturnix dactylisonans</i>	160
Priba; Kibitz; <i>Vanellus cristatus</i>	217
Prilivka; Triel; <i>Oedicnemus crepitans</i>	219
Prodnik; Strandläufer; <i>Tringa canutus</i>	220

Prosenka; Goldregenpfeifer; Charadrius pluvialis	219
Prosnik; Schwarzkehlchen; Saxicola rubicola	79
Puran; Truthahn, Indian; Meleagris gallopavo	43
Raca divja navadna; Stockente, Wildente; Anas Boschas	34
Raca turška, glej pižmarica	37
Rajčica; Paradiesvogel; Paradišea apoda	266
Rdečerepka, glej pogorelček	79
Reglja; Knackente; Anas querquedula	37
Remec, glej plašica	103
Repalščica; Braunkehlchen; Saxicola rubetra	79
Repnik, Bluthänfling, Fringilla cannabina	714
Republikanec, glej družni tkalec	283
Ribič, glej čigra	238
Roda, glej štrk	226
Ruševec, Birkhuhn, Tetrao tetrix	171
Sinica velika, Kohlmeise, Parus major	100
Sér, Bartgeier, Lämmergeier, Lypaetos barbatus	179
Skóbec, Sperber, Astur nisus	195
Skovik, Zwergohreule, Ephialtes scops	203
Slapnik, Polartaucher, Colymbus septemtrionalis	242
Slavec mali, Nachtigall, Lusciola luscinia	83
Slavec veliki, Sprosser, Lusciola philomela	86
Sloka, Waldschnepfe, Scolopax rusticola	212
Smejačica, Lachtaube, Columba risoria	32
Smolnica, glej brinovka	108
Smrdat, glej vdeb	144
Smrdela, glej vdeb	144
Smrdojerica, glej vdeb	144
Smrdokavra, glej vdeb	144
Smrdovranka, Blauracke, Mandelkrähe, Coracias garrula	127
Sokol hostni, glej sokol selec	187
Sokol selec, Wanderfalk, Falco peregrinus	187
Sokol sivi, glej sokol selec	187
Sokolič, Zwergfalke, Merlin, Falco aesalon	190
Sóp, glej sér	180
Sova lesna, Waldkauz, Syrnium aluco	201
Sova pegasta, Schleiereule, Strix flammea	200
Sova uralaska, Habichtseule, Ulula uralensis	203
Sovjak, glej velika uharica	198
Splíneć, Kornweih, Circus cyaneus	196
Sraka, Elster, Corvus pica	136
Srakoper črnočelni, grauer Würger, Lanius minor	117
Srakoper rjavi, rotrückiger Würger, Dorndreher, Lanius col- lurio	114
Srakoper mali, rotköpfiger Würger, Lanius rufus	116
Srakoper veliki, grosser Würger, Lanius excubitor	116
Sršenar, Wespenbussard, Pernis apivorus	192
Strakoš, arktischer Sturmvogel, Procellaria glacialis	285
Strelcar, glej polojnik	219
Strgar, glej kosec	232
Strnad beli, Schneeammer, Spornammer, Emberiza nivalis	76
Strnad mali, Zippammer, Emberiza cia	76
Strnad rumeni, Goldammer, Emberiza citrinella	75

	Stran
Strnad trstni, Rohrammer, Rohrspatz, <i>Emberiza schoeniclus</i>	76
Strnad veliki, Grauammer, <i>Emberiza miliaria</i>	76
Strnad vrtni, Gartenammer, Ortolan, <i>Emberiza hortulana</i>	76
Strus, glej noj	261
Štržek, glej palček	91
Svadljivec, glej togotnik	220
Ščinkavec navadni, Buchfink, Edelfink, <i>Fringilla coelebs</i>	69
Ščinkavec planinski, Schneefink, <i>Fringilla nivalis</i>	72
Šivec, indischer Schneidervogel, <i>Orthotomus longicauda</i>	284
Škarjavec, glej ruševac	171
Škarnjak, Gabelweih, <i>Milvus regalis</i>	195
Škorec, Staar, <i>Sturnus vulgaris</i>	141
Škorec planinski, glej kavka planinska	141
Škratec, glej skovik	203
Škrjanec čopasti, Haubenlerche, <i>Alauda cristata</i>	99
Škrjanec gorski, Heiderleche, Baumleerche, <i>Alauda arborea</i>	98
Škrjanec laški, glej kalandra	99
Škrjanec poljski, Feldlerche, <i>Alauda arvensis</i>	96
Škrlec, glej škrjanec poljski	96
Škurh, Brachvogel, <i>Numenius arquata</i>	224
Šmarnica, Hausrotschwanz, <i>Sylvia tithys</i>	79
Šoga, Holzheher, Eichelheher, Nussheher, <i>Garullus glandarius</i>	138
Šoja, glej šoga	138
Štigljec, glej lišček	72
Štorklja, glej štrk	225
Štrk beli, weisser Storch, <i>Ciconia alba</i>	226
Štrok, glej štrk	226
Štular, glej polojnik	219
Švrljuga, glej škrjanec čopasti	99
Taščica, Rotkehlchen, <i>Sylvia rubecula</i>	77
Taščica plava, Blaukehlchen, <i>Sylvia suecica</i>	79
Tkalec družni, geselliger Webervogel, Republikaner, <i>Ploceus socius</i>	283
Togotnik, Kampfhahn, <i>Machetes pugnax</i>	220
Toko, grosser Pfefferfresser, Toko — Tukan, <i>Rhampastus Toco</i>	281
Tonovščica, glej galeb	237
Trstnica, Rohrsänger, <i>Sylvia arundinacea</i>	89
Tukalica, Teichhuhn, grünfüssiges Rohrhuhn, <i>Gallinula chloropus</i>	231
Uharica mala, Waldohreule, kleine Ohreule, <i>Aegolius otus</i>	119
Uharica močvirna, Sumpfohreule, <i>Aegolius brachyotus</i>	200
Uharica velika, Uhu, grosse Ohreule, <i>Bubo maximus</i>	198
Vdeb, Wiedehopf, <i>Upupa epops</i>	144
Vdab, glej vdeb	144
Vdod, glej vdeb	144
Vdova, Paradieswitwe, <i>Vidua paradisica</i>	270
Vijoglavka, Wendehals, lynx torquilla	155
Vivek, glej priba	217
Vizbec, glej strnad mali	76
Vjer, glej uharica velika	198
Vodomec, Eisvogel, <i>Alcedo ispida</i>	124
Vrabec domači, Haussperling, <i>Fringilla domestica</i>	58
Vrabec poljski, Feldsperling, <i>Fringilla montana</i>	62

	Stran
Vrabec trstni, glej strnad trstni	76
Vran, glej krokar	128
Vran morski mali, kleiner Seerabe, Wasserrabe, Carbo graculus	244
Vran morski veliki, Kormoran, Scharbe, Carbo cormoranus	242
Vran nočni, glej kvakač	211
Vrana črna, schwarze Krähe, Corvus corone	134
Vrana planinska, Alpenkrähe, Steinkrähe, Fregillus graculus	140
Vrana poljska, Saatkrähe, Corvus frugilegus	134
Vrana siva, Nebelkrähe, Corvus cornix	132
Vrana zelena, glej zlatovranka	127
Vrtnik, Gartenlaubsänger, Bastardnachtigall, Ficedula hippolais	87
Vrtoglavka, glej vijoglavka	155
Volga, glej kolibar	103
Zeba, glej ščinkavec	69
Zelenc, Grünhänfling, Grünling, Fringilla chloris	82
Zlatovranka, Blauracke, Mandelkrähe, Coracias garrula	127
Zvrzek, glej brezovček	74
Žaboder, glej bobnarica	210
Žabogólt, glej štrk	226
Žerjav, Kranich, Grus cinerea	221
Žličarica, Löffelente, Anas clypeata	37
Žličarka, Löffelreiher, Platalea leucorodia	228
Žolna črna, Schwarzspecht, Picus Martius	151
Žolna siva, Grauspecht, Picus canus	152
Žolna zelena, Grünspecht, Picus viridis	152
Žvižglja, Pfeifente, Anas Penelope	37

Kazalo tretjega dela.

U v o d.

	Stran		Stran
Ptice človeške prijateljice	5	Selitev	13
Ptičje življenje	7	Ptice naše dobrotnice	16
Gnezdittev in valitev	8	Ne preganjajte ptičev	18
Mladiči	11		

Domača perotnina ali živad.

Kura	22	Pegat	47
Golob	27	Pav	48
Raca	34	Fazan	51
Gos	39	Labod	54
Puran	43		

Naše poljske in gozdne ptice.

Vrabc	58	Volga ali kolibar	113
Lastovica	62	Srakoper	114
Ščinkavec ali zeba	69	Muharji ali muhovci	117
Strnad	75	Cipa	119
Taščica	77	Pegam	121
Kalin ali popkar	80	Legat	122
Dlesk	82	Vodomec	124
Slavec	83	Zlatovranka ali zelena vrana	127
Penica	87	Vran ali krokar	128
Krivokljun ali blask	89	Siva vrana	132
Palček ali stržek	91	Kavka	135
Kraljiček	94	Sraka	136
Pastirica ali pliska	95	Šoja ali šoga	138
Škrjanec ali škrlec	96	Škorec	141
Pevka	99	Vdeb ali smrdokavra	144
Sinica	100	Brlez ali brglez	146
Kos	105	Plezavček ali plazirec	147
Drozdi	107	Žolne	148
Povodni kos	110		

	Stran
Detel	152
Vrtoglavka ali vijoglavka	155
Kukavica	157
Prepelica	160
Jerebica	162
Divji petelin	167
Ruševac ali škarjavec . .	171
Orel	173
Sér	179

	Stran
Jastreb	184
Sokol	186
Kanja ali mišar	191
Kragulj	193
Sove	196
Velika uharica	198
Pegasta sova	200
Čuk	202

Naše močvirne in povodne ptice.

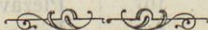
Siva čaplja	205
Bobnarica	209
Sloka	212
Škurh	214
Priba	217
Polojnik	219
Žerjav	221
Štrk ali štoklja	225
Lopatka ali žličarka . . .	228

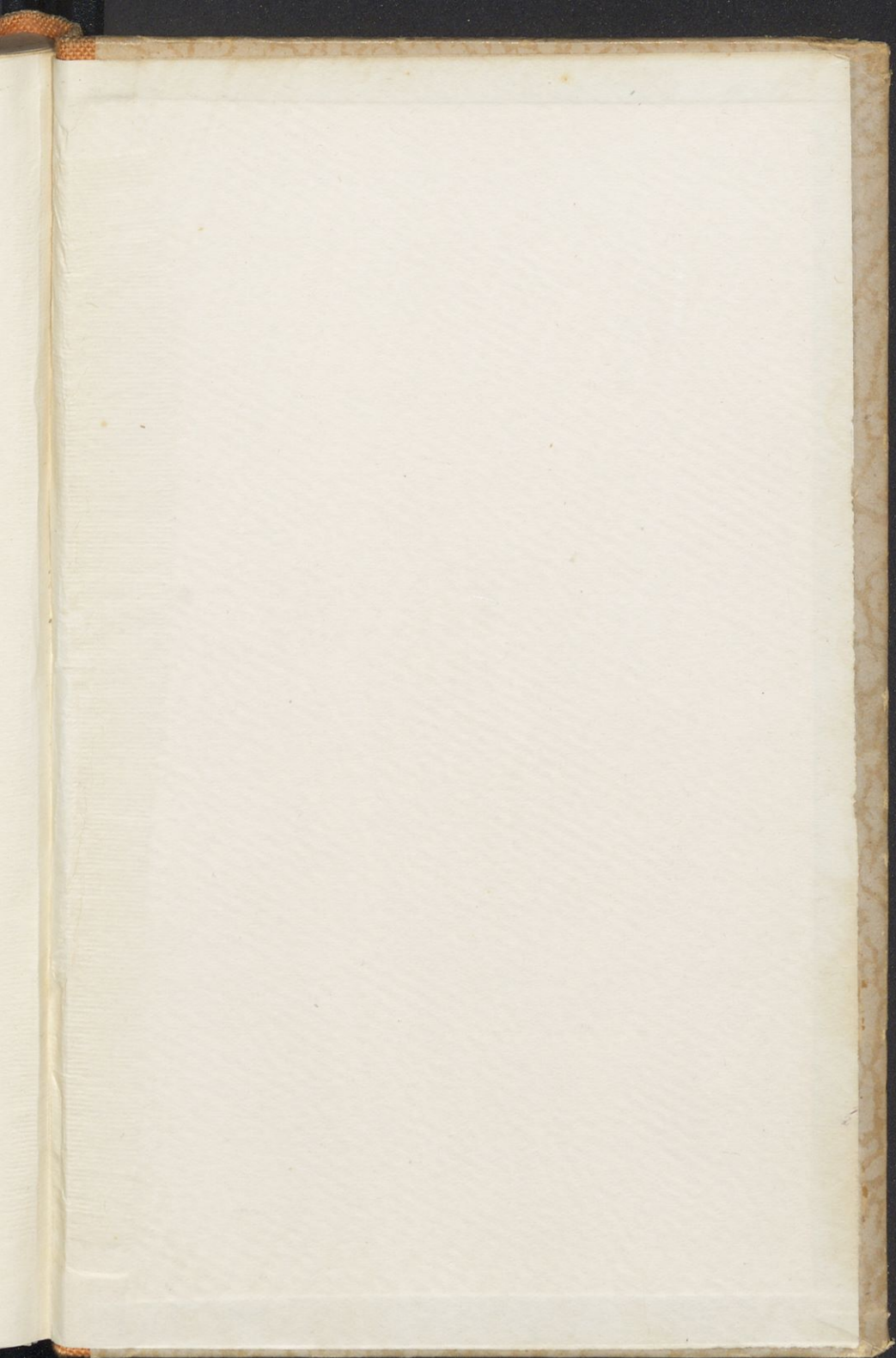
Liska	229
Kosec ali hariš	232
Droplja	234
Galeb ali tonovščica . . .	237
Ribič ali čigra	238
Čopasti ponirek	240
Morski vran	242
Pelikan	245

Najiminitnejše ptice iz tujih krajev.

Kanarček	247
Papige	249
Amazonska ali rumeno- glava papiga	252
Dolgorepi arara	253
Rumenočopasti kakaduj . .	255
Kolibrij	255
Kondor	559
Noj	261
Kazuar	365
Rajčica	266
Lirorpec	268
Vdova	270
Oponašavec	270
Kokica	272

Ibis	274
Marabuj	276
Flamingo	277
Kljunorožec	279
Veliki tukan ali toko . . .	280
Tkalec	281
Šivec	284
Strakoš	285
Burjevka ali burnica . . .	287
Albatros	288
Pingvin	290
Alk	292
Kivij	294
Imenik ptic	295

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

GS

I 725 387

201118893

COBISS o